

KICSODA KRISZTUS?

A NAGYKÖZÖNSÉG SZÁMÁRA

ÍRTA

TOWER VILMOS

I. KÖTET

BUDAPEST

A SZENT ISTVÁN-TARSULAT KIADÁSA

Nihil obstat. Dr. Michael Török, censorum praeses. N^{Tr}. 2255/1943.
Imprimatur. Strigonii, die 23. Mártii 1943. Dr. Joannes Drahos,
vicarius generalis.

Stephaneum nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.
Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

Előszó.

«Köztetek áll az, kit ti nem ismertek.»

Ján. 1, 26.

Nehéz és sorsdöntő időben élünk. Két hadcsoportba kezd sorakozni az emberiség: Krisztus barátaira és Krisztus ellenségeire.

E pontban sok függ attól, hogy ki-ki mennyire ismeri Krisztust és mit tud róla.

Mert Krisztusé testestől-lelkestől csak az az ember lehet, aki Ő szereti. Szeretni csak az tudja, aki tisztelettel és csak az tisztelettel, aki ismeri Őt.

Viszont Krisztust csak az nem, szereti, aki Őt nem ismeri vagy félíg-meddig ismeri avagy félreismeri.

Ezért gondoltam, hogy célszerű lesz egy könyv megjelenése, amely kimondottan a nagyközönséggel akarja jobban megismertetni Krisztust.

Mert valljuk meg csak őszintén:

Hány emberrel lehet komolyan beszélni Krisztusról?

Hány ember ismeri jól Krisztus életét, evangéliumát, tanítását?

Hánynak lelkét ihleti meg, irányítja, lelkesíti, hevíti, tettre serkenti és áldozatra képesíti Krisztus akarata?

Hány emberben ég és lobog a Krisztushoz tartozás szentül büszke öntudata?

Hány tud és akar Krisztus ügyéért kiállni,

helytállni és ha kell küzdeni, szenvedni és az üldözést is vállalni?

Mivel könyvemet a nagyközönség szélesebb rétegei számára szántam, elhagytam a szaktudománynak részletekbe ható aprólékoságait és nem bocsátkoztam vitás kérdések taglalásába. Az illesmi a legtöbb olvasót untatná, talán még bosszantaná is.

Viszont szertném hinni, hogy olvasóm minden egyike, még az is, aki már komolyan foglalkozott Krisztus személyével, találkozni fog soraim között egy-egy újabb adattal vagy gondolattal.

Nagyon is tudatában vagyok méltatlan, érdemetlen és alkalmatlan voltomnak Krisztusról szóló mű megírására, de e nyomasztó érzémet enyhíti két körülmény: Az egyik, hogy művem talán ezidő szerint hiányt pótol. A másik pedig erős bizalmam a Szentlélek Üristen végtelen kegyelmében, amelyért sokat és sokszor imádkoztam.

Hadd fejezhessem be e szerény sorokat Szent Pál apostolnak, Krisztus nagy tábornokának szavaival:

«Akarom, hogy eljussatok a megértés teljeségének minden gazdagságára, az Atyaisten titkának, Krisztus Jézusnak ismeretére, akiben a bölcsességnak és tudománynak minden kincse rejlik.» (Kol. 2, 1-3.)

A szerző.

I. RÉSZ.

Krisztusra vonatkozó források.

1. FEJEZET.

A könyvek könyve.

Jézus Krisztusra vonatkozóan a legfőbb, legkimerítőbb és legtárgyilagosabb forrás a Szentírás.¹

A Szentírásnak ószövetségi könyvei is rávilágítanak Krisztusra, fényszóró gyanánt, de a volta-képpeni forrást mégis az Újszövetség könyvei alkotják. Utóbbiak között is kiemelkedik a négy evangélium, a világirodalomnak ez a pájrát ritkító, szűziesen tiszta, üde, derűs, jó hírt közlő, áldást fakasztó és boldogságot kínáló négy könyve.

A négy evangélium szerzői: Szent Máté, Szent Márk, Szent Lukács és Szent János. Foglalkozásra nézve Máté vámoss, Lukács orvos, János halász volt, Márk előéletéről nem tudunk semmi bizonyosat.

¹ A Szentírás különböző korokból és több, mint 30 szerző tői származik. Két főrészre oszlik: az ószövetség és az új-szövetség könyveire. Az előbbieket Krisztus születése előtt, utóbbiakat Krisztus születése után írták.

Az ószövetségi Szentírás 45, az új 27 könyvből áll. Egy-egy könyv fejezetekre és versekre oszlik. A Szentírás idézésénél 3Z idézett könyv rövidített címét, majd fejezetének és végül őrsének (mondatának) számát jelezzük. Pl. «Luk. 4, 12» annyit jelent, mint «Lukács evangéliumának 4. fejezetében a 12. vers. A jelzés előtti római szám azt jelzi, hogy egy szerző Joób könyvéből melyiket idézzük, pl. «II. Móz. 5, 8». jelenti Mózes II. könyve 5. fejezetének 8. versét.

Máté és János az általuk közölt események legtöbbjének szem- és fültanúi voltak, hiszen Krisztus apostolai, legközelebbi tanítványai és bizalmasai voltak. Márk Péter apostolnak, Lukács pedig Pál apostolnak állandó kísérője volt.

Máté elsősorban a zsidók számára írta evangéliumát (Palesztinában). Célja volt a zsidókat meggyőzni arról, hogy Krisztus a megígért messziás és hogy rajta teljesültek az ószövetségi messiási jövendölések. Márk, Rómában, legfőkép a római keresztények részére írta könyvét, amelyben Krisztust, mint Isten Fiát mutatja be. Lukács Theophilus nevű előkelő római számára és a pogányokból lett keresztények oktatására írta evangéliumát.

Máté, Márk és Lukács evangéliumait szinoptikus, azaz hasonló tartalmú evangéliumoknak is nevezik. Előadásuk több helyen szószerint egyezik egymással. Csak ott térnek el egymástól, ahol a közlést tökéletesse tenni vagy kiegészíteni akarták.

A negyedik evangéliumot János írta, Krisztus kedvelt apostola, aki az utolsó vacsora alkalmával keblén pihent, akit az Úr maga mellé vett az olajfák hegyén töltött nehéz óráira, akinek haldokolva oltalmába ajánlotta anyját és aki Mesterét, ennek feltámadása után, legelőször ismerte fel. János magas korban, az akkor már elterjedt kereszteny hívek számára írta evangéliumát, valószínűleg az akkori eretnekek ellen, bizonyítani akarván Krisztus Isten voltát. (Ján. 20, 31.)

Máté evangéliuma a tetterő és igazság evangéliuma, Márké a vallás bensőségét tárja előnk, Lukácsé az irgalmat és szeretetet leheli, Jánosé az Élet evangéliuma. A három első evangélista Krisztusban inkább az embert ismerteti, János kiegészíti

a többi evangéliumot, Jézust inkább az isteni öntudat magaslatából és isteni voltának fényéből vetíti felénk.

Az Evangéliumok megírásának ideje Kr. utáni első század. Máté, Márk és Lukács 50-70., János pedig 100. év körül írta meg evangéliumát.

A négy evangéliumot kiegészítí Szent Lukács evangélistának «Az apostolok cselekedetei» c. könyve, amely az apostolok tevékenységéről tájékoztat mindenkit. János evangélista pedig «Titkos Jelenések» c. könyvében a földi jövendő és a sírontúli élet függönyét lebbenti fel előttünk.

Krisztus tanításának egyes részleteit megismertetjük még néhány Apostolnak fennmaradt leveléből. Szent Pálnak 14, Szent Péternek 2, Szent Jánosnak 3, Szent Jakabnak és Szent Júdásnak¹ egy-egy levele maradt ránk.

Dicsőséges Evangélium! Te vagy a világ legfontosabb és legértékesebb könyve, amelyet ember keze írt. A legkellemesebb hang, amelyet a bűnös hallhatott, a leghathatosabb vigasztalás, amelyet szenvedő érezhet, a legédesebb remény, amely halandót éltethet. Tárgya: Isten és ember, Ég és Föld, idő és örökévalóság, koldusbot és királyi korona, öröm és fájdalom, földi kereszt és mennyei boldogság, jó hír és fenyegetés, hívás és marasztalás, tanítás és megyőzés, végre orvosság a bün bélpoklossága és csaknem minden földi baj ellen.

Ha az Evangélium tartalmát egyetlen mondatban akarnók összesűríteni, talán ez fejezné ki legjobban lényegét: «Úgy szerette Isten e világot, hogy az ő

¹ Krisztusnak két Júdás nevű apostola volt: Szent Júdás Thaddeus (az ifj. Jakab apostol testvére) és az áruló, Iskariótai Júdás.

egyszülött Fiát adta, hogy minden, aki öbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen». (Ján. 3, 16.)

2. FEJEZET.

Az evangéliumok hitelesek.

A négy evangéliumot Krisztus életére vonatkozóan csak akkor fogadhatjuk el mint hiteles és megbízható történeti forrást, ha biztosak lehetünk a felől, hogy e könyveket azok a szerzők írták, akiknek a szerzősséget tulajdonítjuk, e szerzők a teljes igazságot meg tudták és meg akarták írni és végre, hogy e könyvek hamisítás, rövidítés és egyéb változás nélkül jutottak el hozzánk.

Nos, ami az evangéliumok hitelességét illeti, talán alig van a világirodalomban még egy ilyen régi könyv, amelynek közlését oly bizonyossággal fogadhatjuk el, mint az evangéliumokét.

A legfontosabb kérdés, hogy az evangéliumokat valóban szerzők életében, tehát az első században írták-e. Más szóval tudjuk-e bizonyítani az evangéliumok őskorát?

Tény, hogy az evangéliisták eredeti kézirataival ezidőszerint nem rendelkezünk. Amint hogyan semmi más őskori irat, sem a görög, sem a latin iratoknak közéken forgó és hiteleseknek elismert remekeik sem maradtak meg egyetlen eredetiben sem, hanem csak késői másolatokban, kéziratokban. Ez nem is csoda. Abban az időben hosszabb szövegeket csak papírtekercsekre írtak (papyrus). Csupán néhány szóból vagy mondatból álló szöveget véstek köbe vagy ércbe. Ám egyszerűen az akkori papír nem volt időálló anyag, másrészt elképzelhető, hogy az eredeti

kézirat hány kézen, sőt községen ment át. Hasonló sors érte az egykori másolatokat is. Ebből az időből nemcsak az evangéliumnak, de egyetlen más, papírra írt műből sem maradt fenn az utókorra eredeti tekercs.

Csak Kr. u. a 3. század vége felé kezdték a papír helyett a pergamentet használni, amely anyag már viharállóbb.

Az evangéliumoknak máig fennmaradt legrégebbi kéziratai a 4. és 5. századból valók. Ez annyival is értékesebb tény, mert a latin és görög ú. n. klasszikus írók műveinek ránk maradt legrégebbi kéziratai, helyesebben másolatai, csak a 8. és 9. századból valók.

Viszont ma már az evangéliumoknak közel 4000 ős-kéziratát ismerjük.

Dehát, ha az evangéliumoknak eredeti kéziratával nem rendelkezünk, hogyan tudjuk megállapítani róluk, hogy eredeti szövegük az első századból származik? Nagyon könnyen.

Először is nemleges úton. Hitünk ellenségei és a hitetlenek mindenfajta tudományággal szenvédélyesen és jobb sorsra méltó szorgalommal és alapos-sággal neki estek az Újszövetség minden egyes könyvének, hogy valamikép rábizonyíthatassák későbbi korukat, de eddig minden siker nélkül.

Annál több az igenleges bizonyíték az evangéliumok idői hitelessége mellett. Lássuk őket sorrendben és természetesen a helyszüke miatt csupán tömör, távirati stílusban, inkább csak jelezve, mint részletesen felsorakoztatva azokat. íme:

a) A négy evangéliumban és az Újszövetség többi könyvében is, rengeteg és hozzá nagyon is aprólékos jellegű, kis jelentőségű történeti név és más adat van, amelyről a mai történettudomány bizonyítani tudja,

hogy ezek az adatok az első századra utalnak. Csak kapásból néhány példa, amely ide vág: az Augustus császár idejében említett római-zsidó népszámlálás, Quirinus, szíriai helytartó neve, Claudius császár idejében említett éhínség és a zsidók kiűzése Rómából. Az evangélium azokat a görög és latin pénzeket és ezeknek ama nevét örökíti meg, amelyekről a történelem pontosan megállapította, hogy csak az első században voltak használatosak. A politikai, vallási, társadalmi adatok is pontosan vágnak az első századéval.

b) Hasonlókép a négy evangélium olyan aprólékos földrajzi adatokat is közöl, amelyek szintén az első szazad jellegét igazolják.

c) Rendkívül fontos a Szentírás nyelvének döntő bizonyítéka. A nyelvészkek szinte nagyító üveggel és szörszálhasogatásnak is beillő alapossággal tanulmányozták az evangéliumoknak minden szavát, szófűzését szórendjét, ragjait, közmondásait, fordulatait, jellegzetességeit. Még egyes előforduló szavak számát is megolvasták. És az eredmény? A nyelvtudomány is teljes bizonyossággal állapította meg, hogy a négy evangélium az I. századból maradt ránk.

d) Rendkívül döntő érv az evangéliumok hitelessége mellett a jeruzsálemi templom pusztulásának ténye és az ezzel kapcsolatos több körülmény.

A jeruzsálemi templomot a rómaiak Kr. u. 70-ben pusztították el. Ezzel együtt a zsidóság teljesen elveszítette egységes és nemzeti jellegét. Magát a zsidóságot szétszórták a világ minden tája felé. Mindez világtörténelmi fontosságú esemény volt. És íme a szinoptikus evangéliumokban nyoma sincs Jeruzsálem pusztulásának. Ellenkezőleg, minden személyi, helyi, politikai, vallási s egyéb adat teljességgel

a *Jeruzsálem pusztulása* előtti időre vonatkozik. Ezek az evangéliumok Krisztusnak Jeruzsálem pusztulására vonatkozó jövendölését még be nem teljesültnek jelzik. Mindebből nyilvánvaló, hogy az első három evangéliumot a 70. év előtt írták.

e) ki evangéliumok korát igazolják az ősegyház írói. Idetartoznak a következők:

«A tizenkét apostol tanítása» c. irat az I. század utolsó harmadából, amely már 35 helyet idéz a szinoptikus evangéliumból.

Az ú. n. Barnabás-levél, az I. század végéből, amely hasonlóan idéz Máté evangéliumából.

Kelemen, Szent Pál munkatársa és Péter apostol utóda 95-97. évben a Korintusiakhoz intézett levelében tíz helyet idéz a három első evangéliumból.

Hasonlókép idéznek az evangéliumokból: Ignác, antiochiai püspök (a tőle fennmaradt hét levélben), aki Traján császár (98-117) alatt szenvedett vértanú halált.; Polykarp, János apostol tanítványa; Papias püspök szintén János evangéliista tanítványa és Jusztin, a római bölcselő (100-165).

Cerinthus tévtanító, aki még János apostol kortársa volt, már használta Máté avengeliumát (Migne Patr. Gr. 41, 384. old). Szintúgy Carpocras, aki a II. század elején alapította eretnekségét.

A kereszténység legrégibb ellenségei is ismerték, idézték és támadták az evangéliumokat, így Celsus (178-ban), Samosatai Lucián, Flavius Philostratus s mások.

f) Ami pedig az evangéliumok szerzőinek személyét illeti, igazolásukul szolgál az Egyház állandó és egyetemes hagyománya és a kereszteny, valamint ellenséges irányú egykorú írók tanúsága.

Amíg csak valamelyes nyomon vissza tudunk

menni az apostolokat közvetlenül érintő korig, a négy evangéliumot az Egyházból mindenütt egyhangúlag és hozzá *apostoli hagyományként*, Máté, Márk, Lukács és János evangéliistáknak tulajdonították.

Akadtak eretnekek, pogányok és hitetlenek, akik az evangéliumokat vagy ezek egyikét-másikát támadták, gúny térgyává tették, de szerzőik azonosságát nem merték kétségbe vonni.

Hasonló az eset az Újszövetség többi szent könyveire vonatkozóan is. Csupán a helyszűke akadályoz meg minket az idevágó bizonyítékok felsorolásában.

g) Végül perdöntő az a rengeteg történeti, földrajzi, politikai, vallási, személyi stb. adat, amely csupán a legújabb században történt *helyszíni ásatások során* került felszínre. Ez a megszámlálhatatlan mennyiségű és múzeumokat megtöltő régiségek-adat is mindenben megerősíti az ó- és újszövetségi szentírásnak adatait és könyveinek idői s személyi hitelességét.

3. FEJEZET. Az igazat írták.

Az evangéliumok megbízhatók, mert szerzőik az igazat írták.

Módjukban volt az igazat írni. Mert mint már fönfebb említettük, Máté és János apostol az általuk közölt események legtöbbjének szem- és fültanúi voltak, hiszen Krisztus legközvetlenebb tanítványai s apostolai voltak. Márk és Lukács pedig egy-egy apostolnak a munkatársai, állandó kísérői, mai szóval titkárai voltak.

Halljuk csak egy-egy evangélistának idevágó saját nyilatkozatát.

Lukács e szavakkal kezdi evangéliumát: «Mivel-hogy sokan próbálták rendbeszedni a köztünk végbement események elbeszélését, amint előadták nekünk, akik kezdet óta szemtanúi és szolgái valának az igének, jónak láttam én is, miután elejtől fogva gondosan végére jártam, neked, kegyelmes Teofil, sorrendben írni, hogy jól megismerd ama dolgok bizonyosságát, amelyekre téged oktattak». (Luk. 1, 1-3.)

János evangéliista így nyugtatja meg olvasóit: «És aki ezt láta (t. i. ő maga), bizonyoságot tett róla és igaz az ő tanúsága. És az tudja, hogy igazat mond, hogy ti is higgyetek». (Ján. 19, 35.) És «Amit hallottunk, amit szemünkkel láttunk, amit néztünk és kezünk tapintott az életnek Igéjéről... hirdetjük nektek». (I. Ján. 1, 1-2.) És a főapostol: «Nem mesterségesen kieszelt meséket követvén adtuk tudomástokra a mi Urunk Jézus Krisztusnak hatalmát és megjelenését, hanem mint akik szemlélői voltunk az ő nagyságának». (I. Pét. 1, 16.)

Amikor a zsidó főpapok megtiltották Péter és János apostolnak, hogy Krisztusról beszéljenek, így válaszoltak: «Lehetetlen nekünk, hogy el ne beszéljük, amiket láttunk és hallottunk». (Ap. csel. 4, 20.)

Az evangéliisták a legnagyobb pontossággal, lelkismeretességgel és biztonsággal rögzítették le a jelentéktelennek látszó körülményeket is, az események színhelyét, a várost, falut, utat, ösvényt, a házat, a személy nevét, állását, hivatalát s i. t.

Bámulatos az a tárgyilagosság, amellyel az evangéliisták az eseményeket megörökítették. Nyu-

godtan, higgadtan, indulat s szenvedély nélkül írnak. Nem nyilvánítanak megütközést, megbotránykozást, felháborodást Krisztus és a saját ellen-ségeinek magatartásával, bűneivel és igazságtalan-ságával szemben. Nem csodálkoznak, hevülnek, álmélkodnak és áradoznak a csodák felett.

De tárgyilagosságukat és az igazsághoz való páratlan ragaszkodásukat főkép az mutatja, hogy elhallgatják mindenkit, ami az ő javukra és dicsőségükre szolgál, ellenben a saját, megbélyegző hibáikat keresetlen őszinteséggel, nyíltan, szépítgetés mentegetődés nélkül megvallják és feltárrák, pl. alacsony származásukat (Máté az ő nagy bűnösnek tekintett vámos voltát), tévedéseiket, sót bűneiket, hiúságukat, nagyravágyásukat, versengésüket. Elbeszélnek a rendreutasításokat, megszégyenítéseket és megfedorásiakat, amelyekben Krisztus részesítette őket, pl. mikor Pétert Sátánnak nevezte. Közlik Péter gyávaságát és Krisztus-tagadását, Uruk szenvedése és halála alkalmával az apostolok menekülését s i. t.

Sót még Krisztus életéből is több olyan vonást örökötenek meg, amelyek némelyek előtt első olvasásra hátrányosnak tűnhetnek fel, pl. hogy már gyermek korában kénytelen egy bűnös király elől Egyiptomba menekülni. Amikor nyilvánosan fellép és tanítani kezd, ellene fordul az egész papság, az írástudók, vének és farizeusok színe-java. Közlik az ellenségek Krisztusra megbélyegző kijelentéseit, pl.: «Mi tudjuk, hogy ez az ember (t. i. Krisztus) bűnös» (Ján. 9, 24.), vagy: «Nem Istenről való ez az ember, aki a szombatot meg nem tartja». (Ján. 9, 16.) Az evangéliisták közlik Jézus megalázatását, kigúnyolását, haláltusóját. Közlik a zsidók kijelen-

tésein a keresztrefeszített Krisztushoz: «Ha Isten Fia vagy, szállj le a keresztről». «Másokat megmentett, magát nem tudja megmenteni». (Máté 27, 40-42.)

Az evangéliisták nem érdekből írtak és működtek. Ellenkezőleg, bírói megidézések, megostorozás, a zsinagógából való kizáras, megrágalmazás, börtön és az előrelátható vértanúhalál volt a részük.

Ha a szent írók csaló, ámító, mesélő szándékkal írtak volna, bezseg, de másként forgatták volna a tollat: Siettek volna kielégíteni az olvasók kívánságát és kíváncsiságát, képzeletét és óhajait. Az evangéliumokban található több kérdőjeles hézagot kitöltötték volna a legérdekesebb elgondolások színes közlésével, amint ezt a sok hamis- és álirat tette, amely az evangéliumok utánzásának céljával jelent meg. *Ezek* az ú. n. apokrif iratok tele vannak szébb-nél szébb és érdekesnél érdekesebb közlésekkel, mesékkel, legendákkal, jelenetekkel, csak egy hiányzik belőlük: az igazság, a tényekhez való hűség és ragaszkodás.

Ezek az áliratok Krisztusból mese főalakot szerettek volna alkotni, lehetőleg szenvédés, megalázás, megszégyenülés, kereszt és halál nélkül. De ez a Krisztus-kép hamis és hazug. Ezeknek az iratoknak szerzői az ember elképzeléséhez és kívánságaihoz akartak alkalmazkodni. Az evangéliumok azonban nem emberi kívánsághoz szabott, tehát nem is pusztán emberektől eredt, hanem felsőbb ihletésre készült, az igazsághoz szorosan ragaszkodó, szent könyvek!

4. FEJEZET.

Még ha akarták volna is.

Az evangéliisták, még ha akarták volna is, nem írhattak volna evangéliumaikban hamis vagy téves adatokat.

Először is azért, mert Krisztus életét, szavait, tetteit, tanítását ezrek és ezrek látták és hallották. Legelkeseredetebb ellenségei fűrkésző, rosszakaratú szemmel szemlélték és figyelték őt. Ezeknek érdekében állott volna, hogy az evangéliistákat meghazud-tolják, leleplezzék és írásaikat megcáfolva lehetet-lenné tegyék.

Hegesippus említi (180 körül), hogy Simeon, Kleofás fia, 120 éves korában halt meg és hogy ez ideig a jeruzsálemi egyházközösséget oly férfiak vezet-ték, akik Krisztust saját szemükkel látták és fülükkel hallották. (Eusebius: H. E. III. 32.) És Quadratus, valamint Papiás közlik, hogy a Krisztus meggyógyította és halálból föltámasztott egyének közül egyesek meg Hadrián császár (117-138) idejéig éltek.

Hiszen Krisztus nem volt jelentéktelen személy, akitől alig törödtek. Ellenkezőleg, mindenütt általános figyelmet és érdeklődést ébresztett. Néhány tetteinek több ezer tanuja volt, pl. a kenyérosztásnak, a viharzó tenger lecsendesítésének. Más tettei meg rendkívüliségük miatt keltettek maradandó hatást, pl. mikor súlyos betegeket gyógyított, Lázárt feltámasztotta s i. t.

Midőn Festus kétségbenvonta Szent Pál apostol szavait, ez a nyilvánosságra hivatkozott, mint döntő tanura. (Ap. Csel. 26, 24-26.)

Tudjuk, hogy a kereszténység már az apostolok

és közvetlen utódaik idején rendkívül elterjedt. Erről nemcsak Szent Pál apostol, hanem Tacitus, Plinius, Suetonius és Római Kelemen is tanúskodtak.

Ebben az időben az evangéliumok közlésének igaz voltát ellenőrizhette barát és ellenség. El lehet-e józan ésszel képzelní, hogy százszerek, köztük tudósok, előkelőségek, a császári ház tagjai, gazdagok és szegények, férfiak és nők, életük s vagyonuk kockázatásával a legnagyobb és legkegyetlenebb szenvedések kilátásával, elfogadták volna az evangéliumok tanítását, ha ezeknek igazságáról teljesen és tökéletesen meg nem győződtek volna.

Igen, az evangéliistákat és az Evangélium apostoli hirdetőit támadták, üldözték, vitatkoztak velük, a torkukba akarták fojtani a szót, de annak nyoma sincs, hogy őket hazugsággal vagy hamis adatok közlésével vádolták volna. Ilyesféle vádnak, cáfolatnak, helyreigazításnak sem a híveknél sem az ellenség oldalán semmiféle adata nem maradt ránk.

Az evangéliisták ugyancsak nem úgy írnak, mint akik hazudni vagy megtéveszteni akarnak. Ők nem ígérnek földi javakat, élvezeteket, nem hízelegnek az önzésnek, nem tesznek engedményeket a bűnnek és szenvedélynek. Ellenkezőleg áldozatot, önmegtagadást, bűnbánatot, őszinte szeretetet követelnek még a rabszolgák, sőt az ellenség iránt is, mégpedig megalkuvás, engedékenység nélkül. Olyan erényeket követelnek, amelyek kellemetlenek észnek, szívnek, vérnek, szenvedélynek egyaránt.

Az evangéliisták nem egy, vagyont osztogató, kegyeket szóró fejedelmi személy zászlója alá akarnak toborozni, hanem annak követését és imádását követelték, aki istállóban született, koldus módra élt és bitófán halt meg.

Az a Krisztus-kép tehát, amelyet festenek és az a krisztusi tanítás, amelyet hirdetnek, éppen nem volt alkalmas arra, hogy nekik dicsőséget, hírnevet, nagyobb jólétet, vagyont vagy más földi előnyt szerezzen.

Az evangéliisták Krisztus iránt érzett szeretetből lemondottak mindenről, amiért hazudni, ámítani, csalni szokás: kényelemről és vagyonról. írásaikkal magukra zúdították a zsidók, pogányok, hitetlenek és károsan érdekeltek haragját, gúnyát, bosszuját és üldözését.

Az evangéliisták olyan magas, hivatalos egyéneket, sőt testületeket és városokat bélyegeztek meg, hogy ezek és ezeknek hozzátartozói, egyéni vagy jogi utódai nem tűrték és nem tűrhették volna a róluk közölt megbélyegző tényeket és körülmenyeket, ha ezek az igazságtól csupán hajszálnyira is eltértek volna. Csak néhány példa:

Az evangéliumok Pilátust, a római helytartót könnyű fajsúlyú, befolyásolható, megijeszthető, gyáva egyénnek festik, aki meggyőződése ellenére ítélte el az Urat. Mily csúnya, megvetendő képet festenek az evangéliumok a zsidó főpapokról! Megemlíti a katonák megvesztegetését! Szent Péter a zsidókat nyíltan istentelen gyilkosoknak nevezi. (Ap. Csel. 2, 22-23.) Két evangélium (Máté 11, 21 s köv.; Luk. 10, 13 s köv.) Kafarnaumra, e nagy városra, a legnagyobb megrovást, szemrehányást és fenyegést közli, Sodomával hasonlítja azt össze. S i. t.

Végre, mint már föntebb említettük és itt újra megismételjük: A kereszténység ellenségei és a hitetlenek a tudománynak minden ágával és segédeszközével megkíséreltek, hogy az evangéliumokra

csalást, ámítást, félrevezetést süthessenek, de minden ilyen irányú erőlkodésük kudarcba fulladt.

5. FEJEZET.

Az evangéliumok szövege változatlanul fennmaradt.

Az evangéliumok szövegén az idők folyamán sem történt, nem is történhetett változtatás.

Már fentebb (2. fej.) említettük, hogy a Szentírás eredeti példányával ezidőszerint nem rendelkezünk. Részben, mert szerzői abban az időben még nagyon is kezdetleges minőségű rost-papírra írtak, részben pedig mert az eredeti szöveget, éppen szent jellege s tartalmi értéke miatt, rengetegen olvasták, tanulmányozták, másolták, küldözgették, összehajtogatták stb.

Ellenben, mint ugyancsak fentebb említettük, az evangéliumoknak ma már kb. 4000 ős-másolatát (kéziratát) ismerjük részben teljes szöveggel, részint töredékekben, a 3. és 4. századból pedig kb. 700 példányt, amelyek a legkülönbözőbb helyeken kézültek.¹ E rengeteg sok példány szövege minden lényeges pontban teljesen egyező.

A talált ósrégi papír-kódexek² is sok részletet tartalmaznak a Szentírásból és igazolják, hogy már a II. században, tehát az apostoli kor közvetlen közelében a keresztenyek ugyanazt a szentírási szöveget használták, mint amelyet ma is használunk.

Ezeken felül számos régi fordítás is maradt ránk,

¹ Semmi más ókori történeti forrásmű nem maradt fenn ekora számban és különböző helyen készült kéziratokban.

² Pl. az a Chester Beatty, a Pap. graec. Vindob. 31. 974 stb.

pl. a szír Peschito a 2. századból, a latin Itala, Ulfilas püspök gót fordítása 370-ból stb. Mindezeknek a példányoknak szövege is megegyezik a maival.

Az első két században sem törtéhetett változás a szövegben. Míg az apostolok és közvetlen utódaik éltek, ők maguk ellenőrizhették a szent szöveget. Ezenfelül az evangéliumok részleteit minden hitközség istentiszteletein felolvasták és ellenőrizték, amint ezt pl. Szent Jusztin 138 körül külön kiemeli (Apol. 1, 67) és Tertullián is hangsúlyozza. (De praescr. e. 36.)

A szent iratokat a hitközségek kölcsönösen kicserélték. Szent Pál apostol írja a kolosszeiekhez írt levelében (4, 16): «Ha ezt a levelet nálatok már elolvasták, gondoskodjatok róla, hogy a laodiceaiak egyházában is elolvassák, viszont a laodiceaiakét ti olvassátok». És a tesszálonikaikhoz írt levelében (5, 27.): «Parancsolom az Ür nevében, hogy ez a levél olvastassák fel az összes szent testvéreknek».

A Szentírás szövegének ismerete tehát «közjó» volt, amelyet mindenki jól ismert és bármely fontosabb jellegű változtatás azonnal általános tiltakozást váltott volna ki.

Tertullián (160 körül) közli (Adv. Marc. IV. 4.), hogy a szentiratok másolatait csak akkor fogadták el a hitközségek, ha ama hitközségek vagy személyek igazolták a hitelességet, amelyek, ill. akik maguktól az apostoluktól kapták a szöveget.

Már Szent János apostol és evangéliista megfenyegeti azokat, akik a szent szöveget meg mernék változtatni. Íme szavai: «Ha valaki ezekhez (t. i. könyve igéihez) hozzátesz valamit, reáteszi az Isten a csapásokat, amelyek meg vannak írva ebben a könyvben». (Jelen. k. 22, 18.) Ehhez hasonlóan

később is, alkalmilag, a legsúlyosabb fenyegetések hangzanak el azok ellen, akik esetleg megkísérelnek a szent szövegek változtatását.

Hogy milyen példátlanul szigorúan őrködtek a régiek a Szentírás szövegének változatlanságán, mutatja néhány kísérletnek nemcsak kudarca, hanem súlyos következménye is. Íme két példa:

Egy püspök csupán csak egyik növénynevet akart megváltoztatni. A tiltakozásnak és felháborodásnak valóságos vihara kényszerítette az eredeti szó visszaállítását. (S. Augustinus Epist. 104. al. 88; Hieron.: Epist. 112. al. 89. n. 21 sq.) Egy Makedonius nevű püspök Szent Pálnak Timotheushoz írt első levelében egyetlen betűt változtatott meg: büntetésül megfosztották állásától.

Még a régi egyházatyák iratait is csak kellő igazolás és hitelesítés után fogadták el a püspökök és a hitközségek, amint ezt Polikarp (Ep. ad Philipp. c. 3 és 13) és Eusebius (H. E. V. 32, 2) írásaiból tudjuk. Hát akkor elgondolhatjuk, mennyire őrködhettek az evangéliumok szövege felett.

Végre az első két század egyéb íróinak műveiben az evangéliumoknak és a Szentírás többi könyveinek számtalan *idézete* maradt fenn. Ezek is egyeznek egymással és az eredeti szöveggel.

Ugyan ki is lett volna képes arra, hogy a világ minden részében szétszórt szentírási másolatokban egyidejűleg azonos változtatásokat kíséreljen meg.

A II. században fellépő zsidó és pogány *keresztényellenes* írók minden képzelhető váddal illették a keresztenyeket és az Egyházt, de egyetlen egy sem merte őket azzal vádolni, hogy a Szentírás szövegét meghamisították volna.

Az evangéliumok szövegének hamisíthatatlan

volta tehát kétségtelen, nem is szólva arról, hogy maga a jó Isten sem engedte volna meg, hogy az Ó Igéje, a könyvek Könyve, hamisított tartalommal ámítsa és tévútra vezesse az emberiséget. «Ég és föld elmúlnak, de az Én igéim el nem múlnak», vagyis örökké és hiteles szöveggel érvényben maradnak!

6. FEJEZET.

Ami nincs a Szentírásban.

A legnagyobb tudósok, írók, költők, művészek írásaiban, tanításaiban vagy alkotásaiban is fel lehet fedezni utólagosan elszólásokat, hibákat, tévedéseket, botlásokat. Csak hirtelenében, szinte kapásból és találomra néhány példa:

Aristoteles művében csak évszázadok múlva vették észre azt a hibát, hogy a házi légynek 4 pár lábáról szól, holott e rovarnak csak 3 pár lába van. Az is érdekes, hogy Aristotelesnek ezt a tévedését a természetrajzi műveknek ezrei írták le következetesen századokon át, anélkül, hogy fáradságot vettek volna maguknak egy légy megfigyelésére.

Shakespeare minden téren csodálatos ember-s világismérget árul el. És mégis, micsoda baklövéset követett el: «Julius Caesar»-jában megszólaltatja a toronyórát, holott a Caesar idejében sem torony, sem óra, tehát toronyóra sem volt. «Coriolan»-jában a római légiók *dobbergés* mellett menetelnek. «Vihar-jában» *Csehországot a tengerpartra helyezi*. «Lear király»-ban, aki a félistenek regekorában, Krisztus előtt 800-ban szerepel, Néróról esik szó. «VI. Henrikjében Macchiavellit szerepelteti, aki az uralkodó életében még sem született. «Troilus és Cressida»-

ban, tehát a trójai háború idején, Kr. e. 1193-ban Aristotelesről van szó, aki csak Kr. e. 384-ben született. A «Hamlet»-ben a wittenbergi egyetem szerepel.

A «*Nibelungenlied*» az első Árpádházi királyoknak a németekkel vívott harcait a hunok korába vetíti vissza.

Arany János a Toldi-jában kukoricafosztást, Gárdonyi az Egri Csillagok-ban krumplilevest említi, holott ezek csak jóval Amerika felfedezése után jutottak el hazánkba.

Benczúr «Vajk keresztelese» c. híres képében Szent Istvánt kifejlett ifjúnak festi, pedig akkor István csak 2-3 éves lehetett.

Hát ilyen és hasonló elszólások, baklövések, hibák, botlások az Újszövetségnek egyetlen könyvében sem fordulnak elő! Ilyet még senki e könyvekben fől nem fedezett. Helyesebben szólva, kísérleteztek ilyen fölfedezésekkel, egyszer-másszor márás azt hitték, hogy sikerült a Szentírást szégyenbe hozni, de a kísérlet rövid időn belül mindenki balul ütött ki és visszafelé sült el: az állítólagos fölfedező szégyenült meg. A következő fejezetben néhány példával is szolgálunk.

7. FEJEZET.

Felsülések.

Főkép a XIX. században az ú. n. észelvűek (rationalisták), hitetlenek, szabadelvűek és nem keresztenyek között többen rávetették magukat a Szentírásra és mindenáron rá akartak bizonyítani tévedéseket.

E kísérleteknek értékét már maga az a tény is

alaposan legyengítette, hogy a kísérletezők egymásnak is ellenmondottak. De meddő fáradozásukat legjobban meghiúsították a *tények*.

Egyik-másik «kutató» kéjes örömmel és elégtételel vélt fölfedezni a Szentírásban egy-egy tévedést. De alig hogy eldicsekedtek vele, előbb-utóbb mindig rájöttek, hogy utólagosan a tudomány a Szentírást igazolta és a vélt fölfedezőket szégyenítette meg.

T. i. az újabb kutatások, a felszínre került vallástörténeti és régészeti leletek, az őskelet kövei, agyagtáblái, papiruszai, cserepei, pecsétjei, koporsói, sírfeliratai és sírfalai, a talált ekitatos (élami, sumer,akkád) szövegek, az összehasonlító történeti s nyelvi kutatások egyre több és meglepőbb tudományos bizonyitékkal erősítik, védkik és igazolják a szentírási könyvek feltétlen megbízhatóságát.

Az idevágó kudarcok közül ízelítőül íme néhány példa:

Helytelenítették a Szentírásnak Krisztus születésére vonatkozó időmegállapítását a népszámlálással kapcsolatban. Nos, a pogány írók tanúságaiból is kitűnt, hogy Augustus császár három alkalommal is elrendelt birodalmi népszámlálást, Róma alapításától számítva 726-ban, 746-ban és 771-ben. Ezek a népszámlálások az akkori viszonyoknak megfelelően több évig is eltartottak. Krisztus születése a 746-ban kezdődő népszámlálás idejére esik. Ezt Palesztinában még P. Quintilius Varus helytartó kezdte meg, akit 750-ben hivatalában Sulpitius Quirinus váltott fel. Eme népszámlálás mellett nagyon fontos tanú az ú. n. apameai emlék, Aemilius Secundus sírfelirata. (Pataky A.: Vallástört. előadások: 26. old.)

Más: Lukács evangéliuma Krisztus fellépésének

idejét a többi között Lysanias abilenei tetrarcha (negyedes fejedelem) idejére teszi. (3, 1.) A történelem nem ismert ilyen nevet, tehát – mondották – világos, hogy Lukács tévedett. De íme, Pococke Richárd már 1737-ben a Nabi Abel nevezetű meredek hegylánc templomának maradványai között fölfedezte ezt a nevet egy feliraton. Majd 1912-ben Savignac Ráfael Damaskus mellett egy másik feliraton is megtalálta Lysanias nevét. Sőt kitűnt, hogy ez a Lysanias egy régebbi hasonló nevű királyi család ivadéka volt. (Wetzer u. Welte's: Kirchenlex. ad voc.: Abilene.)

Más: Lukács evangéliista Sergius Pált Ciprus proconsulanak nevezi, holott Ciprust, mint a római császárnak és nem a senatusnak alávetett tartományt propraetorok kormányozták. A tévedés bizonyosnak látszott, de íme, megszólaltak a feliratok és Lukácsot igazolták: bebizonyult, hogy az apostolok korában Ciprus csakugyan a szenátus alá tartozott és proconsulai voltak, sőt már Sergius Pál nevét is megtalálták. (Pataky Arnold: Vallástört. előadások 21. old.)

Hadd egészítsem ki e példádat egy magyar vonatkozásúval is, noha a szóbanforgó szentírási könyv az ószövetségből való, de ép magyar szereplője miatt méltán érdeklődésre tarthat számot.

A hit ellenségei a Szentírás könyveit a természettudomány névében is támadni törekedtek. A Példa-beszédek könyvében vagy Mislé-ben (6, 6-8.) olvassuk:

«Eredj a hangyához, te lusta!
Nézd az újtát és okulj!
Sem fönöke, sem tiszttartója, sem ura nincsen,
Mégis megszerzi táplálékát nyáron,
Egybegyűjti élelmét aratáskor.»

És egy másik helyen (30, 25.)

«Erőtlen nép a hangya,
De aratáskor gyűjti élelmét.»

Nos, a nyugati művelt államok hitetlen természettudósai gúnyolódtak, kacagtak e sorok «tévedésén», mert Német- és Franciaországban, Angliában stb. valóban nincsenek gabonagyűjtő hangyák.

De íme éppen néhány évvel ezelőtt egy magyar természettudós, dr. Szabó-Patay József, a Magyar Nemzeti Múzeum Állattáranak tudós igazgatója fölfedezte, hogy igenis vannak gabonagyűjtő hangyák: Magyarországon és Palesztinában.

Mi több, a tudós magyar szerző nemcsak irodalmilag közölte e felfedezését a tudomány világával,¹ hanem Budapesten, VIII. ker., Baross-u. 13. alatt,² e sorok írásának idején, bárki saját szemével meggyőződhetik arról, hogy az itten tartott hangyaboliban a tőle *távolra helyezett* gabonából is mennyire maguk köré gyűjtik a gabonát a hangyák. Dr. Szabó-Patay József még azt is kimutatta, hogy a magyar (és palesztinai) hangyák nem is télire gyűjtik az ellen séget (hiszen a hangyák téli időre megdermednek), hanem az esetlegesen beálló ínséges időre. Ügyhogy a hangyák nagyobb gyűjtése szinte jövendölés a jövő év rosszabb termésére.

íme, egy magyar tudósnak kellett nemcsak elméletileg, hanem állandó, kiállításszerű kísérlettel és bemutatással bizonyítani, hogy egy csomó nyugati

¹ Dr. Szabó Patay J. felfedezését ma már a nyugati államok természettudósai is elismerik. Csak egy példa: lásd Brehm: Az állatok világa 16. kötet. A Rovarok. II. Rész. 322. old.

² Itt van t. i. a Magyar Nemzeti Múzeum Állattára és állatkísérleti helye.

tudós ellenvetésével szemben a többezer éves szentírási szerzőnek volt igaza, és ez jobban és alaposabban ismerte még az állatvilág rejtett életét is, mint számos mai természettudományi nagyság.

8. FEJEZET. A sugalmazás.

Már az eddigiekből is láthattuk és meggyőződhetünk róla, hogy az evangéliumok tökéletesen szavahihető és megbízható, minden szempontból teljesen hitelt érdemlő történeti források.

De az evangéliumoknak és általában a Szentírásnak értékét és tökéletes megbízhatóságát legjobban biztosítja sugalmazott (inspirált) volta.

A katolikus hit szerint ugyanis a Szentírás könyveit Isten sugalmazta. A sugalmazás (inspiráció) természetfeletti, isteni ajándék, amely a Szentírás íróit Isten szavának közlőjévé teszi. Ennélfogva a Szentírás főszerzője voltakép Isten, aki azonban a kiválasztott emberírók öntevékenységét, mint eszközt igénybe veszi. Innen van az, hogy a Szentírás minden egyik könyvében megnyilvánul az illető írónak egyéni stílusa, kifejezésmódja, műveltsége, tapasztala, vérmérséklete és személyi jellege.¹

A Szentírás tehát több, mint emberi mű, ezért azt semmiféle más emberi mű vagy forrás nem pótol-

¹ A sugalmazás kiterjed a Szentírás egész tartalmára. De a hittudósok véleménye megoszlik arra vonatkozólag, hogy a sugalmazás kiterjed-e a szentkönyvek formájára vagy a gondolat kifejezési módjára is. Némelyek (jobbára Aqu. Szent Tamás követői) igenlően, mások meg (többnyire Molina spanyol jezsuita követői) nemmel felelnek a kérdésre.

hatja. Krisztus életére vonatkozó többi forrás a Szentírás közlésének csupán magyarázatául szolgálhat.

9. FEJEZET.

Az evangéliumokon kívül egyéb ősrégi Krisztus-források.

A keresztény (katolikus szellemű és eretnek) írók közül már az I. és II. században sokan írtak Krisztusról. Hiszen már Lukács evangélista is megjegyzi, hogy «sokan próbálták rendbeszedni a köztünk végbe ment események elbeszélését, amint előadták nekünk». (Luk. 1, 1-2.) Lukács megjegyzéséből következtetni lehet arra, hogy az általa jelzett források nem feleltek meg céljának.

A 70-140. év között keletkezett és reánk maradt legfontosabb keresztény források Krisztusról a következők: «A tizenkét apostol tanítása» (Didache), a «Barnabás-levél» Római Szent Kelemen levele, Szent Ignác és Szent Polikarp levelei, Quadratus és Aristides védőiratai. E források közlései Krisztusról fontosak ugyan, amennyiben megerősítik az evangélium adattait. De értékesebb új adattal nem gazdagítják a Krisztus-kérdést. Ezért e forrásokat könyvünkben figyelmen kívül hagyjuk.

Ellenben bizonyos szempontból érdekesebbek és kevésbé ismeretesek az I. és II. század zsidó és pogány, tehát Krisztus-ellenes, ú. n. klasszikus írók feljegyzései Krisztusról és a keresztenységről.

Voltakép csodálkoznunk kell azon, hogy az I. és II. század pogány írói és a zsidó Flavius József egyáltalán tolluk hegyére vették Krisztust. De, amint látni fogjuk, Krisztus hatása alól az I. és II.

század nem kereszteny, klasszikus írói sem tudták magukat kivonni. Kénytelenek voltak megemlékezni Krisztusról, ha mindenjárt ellenséges vagy elfogult érzülettel, világnezettel és meggyőződéssel is. Lássuk hát őket közelebbről.

10. FEJEZET.

Flavius József.

Az első zsidó, aki Krisztusról írt, a nagyeszű, ügyes, ravasz, számító és minden bajban talpára ugró farizeus Flavius József volt. Védnökének Titus Flaviusnak tiszteletére vette fel a római Flavius melléknevet.

Flavius József Kr. u. 37-ben született tekintélyes papi családból. Átélte Jeruzsálem ostromát és elestét (70), majd a rómaiak kegyéből szabadságot, sőt római polgárjogot és évi járadékot kapott. Két legnevezetesebb műve: «A zsidó régiségek» és «A zsidó háború». Mindkettőben szól Krisztusról.

Csupán vagy főkép azért, mert József Krisztusról, mint csodatevőről szól, a csodától irtató és a csodát elhinni minden kép vonakodó hitetlenek vagy nem katolikusok közül némelyek, éppen a Krisztusról szóló részeket utólagos betoldásnak tartották. De a nagynevű angol Burkitt és a csoda lehetőségét ugyancsak tagadó protestáns Harnack e pontban minden kétséget eloszlatott, úgyhogy ma már még az ellenfél is elismeri Flavius József említett két könyve teljes szövegének hitelességét.

A «Zsidó régiségek» c. könyvében József ezeket írja Krisztusról:

«Abban az időben élt Jézus, egy bölcs ember, ha

ugyan őt egyáltalán embernek szabad nevezni. Mert ő csodálatos műveket cselekedett, az emberek tanítója volt, akik az igazságot könnyen elfogadják. És a zsidók közül, de a hellén világból is sokakat magához vonzott. Az ismert Krisztus volt ő. És noha Pilátus, a föemberek feljelentésére kereszthalálra ítélte, eredeti követői nem pártoltak el tőle. Mert ő a harmadik napon újból elevenen megjelent, miután az isteni próféták róla ezt, mint más ezer csodálatos dolgot előre megmondották. És a róla nevezett keresztenység még mostanáig sem ért véget.» (Antiqu. XVIII. 3, 3, ed. B. Niese IV. Berolini, Weidmann 1890. 151 s köv.)

«A zsidó háború» c. művében hasonlóan, de nemileg terjedelmesebben a következőket írja Krisztusról:

«Akkor fellépett egy ember, ha ugyan illik őt embernek nevezni. Természete és alakja emberi volt, de megjelenése több volt, mint emberi. Ám cselekedetei isteniekt voltak és bámulatos s erőteljes csodákat műveit. Ezért nem tudom őt embernek nevezni. Viszont tekintve az általános lényt, angyalnak sem nevezem őt. És minden, amit valamelyes láthatatlan erővel művelt, szava és paranca alapján tette. Némelyek azt mondották róla, hogy az első törvényhozó (Mózes) támadt fel halálából és sok gyógyítást és művészket mutat fel. Mások viszont úgy vélik, hogy Isten küldötte őt... És azt mondották, hogy őt, miután megölték, az eltemetés után nem találták a sírban. Nos, az egyesek azt állítják, hogy feltámadt, mások megint, hogy barátai őt ellopták. De én nem tudom, hogy melyik fél beszél helyesebben.» (A Berendts-féle kiad. 8, 12.)

11. FEJEZET.

Epiktet.

Epiktet stoikus bölcselő és a bölcslelet tanára volt. Hieropolisban született Kr. u. 50 körül. Rómában, majd Epirusban élt. Nem írt ugyan Krisztusról, de megemlítiük őt a Krisztus-források szerzői között azért, mert Epiktet volt az első pogány író, aki-nek nemcsak műveire, hanem saját személyének erkölcsére is erős hatással volt Krisztus. Magánélete tiszta, szigorú, kifogástalan volt. írásaiban és elveiben pedig feltűnően utánozza Krisztus tanítását.
(Colardeau: Étude sur Epikt. Paris.)

12. FEJEZET.

Plinius.

Ifjabb Plinius Gaius P. Secundus (61-114), Bithynia és Pontus helytartója, író, költő és híres szónok volt. Traján császárral való levélváltása közben az egyik levele és a császár válasza érinti tárgyunkat. E két levél nem szól ugyan bővebben Krisztusról, tartalma mégis rendkívül érdekes, értékes és tanulságos. Betekintést enged az ös-keresztények hitéletébe és a pogányok elfogult, igazságtalan állásfoglalásába velük szemben. Plinius levele a császárhoz így szól: «Kötelességem, Uram, hogy minden előttem kétes dologban hozzád forduljak. Mert ki oszlatná el jobban aggályaimat vagy világosíthatná fel jobban tudatlanságomat? Még sohasem vettem részt keresztények elleni vizsgálatokban és így nem tudom, mit és mennyiben kell büntetni vagy vize-

gálát tárgyává tenni. Továbbá nem kisebb kétséget okozott, vajjon nem kell-e korkülönbséget tenni és hogy a serdülőket nem kell-e másként kezelni, mint az érettebbeket. Vajjon a bűnbánónak megbocsátható-e, ha megszűnik keresztény lenni. Vajjon maga a keresztény név, vétkek hiján is, vagy csak a vétkek, ha (keresztény) névvel állnak kapcsolatban, büntetésre méltók. Eddig azokkal szemben, akik magukat előttem keresztenyeknek vallották, a következőkép jártam el: Megkérdeztem őket, hogy keresztenyek-e? Ha megvallottak, hogy azok, másodszor és harmadszor is megkérdeztem és halálbüntetéssel fenyegettem meg őket. Ha megmaradtak vallomásuknál, kivégeztettem őket, mert nem kételkedtem abban, hogy legalább engedetlenségüköt és konokságukat kell büntetnem, bármit vallanak is. Mások nevét, akiket ugyanaz az őrulet métyevezett meg, de római polgárok voltak, feljegyeztem, hogy Rómába küldjem őket. Később azután, mivel a bűn, mint rendesen, a tárgyalás folyamán nagyobb arányokat öltött, annak több fajtája mutatkozott: névtelen feljelentést kaptam, amely sok nevet tartalmazott. Úgy véltem, hogy szabadon bocsáthatom azokat, akik tagadták, hogy keresztenyek, vagy hogy valaha azok lettek volna és akik, midőn az imádságot nekik előmondtam, imádták az isteneket és képednek, amelyet e végett az istenek képeivel együtt behozattam, borral és tömjénnel áldoztak és ezenfelül *Krisztust* gyalázták, dolgok, amelyekre, mint mondják, igazi keresztenyek nem kényszeríthetők. Mások, akiket keresztenységük miatt vádoltak, keresztenyeknek vallották magukat, azonban nemsokára tagadták ezt: ők voltak ugyan, de felhagytak vele; némelyek három évvel, mások több évvel, sőt

némelyek 20 évvel ezelőtt. Mindnyájan képedet és az istenek képeit imádták és *Krisztust* szidták. De azt állították, hogy bűnük vagy tevelyük leginkább abban állott, hogy bizonyos napon napkelte előtt összejöttek, *Krisztusnak*, mint *Istennek* tiszteletére együttesen énekeltek és esküvel nem gonosztettre, hanem arra kötelezték magukat, hogy lopást, tolvajlást, házasságtörést el nem követnek, szavukat meg nem szegik és a náluk letébe helyezett jószágot le nem tagadják. Erre rendszerint széjjel váltak és csak egy minden tekintetben közös, azaz ártatlan étkezésre ismét összegyültek, ezzel azonban rendeletem szerint, amellyel parancsodhoz képest az egyesületeket betiltottam, felhagytauk. Annál szükségesebbnek tartottam azonban, hogy két szolgától, kiket diakonisszáknak neveztek, kínvallatással meg tudjam az igazságot. De nem tudtam egyebet fel fedezni visszás és határtalan babonaságnál és el halasztottam a rendszeres vizsgálatot, míg parancsaiddat nem veszem. Mert a dolgot megfontolásra érdemesnek tartottam, különösen a veszélyeztettek száma miatt. Mert sok, minden korú, minden rangú és minden nemű ember van köztük és jut majd veszélybe. E babonaság járványa ugyanis nemcsak a városokban, hanem a falvakban és az egész országban elterjedt. De azt hiszem, meg lehet azt gátolni és segíteni rajta. Annyi bizonyos, hogy újra látogatni kezdtek a majdnem egészen elhagyatott templomokat, úgyhogy itt-ott eladnak ismét áldozatra szánt állatokat, amelyek azóta ritkán akadtak vevőre. Ebből következik, hogy hány ember téríthető meg, ha bánatunknak helyt adunk». Traján császár e levére a következőképpen válaszolt:

«Te Secundusom, a nálad keresztény voltuk miatt vádolt személyek ügyének tárgyalásánál a helyes utat választottad; mert nem lehet általánosan rendelkezni, hogy az mintegy határozott szabály gyanánt álljon. Nem kell őket felkeresni, de ha bevádolják őket és bünük igazolást nyer, meg kell őket büntetni, de úgy, hogy ha valaki tagadja, hogy keresztény és azt az istenekhez való imádkozás tettével bizonyítja, megbánásáért bocsánatot nyerjen, még ha ezelőtt gyanús volt is. Alá nem írt (névtelen) feljelentéseket azonban semmiféle bűnténynél se fogadj el, mert ez a legveszedelmesebb példa volna és ellenkeznék korszakom szellemével.»¹

13. FEJEZET.

Tacitus.

Tacitus Cornelius (55-120), a római történetírás mestere, két nagy történeti művében is említi a keresztényeket. A keresztényekről vallott nézetében nem ragaszkodott amaz elvéhez, hogy ellenszenv és részrehajlás nélkül («sine ira et studio») akar írni. Tacitus egyáltalában nem ismerte a keresztenységet, amelyet a zsidóság egyik felekezetének tartott. Mindkettőt gyűlölte. Halljuk szavait:

«Annales» c. művében (Kr. u. 14-68) Nero császár keresztényüldözéséről ezeket írja:

¹ Tertullián joggal jegyezte meg Traján császár válaszárról: «Óh áldatlan, ellenmondásokkal teli határozat! Megtiltja, hogy felkutassák őket, tehát ártatlanoknak nyilvánítja őket. De egyben bűnösöknek is, mert meghagyja, hogy büntessék őket. Egyszerre kímél és dühöng, elhész és büntet. Ha kárhoztatasz, miért nem ejtesz vizsgálatot? Ha kutatást rendelsz, miért nem mentesz is fel?» (Apolog. 2, 5.)

«Hogy tehát megszüntesse (Nero) azt a suttogást (mintha ő gyújtotta volna fel Róma városát), azokat mondotta bűnösöknek, akik (hazugul rájuk fogott) gonosz tetteik miatt gyűlöletesek valának s akiket a nép keresztényeknek nevezett (vulgaris Christianos appellabat) s a legválogatottabb büntetésekkel sújtotta. Alapítójuk *Krisztus* volt, akit Tiberius császár uralkodása idejében Pontius Pilatus kivégeztetett. De azért az egyidőre elfojtott babona (ezen a keresztény vallást értette) pillanatra elnyomatva, újra kitört, nemcsak Júdeában, a veszedelmes anyaországban, hanem Rómában is, hová minden utálatos és gyalázatos összegyűl és követőre talál. Most először olyanokat fogtak el, akik a keresztény hitet vallották, azután ezek vallomása alapján nagy tömeget, amelyre nem annyira gyűjtogatást, mint inkább embergyűlöletet bizonyítottak. Kivégeztetésüket gúny kísérte, állatbörökbe burkolva kutyákkal szétmarcangoltatták vagy keresztre feszítették őket, vagy szurokkal bevonva, az éj beálltával éjjeli világítás gyanánt meggyűjtötték őket. Nero kinyittatta kertjeit e látvány számára és circusi játékokat rendezett, ahol kocsifuttató öltözetben a népsalak közé vegyült vagy kocsin hajtott. Ezért a bár bűnös és jogosan, de hallatlan módon büntetett emberek részvétet keltettek, mint akik nem a közjóért szenvendetek, hanem egy ember kegyatlenségének estek áldozatul». (XV. 44.)

«Historiae» c. művében (Kr. u. 69-96) pedig a Jeruzsálem ostroma idején tapasztalt csodás jelekről és a zsidók vártá királyról emígy emlékezik meg:

«Sok csodajel történt akkor, amelyeket a babonás és a vallással szemben ellenséges érzületű nép semmi-féle áldozattal vagy könyörgéssel sem tudott kien-

gesztelni. Úgy látszott, hogy az égen hadak törnek egymásra, a fegyverek pirosanak és a felhőkben hirtelen keletkezett tűznak lángjától fénylek a templom. Ennek kapui hirtelen kitártultak és emberi hangnál erősebb szó hallatszott: «Kivonulnak az istenek». Egyúttal láthatóvá lett a kivonulóknak óriási nyüzsgése. E csodás jelenségekre némelyek félni kezdtek; mások meg voltak győződve, hogy beteljesedett az, amit a régebbi papok megijövendöltek, hogy az időben Kelet fog hatalomra jutni és Júdeából származó egyének fognak uralkodni». (V. 12.)

14. FEJEZET. **Mara Bar Serapion.**

Mara Bar Serapion samosatai (szír) előkelő pogány stoikus bölcselő volt, akit a rómaiak száműzték és kegyetlenül kezeltek.

Mara a fogszágból hosszú levelet intézett fiához, Serapionhoz. E levél Kr. u. 72-96. évek között íródhatott.

Ez ősrégi levél tartalma gyönyörű, ahogyan csak egy, bár pogány, de vallásos, rendkívül nemeslelkű, a szenvédésekben megtisztult, eszményien gondolkodó atya írhatott aggódva szeretett, távollevő, otthoni fiához. A levelet azonban nagy terjedelme miatt még kivonatban sem közölhetjük, csupán a Krisztusra vonatkozó részét idézzük, amelyben magasztalónan beszél Krisztusról, «a zsidók bölcs királyáról», akit egy rangba helyez Sokratessel és Pythagorassal. Noha Krisztust népe halára ítélte, mégis örökké élni fog tanításában és törvényeiben. Zsidóország pusztulását és népe szétszórását Isten méltó büntetésé-

nek tartja, mert megölte «bölc királyát» (t. i. Krisztust).

Mara Krisztusnak nevét óvatosságból nem írta ki, mert ez egy száműzött politikai fogoly részéről abban az időben nem lett volna tanácsos és ha magának nem is, de esetleg fiának, a levél címzettjének ártatott volna.

De halljuk magát a pogány bölcset és az aggódó apát:

«Mit szólunk továbbá, mikor bölcs emberekkel zsarnokok erőszakosan bánnak és bölcseségüket a rágalmazók bilincsbe verik és fölvilágosodottságukat védtelenül elnyomják? Mert mit nyertek az athéneiek Sokrates megöletesevel, aminek büntetése éhínség és dögvész volt. Vagy Samos népe Pythagoras megégetésével, ami miatt a tenger egy pillanat alatt teljesen elborította földjüket. Vagy a zsidók bölcs királyuknak (megöletesevel), mint azt, hogy ez időtől fogva elvesztették országukat. Mert Isten méltán állt bosszút azért a három bölcsért: az athéneiek éhhalálal haltak meg; a samosi népet menthetetlenül elborította a tenger; a zsidókat pedig megölték, országból kikergették és mindenfelé szétszóródtak. Sokrates nem halt meg Plató révén (t. i. aki fenntartotta emlékét), sem Pythagoras Hera (Juno) szobra révén, sem a bölcs király az új törvények révén, amelyeket alkotott».

15. FEJEZET.

Egyéb pogány írók.

Egyéb írók az I. és II. századból, akik Krisztusról és a keresztenységről adatokat közölnek, de kevésbb fontosakat, a következők:

a) Sueton, Claudius császár életírása (75-160), Krisztust csak éppen hogy megemlíti. (*Vita Claudii c. 25.*)

b) Marcus Aurelius császár (121-180), akinek írása bizonyítéka a kereszteny vallás belső erejének.

c) Samosatai Lucián. 170 körül írta meg művét, amelyben a keresztenyeknek szemére veti, hogy a görög isteneket megtagadva, egy keresztre feszített bőlcsselőt imádnak és az ő törvényeit követik. (*De morte Peregrini 11. és 13.*) írásában éles gúnnyal kíséri meg Krisztus híveinek támadását, de ép ezzel egyúttal igazolja is a kereszteny meggyőződés természetföltölti erejét.

d) Celsus. 178-ban írta művét (*Sermo verus*). Ebben tagadja a csodát, illetve azt állítja, hogy Krisztus az ő csodáit egyiptomi varázslattal művelte. Határtalan fölénnyel és álokoskodással érvel Krisztus ellen, de ép ezzel az evangéliumi közlések egész sorának legpártatlanabb tanúságává válik, amennyiben e közléseket támadja, de nem tagadja.

16. FEJEZET.

A zsidóság mint Krisztus-forrás.

Krisztusra vonatkozó forrás a zsidóság is, mint ilyen, egyben Krisztus nagyságának egyik fényes bizonyítéka.

Csodálatos egy nép ez a zsidóság. Ma e nép úgy tünik fel, mint egy romhalmaz-részlet, amelyből cse-repek, részletek, darabok, egyének épügy eljutnak minden más néphez, akár csak a régi asszír, babiloni, egyiptomi régiségek, írások, múmiák is minden ország múzeumában feltalálhatók.

Másrészt azonban van ebben a zsidó nében valami halhatatlan jelleg is. Ezt a kis, maroknyi népet semmiféle más ország, nemzet, nép vagy faj nem tudta teljesen felszíjni, megsemmisíteni, kiirtani, belvasztani, magához hasonlóvá alakítani. A zsidó Spanyol- vagy Oroszországban, Amerikában vagy Jeruzsálemben lélekre, testre, lelkületre, érzelemre, hajlamra, kedélyre ugyanaz.

És az a legcsodálatosabb, hogy ennek a népnek a sorsa Krisztussal egybeforrt. Az ószövetségben jelentőségét, célját, rendeltetését, felséges öntudatát az eljövendő és várva-várt Krisztusnak köszönte.

És azóta, hogy a megjelent Messiást nem ismerte el, sorsát ismét csak Krisztus pecsételte meg.

Krisztus okozta és eredményezte kezdetben a nagy szakadást a Krisztust hívő és őt megtagadó zsidóság között. Utóbbiaknak Krisztus óta nincs országuk, királyuk, papságuk, templomuk (csupán imaházaik, zsinagógái), áldozatuk.

De van valamijük, szent kincsük, ami őket állandóan Krisztusra emlékezteti és ami ugyancsak szüntelenül Krisztusra mutat, és ez a *Szentírásuk*, amely tele van messiási gondolatokkal.

A zsidó nép messiásellenes, negatív álláspontjáról, mint homorú fényvető, rávilágít a pozitív értékre és fokus-pontra, Jézus Krisztusra. Hiszen az évek számát a zsidók is Krisztustól számítják nyilvános értékű okirataikon és a minden nap i életben.

Mily hatalmas, világszéles, beszédes, csodás és örököskös mutatóujj a zsidóság – Krisztusra, az Ő nagyságára, hatalmára, erejére és természetfölötti jellegré!

II. RÉSZ.

A sötét háttér.

1. FEJEZET.

Krisztus előtt.

Mielőtt közvetlenül Jézus Krisztus személyéről szólnánk, hadd fessem meg néhány ecsetvonással a háttért, vagyis az emberiségnak döbbenetesen szomorú és beteg sorsát Krisztus előtt! Hogy megítélhessük Krisztus jövetelének fontosságát és jelentőségét már csak pusztán földi, anyagi, társadalmi és jóléti szempontból is, hasznos lesz kissé bepillantani a múltba, mi volt az ember Krisztus előtt.

És amidőn a Krisztus előtti idők sötétségét, szomorúságát és vigasztalatlanságát elénk vetíteni szándékozunk, példának nem a legvadabb, a legműveletlenebb és leghelhaevatottabb néneket vesszük hanem

nevezetesebb, legmuvelebb u. n. kulturnepeit, amelyeknek tudás-kincséből és tapasztalat-tárházából még ma is merítünk. Példának használjuk a római, a görög, kínai stb. népeket. Mi több. Ezeket is *kultúrájuknak fénykorában*, pl. Rómát Cicerónak és Augustusnak, Hellaszt Periklesnek idejében, Kínát a könyvnyomtatás idejét közvetlenül megelőző időben stb.

Ma különbséget teszünk férfi és nő, öreg és ifjú, tudós és tudatlan, tanár és tanítvány között és nemzeti hovatartozás, bőrszín, faj és nyelv szerint osztályozzuk az embereket. De Krisztus jövetele előtt az egész világban az említett különbségeken messze túl egy sokkal fontosabb, lényegesebbnek tartott és értékelt különbségnek számított, hogy valaki személy volt-e vagy csupán tárgy. Krisztus előtt t. i. széles e földkerekségen, még a római birodalomban és Görögországban is, kétfajta ember volt. Az egyik fajta volt a szabad polgár, a volta-képeni ember és személy. A másik fajtához tartoztak a rabszolgák, akik nem számítottak személynek, hanem pusztán tárgynak (*res mancipii*).

Varro Marcus, a nagy római tudós (Kr. e. 116-26) és Florus Julius római történetíró (Hadrián császár idejében) szerint a föld ésszerű kihasználásához három *tárgyra* van szükségünk: a néma eszközökre (ásó, kapa, eke), az értelmetlenül beszélő állatokra (ló, tehén stb.) és a beszélő rabszolgára.

És ne gondoljuk, hogy csak néhány ilyen «ember-tárgy» volt forgalomban. Ellenkezően: A római birodalomban a claudiusi népszámlálás alapján nem egészen 7 millió római polgár és 60 millió rabszolga élt. (Gibbon: «The history of the decline and fall of the Roman empire»). A birodalom fővárosában, Rómában Cicero korában 1,200.000 lakos közül 1,188.000 rabszolga volt (*res alterius*) és csak minden századik ember volt szabad polgár («qui rem habebant»). Róma egy alkalommal elejtette azt az indítványt, hogy a rabszolgák megkülönböztető ruhát viseljenek, nehogy kitűnjék, milyen óriási a számuk a szabadokéhoz viszonyítva.

Athént a «Demokrácia hazájának» szokták ne-

vezni. Hát lássuk, hogyan festett ez a demokrácia. Athen lakosságának nyolctizede helota rabszolga volt, egytizede idegen, átjáró és csak egytizede volt szabad polgár. Tehát a város kilencetized részének semmiféle jogára nem volt. Egész Görögországnak, hozzá virágkorában, öt millió szabad lakóval szemben 12 millió rabszolgája volt.

A rabszolganak *semmiféle jogára nem volt*, annyira nem, mint egy darab könek. A rabszolga, feleségével, gyermekekével együtt, urának feltétlen birtoka volt. Hasonló volt a többi házi állathoz, csak ezeknél ügyesebb, tehát hasznavezetőbb. Ura, mint valamely árucikket kénye-kedve szerint eladhatta vagy elajándékozhatta őt, megvakíthatta, megölhette őt, a nélkül, hogy ezért bárki kérdőre vonhatta volna.

Az Úr és rabszolga között semmiféle közös kapocs nem volt. Áthidalhatatlan úr választotta el őket egymástól. A törvény, jogszokás és gyakorlat ezt az úrt nem hogy kitölteni törekedett, ellenkezően mindegyre szélesítette és mélyítette.

A rabszolga ura legörültebb és legembertelenebb szeszélyének és kedvtelésének is szabad prédája volt.

Claudius császár parancsszavára 90.000 rabszolga rohant egymásnak élethalálra a circusban ezzel a riadóval: «Ave, imperator, morituri te salutant!» Magyarul: «Üdvözleg császár, a haldoklók köszöntenek téged!»

Pompejus 42.000 hadifoglyot küldött Rómába, akik a római circusban 132 napon át mészárolták le egymást a fenséges nép mulattatására. Traján, a «nemes», 123 napon át rendezett véres gladiátori játékokat. Crassus egy alkalommal Róma és Capua között 6000 rabszolgát feszítetett keresztre.

Utoljára annyira fajult a véres gladiátori játék-

szenvedély, hogy a vagyonosabb, előkelőbb rómaiaknak nem ízlett az ebéd, ha közben legalább két rabszolga nem küzdött egymással élet-halálharcot, úgyhogy néha a sebesültek vére az asztalra frcscent.

Caligula császár idejében a circusi vadállatok számára való eleség megdrágult. Ezért foglyokat és beteges vagy öregebb rabszolgákat dobtak eléjük.

A rabszolga ura jelenlétében nem beszélhetett, sőt ajkát sem mozgathatta urának engedélye nélkül. A leghalkabb suttogásért, sőt gyakran az akaratlan köhögésért és tüsszentésért is ostorcsapás járta.

Ismertes, hogy az úrnők állandóan kis tört hordtak maguknál, amellyel rabszolganőket megmegszűrték, ha ezek valami hibát követtek el. Ezek pedig többnyire mezítelen felsőesttel szolgáltak, hogy így jobban érezzék elégedetlen parancsoló nőjük rúgását, szúrását, ütését.

Ha a rabszolga megszökött urától és elfoglalták, akkor először a többi rabszolga szemeláttára véréig ostorozták, utána pedig a P vagy T betűt égették a homlokára, vagy nyaka köré vasgyűrűt kovácsoltak, néha ezzel a felirattal: «Megszöktem».

Egyes vagyonosabb rómaiak halastavaikat rabszolga-hússal etették. Vedius Pollio azzal okolta ezt meg, hogy angolnái az emberhústól sokkal ízletesebbek. A felséges Augustus felakasztotta egyik szolgáját mert egy fűrjet megevett. De ilyen kis okra sem volt szükség, hogy egy rabszolgát meg lehessen ölni. Juvenalis hatodik szatírájából tudjuk meg ezt.

Egy előkelő nő, mikor férje megkérdezi, hogy miért akarja szolgáját keresztre feszíteni, így válaszol: «Hát ember a rabszolga? Lehet, hogy nem

vétett semmit sem, de akarom, hogy meghaljon, parancsolom és akaratom elég ok».¹

Az előkelő polgár, ha nem tudott elaludni, a szomszédszobában rabszolgát halálra ostoroztatott, hogy nyöszörgése, fájdalom-fohásza altatóan hasson.

Cicero hideg közönnyel beszéli, hogy Domitius praetor mikép feszítettem keresztre irgalmatlanul szegény rabszolgát, mivel egy rátámadt sertést önvédelemből leszűrt. Q. Flaminius senator csupán azért végeztette ki néhány rabszolgáját, hogy egyik kedves emberének, ki még nem látott embert hal-dokolni, ily látvánnyal kedveskedjék.

Épp abban az időben, midőn Pál apostol Rómába érkezett, játszódott le a következő esemény: Pedonius Secundust, Róma consularis prefektusát meggyilkolta egyik rabszolgája. A római senatus erre Pedoniusnak mind a 400 rabszolgáját kivégeztette. S hánynak ilyen példát sorolhatnák fel!

Az ókor ú. n. klasszikus bölcselői támogatták a rabszolga tárgyi voltának elvét. Plato szép elveket hirdetett az emberi lélekről, de mindez csak a szabad emberre értette, mert számára a szolga lelke egészen egészségtelen és minden jóra képtelen. Szerinte, ha a polgár megöl egy rabszolgát, nem szükséges bűnhődnie, hisz' csak önmagát károsította meg.

Aristoteles bölcsleti okokkal (!) törekedett igazolni a rabszolgaságot. Szerinte kevés különbség van ama szolgálatok között, amelyeket a rabszolgák és amelyeket az állatok tesznek. Szerinte a természet a szabad ember testét más anyagból alkotta, mint a szolgáét és ezzel azt akarta, hogy egyesek szabadok,

¹ «Pone crucem servo! Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas!» Seneca. Ep. 101.

mások rabszolgák legyenek. Ez a tény tehát amily hasznos, épolyságos.

Cato elvül állítja: «A rabszolgák ellenségeink, amiért is úgy kell velük elbálni, mint ellenséggel».

Voltak ugyan egyes jobb lelkek, akik fel mertek szólalni a rabszolgák érdekében, mint pl. Seneca vagy Epiktetos, a stoikus bölcs, aki korábban maga is rabszolga volt, de szavukra senki sem hallgatott.

Krisztus pedig kimondotta a világtörténelmi fontosságú elvet: «Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelkének kárát szenvedi». Vagyis egyetlen lélek, legyen ez bár az utolsó rabszolgáé, Isten szemében és a valóságban többet ér, mint az egész anyagi világ.

Alább (a 10. fejezetben) részletesebben fogjuk hallani Krisztus tanításának hatását a rabszolgaságra vonatkozóan. Itt e helyen csupán egyetlen példaként idézzük Szent Pálnak, Krisztus nagy apostolának egyik levélrészletét, amelyben egy megszökött rabszolga érdekében ennek volt urát könyörületre akarja rábírni. A rabszolga neve Onezimus volt, gázdájáé pedig, akitől megszökött: Filemon. Íme a szöveg szószerint:

«Kérlek pedig *fiamért*, kit bilincseimben nemzettem, Onezimusért, ki egykoron haszontalan volt számmodra, most azonban számmodra is, számomra is hasznos. Visszaküldöttem hozzád: *fogadd úgy, mint szívemet*. Szerettem volna magamnál tartani, hogy helyetted szolgáljon nékem az evangéliumért szenvedett bilincseimben, de elhatározásod nélkül semmit sem akartam cselekedni, hogy jótéteményed ne kényszerből menjen végbe, hanem önként. Hiszen talán éppen azért távozott el tőled egy időre, hogy

visszakapjad örökre: *már nem mint rabszolgád, hanem rabszolga helyett, mint szeretett testvért, ki nekem nagyon is az, de mennyivel inkább neked az, a test szerint is, s az Úr szerint is.* Azért s ha társadnak tartasz, *fogadd úgy, mint magamat.* Ha pedig valamivel megkárosított vagy tartozik, énnekem tud be, én téritem meg.» (Fil. 10-19.)

Ilyen hang, szeretet és áldozatkészség egy vadilegen rabszolga iránt az egész ókorban hallatlan és elképzelhetetlen volt. Von Ihring Rudolf mondja: «Azt az elvet, hogy minden ember jogi alany, a római birodalom sohasem valósította meg. Ezt az elvet, amely felér az ipar minden diadalával, először a kereszténység mondotta ki és valósította meg az életben». (Ihring: der Geist d. röm. Reiches I. Band 2. Aufl. S. 100.)

Köteteket lehetne még írni a római és görög birodalomban a más irányú eltévelvédésekrol, a példátlan erkölcsi romlottságról, féktelen kicsapongásokról és vérláztató kegyetlenkedésekrol.

Az emberiség «színe-java» Krisztus előtt és Krisztus nélkül oly erkölcsi süllyedést mutat, hogy keresztény lelkület hihetetlennek tartaná, ha azt nem maguk a római s görög írók örökítették volna meg és ha Szent Pál, a népek apostola,¹ nem tanúskodnák róla és végül ha Pompeji és Herculaneum felszínre került adatai a baromnál is aljasabb förtelmességek és szörnyűségek bizonyítékaiból nem tárának szemünk elé.

Nem ok nélkül írja Seneca: «Minek ámítjuk magunkat? Nem külső a mi bajunk, magunkban

¹ Lásd főkép a Rómaiakhoz írt levelének első fejezet 22-32. versét.

hordjuk azt, ami belsönkben leledzik. A gonoszság erőt vesz rajtunk s ez minden nyomorúságunknak forrása». (Seneca: Ep. 50.)

2. FEJEZET.

A pogány «istenek».

A legműveltebb pogány népeknek, a görögöknek és rómaiaknak a vallása is rémületes volt. Vegyük csak ú. n. «isteneiket».

Zeust, a főistent kezdetben bika, feleségét, Hérát pedig tehén alakban képzelték. Hera költői neve is (dehénszemű) (szoópisz) volt. Csak később öltötték a görög istenek emberi alakot (antropomorfizmus). Az istenek egyike a 100 sárkányfejű Typhon, aki a főistennel állandó harcban van, a többi isten előle állatalakban Egyiptomba menekül.

A görögöknek és rómaiaknak egy sereg olyan istene is volt, akik erényeket, de olyanok is, akik bűnöket személyesítettek meg és ezekben elöljártak.

Milyen magas erkölcsi színvonalon állhatott a pogány vallás, ha egy író, mint Samosatai Lucián (130-209) Zeust nyeglének, Mercurt tolvajnak, Bacchust részegesnek, Apollót hazug jövendölőnek modhatta.

A pogány istenek közül még a legtiszteltebbeknek példája is legtöbbször bíztatás volt a laza és bűnös életmódra.

Jupiter törvénytelen gyermekeivel főoka volt minden törvényellenes rendetlenségnak. mindenféle alakban gyakran viszonnyt kezdett halandó nőkkel. Bacchus istennek agyveleje mindig inog és már korán reggel erős borszagú. Mindig kétes környezet veszi

körül. Hera, az ég főistennője és a szülés védasszonya örököslétekenyseggel üldözi férjét s i. t.

Ha már a legműveltebb népek isteneiket ilyen erkölcsi fertőben képzelték, el lehet gondolni, mennyire sülyedtek e népek maguk és mennyire a náluk kevésbé művelt pogány népek.

3. FEJEZET. A római császárök sorsa.

Olvastuk a római birodalom *legalsó rétegeinek*, a baromi színvonalra sülyesztett rabszolgáknak szörnyű sorsát.

De hogy a nagy, hatalmas és híres római *pogány* birodalom egyéb rétegeinek erkölcsi és társadalmi sorsáról is némi fogalmunk legyen, jellemzésül e birodalom *legfelső rétegét*, a *római császárökét* választom.

Ezek a császárök ugyan már Krisztus születése után uralkodtak, de lélekben Tőle époly távol álltak, mintha Krisztus születése előtt éltek volna, sőt legtöbje kegyetlen üldözője volt Krisztus vallásának és híveinek.

Kezdjük el a sort mindjárt Augustussal, akinek uralkodása alatt született meg Krisztus.

Augustus, az első római császár (44 Kr. e.-14 Kr. u.) magára ruháztatta az erkölcsök feletti felügyeletet, de ő maga első nejétől elvált, második nejét elutasította magától, a harmadikat úgy ragadta magához Tiberius Nérótól. Júlia nevű leányának kicsapongásai ismeretesek.

Augustus nemcsak ellenségeit, hanem számos jóbarátját és jótevőjét is hóhérkézre juttatta. Március 15-én, egyetlen napon, meghódolt ellenfelei közül

300 senatort és lovagot, mint barmokat levágatott (Plutarchos: Párhuz. életrajzok: Octavianus 13-15).

Utódját, Tiberius császárt (14-37) Macro nevű tisztje *szőnyeggel megfojtotta*. Tiberius sok vagyont hagyott hátra. Utóda, Caligula (37-41) az egészet elpazarolta. Úgy segített magán, hogy a gazdagokat egyszerűen kivégeztette és vagyonukat elkoboztatta. Egy kockajáték alkalmával elveszítette minden pénzét. Elhozatta az adólajstromot, a leggazdagabbakat kivégeztette és visszatért a játéktársakhoz e szavakkal: «Ti pár dénárért játszotok, én ezalatt 150 milliót nyertem».

Mikor a fucinusi tavat levezettette, 19.000 embernek a hajókon egymás ellen kellett harcolniok az utolsó szálig. Incitatus nevű lovát kinevezte konzulnak. Ismeretes ama nyílt kívánsága, bár nyugodnék minden alattvalójának feje egyetlen nyakon, hogy könnyebben és gyorsabban lefejezhesse valamennyit. *Saját két tisztje megölte őt.*

Utódját, Claudiust (41-54), saját édesanyja «emberi szörnynek» nevezte. *Megmérgezték*. Nero (54-68) Róma városát felgyújtotta, csak azért, hogy érdekes tűzijátékban gyönyörködhessék. Mindenkitől elhagyatva *kardot döfött saját torkába*.

Utódjának, Galba császárnak (68-69), saját praetoriánusa *átszúrta a nyakát*, Kiszemelt utódját, Piso Lucinianust *meggyilkolták*. Galba tényleges utóda, Salvius Otho, mikor Vitellius ellencsászárként lépett fel ellene, *öngyilkos lett*.

Vitelliust, aki *saját fiát is eltette láb alól*, sőt édesapját is meg akarta gyilkolni, *agyónsebezték* és hulláját a Tiberisbe vetették (69). Vespasianus (70-79) és Titus (79-81) természetes halállal múlt ki. De már Domitian császárt (81-96) *saját szolgái meg-*

gyilkolták. Ez a szörny nemcsak megölette a leg-nemesebb embereket, hanem egyúttal furfangos és kiszámíthatatlan kegyetlenséget fejtett ki megkínzásukban és ebben kéjelgett.

A pipogya Nervát és a keresztényüldöző Trajánt Hadrián (117-138) követte. Ezt a császárt, aki számos előkelő embert, többek között négy konzult, pusztan gyanú alapján *kivégeztetett*, még a fiú-szerelem szégyene is terheli.

Antonius Pius (138-161) és a keresztyékeket leg-gyalázatosabban üldözött, ellenben neje szeretőit magas állásokkal elhalmozó Marcus Aurelius (161-80) természetes halállal múlt ki. De már a következő császárt, Commodust (180-192) *megmérgezték*, s midőn ez nem hatott eléggé, *megföjtötték*.

Septimus Severus számos férfit, köztük 64 senátor-t öletett meg. Haldokló uralkodó társára *rásarkantyúzta lovát és patkójával összetaposta*.

Caracalla császár atyjának élete ellen tört és *meggyilkolta saját testvérét* és százezreket küldött a más-világra. Pl. Alexandria minden lakosát meggyilkoltatta, mert egyesek kifakadtak testvérgyilkossága miatt. Caracallát saját testőre *leszúrta* (217).

Julia Domna császárné *öngyilkos lett*. Macrinus császárt fiával együtt alattvalói *meggyilkolták*.

Utódjáról, Heliogabalus császárról talán elég lenne idézni saját szavait, amelyeket önéletrajzában örökített meg: «Szeretném, ha az utókor nem tudná, hogy a római birodalomnak ilyen császára volt». *Helyette a kéjnők és a kégyermekek uralkodtak*. Egyéb őrült és erkölcsstelen tetteinek közlését a papír nem tűrné meg. A császárt ledér életű anyjával együtt a császár saját praetorianusai *agyontverték*, hullájukat pedig a Tiberbe vetették.

Utódját, Alexander Severus császárt az általa ki-nevezett főparancsnok *katonái az ágyban ledöfték*.

Következett Maximin. Rémületben tartotta az egész országot. Nyilvános pénztárakat bezsebelt, templomi kincseket saját hasznára beolvastott. «Fenevadnak» nevezték. *Őt és fiát a lázadók legyilkolták*. Még uralkodása közben Titus Quartinus ellen-császárt megöltek (238).

Maximin helyébe két senatort választottak császárrá. Mindkettőt a praetorianusok *agyonütötték*.

A császári trónon Gordianus következett, akit Philippus prefektus *kivégeztetett*. Viszont Philippust és fiát Decius ölte meg. Deciust meg saját *tábornoka*, Oallus árulta el a gótoknak, akik őt *agyonütötték*, holttestét pedig az állatok elé vetették.

Gallus «Augustust» *katonái agyonverték*, utódját, Aemilianus császárt ugyancsak saját *katonái meggyilkolták*.

A császári trónon Valerianus kövekezett, aki fiával, Gallienussal megosztotta az uralkodást. Sapor, a hűtlen perzsa Valerianust *lenyízatta*, Gallienust pedig *saját tisztjei megöltek*.

A trónon Claudius Gothicus következett. A senatus ennen fiát, Quintillust jelölte utódjául, Claudius ellenben saját fia ellenében Aurelianust. Ezt a *saját tisztjei legyilkolták*, Quintillus pedig *öngyilkos lett*. így Claudius utóda Faustus lett, aki csak néhány hónapig uralkodott. Ennek utódját, Florianust *saját katonái felkoncolták*. A trónon Florus követte, akit szintén saját katonái vertek agyon.

Következett a trónon Carus, akit fiával, Numerianus Caesarral együtt *meggyilkolt* egy Aper nevű prefektus. Viszont Apert Diocletian *döfte halálra*.

Diocletian alatt eltűnt a szabadságnak még a leg-

kisebb nyoma is. Ő, a rabszolgának fia, térdhajtással és imádattal tisztelettelte magát és Jupiterrel egy rangba helyezkedett. Valamennyi keresztenyüldözés közül ő rendelte el a legrettenetesebbet.

Diocletian önkéntes éhhalál következtében múlt ki. Még életében láttá minden alkotását rombadólni, és a keresztenységet felülkerekedni, amelynek megsemmisítését pedig uralkodása koronájának tekintette. Spalatóban hatalmas Jupiter-templomot épített, amelyet később kereszteny székesegyházzá alakítottak át, úgyhogy a keresztenygyűlölő császár akarata ellenére is a keresztenység számára emelt templomot.

Diocletian után már megkezdődött a keresztenység győzelme a pogányság felett.

Meg kell még említenünk, hogy a legtöbb császár önmagát istenként tisztelettelte. Gyakran maga a senatus emelte az élő vagy elhunyt császárt az istenek közé.

Felségsértésnek számított nemcsak a császár Személyének, nevének, szobrának a megsértése, hanem a következő «bűnök» egyike is: ha valaki a császár szobrát beolvastja, más szobrot a császárénál magasabbra helyez, ha kezén olyan gyűrűvel, amelybe a császár képe van vésve, bizonyos szükségleteket elégít ki s. i. t.

A császárok kívül bűzlő példát adott a népnek a császár családja és udvara. Férfiak és nők kölcönösen kicserélték egymást. Néhány császárnak felesége nyilvánosan szeretőket cserélt, mások meg éjjel utcai nők szerepét vállalták. Caligula vérfertőzésben élt nővérével, «amint Jupiter tette».

Valóban a római és görög «istenek» bűnei és erotikája, a görögök gyermek-szerelme, amelyet több

római császár utánzott, a Dionysos- és Kybele-kultusz szörnyű elfajulása és egyéb természetellenes ségek alulról felfelé és felülről lefelé egyaránt borzalmasan szennyezték be a légkört.

Igaz, hogy a római császárök között voltak dicséretre méltók is, mint Antonius Pius, Marcus Aurelius és Alexander Severus. De csekély számuk elenyészik a többihez viszonyítva. És e kevés jó császárnál is feltűnően észlelhető a keresztenység kedvező hatása, így pl. Antonius Pius nem üldözte, sőt védelmébe vette a keresztenyeket. Elvei között számos kimondottan kereszteny jellegű volt. Alexander Severus kápolnájában pedig egyéb szobrok között Krisztusé is helyet foglalt, sőt a császár Krisztusnak külön templomot is akart építtetni és őt az istenek közé akarta helyezni.

Így látjuk tehát, hogy a nagy kivételnek számított jó pogány római császárök között is csak azok emelkedtek ki erkölcsükkel és józanságukkal, akik valahogyan a keresztenység hatása alá kerültek.

4. FEJEZET.

Kínában.

A Krisztus előtti népek? történelmében a többi nemzet közül műveltségen, tudásban, felfedezésben magasan kiemelkedik Kína.

És ebben a sok tekintetben csodálatos fejlettségű országban nem is az alsóbb vagy felsőbb néposztály erkölcsét akarom e helyen jellemezni, hanem az ott istenként tisztaított császárök viselkedésére és sorsára utalok.

Íme egy kis ízelítő történetükből:

Kezdjük *Hoait-en* (307-313). Ezt fiával együtt *Mingti kivégeztette*. Ezt pedig *Lieucsong ölette meg*. Midőn Lieucsong 318-ban hirtelen meghalt, *Kicsün* a császárnak fiát és a császári család összes megtalálható tagjait *meggyilkoltatta*. Kicsünt viszont egy tábornok *meggyilkolta*. *Hiaovulit* (352-396) saját neje, mivel azt mondotta neki, hogy már vénül: vánkossal *megfojtotta*. Utódját *Nganti-t* (396-418), valamint ennek utódját, *Kongti-t* is *Lieyű megfojtotta*. Az ezután következő császárt, *Saoti-t* (422-4) *megölték*, öccsét pedig, aki az uralkodásban követte, *saját fia gyilkolta meg*. Ezt viszont négy gyermekekével és többi fiútestvéreivel együtt *saját öccse végeztette ki*. *Titi-t* (464-66) egyik alattvalója *ütötte le* kardjával. II. Titi császárt (473-77) *tanítója lefejezte*. *Szao-csaoye-t* (493-4) *nagybátyja ölte meg*. *Paokuen-t* (498-501) az ország nagyjai *agyonütötték*. Utódját *Hoti-t* szolgái zsinórral *megfojtották*, *Hu-t*, a nőcsászárt fiával együtt a Sárba-folyóba vetették. *Venti-t* 551-ben *megölték*. Utódját *Kingti-t* 556-ban egyik tábornoka *meggyilkoltatta*. Utódját *Vuti-t* (556-8) *megölték*. *Jangti-t* (605-18) heréitjei *fojtották meg*. Fiával, *Kongti-val mérget itattak*. Mikor ez nem hatott: *megfojtották*. Utódja *Kaoczu* lett, kinek 3 fia volt. Ezek közül kettő a harmadikat meg akarta mérgezni, de az erős szervezetével legyőzve a méreg hatását, két testvérét a nyílt utcán *agyonverette*. *Kaoczong* császár (648-83) a trónörököt *megmérgeztette*. Utódját, *Csonczong-ot* (684-710) a saját édes anyja *tömlöczbe* vetette, a saját neje pedig *méreggel tette el* láb alól, mire bosszúból egyik herceg a császárné fejét *leütötte*.

Hienzing-et (805-20) *megmérgezték*. Fiát *Muczing-ot* (820-24) szintén. Ennek fiát *Kinczong-ot*

(824-6) pedig néhány eunuch *megfojtotta*. *Vuczong*-ot (840-6) *megmérgezték*. Fiát *Szjuenczing*-ot hasonlóképen. *Csaoczing*-ot (888-904) vezére *megölette*, 3 év múlva pedig a császár fiát is *eltette láb alól*. Mottí császárt *Csuangczon* *ölte meg*, ezt pedig szolgája *szúrta le*. *Csuangczing* nemcsak a Leangok minden hercegét *megölette*, de még *koporsóikat is* kihányatta a sírok ból. *Minti* császárt öccse *fojtotta meg*, de ez sem élvezhette bűnének gyümölcsét, mert *sógorától* üldözöttetve egy toronyba menekült, ahol a tűz martaléka lett.

Íme, 638 éven belül 40 császárt és trónörököst öltek meg, szúrtak le, mérgeztek és fojtottak meg, hozzá oly korban, melyben, mint említettük, Kína külső kultúrája a legnagyobb volt.

Ha a legmagasabb és istenített császári udvarokban történhettek meg ilyen szörnyű embertelenségek, vérengzések és gyilkosságok, képzelhetjük, milyen lehetett a nép sorsa. A hely rövidisége miatt csak egyetlen példa:

A törvény előírta, hogyha valaki felségsértés bűnét követte el (pl. ha csak egy császári sírt sértett is meg szavával), a bűnösnek és büntársaknak összes elsőfokú s 60 éves vagy ennél idősebb rokonai, úgymint apa nagyapa, fiak, unokák, atyai nagybátyja, minden fiaik, tekintet nélkül lakhelyükre vagy velük született vagy véletlen testi hibáikra, különbség nélkül lefejezendők, maguk a bűnösök pedig «lassú és fájdalmas halállal» bűnhódjenek. (Weisz: Világört. I. köt. 175-6. old.

És hogy a többi népnél milyenek voltak az állapotok, arra a helyszüke miatt csak három példát említek: Timur kán Ispahan város ostroma alkalmával egyetlen lakosnak lázadásáért 90.000 megölt lakosnak fejéből gúlát állítatott fel. Mikor Delhibe

ért, a magával cipelt hinduk közül 100.000-et öletett meg a város megfélemlítése végett. Ha egy nagy Kán meghalt, kb. 10.000 embert öltek le, hogy a más világban szolgáljanak neki.

5. FEJEZET. Germánok és mi magyarok.

A mai németek előszeretettel tekintenek vissza germán pogány őseikre. Nos, a legrégebb német jog szerint a rabszolga szintén teljesen jogtalan volt. Általában elvül szolgált: «Er (der Sklave) ist mein eigen, ich mag ihn sieden oder braten». Magyarul: «A rabszolga az enyém, megfőzhetem vagy meg-süthetem». (Grimm: Deutsche Rechtsaltertümer, 345. es Graf: Deutsche Rechtssprüchwörter 1869,42.)

Ha valaki másnak rabszolgáját megölte, csak nyersértékét kellett megtérítenie, akárcsak egy lovat vagy ludat ölt volna meg. De magáért az ölüsért büntetés nem járt. (Brunner: Deutsche Rechtsgeschichte, 1. 96.)

A német öntudat legnagyobb élesztője, Houston Stewart Chamberlain. «Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts» c. művében írja: «Was die Germanen anbelangt, will ich nur zwei Tatsachen erwähnen:

a) Bei den Deutschen war bis zur Einführung der Christentums Sitte, schwache Eltern zu erschlagen!

b) Das Weib war keine juridische Person. Das weibliche Wesen konnte z. B. nicht erben, weder fahrendes noch liegendes Gut» (id. mű VI. kiad. I. köt. 207. old.). Magyarul: «A mi a germánokat illeti, csak két tényt akarok megemlíteni: a) A németeknél a keresztenység bevezetéséig szokás volt a gyenge

szülők agyonverése, b) A nő nem volt jogi személy. A nő nem örökölhetett, sem ingó, sem ingatlan jóságát».

És a mi magyar Őseinkről a keresztenység felvétele előtt így ír Hóman Bálint dr., Magyarország volt vallás- és közoktatásügyi minisztere és a magyar őskor legalaposabb ismerőse:

«A szolga nem volt tagja a társadalomnak. Mint vagyontárgy a birtokos nemzettség vagy egyén korlátlan tulajdonába tartozott. Ura rendelkezett élete és halála felett. – Őseinknél, az apa- és fejedelem-gyilkosság is szokásban volt. Az elöregegett apát vagy balsorsú fejedelmet megölték». (Hóman-Szekfű Magyar Történet I. köt. 99,112-3. és 119. old.).

És hogyha a tömegből kiemelkedő, az akkor viszonyok szerint szellemileg fejlettebb, vagyis emberibb emberek, népek és nemzetek ilyenek voltak Krisztus vagy a keresztenység felvétele előtt, elközelhetjük, milyenek lehettek a náluknál sokkal alsóbrendűek!

És íme e sötétségbe, vigasztalanságba, a szomorúság ez éjjelébe belevilágít Krisztus tanítása, lehajol a legszegényebb, legnyomorultabb rabszolgához is és világába süvíti a nagy, a felszabadító igét, hogy minden emberben, tehát az utolsó rabszolgában is van egy fel nem értékelhető, semmiféle földi kinccsel össze nem hasonlítható végtelen érték: az Isten képére teremtett, halhatatlan lélek. Az egész világ, minden csillagával, Napjával, aranyával és gyémántjával nem ér fel egyetlen rabszolga lelkének értékével! (Máté 16, 26).

Krisztus apostola a világba kiáltja az addig soha nem hallott, meg nem értett, megváltó szót: «Mind-

nyájan Isten fiai vagytok ... Nincs többé zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti *mindnyájan egyek vagytok Krisztus Jézusban*. (Gal. 3, 26-28.)

Azt mondják, a világ megfordult sarka körül, amikor Sz. Pál, Krisztus apostola és egyúttal római szabad polgár, Onezimust, a rabszolgát «kedves és hű testvérenek» (Kol. 4, 9), sőt «fiának» (Fil. 10) nevezte (Fil. 12. és 17).

De nem ám csak a rabszolgának a *lelke* egyenlő értékű a császárával és előkelő, gazdag urával A kérgeskezű, ráncokkal teli arcú, rongyos ruhákkal fedett vagy ruhátlan, izzadságos vagy akár kelevények evességétől undorítónak látszó vagy az ostorcsapásoktól vérrel borított *teste is*: Jézus Krisztus testének tagja, a Szentlélek temploma, lelkének egykor a feltámadás dicsőségében örökre diadalmaskodó társa!

Krisztus nemcsak egyenlővé tette az embert embertársával, hanem felemelte, megnemesítette: Érte szenvédett és meghalt. Krisztus hívei egyúttal Istennek gyermekei, a megszentelő kegyelem révén bizonyos tekintetben az isteni természet részeseivé, a szentáldozásban pedig Jézus eleven szentségtartói válnak.

Vest György, híres amerikai politikus, szónok és szenátor az Egyesült Államok szenátusában 1900 április 7-én feltüntetést keltő beszédet tartott egyes népek sorsának javítása érdekében.

A többek között közölte, hogy a skót presbitérián iskolában a jezsuitákról azt a benyomást nyerte, hogy a jezsuitáknak szarvuk, patkójuk és farkuk van és hogy a levegőt kénes kigőzölgéssel fertőzik

meg, ha valami útjukba kerül.¹ De amikor tanulmányozta a népek sorsát és saját tapasztalatával akart meggyőződni a tényekről, rájött, hogy ott javul még a népek sorsa, ahol főkép a jezsuiták működhetnek javukra szabadon. További beszédében ez a protestáns államférfiú magasztaló hangon dicsítette a katolikus Egyház áldásos működéset a népek szabadságának, és sorsuk emelésének javára, legfőképen kiemelve a jezsuitáknak emberfölötti teljesítményét, csodás eredményeit és gazdag érdemeit.² («Famous American Statesmen and Oratores.» New-York. Edit. Lövell. 1902. 328-339.).

6. FEJEZET.

A nő sorsa Krisztus előtt és Krisztus nélkül.

A szíves olvasó a mondottak után természetesnek fogja találni, hogy Krisztus előtt a nő sorsa is szánalmass volt.

A pogány hajadon és asszony eladó, akaratnélküli jószág volt, állati ösztönnek eszköze, a testiség kényének martaléka, jog nélkül, urának szolgálója, akit, amikor kedve tartja, eltaszíthat magától és férjével elvész minden jelentősége, sokszor élete is.

¹ Az angolul tudó olvasók kedvéért idézem eredeti szavait: «I was reared in the old Scotch Presbyterian church and my earliest impressions were that the Jesuits had horns and hoofs and tails, and that there was a faint tinge of sulphur in the circumambient air whenever one crossed your path».

² «The Jesuits have elevated the Indian wherever they have been allowed to do so without interference. The Jesuits alone have solved the problem of rescuing the Indians from the degradation on which they were found.»

De azt talán kevesen tudják, hogy a legtöbb népnél, amely, vagy amelynek túlnyomó többsége nem vallja Krisztust Urának, a nő sorsa *ma is* hasonló a Krisztus előtti idők nőéhez. Lássunk csak néhány példát:

A török és arab mohamedán nő.

Még nem is oly messzi volt az idő, amidőn a hírhedt hárem-romantika dívott. Az állig fegyverrel rakott, marcona eunochok éjnek idején az Arany-szarv vizébe dobálták az idősebbé vált vagy kegyvesztett odaliszkokat. Igaz ez az idő már elmúltott.

Az arab népi nyelvben két kifejezés van az életelv szóra. Az egyik a «nefsz», a másik a «rukhá». Az előbbi a léleknek vagy személynek felel meg (nefesz = lélekzeni, török szó). A korán szerint a nőnek nincs nefszze. A rukhá megfelel az állati pára szónak. Ezzel a nő is rendelkezik.

Higginson Wenworth Tamás a filadelfiai női kongresszuson közölte, hogy egy mohamedán templom kapuján olvasta a feliratot, hogy: «Idioták, bolondok és nők nem léphetnek be». (Annual meeting of the American Women Association held at Philadelphia. Nov. 1. 1887.)

A többnejűség elvben megengedett, de a gyakorlatban már ritkaság, mert sok asszony sokba kerül, meg azután a köztük való állandó sürlódás és féltekenység sem kellemes a férfire. De a többnejűséget a moszlim azzal pótolja, hogy egymásután nősül. A török férj pl. 1925-ig egyszerű elbocsátó levéllel felbonthatta házasságát.

Musztafa Kemal pasa, a török államfő, ugyan hirdette, hogy megadja a török nőnek a férfivel való egyenjogúságát, de az ő új házassági joga is feljogosította a férjet arra, hogy bármely percben

elhagyhatja nejét, ha megfelelő kijelentést tesz az elöljáróság előtt («Allah nevében elválok tőled!») Maga Kemal is kimondotta válását saját feleségétől. Az arabok törvénye is hasonló. A férjnek csak nyilatkoznia kell a kádi vagy a caid (polgármester) előtt. Ellenben az asszonynak nincs jog a válasra.

1930 máj. 4-én ugyan a francia törvény kiterjesztette a válás jogát az arab nőkre is. De amikor az első merész arab asszony élni akart e jogával, az asszonyt még aznap éjjel meggyilkolták.

Japán. Már az is elégé jellemző a japán nőre, hogy a japán írás az asszonyt féleembernek jelzi. (Ha három ilyen félembert összeraknak egymás fölé, ez a bőbeszédűségnek az írásjele.)

A leány az atyai hatalomtól függ és ez választja meg számára a férjet. Japánban a fehér szín a gyász jele. A leány az esküvő napján ezt a gyászszínt ölti magára (igaz gyönyörűen ékesített kimonóval) annak jeléül, hogy ettől a naptól meghalt családja számára. Ezentúl mindenben férjének köteles engedelmeskedni. Férjének első, mondjuk, kitüntetett szolgálója lesz. Hazaérkezéskor eléje siet és földig borulva üdvözli. Utazás alkalmával mindig a kényelmetlenebb hely az asszonyé, eső idején ő tartja az ernyőt férje felett. Ha vásárolnak, ő viszi a csomagokat. Előtte családi ügyeket nem tárgyalnak, még férjére vonatkozókat sem.

A szegény asszony ki van téve annak, hogy férje bármikor elhagyja. Kis ok is elég erre, pl. ha az asszony magtalan, ha beteges, ha unalmas, ha nem kedves az anyósnak, ha féltékeny, ha megcsúnyul. A statisztika szerint a tehetősebb osztálynál a házaságoknak egyharmada, a szegényebbknél a fele

válással végződik. (Escursell P. S. S.: Japán házaság. Oita. 1930. Szalézi Értesítő 1931 jan. füz. 11. old.)

Válás esetén a gyermeket mindenkor az apánál maradnak. Ezért a szegény asszonyok minden előszavaknak férjüktől, csakhogy el ne veszítsék gyermekkeket.

Az «Ozakock airuchi» nagy japán lapból tudjuk meg, hogy Japánban csaknem minden nap megesik, hogy az uzsorások a fizetni nem tudó adósok leányait eladják nyilvános házaknak, ami a sorsukba semmikép sem beletörődő nőknek egész sorát hajta az öngyilkosság felé.

A kínai tradíció háromszorosan tartja szolgaságban a nőt: férjhez menetelig az atya, azután férje, és ennek halála után a fia hatalmának és önkényének van alávetve.

Férjhezmeneteléig: Kínában azt tartják, hogy egy fiú felér 10 leánnnyal. Ha fiú születik: nagy dáridót csapnak, ha pedig leány, ezt szerencsétlenségnak tartják, a ház csöndes és a szülőknek részvétüket fejezik ki. Kínában több folyó partjain az európai föltűnő felirású táblácskákat talál, rajtuk e szöveg: «Itt leányt befojtani tilos». T. i. a leány születését oly általános szerencsétlenségnak tartják, hogy az anyát, aki leánygyermekét megöli, meg sem büntetik. Nem ritka dolog, hogy oly családban, ahol több leánygyermek születik, egy-kettőt eltesznek láb alól.

A férj hatalma alatt: A kínai feleségek férje mellett helye nincs, hanem csak anyósa lábainál. Hogy az asszony mennyire férje önkénye alá szorul, a következő két körülményből is megírható: A közmondást, hogy a pénz olvasva, asszony verve jó, Kínából származtatják. A férj, aki feleségét meg

nem szokta agyabugyálni, gúny tárgya (mint nálunk a papucshős).

A menyecske a lakodalmat követő első napokban még élvez némi szabadságot, de azontúl állapota semmiben sem különbözik a cselédleány sorsától; legfeljebb annyiban, hogy nem kap havi vagy heti fizetést. Étkezéskor először felszolgál ura szüleinek, azután a család többi férfitagjának, azután ő maga kint a konyhaban költi el adagját, mint hamupipőke.

Válási okok: gyermektelenség, a nő féltékenysége, a *nőnek a házból való távozása a férj engedelme nélküli*, csacsaság. Ha férjét megsalja, ez megölheti. Tulajdon- vagy birtokjoga a nőnek nincs, e szerint nem is örökölhet.

Férje halála után az asszony sorsa teljesen a fiától függ. Ha nincs fia, elhalt férje fitestvérétől vagy ennek fiától, aki törvény szerint családfő marad. Az özvegy nem mehet másodszor férjhez. Ha mégis megtenné, volt férje vagyonából semmit sem vihet magával. Egyszerűen kisemmizik a vagyonból. Ha a feleség gyermektelen, férje elválthat tőle, és ha az ily gyermektelen nő meghal, koporsóját senki sem kíséri a temetőbe.

Csak körülbelül 1920-tól kezd a kínai nő kibontakozni évezredes rabszolgasorsából. Ma már erősen megszervezett nőegyesületek is védi a nő sorsát. De ez a kedvező fordulat is a Kínában mindenki által terjedő keresztény vallásnak és a keresztény nyugatal való érintkezésnek hatására vezethető vissza.

Indiában a nő sorsa rendkívüli szomorú és megalázó.

A hindu esküvő alkalmával az ismerősök ezzel a kívánsággal köszöntik az új párt: «Legyen száz fiatok, leányotok egy se!»

Jaj, ha az anyának leánya születik. A legalsó kaszthoz tartozó bába (a *dhai*) alig meri jelenteni e szomorú körülményt az apának, mert hasbarúgás vagy pofon lehet rá a válasz. Az anyát is szemrehányás, arculköpés vagy csúfság érheti. De megesik, hogy az apa kényszeríti az anyát, eméssze el, mérgezze vagy fojtsa meg az újszülöttet.

A feleség a legtöbb esetben a szó szoros értelmében rabszolga, aki a szénán (női lakosztály) rácsa mögött, esetleg eunuchok felügyelete alatt tölti életét.

Hogy a hindu nő mennyire ki volt téve ura szabad bántalmazásának, legjobban kiviláglik az angol külügymenisztériumnak 1935-ben az összes indiai kerületi hatóságokhoz intézett körrendeletéből, amely a legridegebb szigort helyezi kilátásba a «még mindig napirenden levő véres barbarizmusok» ellen. Így az *orrlevágást* 10 évi kényszermunkával bünteti, amelyet a férjek alkalmaztak feleségeikkel szemben.

De a legszörnyűbb és legembertelenebb sors az özvegyekre vár.

Ismeretes, hogy a 19. század végéig az özvegyekre kötelező volt meghalt férjével együtt magát a máglya tüzébe vetni és elevenen elhamvasztani.

Az angol hatóságok az özvegyek élégetését életfogytiglani büntetéssel sújtják. Ezzel nagyjából sikerült is az özvegyeket megmenteni az elevenen való élégetéstől és csak itt-ott nagy titokban égették el még asszonyokat a máglyákon.

De az angol törvények hiába mentették meg a szerencsétleneket a máglyahaláltól, mert az özvegy nőre még a halálnál is borzalmasabb sors vár. Az özvegy asszonyt a családja kitaszítja, a világ megveti, a brahmanok elátkozzák, saját gyermekei megtagadják.

Az angolok felállítottak ugyan az özvegyek számára otthonokat, ahol hajlékot, menedéket és oltalmat találhatnak, de ez otthonok száma még nagyon csekély és a legtöbb özvegy, aki ilyen otthonba jut, rendesen élte végéig kényszerül bent maradni, mert fél családja bosszújától, amely öt mindenhol követi.

Hogy az özvegyek kötelező máglyahalálának eszméje és vágya még ma is milyen mélyen él a hinduk lelkében, mutatja a következő két példa: Amidőn 1937-ben India új alkotmányt nyert, a hindu politikusok újra követelték az özvegyek máglyahalálának megengedését, bár eredménytelenül. Dr. Pekár Dezső miniszteri tanácsos, a Magyar Természettudományi Társulatban tartott előadásában is megemlíttette, hogy midőn egy magasrangú bennszülött hindu politikust megkérdezett, mit tenne, ha felszabadulnának az angol uralom alól, ez így felelt: «Először is újra bevezetném az özvegyek elégetését».

De a hindu nőnek még halála utánra sem lehet vigasztaló reménye. Mert az asszony a reinkarnáció sorrendjében hét fokkal a férfi, három fokkal a teve és egy fokkal a sertés alatt áll. Hamvait a folyó vizébe szórják és többé nem beszél róla senki.

Eszkimók. Náluk a nő, még a feleség, az édesanya is cselédszámba megy. A férj vadászik, halászik és hazahozza zsákmányát, de tovább nem törödik vele. Sőt szégyen volna, ha a fókát csak a partra is ki-húzná. A nő végzi a mészáros, szabó, cserző és cipész munkáját is. Ha a nehéz tárgyak cipelésében majd megszakadnak, ezt a férfiak közönnnyel veszik és tudomást sem vesznek róla.

Az eszkimónak annyi a felesége, amennyit el tud tartani. Ha az egyiket vagy másikat már nem tudja

többé eltartani, a legegyszerűbb módon szabadul meg tőle: baltájával agyonveri. Néha akkor is megteszi ezt a férj, ha az asszony leányt szül. Különösen, ha ez másodszor vagy harmadszor történik meg. Ezért az anya, ha leányt szül, szégyenében néha megölí magát.

Grouard, misszionárus püspök közli a következő, rendkívül jellemző esetet: Az eszkimók között élve, egyszer azt hallotta, hogy egy eszkimó anya újszülött leányát szokás szerint kitette a jégre, hogy elpusztuljon. Rögtön magához hívatta és alaposan megleckéztette. Az asszony csak hallgatta a dorgálást s mikor kiment, így szolt a többi asszonyhoz: «Úgylátszik azt hiszi, hogy a gyermek fiú, pedig csak leány».

A kínai, indiai és eszkimó nők sorsánál még sokkal szörnyűbb, lealázóbb, kegyetlenebb és embertelenebb sorsa van a nőnek *számos* más pogány népnél, pl. a különféle néger törzseknel, Abesszíniában, Szenegambiában, a Csad-tó környékén stb., s általában ott, ahol még javában dívik a rabszolgaság, amelyről alább bővebben lesz szó.

Ezeken a helyeken a nő szerepe a leggyaláztatossabb, amit ember valaha is elképzelhet. Az ú. n. tringli farmokon pl. a nőt egyszerűen ketrecbe zárják. Másutt meg olyan a nő helyzete, amelynek részletezése nem bírja el a nyomdafestéket. A nagyvilág kevésbé ismert zúgjaiiban állati színvonalon tartják, áruba bocsátják a nőt, ahol a durvaság, vadság és kegyatlenség büntetlenül szabad zsák-mánya!

7. FEJEZET.

Ezzel szemben ...

Igen, a fent említettekkel szemben Krisztus a női nem megváltója, felemelője, a férfival való egyszínvonalra állítója, védelmezője, méltóságának helyreállítója!

Már évezredekkel Krisztus születése előtt, az első hír, az első jövendölés, az első utalás a nő dicsőségét, hatalmát, megdicsőítését hirdeti. Az Úr Isten már a paradicsomban így szól a gonosz léleknek: «Ellenségeskedést vetek közéd és az asszony közé. Az széttiporja fejedet, te pedig sarka után leselkedel». (I. Móz. 3, 15.)

Még nem született meg Krisztus, de kiszemelt anyjához az Úr föangyalt küld, aki úgy üdvözli, amint nőt még soha nem tisztelek meg: «Üdvöz légy Mária, malasztal vagy teljes, az Úr van veled ...»

A Szent Szűz dicsősége és méltósága ékkő minden nő homlokán!

Krisztus tanítása és példája beleragyogja a világba a nő méltóságának és a férfiúval való egyenértékűségének új, evangéliumi tanát. Krisztus szint-úgy öntötte vérét a nőért mint a férfiúért.

A keresztény nő férjének nem szolgálója, hanem hites-társa. A férj a nőnek feje, de nem uralkodója, nem kényura vagy zsarnoka.

Krisztus a tiszta lelkű, szűzies *hajadont* különös, szinte égi magasságba emeli, az *asszonyt* az önkény s eltasztás ellen a keresztény házasság felbont-hatatlanságával védi és biztosítja, az özvegyeket pedig a keresztény szeretet különös gondjába ajánlja.

(Luk. 18, 1-8; Ap. Csel. 9, 39, 41. Tim I. 5, 3. Jak. 1, 27 stb.)

Mi több, Krisztus még a bűnös, de megtérdíti szándékozó nő fölét is kiterjeszti védő kezét. Amikor a farizeusok egy házasságtörő nőt vittek hozzá, mondván neki: «Mester! Ezt-az asszonyt házasságtörésen kapták. Mózes azt parancsolta, hogy az ilyet meg kell kövezni. Hát te mit mondasz?» Jézus pedig feleié: «Aki közületek bűn nélkül vagyon, az vesse rá először a követ». Azok pedig egymás után elmenvén Jézus az egyedül maradt asszonyt megkérdei: «Senki sem ítélt el téged?» Aki felelé: «Senki Uram!» Jézus pedig monda: «Én sem ítélek el téged, menj el és többé ne vétkezzél!» (Ján. 8, 3-11.)

Ott van Mária Magdalna. Tiszteletes férfi és nő nem áll vele szóba. De amikor ez a bűnös nő, töredelmesen megbánva bűnét, beront Simon farizeus házába és a vendégasztalnál ülő Krisztus lábaihoz veti magát, könnyivel áztatva azt, a farizeusok megbotránkoznak a történteken, Jézus pedig védelmébe veszi, mondván: «Hagyjatok békét neki! Miért bántjátok? Azt tévé, ami tőle telt. Bizony mondomb nektek, ahol csak hirdetni fogják az evangéliumot az egész világon, azt is majd elbeszélík, amit ez cselekedett az ő emlékezetére». (Márk 14, 3-9.)

Krisztus az ő feltámadását először nem apostolaival, hanem nőkkel közölte!

A női nem már Krisztus idejében megérezte, hogy mit köszön Neki és meghálálta. Az evangéliumi asszony neme nevében kiáltott feléje: «Boldog a méh, mely téged hordozott és az emlők, melyeket szoptál». (Luk. 11, 27.) Krisztusnak nem akadt nő-

ellenisége. Sőt amikor Pilátus gyáván Krisztus ellen-ségeinek pártjára készült állni, felesége Krisztus védőjéül lépett fel. A keresztfá alatt pedig Jánoson kívül nem találjuk Krisztus férfi híveit, tanítványait és apostolait, csak hűséges nő-híveit.

Krisztus Egyháza pedig csodálatos és nagyon, de nagyon jellemző esettel bizonyította be a női lélek iránt érzett féltő, szeretetét. Az Egyház a Tízparancsolatot, amelyet Isten Mózes útján a zsidó népnek adott, magára is kötelezőnek ismerte el. De egy pontban megváltoztatta! T. i. a Mózes közölte alakban a 10. parancs így szól: «Ne kívánd meg felebarátod házát, ne kívánd meg feleségét, se... marháját, se szamarát, semmijét se, ami az övé». (II. Móz. 20, 17. és V. 5, 21.) Ez az alak tehát egy kalap alá vette, egy parancsba szorította a nőt a barommal. Ezzel szemben Krisztus egyháza a mózesi alakban az 1. és 2. parancsot összekapcsolta és ennek ellenében viszont a 10. parancsot két külön parancsra osztotta, hogy ezzel is emelje a nő iránti tiszteletet. A tízparancsolat kereszteny alakjában az utolsó két parancs így szól:

9. «Felebarátod feleségét ne kívánjad!»
10. «Se házát, se mezejét, se másfél jöszágát ne kívánjad!»

Krisztus tanítása révén fejlődött ki az idők jártában a kegyelet, amellyel a kereszteny társadalom a nőnemnek adózik. Sőt, ha azt látjuk, hogy az utolsó félszázad óta a nem kereszteny népek között is javulóban van a nő helyzete, ezt is a kereszteny elvek és példák hatásának és kisugárzásának köszönheti a női nem!

A katolikus Egyház számos szervezetei között, amelyek a nők érdekében és javára működnek, a

helyszüke miatt csak egyetlen ilyen intézményére mutatok rá.

A legvadabb népek közé ékelődnek Krisztus jegyesei, a szerzetesnők. Ide sorolnak pl. az ú. n. Kék Nővérek. Van már köztük sok feketebőrű bennszülött.

A Kék Nővérek házai menhelyei az üldözött bennszülött nőknek. Néha nappal, máskor éjjel surannak be a fekete asszonyok. Az egyiknek a férje a fülét vagy orrát harapta le, a másiknak a fogait ütötte ki kövel, a harmadik alig tud a nővérekhez vánszorogni, úgy rugdalta össze-vissza az ura.

És a jó nővérek meleg szeretettel veszik védelmükbe a szerencsétleneket, akik közül többen meg is térnek, sőt maguk is apácákká lesznek.

8. FEJEZET.

A gyermek Krisztus előtt és Krisztus nélkül.

Amikor a bibliában olvassuk, hogy Mózes gyermekkorában a fáraó elrendelte, hogy az összes újszülött zsidó fiúgyermekeket születésük után azonnal vessék a Nílus folyóba, e parancson nemcsak megbotránkozunk, hanem ekkora kegyetlenség még valóságosan lenne is látszik. Pedig Krisztus előtt ez a szokás gyakori volt.

A rómaiaknál az újszülött gyermeket atyja elé tették. Ha felemelte, felnevelték, ha fekve hagyta, kitették. És fekve hagyta, ha nem volt elég erős vagy ha felnevelése gondot okozott neki. A nem tetsző gyermeket vízbe dobták vagy az erdőben a ragadozó állatok martalékául hagyták, a legjobb esetben kitették az utcára, hogy esetleg valaki felvegye akár

későbbi rabszolgának, akár kéjhölgynek, ahogy neki tetszik.

Még Plato is azt kívánja, hogy a nyomorék gyermeket kitegyék és a szegényt ne táplálják. Aristoteles megtiltja a gyenge gyermek fenntartását. (De republ. V. 272-274.) Dio Cassius római író csodálkozva írja a brittekről (76, 12) hogy ezek az összes, világra jövő gyermeket felnevelik.

Tacitus is, amikor jellemzi a zsidókat, a többi között mint valami rendkívüli megjegyezni valót említi, hogy az újszülött gyermek megölése náluk nagy gonosztott számba megy.

Fentebb hallottuk, hogy nemcsak régebben, de Kínában, az eszkimóknál, négereknél stb., ma is megengedett, sőt gyakran magától értetődő dolog az újszülött gyermek elpusztítása, főkép, ha beteg, iker-gyermek vagy leány.

Ha hozzávesszük ezekhez a szomorú példákhoz azt a tényt, hogy a nem keresztény népeknél a szülők évente kb. félmillió gyermeket ölnek meg, kitesznek és elpusztítanak, akkor annál ragyogóbban és megnyugtatóbban tárul elénk Krisztusnak eladdig hallatlan és még ma sem eléggé méltányolt és megértett gyermek-szeretete és gyermek-védelme.

Íme Krisztus beszédéből csak egyetlen részlet: «Jézushoz járulának a tanítványok, mondván: Ugyan ki nagyobb a mennyek országában? És Jézus magához híván egy kisdedet, közéjük állítá és monda: Bizony mondomb nektek, ha meg nem változtok és nem lesztek mint a kisdedek, nem mentek be a mennyek országába. És aki befogad egy ilyen kisdedet az én nevemben, *engem fogad be*. Aki pedig megbotránkoztat egyet a kicsinyek közül, jobb volna annak, hogyha malomkövet kötnének nya-

kára és a tenger mélységébe merítenék!» (Máté 18, 1-6.)

Az Úr Jézus tehát azonosítja magát a gyermekkel, a mennyországba jutás mértékegységéül állítja őt apostolai elé és a gyermeknek nem is megölői vagy bántalmazol, hanem csupán megbotránkoztatói ellen oly éles szóval nyilatkozik, amelynek páját nem találjuk Krisztus összes többi beszédében!

9. FEJEZET.

A szülők és a betegek Krisztus előtt és Krisztus nélkül.

Fentebb hallottuk, hogy a Krisztus nélkül élő népeknél gyakori az öreg, tehetetlen vagy munkakeptelen szülőknek egyszerű agyonverése vagy kiéheztetése.

A Ganges krokodilusai hozzá vannak szokva ahhoz, hogy a halottégetésnél visszamaradó emberi maradványokat zsákmányul kapják, de néha eleven húshoz is jutnak: a kedves gyermekek, a legszigorúbb angol tilalom ellenére is, néha öreg, rokkant szüleiket is eléjük vetik, hogy megszabaduljanak tőlük.

Más népeknél a fiú-gyermekek is cseléd gyanánt kezelik anyjukat. Vannak néger-törzsek, amelyeknél a fiú-gyermekeket durva szertartások között avatják nagykorúvá s egyik rész abból áll, hogy a fiú beront anyjához s őt üti-veri, sokszor a többiek kacaja között. (Dr. Walter János: Az anya s gyermeké. Pázmány Péter folyóirat. 1924. I. 8.)

Krisztus a szülők iránt köteles mélységes tiszteletre és engedelmességre elsősorban saját nemes példájával tanít.

Krisztus, aki, mint alább bőven fogjuk hallani, magát Isten fiának, valóságos Istennek, Ég és föld urának mondotta, alázatosan meghajolt édes anyja és nevelő atya, egy szegény, tanulatlan ács előtt és példaadóan engedelmeskedett nekik. «Engedelmes vala nekik.» (Luk. 2, 51.)

Ami pedig a betegeket illeti, a pogány népek sem a múltban nem értették meg, sem a jelenben nem értik meg és gyakorolják a betegek, nyomorékok és gyógyíthatatlanok *önzetlen* ápolását. Legtöbbször saját övéikhez sincs jó szívük, de hogy teljesen idegen vagy éppen ellenséges fajú, népű beteget ápoljanak és hozzá ingyen, csupa szeretetből, ezt ők riítég gondolatnak is képtelenségnak tekintik.

Csak egyetlen példa a jelenből: Alig néhány éve annak, hogy az egyik keleti országban a rendőrség rendeletet kapott, hogy puhatolja ki a leprások fészkeit és kerítse körül ezeket a szerencsétleneket, mint valami erdei vadakat. Sikerült is néhány százat elfogniuk. Beterelték őket az előre megásott árkokba és könyörtelenül legépfegyverezték őket. Azután oltott mésszel és föddel beborították a hullákat. («Magyar Kultúra» 1939 jul. 5. szám. 21. old.)

Viszont Krisztus egyházában az önzetlen alapú kórházak, menhelyek, gyógyíthatatlan betegek hajlékainak százezrei a legnagyobb szeretettel és önfeláldozással ápolják a betegeket vallás és nemzetiségi különbség nélkül. Krisztus egyházának számos külön férfi és női szerzetesrendje csakis a betegek ápolásának szenteli életét.

Ezeknek a szerzeteseknek ezrei elhagyják saját országukat, övéiket, kényelmüket és távol, műveletlen országokba, vad népek közé indulnak, hogy ezeknek kitett, magukra hagyott súlyos betegeit felkarol-

ják ápolják és gyógyítsák. Ott vannak pl. a katolikus leprás telepek, ahová csak az a szerzes vagy apáca léphet, aki lemond a visszatérés lehetőségéről és kitesszi magát annak a legnagyobb valószínűségnek, hogy ő is megkapja kelet legsörnyűbb ragályos betegségét.

A hitterjesztők mondják, hogy a pogányok közül többeket nem az ige hirdetés, vagy legalább is nem ez egyedül vezeti Krisztushoz, hanem az, hogy lábják, hogy a katolikus papok, szerzetesek, apácák és orvosok a kiutált, kidobott, kiüldözött, véres, eves-séges, sebes, bűzlő, üres szemgödrű, elevenen rothadó betegeket minő odaadással, fáradsággal, önfeláldozással és a ragály átragadásának veszélyével ápolják, becélük, virrasztanak mellettük. Ekkora csoda láttára önkéntelenül is Krisztushoz vonzódik, húzódik szívük-lelkük.

Nemrég nagy úr látogatta meg a budapesti Szentfábia-gyermekek kórház egyik termét. Éktelen sivítás, orrfacsaró bűz, eltetvesedett, elröhésedett beteg gyermeket hoznak ide. Egyik-másik gyermeken a tetűk garázdálkodásaitól s a férgek munkájától egész barázdák keletkeznek a gyermek testén. Akad olyan is, akinek hajáról a tetűk szöllőfürtök módjára lógnak. És köztük él éjjel-nappal egy apáca, aki tisztítja, füröszti, ápolja, neveli, becélzi, meleg anyai szeretettel gondozza e gyermeket.

A nagy úr megkérdezte a nővérét, hogy mióta van e szörnyű helyen. 41 év óta, felelte. A szülők belefáradtak gyermekik gondozásába, ő nem. A küszöb kivásodott, amelyen át a gyermekek ezreit hozták hozzá, de a nővér lelke nem kopott. A szülők, testvérek gyakran megfeledkeztek az oda vitt gyermekről, a nővér soha, egy percre sem. És földi jutalma?

Semmi. Fizetése nincs, előmenetel ismeretlen fogalom nála, szabadságot nem igényel, mert a gyermekek nem engedik meg neki. Színházba, moziba nem mehet, kitüntetésre nem vágyik. És amikor 40 éves jubileuma alkalmával le akarták fényképezni, nem engedte magát.

És az ilyen emberi csodák csak Krisztus szeretetéből fakadnak, aki saját szavai szerint az utolsó ítéletben aszerint fog bennünket megítélni, azaz aszerint Ölel örökre magához vagy taszít el magától a soha el nem műlő kárhozatba, amint a betegeket megláto-gattuk és felkaroltuk, akiket Ő, Krisztus, a maga saját személyével azonosít: «Bizony mondomb nektek, amit egynek e legkisebb atyámfiai közül cselekedtetek, *nekem cselekedtétek*». (Máté 25, 32-46.)

10. FEJEZET. Öt millió rabszolga sínyleződik ma is.

Azoknál a nemzeteknél, amelyek már régebben felvették a kereszteny vallást, ha lassú ütemben is, de teljesen megszűnt a rabszolgaság.

Az újszövetség szent könyvei tele vannak oly elvekkel, amelyek ellenkeznek a rabszolgasággal. Csak maga Szent Pál, aki pedig szabad római polgár volt, számos helyen hangoztat ily elveket (pl. Gal. 3, 27 s köv.; Ef. 6, 5-9; Kol. 3, 22 s köv.; 4, 1.; I. Tim. 6, 1.; Tit. 2, 9 s köv. stb.).

Krisztus Egyháza a saját kebelén belül soha nem tett különbséget szabad ember és rabszolga között. A katakombák sírfelirataiban sehol sem fordul elő a halott nevénél, hogy szabad volt-e vagy rabszolga. Mi több, már a 2. és 3. században rabszolgákból

papok és püspökök, sőt pápák (I. sz. Pius és I. sz. Kallixt) kerültek ki.

A rabszolgák ellen elkövetett bűnöket az állam és a világi törvény nem büntette, ellenben az Egyház szigorú vezekléssel sújtotta az ilyen bűnök elkövetőit.

Krisztus Egyháza a rabszolgák felszabításában a keresztény tökéletesedésnek, kiváló érdemszerzésnek és a lelki üdvössége biztosításának egyik eszközét látta, amelyre állandóan biztatta híveit.

A pápák erényes fellépése és a szerzetesek közreműködése is siettette a keresztény államokban a rabszolgáság megszüntetését. Sőt külön szerzetesrendek alakultak a rabszolgák kiváltására.

Az Egyház hatására pl. hazánkban a szabadok és szolgák osztálya közt húzódó erős fal már Szent István korában ledőlt s romjain keresztül mind több szolgasorsú ember lépte át a szabadság küszöbét. (Hóman-Szekfű: Magyar történet I. 232-233.)

A keresztény államok közül legkésőbben a brit birodalom és az Amerikai Egyesült Államok törölték el a rabszolgaságot. Anglia csak 1834 július 25-én szabadította fel elvben a rabszolgaságot, de az állítólagos nehézségek miatt öt évi átmeneti időt léptetett életbe. Az Egyesült Államok pedig még később, 1864 jan. 30-án emelték törvényé a rabszolgaság megszűnését. 1923-ban a Népszövetség 40 állama fogadta el a rabszolgatartás megszüntetéséről szóló egyezményt. Ez idő óta az egyes államokban valóban 50-80%al csökkent a rabszolgák száma.

Azt azonban mégis kevesen tudják, hogy a legtöbb országban, ahol a lakosságnak túlnyomó része távol áll a keresztenységtől, még ma is, igen, a 20. század közepén, a rabszolgák milliói sínylődnek állati, baromi sorsban.

A genfi volt Népszövetség és az «Antislavery and Aborigines Protection Society» statisztikái szerint, valamint a missziók jelentései alapján még ma is kb. ötmillió rabszolga van a világon.

Sőt ezt a számot még növelnünk kell, ha a rabszolgáságnak nem a nevét, hanem az intézményét vesszük számításba. Mert több országban névleg, sőt törvényben is megszüntették a rabszolgását, de burkolt és leplezett alakjában tovább él. Pl. ilyen az ú. n. elzálogosítás intézménye, amely jogilag ugyan nem, de valóban mégis rabszolgását jelent. Abban áll ez, hogy pénzért vagy adósság fejében a szülő a gyermekét, vagy a férj a feleségét «meghatározatlan időre» egy munkaadó szolgálatába állítja a nélkül, hogy a végzett munkáért a «zálog» bért kapna. De a felek *titkos* megegyezéssel megállapodnak, hogy a zálogdíjat sohasem fizetik vissza, vagyis az elzálogosított egyén örök rabszolgáságban marad.

Ide vág a zugrabszolgakereskedéjs is. Pl. a Vöröstengeren ma is éjjelente ezer csónakban vagy hajókon bonyolítják le az ember-áru kereskedelmet. Ha ezek egy hadihajót észrevesznek vagy akárcsak egy jónevű kereskedelmi hajót, amelyről felteszik, hogy szikratávíron értesítik a hatóságot, a rabszolgát szállító hajó az egész ember-árut (a rajtuk levő súlyos láncjal együtt) egyszerűen élve a tenger hullámai közé vetik, hogy eltüntessék a «corpus delicti»!, vagy, ha az «árut» úsztatott hajon szállítják, a vontatókötelet egyszerűen elvágják és az áruval megrakott hajót sorsára hagyják.

Sőt a fent említett 5 millióba nem vettük bele a háremek, a keleti országok nyilvános házainak és a kuliknak százezreit.

A szó szoros értelmében vett ötmillió rabszolga főkép a következő államok között oszlik meg: Abesszínia, Burma, Hedzsasz, Kína, Libéria, Núbia, Szudán, Transjordánia, Uganda, a Vörös-tenger vidéke és Yemen.

Ez államok nemelyike, mint a volt Népszövetség tagja, kötelezte magát ugyan a rabszolgaság megszüntetésére, de e kötelezettség csak írott malaszt maradt, mert a Népszövetséget már akkor sem vette senki komolyan.

A rabszolga gyermekei, fiai és leányai szintén rabszolgák. Ujabb rabszolgák szerzése kétféle módon történik. Az egyik mód abban áll, hogy rajtaütnek egy bennszülött falun, felgyűjtják a házakat, a menekülöket összefogdossák, leitajtják és elhurcolják. A másik mód az, hogy vásáron szerzik meg az «árut».

Szárazföldi vásárra néha messzi vidékről «hajtják fel» a rabszolgákat, akik rendesen teljesen mezítelenül, tízével vagy húszával közös nyakszorító rúdhoz láncolva, gyalog teszik meg az utat. Ha a vétel megtörténik, a rabszolga örökre elszakítva övéitől, ismét újabb nagy utat kénytelen legyalogolni.

Ha pedig az eladni való rabszolgákat vízi úton akarják elszállítani, a szerencsétleneket gyékénykötelékből font bilincsekbe verve hajtják az exportkikötőkbe. Itt hernyók módjára belegyömöszölik őket a hajók szűk kamráiba. Hosszabb tengeri út közben néhányan rendesen elpusztulnak, akiknek tetemeit, sőt néha félholt testét a tengerbe vetik. De hányat öl meg a honvágy, a hitvesétől, gyermekeitől, szüleitől való örök elszakítás kínzó fájdalma.

A rabszolga ma is teljesen ki van szolgáltatva gazdája szeszélyének, vadságának, kapzsiságának,

bosszúvágyának, természetes vagy természetellenes nem szennyeződéjének.

Munka közben korláttal hajtják a több munkára. Ha pedig nem végzi el a rá kiszabott mennyiséget, vagy nem jól, véresre verik, akár férfi, akár nő vagy gyermek az illető szerencsétlen.

Hogy mily büntetések járják, arra elég legyen egyetlen példa, amelyet dr. Glass Imre említ meg az abesszíniai rabszolgásággal kapcsolatban. Az egyik szerencsétlennek megfűrték az arcát és a nyíláson keresztül kirántották a nyelvét. Az arcból kiálló nyelvhegyen át tüskét szúrtak, úgyhogy a megkötött kezű ember a nyelvét nem tudta sem be- sem ki-húzni.

Munka után a rabszolgát láncra verve viszik a barakba, másutt ketrecbe vagy kalitkába, ahol éjjelre tartják őket. Némely vidéken a szabadban éjjeleznek egy erős fához láncoltan.

A rabszolgáknak rendesen tíznaponkint van egy pihenőnapjuk. minden vagyonuk egy sajka, amely nyakukon vagy hátukon lóg és amelyből kapják minden nap csaknem ugyanazt a maszatot.

A koszton és a fekvőhelyen kívül semminemű javadalmazásuk, bérük vagy ellenszolgáltatásuk nincs. Nem is élnek hosszú ideig 30-40 éves korukban hal meg, pusztul el a nagy többség.

Néha egy lövés dördül el a barakkban. A gazda vagy «igazságos oszt», vagy minden előzetes kihallgatás, védelem és ítélet vagy fellebbezés lehetősége nélkül lepuffantja szolgáját, vagy büntetésül, vagy mert az illetőt már nem használhatja, vagy valamely ok miatt káros az élete (pl. ragályos beteg és a gazda félti a többi «árut»).

Íme, így kell millióknak a legembertelenebb ny-

más súlya alatt átgörnyedniök az életet, a nélkül, hogy a legkezdetlegesebb örömöket csak 24 órán is élvezhetnék. Pedig az ő keblükben is ver boldogságra, megelégedésre és szeretetre sóvárgó szív!

Így fest a teremtés koronájának, az Isten képmására teremtett emberek millióinak sorsa ott, ahol Krisztus tanításának magasztossága nem ragyogja be és szeretetének sugárzó melege nem hatja át, kegyelme nem nemesíti meg az emberek lelkét!

III. RÉSZ.

Az előképek.

1. FEJEZET.

A zsidó nép kiválasztása.

Az Úr Isten hatalmas és világra szóló terveinek megvalósítására legtöbbször egyszerű eszközöket használ fel. A Megváltóra való előkészítés szent feladatát is nem világnépre, mint a kínaira, indiaira, babilóniaira, föníciaira, görögre vagy rómaira bízta, hanem egy kis, igénytelen, hibákkal, gyarlóságokkal telis-teli népecskére, a zsidóságra.

Amint a hazánkban élő cigányok száma viszonylik az összes többi magyarokéhoz, körülbelül a Krisztus előtti zsidóság létszáma is így viszonylott a pogányokéhoz.

Isten ennek a maroknyi népnek nem szánt művelődési, hadi, művészeti, politikai vagy más földi jellegű szerepet, hanem kizárolag vallásít, hogy benne keltse fel, őrizze és érlelje meg az egy Istenben való hitet és a jövendő Megváltó eljövetelének reményét, a Messiás-várás eszmét.

Evégett választotta ki Isten e népet és nevelte e világtörténeti és világfontosságú cél érdekében.

E nevelésnek és oktatásnak egyik módja és eszköze volt a messiási eszmének szemléltetése, vágyának felkeltése és ébrentartása az ú. n. előképek révén.

2. FEJEZET.

Mik az előképek?

Az előképek az ószövetségi időknek olyan személyei vagy eseményei, amelyek a jövendő Megváltó életét, ennek körülményeit, tetteit és szenvédéseit évszázadokkal előre jelezték.

Az előképek mint féligr kifejlett csirák jelzik, szimbolizálják, előre hirdetik teljes kifejlődésük végső célját.

Az előképek szokatlanságának, látszólagos érthehetlenségének, rejtélysszerűségének és érdekességének megoldása és kulcsa: Krisztus Jézus.

Az előképeket csak akkor értjük meg, ha azokat Krisztusra vonatkoztatjuk. Ezért *az előképek egyúttal fontos és súlyos bizonyítéka annak, hogy Krisztus Jézus volt az igazi, Isten küldötte Megváltó és Messiás.*

Az előképek inkább jelek, melyek Krisztusra mutatnak, és rá, mint valóságra mutatnak. «Ezek árnyékai a jövendő dolgoknak. A valóság azonban Krisztusé.» (Kol. 2, 17.) Általában az egész ószövetség előképe, vagy, mint Szent Pál apostol mondja, előrevetett árnyéka az újszövetségnak.

A legfontosabb személyi előképek: Ádám, Ábel, Melchizedek, Izsák, Egyiptomi József, Mózes és Jónás.

A legjellemzőbb tárgyi előképek: a húsvéti bárány, a rézkígyó és a szövetség sátra.

3. FEJEZET.

Ádám, Ábel és Melchizedek mint előképek.

Már az első ember előképe volt Krisztusnak. Szent Pál apostol mondja: «*Ádám* előképe az Eljövendőnek». (Róm. 5, 14.)

Amilyen egyedülálló titok, hogy egynek (Ádámnak) bűne következtében annyi ember testileg meghal, ép úgy egy embernek (Krisztusnak) kegyelme következtében annyi ember lelkileg feltámad. Amint a bűn egy ember által jött a világba, akként a megigazulás is egy ember által jutott a világba.

Ezt a gondolatot Szent Pál apostol így fejti ki: «Ha a halál uralomra jutott az egy által, az egynek bűnbeesése miatt, akkor sokkal inkább uralkodnak majd az életben az egy Jézus Krisztus által, kik megkapják a kegyelem és a megigazulás ajándékának a bőségét. Valamint tehát kárhozat szállott minden emberre egynek a bűnbeesése miatt, úgy életet adó megigazulás is minden emberre egynek az igaz volta miatt. Valamint ugyanis a sok (vagyis minden) ember megtétetett bűnösnek egy ember engedetlensége által, épügy a sok ember megtétetik megigazultnak egynek az engedelmessége által». (Róm. 5, 17-19.) Vagyis «amint az egy Ádámnak bűne kárhozatot hozott minden emberre, úgy a Krisztus által szerzett megigazulás elégséges minden ember üdvözülésére, ha a megigazulást megszerzik a hit által.» (A Szent István-Társulat Szentírás bizottsága által kiadott Üjszöv. Szentírás magyarázó jegyzete: II. köt. 39. old.)

Ábel előképe Krisztusnak, mert mindkettő Istennek kedves áldozatot mutatott be és mindkettőt saját testvére ölte meg, Ábelt testvérbátyja Kain, Krisztust testvér-népe, a zsidóság.

Melchizedek kenyereset és bort áldozott Istennek, Krisztus is a kenyereset és bort választotta a legfelsőbb áldozat anyagául.

4. FEJEZET.

Izsák és József mint Krisztus előképei.

Ábrahám Isten parancsára *Izsákat ártatlan* és *egyetlen fiát áldozatnak szánta*.

Isten *egyszülött fia*, a *bűntelen Jézus* is áldozattá vált Atyjának akaratából. Izsák az áldozatfát maga vitte a hegyre, Krisztus is vállán hordozta a keresztfát a Kálvária-hegyére. Izsák nem ellenkezett áldozatként meghalni, Krisztus sem.

Izsák áldozatával kapcsolatban áldást nyert a föld minden nemzete (I. Mózes 22, 18), Jézus áldozatával kapcsolatban megváltást nyert a föld minden nemzetének gyermeke.

Egyiptomi József legkedvesebb fia volt atyjának, Jézus mennyei Atyjának. Józsefet elküldte atyja, hogy keresse meg testvéreit. Krisztust is mennyei Atyja, hogy keresse, ami elveszett vala. Józsefet saját testvérei szolgáltatták ki a pogányoknak, Jézust szintén saját népe. Józsefet is, Jézust is néhány ezüstpénzen adták el. Józsefet hamisan vádolták, Jézust hasonlóképen. József ártatlanul szenved, de később megdicsőül, Krisztus is. József megbocsátott testvéreinek, akik eladták, Jézus ellenségeinek, akik keresztre feszítették. József a tömlöcben két gonosztévő között szenvedett, kiknek egyike kegyelmet nyert, Jézus is két lator között függött a kereszten, kiknek egyike bocsánatot nyert. József halálra ítélt fogolytársának megjövendöli gyors megszabadulását, Jézus a jobb latornak, hogy még aznap vele lesz a paradicsomban. Józsefet a testvérei belevetették egy vizes kútba, de később elevenen kihúzták onnan. Krisztus is érve lépett ki a sírból. A megdicsöült József szabadítója lett övéinek, sőt a pogány idegeneknek

is, a fáraó pedig egyiptomi nyelven a «világ üdvözítőjének» nevezte őt, Krisztus pedig üdvözítője, megváltója lett minden kor minden népének. Az izraeliták csak József halála után szaporodtak el, Jézus halála után sokasodtak meg a keresztyények.

5. FEJEZET.

Mózes mint Krisztus előképe.

Mózes idején a király elrendeli valamennyi *fiúgyermeknek* a folyóba vetését, de Mózes és csak ő, megszabadul. Jézus idejében Heródes király szintén elrendeli a fiú-gyermekek megölését, de Jézus és csak ő, megmelenekül.

Mózesnek a király haragja elől menekülnie kellett, Jézusnak szintén.

Mózes megszabadította népét az egyiptomi rabszolgáságból, Jézus az emberiséget a leksi rabszolgáságból. Mózes a Vörös-tenger s a zsidókat üldözötte vett királyi csapatok kettős veszedelme között fabotjával utat nyitott népének az ígéret földjére, Krisztus pedig az ő fájával, a kereszttel, a bün és kárhozat kettős veszedelméből utat nyitott nekünk az ígéret örök hazájába.

Mózes a nép nevében megkötötte Istennel az ószövetséget és népének törvényhozója lett, Krisztus pedig megkötötte az újszövetséget és meghozta a keresztyén vallás törvényeit. Mózes a pusztában bocsánatért esedezett Istenhez népe büneiért, Krisztus a kereszten bocsánatot kért fölfeszítőiért.

Mózes az Amalek elleni harcban felment egy hegyre és itt betegen, két ember között kiterjesztett karral naplementig imádkozván, győzelemre segítette népét. Nem nagyszerű előképe-e ez a Kálvária-hegyen

két lator között kiterjesztett karral a kereszten függő és megszabadításunkért könyörgő és szenvedő Krisztusnak? Mózes is, Krisztus is hegyen halt meg. Mózes halálával megnyílt az út az ígéret földjére, Jézus halálával a mennyek országába.

Mózes elvezette népét az ígéret földjéig és megmutatta azt nekik, de azután már nekik maguknak kellett az új országot elfoglalniuk. Krisztus is megváltott bennünket, de nekünk magunknak kell azután a mennyországot erőszakkal elfoglalni vagyis kiérdemelni.

Mózes népének égből szállott mannát szerzett és vizet fakasztott, mellyel megmentette népét a testi haláltól, Krisztus pedig az Oltáriszentséget szerezvén, saját testével és vérével a lelki haláltól ment meg minket. Maga Krisztus hivatkozik ez előképre: «En vagyok az élő kenyér; aki mennyből szállottam alá. Aki e kenyérből eszik, örökké él».

6. FEJEZET.

Jónás mint előkép.

Még csodának is különös, hogy egy állat a lenyelt embert harmadnapra élve a partra vesse.¹ Jónás példája egyedül áll még a csodák világában is, jel-

¹ A hal valószínűleg emberevő cápa volt, *squalus carcharias* vagy kék cápa, *carcharias glaucus*. Bálna vagy cethal nem fordul elő a Földközi tengerben.

Érdekesnek tartom felemlíteni, hogy Oken Lorenz, német természetbúvár, egyetemi tanár († 1851) közlése szerint a Földközi tengeren egy fregatta-hajós a tengerbe esvén, egy cápa azonnal elnyelte. A hajó parancsnoka azonnal lövetett a szörnyetegre, amely az embert kivetette magából, akit könnyű sértlésével a fedélzetre is emeltek. Alexandriában egy kifogott cápában bár halott, de teljes emberi testet találtak

képéül Krisztusnak, ki szintén egyedüli az emberek közül, ki a maga erejéből halálából harmadnapon feltámadott. «Valamint – jövendöli meg maga Krisztus – Jónás a hal gyomrában volt három nap és három éjjel, úgy leszen az Emfjerfia is a föld szívében három nap és három éjjel.» (Máté 12, 40.)

Jellemzően érdekes, hogy Jónás zsidó szempontból nem prófétált semmit, a zsidók az ő könyvét mégis a prófétai könyvek közé sorolták, ezzel öntudatlanul is az egyetlen, de nagy jövendölést, illetve előképet őrizték meg: Krisztusnak harmadnapon való feltámadását.

A *pogányok* megtérésére és üdvözítésükre küldött Jónás, előképe még a *pogányokért* is vérét ontó Krisztusnak.

7. FEJEZET.

A húsvéti báránya mint előkép.

A zsidók húsvéti báránya is jelképe Krisztusnak. Keresztelő Szent János is «Isten bárányának» nevezi Krisztust.

- a) A zsidók húsvéti bárányának hibátlannak kellett lennie, Krisztus is bűn nélkül volt.
- b) A'bárányt kereszt alakban felnyársalva sütötték meg, Krisztus is a kereszten halt meg.
- c) A bárányon nem volt szabad csontot törni, Krisztus csontjait sem törték meg.

(«The Universe» London, 1938 szept. 9. száma.). Egy másik cípában, amelyet a francia Szent Margit-szigetnél fogtak, lovát találtak, ismét egy másikban fegyveres embert («Katolikus Nevelés», Bpest, 1928. 132. old.).

De Jónásnak három napon való életben maradása a «nagy hal» gyomrában természetes úton mégsem magyarázható meg.

d) A bárány vére megszabadított a földi haláltól, Krisztus vére a lelki haláltól.

e) Talán szabad még egy érdekes párhuzamot sejteni a zsidók húsvéti báránya és Krisztus között. Bizonyára nem lehetett ok és jelentőség nélkül. Az Úr t. i. a kivonulásra készülő zsidóknak megparancsolta, hogy a bárányt az elfogyasztás előtt éppen négy nappal előbb szemeljék ki s vásárolják meg. (II. Móz. 12, 3. és 6.)

És íme Jézus éppen négy nappal az utolsó vacsora és elfogadása előtt bocsátotta személyét mint húsvéti bárányt, Izrael népének és Jeruzsálem városának és négy nappal később adta át vérét e szavakkal: «Ez az én vérem, az újszövetségé, mely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára». (Máté 26, 28.)

8. FEJEZET. A rézkígyó.

A húsvéti bárány előképét kiegészíti a rézkígyó előképe. Rengeteg zsidó pusztult el a pusztában kígyócsípés következetében. Még ma is sok mérges kígyó található azon a köves és kopár tájon. E kígyók marása rendkívüli fájdalmas, égető és veszedelmes sebet okoz. A zsidók először lázongtak a halálos csapás miatt, majd Mózeshez könyörögtek segítségéért, aki viszont Isten kérte a csapás elhárítására.

Isten meghallgatta Mózes imáját, parancsára Mózes *keresztalakú* karón *rézkígyót* állított fel, hogy aki hittel és bűnbánó lélekkel rátekint, megmeneküljön a *testi* haláltól.

A kígyó az állatok egyik legundorítóbbja, és éppen ezt magasztalja fel az Isten. Krisztust is, mint az

emberek legutolsóját (Iz. 53, 3.), Barabásnál is buntetésre méltóbbat, két lator közé, legnagyobb gonosztévő gyanánt feszítették keresztre. «Én pedig féreg vagyok és nem ember; emberek gyalázata és a nép megvetése.» (Zsolt. 21, 7.) De éppen ezt a szörnyen megalázott Krisztust dicsőítette meg az Isten úgy, hogy aki hittel és bűnbánattal feléje fordul, megszabaduljon a *lelki* haláltól.

Magá Krisztus hivatkozik ez előképre, midőn magyarázza Nikodemusnak: «Amint Mózes felemezte a kígyót a pusztában, úgy kell felemeztetnie az Emberfiának, hogy minden, aki öbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen». (Ján. 3, 14-15.)

Az előképek alkalmasak voltak arra, hogy a népet az ószövetség elemi és középiskolájából átvezessék az Evangélium főiskolájába, az ószövetség sötétségeből az Evangélium világosságába, a betűk és jelek értelméből a szellem értelmébe, a zsidóságból a kereszténységre.

De még sokkal jobban, sokkal fokozatosabban, sokkal hatásosabban, pontosabban, világosabban, érthetőbben szolgálta e célt a rengeteg jövendölés az eljövendő Krisztusról.

Erről lesz szó a következő Részben.

IV. RÉSZ.

Az ószövetség fényvetői: Jövendölések Krisztusról.

1. FEJEZET. A jövő ismeretének vágya.

Mióta ember él e földön, a tömegek és egyesek, a népek és vezetők egyformán szerették, kívánták kutatni, megismerni a jövőt, fellebbentem a későbbi idők sűrű fátyolát.

Furfangos és jellemtelen emberek minden korban és minden népnél, még a legműveltebbeknél is, kihasználták, ma is kihasználják az emberek jövökutatásának vágyát.

Jövendőmondókat tartottak a görög, római, perzsa stb. államok, a királyok, a gazdagabb urak stb. Már Cicero megállapította, hogy mióta az emberiség él, mindig keresték az emberek a jövendőt és minden akadtak, akik ennek a felfedezésére vállalkoztak. (Liber. I. C. 1. De divinatione, cap. 39-43.)

1941-ben a párizsi rendőrség jelentése szerint a francia főváros naponkint (!) 200.000 frankot költ asztrológusok, kártyavetők, médiumok és hasonlók «jóslataira».

Ezeknek a «jövendőmondóknak» a jövedelmét évenkint 70-80 millió frankra becsülik. Vannak új-

ságok, amelyek 300.000 frankot is keresnek azzal, hogy az ilyen jövendőmondók címeit és reklámjait hirdetik.

Amikor hazánkban egy ú. n. «csodarabbit» pénzhamisítással gyanúsítottak és nála házkutatást tartottak, iratai között találtak egy levelet, amelyben egy magasállású kereszteny úr az írásához mellékelt 20 pengő fejében tanácsot kért a rabbitlől, hogy mi válik a jövőben nagyobb hasznára, ha lenyíratja haját vagy meghagyja nőni.

Ha feldobok egy pénzdarabot és el akarom találni, hogy a fej vagy írás oldalára esik-e le a földre, 50% valószínűséggel mindenig eltalálom az igazat. Ha pedig a jövendőmondók 100 eset közül csak tízben találják el «véletlenül» az igazat, a tömeg szemében már nyert ügyük van, mert ez a tíz százaléknyi találat nagyszerű hírverésnek bizonyul.

Már Cicero megállapította ugyan, és ez igaz is, hogy a jövendőnek keresésében és megismerésének erős vágyában a természetfeletti élet megsejtésének ösztöne is rejthető.

Mégis feltétlenül szükséges, hogy minden ú. n. jövendőmondót és jóslatait *erős, józan* és *alapos* bírálat tárgyává tegyünk. Legfőképen, ha fontos, életbe, vallásba, világnezetbe, erkölcsbe vágó jövendölések ról van szó.

E tekintetben tegyünk hát némi összehasonlítást a minden napos, pl. magukat újságban hirdető vagy titokban meghúzódó «jóslók», kártyavetők stb. és másrészt ama próféták között, akik évszázadokkal és évezredekkel előbb meghirdették, megjövendöltek Jézus Krisztus jövetelét, személyének és életének fontos és aprólékosnak látszó részleteit.

Vegyük szemügyre az első fajtájú «jóslókat»!

a) Miféle emberek szoktak ezek lenni? Nagy jellemek, híres, tudós férfiak? Vagy pedig kétes értékű, bizonytalan múltú, rejtekben működő egyének? Olyan személyek-e, akik minden jóban, elöljarnak? Jótékonysságban, a szegények felkarolásában, haza-fias érdemekben kitűnnek?

b) Tudjuk, hogy ezek a jóslók *pénzáért*, anyagi ellenszolgáltatásért jövendölnek!

c) Jövendöléseikben rendkívül óvatosak. Kerülnek minden, ami őket megszégyeníthetné, zavarba hozhatná, nevetségessé tehetné.

d) Csak *valószínűt* mernek «jövendölni». Ezt is *homályos* és *kétértelmi* vagy olyan ügyesen összeállított szavakkal, hogy értelmük az egyesek hangsúlya szerint változó, kiforgatható.

Gondolunk csak arra a gúnyos szemrehányásra, amelyet Macedóniában a delfi Apolló jóslataira mondak, amelyeket Fülöp király kért tőle: «Apolló filipizal» (*φιλιππίζει*). Egyik augur (római jósló) a másiknak a szemébe nevetett és Cato joggal azon csodálkozott, hogy mások is nem ezt teszik.

e) A régi és új «jóslók» mindig csak *egyes*, ú. n. konkrét esetekre szorítkoznak.

f) Ha áttekintjük az ókornak ránk maradt jóslatait, ezeknek a tárgya soha nem érintette a vallást vagy a tiszta, nemes erkölcsöt. Az Orákulumoknak csupán két mondatát lehetne kivételnek tekinteni. Az egyik: «Ismerd meg magadat», (delfi Apollo), a másik meg: «Te vagy» (Apollo templomának felirata.)

E két mondaton kívül a pogány ókor egyetlen jóskijelentésében sem fedezhetünk fel olyant, amely az emberiség erkölcsi színvonalának emelésére alkalmas lett volna. Sőt mint Cicero és Plutarch (utóbbi

de Ei apud Delphos c. értekezésében) megjegyzi, hogy az említett két mondást is csak azért tulajdonították Apollónak, mert az istenséghez méltónak látszottak. Még e templomi feliratot is csak később, tehát utólagosan magyarázták kedvező értelemmel, mert hiszen lehet azt százfélékép és kedvezőtlenül is értelmezni.

g) Végül ismeretes, hogy az ókori pogány jósok kijelentései gyakran közönséges, sőt aljas, erkölcs-telen, egyes személyekre és a közjára káros jellegük voltak. A mai, különféle «jósoknak» pedig ugyancsak gyakran gyűlik meg bajuk a rendőrséggel.

Ezért tiltotta el már Mózes a népnek, hogy jósokhoz, kövendőmondókhöz és hasonló ámítókhöz for-duljanak, íme szavai: «Ne akadjon közötted, ki jósuktól tudakozódik, ki álmokat s jeleket magyaráz, ne legyen varázsló, se bűbájos, se aki ördöngősöktől vagy jósuktól kér tanácsot, se ki halottaktól kérdez igazságot. Mindezt ugyanis utálja az Úr.» (V. Móz. 18, 10-12.)

És ezért tiltotta meg már néhány pogány bölcs is tanítványainak a jósokkal való érintkezést. A ke-reszteny kor atyái pedig nem csak tiltották a jóslásokat és a jósok meghallgatását, hanem az Orákulumok kijelentésein a gonosz lélek művét sejtették vagy hitték.

2. FEJEZET.

A próféták jövendölései.

Isten bölcsen elrejtette előlünk a jövendőt. Ha tudnánk, hogy mit hoz számunkra a jövő, pokol lenne az élet már a földön. Hasonlók lennének a halálra-ítélthez, aki összetörve ül a siralomházban, tudva,

hogy másnap reggel a hohér fogja nyakára szorítani a halálos hurkot.

A mindenhatónak végtelen bőlcessége és jósága azonban egyes dolgokat mégis előre közölhet, közölt és tudatott is az emberekkel. Főkép olyanokat, amelyek az emberiség közös üdvösségeit érintik.

A természettörvényektől független és emberi értelemmel előre nem látható eseményeknek időelőtti hiteles közlésére csak Isten és az általa kiszemelt és felvilágosított emberek képsek. «Soha sem emberi akaratból származott a jövendölés, hanem a Szentlélektől sugalmazva szóltak az Isten szent emberei.» (II. Pét. 1, 21.)

De, ha Isten emberek szája vagy írása által akarja fellebbentem a jövőt, akkor egyúttal isteni bölcsességgel gondoskodik arról is, hogy ezeket az embereket hitelesítse. Másszóval rendelkezésünkre bocsátja azokat az ismertetőjeleket és érveket, amelyek révén akár a jövendölés idején, akár utólag feltétlenül meggyőződhetünk arról, hogy e jövendölések csak Tőle, az Istantól származhattak.

Kérdés, ilyen, hogy úgy mondjam, isteni, azaz természetfölötti jellegűek, feltétlenül szavahihetők és megbízhatók voltak-e az ószövetség zsidó prófétái, akiknek könyveit az Egyház is Istantól ihletetteknek tartja és akik Krisztus eljövetelének idejét, helyét, életének fontosabb és kevésbé fontos körülményeit több évszázaddal előbb pontosan jeleztek?

Lássuk csak:

Az ószövetségi prófétáknak legjobb, legcsattanó-sabb utólagos igazolása az, hogy Krisztusra vonatkozó jövendölései egytől-egyig pontosan teljesültek, amint azt alább részletesen látni fogjuk. Vegyük ehez még azt a körülményt, hogy olyan apró, söt való-

színűtlennek látszó részleteket is jövendöltek, amelyekkel csalási, ámítási céllal jósló ember nem is merne kísérletezni, és ezek a részletek is teljesültek Krisztusban, és csak Ő benne teljesültek.

Sőt a próféták igazolását erősíti és fokozza az a körülmény is, hogy Kiisztus születésének időpontját messze meghaladó idői távolságból jövendölték meg. A Krisztusra vonatkozó jövendölések oly időből erednek, amelyet teljesülésük idejétől sok-sok század választ el.

Így pl. az első jövendölés, az ú. n. ősevangélium sok ezer évvel Krisztus születése előtt hangzott el. A legtöbb messiási jövendölés Dávid királytól és Izaiás prófétától származik. Nos Dávid (1013-973) ezer évvel, Izaiás nyolcadfél századdal előzte meg Krisztust. A többi próféta is 6-8 századdal Krisztus születése előtt jövendölt róla. Malachiás, az utolsó próféta, aki a messiásról jövendölt, Kr. e. az V. század közepe táján élt.

3. FEJEZET. Kik voltak a próféták?

Jól tudjuk, hogy az érdek-jövendölők és *pénzáért* jóslók a nép aljából kerülnek ki. Megvesztegethető, alkalmazkodó, hízelgő, számító egyének.

Még azok a jobbfajta, hiszékeny amberek is, akik ilyen jövendőmondóhoz, kártyavetőkhöz, bab-olvasókhöz stb. járnak, titkolják e lépéseküket és restelkednek miatta.

Ellenben a Messiásról jövendölő próféták népüknek legjelesebb, legkiválóbb, legeszesebb, legjellemesebb, önzetlen lelkű, vezető férfiai voltak.

A keresetszerű jövendőmondók napi jellegű, kis-

szerű, jelentéktelen eseményeket jósolnak, amelyekhez a *huzzáfordulóknak* *egyéni* érdeke fűződik. A próféták ellenben országos, sőt világtörténeti távlatban mutatták be a jövendő Messiást. Oly igazságokat, elveket, tényeket és eseményeket jövendöltek meg, amelyek minden idők minden népére vonatkoznak és amelyek Istennek az emberiségre vonatkozó tervét mutatták be a kifejlődéstől a teljesülésig.

A próféták csodálatosan alázatos lelkek voltak, akik a maguk nagyságával nem kérkedtek, nem voltak makacsok, nyugtalanok, csacskák, nem sóvárogattak aranyra, ajándékra, nem vágytak hiúságra. Ha sanyargatták őket, nem estek kétségbe, nem lázongtak, nem dühöngették, a rosszat rosszal nem fizették.

Már fentebb említettük, hogy a keresetszerű (pogány és mai) jövendőmondók nem jövendöltek olyan tanokat, amelyek a hit- és erkölcsi életet emelték, fokozták, erősítették volna, míg az összes ószövetségi jövendölésekben végig vonul az Istenfelelem és az erkölcsi fölség. Oly elveket és igazságokat hirdettek, amelyeknek legtöbbje örök érvényű!

A keresetszerű jósok pénzáért, ellátásért, fizetésért jövendöltek és jövendölnek. Nem ostorozzák koruk, kortársaik és főkép nem a hozzájuk fordulók bűneit, ferdeségeit, igazságtalanságait.

A próféták ellenben elsősorban koruk, kortársaik, sőt fejedelmeik, királyaik, főpapjaik életmódja, bűnei, visszaélései ellen léptek fel, mégpedig rettenthetetlen bátorsággal és kíméletlen őszinteséggel.

A próféták nemcsak anyagi érdek nélkül jövendöltek, hanem ellenkezően valamennyi a legnagyobb haragot, gyűlöletet, üldözést zúdította magára és

legnagyobb része vörternúhalált szenvedett. Szavukat és jövendölésüket tehát nemcsak szóval és írással, hanem életükkel és vörükkel pecsételték meg.

Maga Krisztus is kiemeli a próféták vörterus jellegét és dicsőségét:

«Jeruzsálem, mely megölöd és megkövezed a prófétákat és megkövezed azokat, kik hozzád küldettek.» (Máté, 23, 37.) Majd: «Jaj nektek (t. i. zsidó farizeusok és vezetők), mert építitek a próféták síremlékeit, atyáitok pedig megölték őket. Azért mondotta az Isten bölcsessége is: Majd küldök hozzájuk prófétákat és azok közül megölnek és üldöznek, hogy számon kéressék e nemzedéktől minden próféta vére, mely kiontatott a világ kezdetétől, Ábel vérétől Zakariás véréig, ki az oltár és a templom között veszett el». (Lukács 11, 47-51.) És «Egy próféta sem kedves hazájában.» (Lukács 4, 24.)

4. FEJEZET.

Két feltűnő jellegzetesség.

A Krisztusra vonatkozó ószövetségi jövendölések azért is különös értékkel és fontossággal esnek a latba, mert azokat éppen annak a népnek, fajnak és vallásnak vagyis a zsidóságnak szent könyvei tartalmazzák, amely Krisztus személyével, tanításával, vallásával és vilagnézetével szeges ellentében áll és ellentmondó, sőt ellenséges meggyőződést vall!

Az a csodálatos, egyedülálló, ki nem irtható, más fajba eddig fel nem szívott, az egész világon széjjelszórt zsidóság tesz a maga legszentebb könyveivel tanúságot Krisztus mellett, amely öt halálra

ítélte. Az a nép olvassa és imádkozza ma is a messiási jövendöléseket, amelynek története, magyarázata, létjogosultsága, hite, reménye ma is a Messiásnak eszméje körül forog.

Krisztus Egyházának alapításáig egyedül ez a nép örízte meg e jövendölések szövegét és óvta ezt a megmásítastól, az Egyház alapításától fogva pedig mindenki, az Egyház és a zsidóság versenyezve tisztelettel, őrzi, óvja és olvassa azt.

A Krisztusra vonatkozó ószövetségi jövendöléseknek egy másik, szinte csodaszámba menő és a prófétákat fényesen igazoló jellegzetessége: az egység.

Csaknem 400 éven át – mily óriási idő ez! – a sok, egymástól független próféta jövendölte Krisztus-kép teljesen egységes, annak ellenére, hogy a prófétákat nemcsak az idői távolság, hanem a műveltség, kor, szándék, helyzet és körülmények is megkülönböztették egymástól.

Úgymint a nagy gyárakban minden munkás más-más alkatrészét készít, azt sem tudva, hogy az mire szolgál, de a sok részből egy felsőbb irányítás kész egészet (pl. autót, gőzmozdonyt, repülőgépet stb.) alkot, épígy Isten természetfölötti irányítása és ihletése alapján a próféták keze is vonásról vonásra rajzolta meg a jövendő Messiás egységes képét.

Egy francia író (Barthe) az ószövetségi próféták alkotta egységes Messiás-képet a következő hasonlattal világítja meg:

«Egy szobrász a maga alkotta kész szobrát szétvérte és a részeket szétszórta. Hogy e szétszort részekből újra össze lehet állítani az eredeti szobor alakját, az természetes. De tegyük fel, hogy különféle században élő több szobrász csupán szobor-

részleteket készített volna. Pl. az egyik csak egy kezet, a másik egy lábszárat, a harmadik egy fejet. És tegyük fel, hogy az utolsó szobrász halála után néhány száz évvel valaki az említett szobrászrészeket össze akarná rakni és belőlük oly egységes szobor alakulna, mintha azt egyetlen szobrász készítette volna: Ez a Messiás alakja, amint azt a különböző korú, ízlésű, felfogású, műveltségű, vérmerékletű próféták jövendöléseiből és adataiból össze lehet állítani.»

Igen, az összes ószövetségi jövendöléseknek tárgya, középpontja, célja: a Messiás Krisztus. Isten ujja csodálatos egyenes vonalban készítette elő századokon át a Megváltó nagy művét és rajzolta meg az Üdvözítő alakját, jellemét és legszentebb hivatását.

5. FEJEZET. Egy lélektani rejtély kulcsa.

A Krisztusra vonatkozó ószövetségi jövendöléseknek természetföltti jellegét és a prófétáknak az igazolását még jobban jellemzi, kiemeli és megérősíti a következő lélektani tény.

A hivatásos, üzletszerű jövendőmondók nagyon ügyelnek arra, hogy minden csak valószínűt jósoljanak, nehogy a beléjük vetett bizalmat megrendíték vagy megingassák.

Ezzel ellentétben az ószövetségi próféták az eljövendő Krisztusról a legvalószínűtlenebb, sőt a leglehetetlenebbnek, leglogikátlanabbnak látszó és önmagában ellenmondónak tetsző képet festették. így pl. Krisztust egyrészt mint Isten fiát, a világ megváltóját, a királyok királyát, egy jobb, boldo-

gabb kor megalapítóját, az egész világ urát, a bűn és halál legyőzőjét mutatják be, másrészt és más oldalról meg mint olyant, aki szenvedni fog, akit üldözniognak és aki nyomorultan, szégyenteljesen fog kiműlni.

Ezek a jövendölések a jövendő Messiást egyrészt a legnagyobb hódolat himnusával dicsőítik, másrészt, meg, mint sajnálatraméltó áldozatot, már előre megsíratják és meggyászolják.

A Krisztusra vonatkozó jövendölések egyúttal szeges ellentében álltak az akkori nép szellemével, a zsidó elköpzeléssel, kívánsággal, lelkülettel és a judaizmust képviselő farizeus felfogással.

Még egy rendkívül kényes és fontos pontban mutatkozott ellentét: A zsidó nép egy Isten-hívő volt. A többisten hitet agyonkövezéssel sújtotta. Maguk a próféták a legnagyobb hangsúllyal és erélyel küzdöttek a többisten-hit veszélye, ragálya és vétke ellen. És ime, maguk ezek a lángeszű és lánglelkű férfiak egy Isten-ember Messiahs fogalmát alkotják meg. Ezzel a saját felfogásukkal, meggyőződésükkel, támadásukkal ellenétesnek látszó és emberi szempontból veszedelemmé fajulható eszmét és hitet hirdettek.

De ép ez a magában véve érhetetlennek látszó ellentét győzhet meg minket arról, hogy a Krisztusra vonatkozó ószövetségi jövendölések nem eredhettek sem az egyiptomi sem a palesztinai judaizmusból, nem pusztán emberi agyból, hanem csak természetfeletti kinyilatkoztatásból.

6. FEJEZET.

Krisztus eljövetelére vonatkozó jövendölések.

Ha az olvasóval részletesen és betű szerint akarnók közölni valamennyi ószövetségi jövendölést az előjövendő Megváltóról, ez maga külön könyvet igényelne.

Ezért csak a legfontosabb és legjellemzőbb jövendöléseket fogjuk idézni részletesen és szóról-szóra, a többinél csak a jövendölés tárgyát jelezzük és egyúttal a Szentírásnak azt a helyét, ahol az illető jövendölésnek szószerinti szövegét az olvasó megtalálhatja.

A Megváltó eljöveteléről szóló hír már a Szentírás legrégebbi könyvének első oldalaiban előcsillan. (I. Móz. 3, 15.) E szerint az asszony ivadéka a gonosz lélek minden ármánykodása ellenére széttiporja a gonosz lélek fejét vagy megtöri hatalmát s szabaddá teszi vagyis megváltja az embert. Isten tehát mindjárt az első emberpár bűnbeesése után megkönyörült az emberen s Megváltót ígért neki. Irgalmának ezt a kijelentését proto-evangéliumnak, azaz ős-evangéliumnak vagyis első örömhírnak nevezik.

Sőt e hely nemcsak a Megváltónak eljövetelét és asszonytól való származását, tehát embervoltát jövendöli meg, hanem szűzi születését is sejteti, mert az ószövetségi Szentírás és a zsidó szójárást ellenére a leendő Megváltót nem egy férfinek, hanem kimon-dottan «asszony ivadékának» vagyis magzatának nevezi.

A második jövendölés már közelebbről megjelöli a Megváltó személyét, mint a sémi népcsalád ivadékát. (I. Móz. 9, 26-27.) A harmadik jövendölés

a semi népcsaládnak egyetlen népéből származtatja a jövendő Messiást, t. i. Ábrahám nemzetéből, aki az izraelita népnek ősatyja volt. (I. Móz. 12, 2-3. és 22, 16-18; épígy 18, 18 s köv.; 26, 4; 28, 13-15.)

A negyedik jövendölés a kört még szükebbre vonva, az Üdvözítőt az említett nép egyetlen törzséből, Júdáéból származtatja. (I. Móz. 49, 10.) És így a jövendölések egymásutánja egyre szükebbre vonva a kört, Júda törzsének meghatározott családját, Dávid királyét jelöli meg, amelyből Krisztusnak születnie kell (II. Kir. 7, 11-16; I. Krón. 17, 10-14; Zsolt. 88, 30 s köv.); míg végre Izaiás a kört egy pontra szűkíti és az Üdvözítőt mint a szűz méhében fogantatott fiút mutatja be. (íz. 7, 14.)

Megjövendölték Krisztus eljövetelének időpontját is.

Az első idevágó jövendölés Jákobtól ered. A haladokló atya megáldja gyermekait. Amidőn Júdára kerül a sor, így szól hozzá: «El nem vétetik a fejdelmi pálca Júdától, sem a vezér az ő ágyékától, míg el nem jő az Elküldendő, Az, akire a népek várakoznak». (I. Móz. 49, 10.)

E jövendölés szerint tehát a Messiás legkésőbb akkor fog eljönni, amikor a kormányzópálca (t. i. a királyi hatalom) Júdától elvétetik.; Valóban Júdeának első, idegen származású (idumeai) királya I. Heródes volt, akinek uralkodása alatt született Krisztus. Már Kr. e. 39 ével elvették a rómaiak a zsidók királynak hatalmát.

Amidőn pedig Titus Jeruzsálem városát és templomát teljesen elpusztította és az egész zsidó népet szétszórta, Juda még önálló törzsi jellegét és földrajzi határait is mindenkorra, tökéletesen elveszí-

tette. Ma már meg sem lehetne állapítani, hogy kicsoda tartozik Juda törzséhez.

A Megváltó eljövetelének idejére vonatkozó második jövendölés Malakiás prófétától ered (Mai. 3, 1.) Szerinte «Az Ür, akit ti kerestek, a Szövetség angyala, akit ti óhajtotok», vagyis a Messiás «csakhamar» akkor jő el, amikor a második, Zorobábel építette zsidó templom még fennáll.¹ Tudjuk, hogy Krisztus halála után e templomot valóban lerombolták (70. Kr. u.) A Messiásnak tehát a jövendölés szerint a kereszteny időszámítás szerint az első században kellett eljönnie!

De Krisztus eljövetelének idejére vonatkozóan a legfontosabb, legmeglepőbb és legtalálóbb Dániel prófétának a jövendölése (amelyről a következő fejezetben lesz szó).

7. FEJEZET, Dániel próféta jövendölése.

Dániel próféta, aki Kr. sz. e. a hetedik században élt, maga így közli az angyal szájából vett jövendölést:

«Még imádkoztam és vallottam bűneimet és népemnek bűneit.., íme Gábriel (t. i. a föangyal)... szolt nekem és mondotta: Hetven hét van kiszabva népedre és szent városodra, míg megszűnik a törvényszegés és véget ér a bűn, eltöröltek a gonoszság és örök igazság támad, beteljesedik a látomás és a jövendölés és felkenetik a Szentek Szentje. Tudd meg tehát és értsd meg: Ama parancs kiadásától, hogy

¹ E templomot Heródes kevessel Krisztus fellépése előtt újjáépítette.

ismét felépüljön Jeruzsálem, a felkent fejedelemig hét hét és hatvankét hét leszen és viszontagságos időkben ismét felépülnek az utcák és a falak. A hatvankét hét múlva megölik a felkentet és nem leszen az ő népe, mely őt megtagadja. S a várost és a szentélyt elpusztítja egy nap az eljövendő vezérrel s a vége rombolás és a háború vége után jő az elhatározott pusztulás. És egy héten sokakkal megerősíti a szövetséget és a hét közepén megszűnik a véres áldozat és eledeláldozat és a templomban a vészthozó undokság leszen és végesvégig megmarad a pusztulás.» (Dán. 9, 20-27.)

Dániel (illetve az angyal) itt évheteiről beszél. Tudunk kell t. i., hogy a «hét» szó a zsidóknál kettős jelentőségű volt. Jelentett hét napból és hét évből álló időszakot. Pl. maga Isten is évheteiről szólott. (III. Móz. 25, 2, 8; 26, 34-35, 43 stb.)

Dániel jövendölésében a «hét» szó nem jelenthet hét napot, mert ez esetben azt kellene hinnünk, hogy a zsidók a várost 49 nap alatt építették újra, ami egyszerződhetetlen, másrészt a zsidó Josephus Flavius (Antt. XV. 5, 8.) pontosan közli is, hogy a város felépítése 2 évig és 4 hónapig tartott. De a többi esemény sem következhetett, nem is következett be 490 nap alatt.

Ennél fogva Dániel jövendölésében hetven évhétről van szó, vagyis 490 évről. Tehát a próféta szerint Jeruzsálem felépítésére vonatkozó parancstól számítva 490 év múlva kell a jövendölésnek teljesülnie.

Már most az emberi szó, hogy Jeruzsálemet újra felépítésük, csak perzsa királytól eredhetett, mert a zsidók akkor perzsa uralom alatt állottak. A perzsa uralkodók közül viszont az egyetlen, aki ilyen pa-

rancsot adott I. Artaxerxes Longimanus («A hosszúkezű») volt. Ő t. i. kétízben (uralkodásáak 7. és 20. évében) adott ki ide vágó rendeletet.

Az első rendelet megengedte Ezdrásnak és az ő vezetése alatt álló zsidóságnak a Szentföldre való visszatérést. (Ezdr. I. 7, 11-26.) Ezt a rendeletet kiegészítette Artaxerxes egy másodikkal, amelyben Nehemiás főpohárnoknak kifejezetten megengedte Jeruzsálem falainak és tornyainak újraépítését. (Neh. 2, 1-8.)

I. Artaxerxes 474-ben, mások szerint 464-ben kezdett uralkodni.

Ha az első évszámot tartjuk hitelesnek, a második rendelet 454-ben jelenhetett meg. Mivel pedig a Megváltónak a 69. évhét végén, azaz 483 évvvel a szóban levő rendelet után kellett fellépnie, a 483-ból levonva a 454-et, Kr. u. a 30. évet nyerjük, tehát éppen Jézus nyilvános fellépéseként idejét. A hátralevő utolsó évhét felében, tehát kb. 3 évvvel utóbb, Krisztus halála idején, kellett a jövendölés szerint a jeruzsálemi templomban a zsidó «véres áldozatnak és eledeláldozatnak megszünnie».

Igaz ugyan, hogy valakinek jogában áll Artaxerxes uralkodásának kezdetét a 464. évre tenni, viszont kezdeti határidőül az első rendeletet venni. Ebben az esetben eredményül nem a 30., hanem a 26. évet kapjuk ($483 - 457 = 26$). De viszont tudjuk, hogy a Krisztus utáni időszámítás 5 évvvel késik, tehát Krisztus születését 5 évvvel előbbre kell helyeznünk. És így e számítás szerint teljesült Dániel jövendölése, amelyre maga Krisztus is hivatkozott. (Máté 24, 15.)

8. FEJEZET. Egy ellenvetés.

Kérdezhetné valaki, a jövendölések szövege miért nem olyan világos, hogy kizárjon minden kétértelműséget, sőt hogy a magyarázatot feleslegessé tegye.

Pl. Dániel próféta esetén, miért nem mondotta előre, hogy ennyi év után, ennyedik hónapnak, ennyedik napjának ebben vagy abban az órájában fog megszületni vagy mondjuk, a kereszten meghalni Krisztus?

Más messíási jövendöléstől sem lehet megtagadni bizonyos homályosságot.

A kérdésre ellenkérdéssel válaszolunk: Vajon szükséges-e, hogy egy jövendölés oly világos és szabatos legyen, hogy már előre minden, legkisebb körülmenynek legpontosabb időre való teljesülését jelezze?

A jó Isten, mint már Cicero is több helyen megjegyzi, a jövőt vagy teljesen elrejti előlünk, vagy homályban tartja, nehogy az emberi tevékenységet gátolja és az egész emberi életet megzavarja. Ha tehát valamit mégis előre akar jelezni, a fenti okból a jövendölés szövegében némi homályt hagy, amelyet csak maga a teljesülés helyez teljes világításba. Az isteni bölcsesség ezt a módot használja, úgyhogy az ember elkészülhet és elkészüljön ugyan a közeledő, jövő eseményre, a nélkül azonban, hogy szabadakaratát megkötné vagy alkalmat adna a jövendölt tény elől való szándékos menekülésnek megkísérésére olyanoknál, akik önző okból a jövendölés tartalmát magukra nézve károsnak, veszélyesnek vagy éppen lehetetlennek tartják.

nem is magában a jövendölésben rejlik, hanem sokkal inkább az ősnyelv, az akkori népek nyelvhasználata, szokásai stb. ismeretének hiányában. Pl. Dániel jövendölését sem értenők meg, Messiási jellegét sem ismerhetnök fel, ha más oldalról nem ismernék e jövendölés egyéb adatainak történelmi részleteit, a személyek neveit, az események időpontját stb.

Végre, mivel a *homályos* bibliai jövendölések a *világos* tartalmuakkal benső és szoros kapcsolatban vannak, egymást is annyira tisztázzák, magyarázzák, kiegészítik és megvilágítják, hogy egyes jövendöléseik homályos volta szinte elenyészőnek tekinthető.

9. FEJEZET.

Krisztus megjelenésére vonatkozó egyéb jövendölések.

Malakiás próféta megjövendölte, hogy a Megváltó eljövetelét hírnök előzi meg. (Mai. 3, 1.)

Mikeás próféta megjövendölte Krisztus születésének helyét: Betlehemet. (Mik. 5, 2.) Annyira általános volt ez a jövendölés, hogy amidőn Heródes király tudakozódott a zsidó papi fejedelmeknél és a nép írástudóinál, hogy hol kell a Krisztusnak születnie: «Azok mondák neki: Juda Betlehemében, mert így van megírva a próféta által». (Máté 2, 4-6.) És amikor később némelyek Krisztus messiási volta felett vitatkoztak, a zsidók közül egyesek így érveltek: «Nem azt mondja-e az írás, hogy Dávid ivadékából és Betlehem helységből, honnan Dávid vala, jön a Krisztus?» (Ján. 7, 42.)

Bálaám megjövendölte Jákob csillagának megjelenését (IV. Móz. 24, 17.), Dávid, hogy Kelet királyai fognak Krisztushoz jönni és neki hódolni

(Zsolt. 71, 10.), Jeremiás előre jelezte, hogy Krisztus születése után sok gyermeket megölnek, Ozeás, hogy Jézus egy ideig Egyiptomban fog tartózkodni. (Oz. 11, 1.)

Mióta a világ áll, még senkinek a születését nem jövendölték meg és várták évszázadokkal előbb, mint Krisztusét a próféták és a zsidóság. Még a világ-történelem legnagyobbjairól sem tudott születésük előtt a világ egy kukkot sem, míg Krisztust már évszázadokkal előbb reményteljes várakozással üdvözölték és jövetelének idejét, helyét, körülményeit előre jelezték.

Már ez az egyetlen tény is a kellő világításba helyezi és emeli Krisztus személyét és bizonyítja, hogy Jézus a világtörténelem egyetlen Megváltója, több, mint közönséges halandó, Isten-ember! Ezt a következtetést is már szintén előre hirdették és megállapították a próféták. Erről a következő fejezetben.

10. FEJEZET. Jövendölés Krisztusról, az Isten-emberről.

Izaiás próféta, nyolc századdal megelőzve Krisztus születését, azt hirdeti róla, hogy «rajta legyen az Ür lelke, a bölcsesség és értelem, a tanács és erőség, a tudás és jámborság lelke» (11,2-3 és 61, 1), hogy Isten szolgája, tanító, próféta, csodatevő és üdvözítő lesz. Mint ilyen hivatva lesz arra, hogy ne csak Izrael megváltója legyen, hanem, hogy a «nemzetek világossága legyen és hogy üdvössége lesz a föld széléig». (49, 6.)

Sem nem szükséges, sem nem lehetséges itt felsorolni a Szentírásnak azt a számos helyét, amely

megjövendöli, hogy a Megváltó személyében maga Isten fog megjelenni, hogy népét megváltsa. A 2. zsoltár Krisztust Isten fiának mondja, Izaiás pedig előre hirdeti a világtörténelem egyedülálló csodáját: «Az Úr maga ad majd nektek jelt: íme *a szűz méhében fogan és fiút szüíl*; neve *Emmanuel* («Velünk az Isten») lesz. (7, 14.) Ugyanezt a csodálatos módon születendő gyermeket a próféta isteni tulajdonságokkal ruházza fel. (9, 6-7.)

Majd így szól a születendőről: «Gyermek születik ugyanis nekünk és Fiú adatik nekünk. S a fejedelem-ség az ő vállára kerül, és leszen az ő neve: Csodálatos, Tanácsadó, *Isten, Hős, az örökkévalóság Atyja*, a béke fejedelme». (9, 6.)

Az egész népet boldogítja majd az Isten-ember jelenléte, akiben menedéket és segítséget fog találni minden ajában-bajában. (Iz. 4, 4 s köv.; 25,4 és köv.)

És mindenekfölött áldás hárul Isten országára a Messiás halálával kiérdemlett bűnbocsánat egész tel-jessége révén: «Ama napon forrás fakad Dávid házá-nak és Jeruzsálem lakosainak számára a bűnösnek megmosására». (Zak. 13, 1.) «Abban az időben – úgymond az Úr – keresik majd Izrael gonoszságát, de sehol sem leszen és Júda bűnét, de nem találják meg, mert megbocsátok ...» (Jer. 50, 20.) «Ha bű-neitek olyanok is, mint a skarlát, fehérek lesznek, mint a hó és ha olyan vörösek is, mint a bíbor, fehérek lesznek, mint a gyapjú.» (íz. 1, 18; v. ö. Jer. 31, 34.) «Eltörlöm gonoszságaidat, mint a felhőt és bűneidet, mint a ködöt; térij vissza hozzáam, bizony megváltalak.» (íz. 44, 22.)

Malachiás próféta pedig előre jelezte a szentmise-áldozatot: «Napkelektől napnyugatig minden helyen tiszta eledeleáldozatot áldoznak és mutatnak be ne-

vemnek». (1, 11.) Valóban, ezt az áldozatot széles e földön minden világrészben, minden országban napkeltétől napnyugatig mutatják be Krisztus papjai, amelyből szétárad a kegyelem és áldás állandó sugárzata.

De a próféták ugyancsak előre jövendöllik meg Krisztusról, hogy szegény (Zak. 9, 9) állapota megalázott lesz (Iz. 52, 14); «Botlás köve és botrány kősziklája leszen Izrael két házának, tör és romlás Jeruzsálem lakóinak». (Iz. 8, 14.)

11. FEJEZET.

Krisztus szenvedésének és halálának megjövendölése.

Még feltűnőbb, csodálatosabb és találóbb Krisztus szenvedése annyi részletének évszázadokkal előre való pontos jelzése. Ez annyival is inkább bámulatra méltó, mert emberi felfogás szerint ellentében áll egy Isten-ember nagyságával, méltóságával és dicsőségeivel, amelyet a próféták felső fokban emeltek ki.

Annyira feltűnő ez az ellentétes jellemzés Krisztusról, hogy a zsidók nem is tudták azt megegyeztetni.

De lássuk a jövendölések tárgyat: A próféták megjövendölték az eljövendő Megváltóról, hogy meg fogják őt venni (Zsolt. 118, 22), félreismerik. (íz. 53, 2.) Jeruzsálembe szegény módjára szamárháton fog bevonulni. (Zák. 9, 9.) Fáradozásáért csak hálátlanságot arat s annyira megvetik őt, hogy csak 30 ezüstpénzre (ez volt a rabszolga rendes ára) becsülik és ennyiért fogják eladni. (Zák. 11, 4-12.) Ütni fogják, arcába köpnek (íz. 50, 6), gonoszságainkért megsebesítik, bűneinkért megroncsolják (íz. 53, 5), ecet-

tel és epével fogják megkínálni (Zsolt. 68, 22); kezeit s lábait át fogják lyukasztani (Zsolt. 21, 17); néma türelemmel fog szenvedni (Iz. 53, 7); ruhájára sorsot fognak vetni. (Zsolt. 21, 19.) Keresztül döfik és átadják a nyomorúságnak. (Zák. 12, 10.)

Amikor Krisztus a kereszten függött ég és föld között, agyrengető kínjaival, arcát az ég felé fordította és kiáltott: «Eli! Eli! lamma sabaktani!» Magyarul: «Én Istenem! Én Istenem! miért hagy-tál el engem». (Máté 27, 46.) Krisztus e szava idézet a 21. zsoltárból, amelynek említett szavait hangosan mondotta, a többöt valószínűleg lassan, magában imádkozta.

Hogy Krisztus a keresztfán ép ezt a zsoltárt imádkozta, annak az a magyarázata, mert ép ez a zsoltár jövendölte meg kereszthalálát és az ezzel járó súlyos megaláztatást. Íme e zsoltárnak ide vonatkozó szavai.

«Istenem, Istenem, tekints reám, miért hagy-tál el engem? Féreg vagyok, nem ember, embereknek csúfja, népnek utálata. Aki csak lát, mind gúnyt űz belőlem, félrehúzza ajkát, fejét csóválga-tja (t. i. mondván:) Az Úrban bízott, mentse meg őt, szabá-dítsa meg, ha kedvét leli benne! Mert közel a nyomorúság és nincs, ki segítséget nyújtana. Szétfoly-tam, miként a víz, minden csontom szerte-vált, szí-vem olyan lett testem belsejében, mint a megolvadt viasz. Erőm, mint a cserép, kiszáradt, nyelvem ínyemhez tapadt, lesújtottal a halál porába. Körül-vett engem nagy sereg kutya, körül-fogott a gonoszok zsinatja. Átfűrták kezemet és lábam, megszámlál-ták minden csontomat. Néznek reám, bámulnak en-gem, széto-szották egymás között ruhámat és kön-tösömre sorsot vetettek.»

Milyen megrázó értelme van e szavaknak a kereszten vérző Krisztus ajkán! És hogy beteljesedtek!

De Krisztus halálával azonnal megkezdődik diadalának és megdicsőülésének menete is. A próféták megjövendölök feltámadását (Zsolt. 15, 10), hogy ülni fog Istennek jobbja felől (Zsolt. 109, 1), országa pedig elterjed minden nemzetek között. (Zsolt. 71, 11; Dán. 2, 35.) Nemcsak Izrael, hanem a pogány népek is az ő országának tagjai lesznek. (Zsolt. 2; 44; 109; Jer. 31, 31-34; íz. 11, 10; Mik. 3 és 4, 1-3 stb.) Majd a világ végén az ég felhőin el fog ismét jönni, hogy örökre átvegye a messiási Istenország feletti uralmat, amelyet szenvedésével, halálával és feltámadásával örökségül nyert. (Dán. 7, 9-14.)

12. FEJEZET.

«Beteljesedett.»

A fent vázolt jövendölések Krisztuson beteljesedtek és csakis rajta. Más személyen ma már be sem teljesedhetnének. Pl. ki tudná manapság a Júdanemzet ségből és Dávid családjából való származását kimutatni és igazolni?

Az ősatyák sátraiból, a próféták iráitekerceiből, a zsoltárok verseiből, az előképek szemléltetéseiből és az ószövetség csaknem minden szertartásából elénk rajzolódik a Megváltó képe, élete, nagysága és jelentősége.

Magá Krisztus is hivatkozik ezekre a jövendölésekre és a rajta való beteljesülésre. «Vizsgáljátok az írásokat – mondja -, azok tesznek bizonysságot rólam.» (Ján. 5, 39.) Majd: «Ne gondoljátok, hogy én foglak vádolni titket az Atyánál; van, aki vádol

titeket, Mózes. Mert, ha Mózesnek hinnétek, bizonyára nekem is hinnétek, mert ő én rólam írt». (Ján. 5, 45-46.) Az Emmausba menő két tanítványnak pedig megjelenvén «Kezdve Mózesen és valamennyi prófétán, megmagyarázá nekik mind, amik az írásokban felőle szóltanak». (Luk. 24, 27.)

Amidőn Krisztus a keresztfán haldokolva kimondta a nagy szót; «Beteljesedett» (Ján. 19, 20), ezzel a maga részéről is megállapította a róla szóló minden jövendölésnek beteljesülését. E szóval Krisztus az ószövetség záróköve lett és az újszövetség szegletköve, személyi híd a zsidóság és a keresztenység között.

Az apostolok is az ószövetségi jövendöléseknek Krisztuson való teljesülésével érveltek Mesterük istensége mellett.

Arra, ahogyan a sok évszázaddal előbb hangoztatott számos és részletbe menő jövendölés Krisztuson pontosan és betű szerint teljesült, nem találunk még csak megközelítő példát sem a világtörténelemben és irodalomban.

Viszont, ha, mint láttuk, az ószövetség minden prófétájának valamennyi jövendölése Krisztuson teljesült, akkor a legkonokabb ellenfélnek is el kell ismernie, hogy e jövendölések nem lehettek pusztán emberi elme szülelényei, a jövendölt személy pedig nem lehet közönséges halandó!

13. FEJEZET.

Miért nem ismerte el Krisztust a zsidóság zöme?

A zsidóság a világnak kétségkívül egyik legkülönösebb népe. Isten kiválasztotta, hogy hordozója legyen a Messziásra vonatkozó isteni ígéreteknek.

Közvetítette is ezeket az emberiség számára, de amikor az ígéretek teljesültek Krisztusban, eltártolt Tőle. Ahogy az apostol mondja: «Tulajdonába jöve (t. i. Krisztus), de övéi őt be nem fogadák». (Ján. 1, H.)

Ez a visszahúzódás már Krisztus születése alkalmával megnyilvánult Betlehember; megismétlődött és folytatódott az ő egész életén át.

Felmerül a kérdés, mi az oka annak a félreállásnak, sőt gyűlöletnek, amellyel a zsidóság szellemi vezetői, az írástudók, főpapok és farizeusok Krisztus iránt éreztek és nyilvánítottak.

Talán nem hittek a jövendöléseknek? Sőt nagyon is hittek.

Talán nem tartották az illető jövendöléseket a Messiásra vonatkozóknak? Dehogy is nem!

Talán nem is várták a Messiást? De mennyire várták, várják ma is!

Mi több, a Messiás utáni vágy az ószövetségi zsidóságnak, sőt nagyrészt még a mainak is alapérzése, minden összetartásának értelme és magyarázata. Az egész ószövetségen át visszhangzik az erős hit, a kiszakíthatatlan remény és a sziklaszilárd meggyőződés: «Tudom, hogy megváltóm él». (Jób, 19, 25.)

A zsidók nemcsak várták a Messiást, hanem ők maguk jelentették Heródesnek, hogy Betlehemen kell őt keresni. Sőt Jákob és Dániel jövendölése alapján épp Krisztus idejében várták őt, amit bizonyít az, hogy éppen e jövendölések alapján több álmessiás is jelentkezett,¹ sőt a Messiás keresése valóságos tömeglázzá lett.

¹ Huber Lipót «Újkori és modern zsidók Jézus Krisztusról» c. munkája második függelékében egész sereg zsidó álmessiási említ.

Amikor Keresztelő János, az utolsó próféta, a Jordán partján prédikált, csak úgy tódult hozzá a tömeg. «Mivel pedig – írja Lukács ev. – a nép várakozásban volt, mindenki tanakodott szívében János felől, vajon nem ő-e Krisztus.» (Luk. 3, 15.) Sőt maga az elöljáróság hivatalosan kérdést intézett hozzá, hogy ő e a Megváltó (Ján. 1, 19-27), majd Krisztust kérdezték meg: «Te vagy-e az eljövendő vagy mászt várunk?» (Luk. 7, 20.) Krisztus születése idején az agg Simeon nem akar addig távozni e földről, míg meg nem látja a Megváltót. (Luk. 2, 25-32.) A 84 éves Anna pedig ugyanakkor «dicséré az Urat és szóla felőle mindazoknak, kik várják vala Izrael megváltását.» (Luk. 2, 38.)

Amikor Krisztus kezdi apostolait kiválasztani, az egyik odafut a másikhoz az örömhírel: «Akiről Mózes írt a törvényben és a próféták, megtaláltuk Jézust». (Ján. 1, 45.)

A zsidók Jézus egy-egy csodájának láttára néha ösztönszerű okoskodással megérezték és hangosan megvallottak, hogy benne a Messiást találták meg. így pl. a kenyérszaporítási csodának láttára így kiáltottak fel: «Ez bizonnal az a próféta, ki e világra jövendő». (Ján. 6, 14.)

Még a Jézusban nem hívő, őt ellenséges szemmel néző zsidók is erősen tanakodtak, tusakodtak és tanácskoztak ama kérdés körül, hogy nem-e mégis csak ő a megígért Messiás (pl. Ján. 7,31 és 7,41; Máté 22, 4., 21.) A farizeusokközül is sokan hittek benne, pl. Nikodemus, Arim. József. Sőt a szomszéd népek is várták a Messiást Krisztus idején. (Ján. 4, 25-29.)

Az első pünkösdi ünnepre 3000, majd 5000 zsidó tért meg és lett Krisztus híve. De a többség távol maradt tőle.

Mi volt tehát az oka annak, hogy a zsidóság zöme nem fogadta el Krisztust Messiašnak? Ennek több oka volt:

Az első ok politikai jellegű volt: Krisztus idején Zsidóország összezsugorodott, kis ország volt római főhatóság alatt. A nép vezetői azt hitték, hogy a Messiás hatalmas fejedelem lesz, aki a zsidó népet fel fogja szabadítani a római rabszolgaságból, a világ urává teszi őt. És íme Jézus e helyett folyton csak a lélek megmentéséről, bűnbánatról, alázatos-ságról beszélt hozzájuk.

A farizeusok és írástudók a Messiást a nemzeti várakozások minden vágyával felékesítették és íme, Krisztus egy elhagyott istállóban, úgyszólvan az utcán születik meg, és rabszolgaként, a gyalázat faján, mint elbukott ember hal meg két gonosznevő között.

Az emberek többségére mindig nagyobb hatással volt egy kis tűzijáték, mint az éj sötétében az Égről leragyogó csillag-világtestek elképzelhetlen mérete.

A másik ok személyi volt: A farizeusok magukat tökéleteseknek és szenteknek vélték. Krisztus pedig erősen és állandóan ostorozta álnok voltukat, külsőségekben kimerülő, képmutató vallásosságukat. El- lenvetéseikre megszégyenítő válaszokat adott. Hirdette, hogy a megvetett vámos és a bűnös asszony megelőzheti őket az üdvösség útján. Mindez mérhetetlen dühhel és bosszúvággal telítette a farizeusokat.

Végre a hit nem annyira az észnek, mint az akaratnak a dolga «Isten országa – mondja Szent Pál apostol – nem szívünkben rejlik, hanem erőben.» Dosztojevszky Karamazov Ivánja így szól: «Bánom is én, ha összetalálkoznak a párhuzamos

vonalak, bánom is én, hogyha ezt a saját szemeimmel fogom is látni. Ha meglátom, azt fogom mondani, hogy összetalálkoztak a párhuzamos vonalak, *de mégsem ismerem eh.* («A Karamazov testvérek.»)

A zsidó főpapok épp Jézus legnagyobb csodája, Lázár feltámasztása után határozták el, hogy megölik őt.

Hiába, egy zsebórával, ha nagyon közel tartom szememhez, el tudom takarni a római Szent Péter székesegyházat. Hasonlókép a szenvedély, a harag, a sértett hiúság és gyűlölet is annyira el tudja vakítani az észt, hogy a legkézenfekvőbb igazságot sem akarja elfogadni.

Hogyan is mondotta Krisztus a zsidóknak? «Ha az Isten volna Atyátok, bizonyára szeretnétek engemet; mert én az Istantól származtam és jöttem. Miért nem ismertek rá az én beszédemre? Miért nem tudjátok hallgatni az én igéimet? Ti az ördög-atyától vagytok és (ez) atyátok kívánságait akarjátok cselekedni . . . , mert nincs őbenne igazság; minthogy hazug ő és a hazugság atya. Én pedig, mivel igazságot mondok, nem hisztek nekem.» (Ján. 8, 42-45.)

14. FEJEZET. És a mai zsidók?

Miért nem ismeri el Krisztust Megváltójának a mai zsidóság?

Nehogy e sorok íróját valaki elfogultságról vágolhassa, hadd nyilatkozzék meg egy zsidó író maga arra vonatkozóan, hogy miért tartja magát távol Krisztustól a mai zsidóság is.

Grósz Á. László, zsidó író «Krisztus zsidó meg-

világításban» c. könyvében (Budapest 1926) így ír a mai zsidóságról: «Jézusról csupán annyit tudnak, hogy azt gyűlölniök kell, az Újszövetségi Szentírásról pedig, hogy azt olvasniok nem szabad. A zsidók minden szót, mely a keresztenyektől származik és zsidókhöz szól, valamelyes bizalmatlansággal, előítéettel fogadnak. Nem is fogadhatják azoknak intését, akiknek túlnyomórésze őket (t. i. a zsidókat) lekicsinyli, gyűlöli, sőt, ha teheti, üldözi is. Ez a sok százéves ellenszenv az oka, hogy a régebbi és mostani zsidónemzedékek úgyszölván indexre tették azokat a műveket, amelyek ily irányú tárggyal foglalkoznak és kereszteny ember tollából származnak».

«Kevesen vannak – folytatja Grósz – a zsidók között, akik szembe mernének nézni az igazsággal és annak feltalálását szívből óhajtanák. Sok bennük az atyáktól örökölt tévhít és előítélet. Az előítélet pedig az a szikla, amelyen a legerősebb hullám is megtörök s ez a szikla takarja el előlük a Megfeszített igazi arcát, amelyet ők vagy egyáltalán nem, vagy pedig túlságosan lefátyolozva láthatnák csupán.» (I. m. 70, 10. és 13. old.)

A katolikus Mikoss Aladár jellemzően írja: «Alaposan végignéztem nem egy zsidó hittankönyvet és zsidó történelmet, ezekben szó van mindenről: Laplace elméletéről, Darwinról, még az is benne van, hogy a puskaport Schwarz Berthold barát találta fel stb. De *egy szó, egyetlenegy szó nincs a názereti Jézusról*.» (Beczkovári Mikoss A.: «A kat. Egyház és a zsidó Egyház». Arad, évsz. nélk. 14. old.)

Ezek szerint tehát a zsidók szándékosan kerülik az igazsággal való találkozást.

De ezen viszont annyival is kevésbé van nekünk

keresztényeknek okunk csodálkozni, mert köztünk, keresztények között is milyen rengetegen vannak, akik voltakép szintén nem ismerik Krisztust, nem törődnek vele, semmibe sem veszik parancsait, világnézetét, erkölcsstanát.

Ennek az oka viszont, a nagy tudatlanságon kívül az, hogy Krisztusban hinni nemcsak puszta, elméleti hitet és megismerést jelent, hanem egyúttal tiszta erkölcsöt is, áldozatos, sokszor mindennapos és mindenórás önmegtagadó, feltétlenül erényes életet!

Ezért nemcsak a zsidók előíteletén van okunk csodálkozni, hanem azon is, hogy bizony a mi táborunkban is széles körben süket fölre talál Krisztus igéje.

Ha egy-egy zsidónak előhozakodunk az ószövetségi Szentírás jövendöléseivel, hihetetlen makacssággal és a logikát fejetetejére állított álokoskodással akarnak kibújni az igazság kényszerítő világossága elől.

Csak egyetlen példa: Egyik pap-testvérem vitatkozva a zsidó rabbival, hivatkozott Jákob jövendölésére, hogy akkor kellett a Megváltónak eljönni, amikor Juda elvesztette az uralmat. A zsidó rabbi erre azt felelte, hogy Judától már Kr. előtt 600 évvvel, a babiloni fogsgág beálltával, elvették a hatalmat, mert a későbbi Machabeus-királyok Levi nemzetsegéből származtak.

A kat. pap jól megfelelt e kibúvó válaszra: Ha Jákob jövendölése a babiloni fogsgág alkalmával teljesült volna, akkor hát a Messiásnak már akkor kellett volna megjelennie, amit a zsidók maguk sem fogadnak el. Ezenfelül Juda a babiloni fogsgágban nem veszítette el önkormányzatát, csak a gyakorlássában állott be szünet, mert Juda a fogsgág után

ismét, mint önálló néptörzs vonult be Palesztinába, sőt még Babilonban is gyakorolt önkormányzati jogot, pl. Zsuzsanna ügyében történt ítéletben. (Dán. 13. fej.)

A rabbi erre azt válaszolta, hogy a zsidóság már nem szorul megváltásra. A kat. pap cáfolatul a Maimonidesz rabbi († 1204) szerkesztette 13. hitágazat 12. cikkére hivatkozott, amelyet ma is imádkozik a hithű zsidó és amely így szól: «Hiszem teljes hittel a Messiás eljövetelét és habár késlekedik, mindenmellett várakozom reá minden nap, hogy eljövend». Erre a rabbi egyszerűen faképnél hagyta a katolikus papot.

Gabriel Antal c. kanonok «Eljött immár a Messiás» c. füzetében (Bpest, 1936) szintén közöl egy vitatkozást a rabbival Krisztus felől és mikor a kanonok sarokba szorította ellenfelét a Szentírás szavaival, a rabbi ugyancsak sarkon fordult és elbúcsúzott (id. füzet 7. old.) Ilyen erős a zsidók állásfoglalása. Megokolás helyett hátrálás.

Találóan mondotta valaki hogy, ha a zsidók előre látták volna, hogy éppen az ő szent könyveiben található jövendölések milyen erős fegyvert adnak a keresztenyeknek Krisztus messiási volta mellett és a zsidó hitetlensége ellen, bizonyára már rég elégették volna a Bibliát.

Jellemző a zsidók vakságára az is, hogy a Talmud átkot szór annak a fejére, aki a Messiás eljövetelének idejét kutatja.

Már Szent Ágoston kitűnően jellemezte a zsidók vakító előítéletét e szavakkal: «Olyanok nekünk a zsidók a Szentírással kezükben, mint a vak és ábrázata a tükrőben: a többiek mind látják, csak önmaga nem látja». (In psalm 56, 9.)

A mai zsidók nagy (ú. n. «felvilágosult») része már egyáltalában nem hisz a Messiásban és nem is vár ilyent. Nem is törödik e kérdéssel. Némelyek szerint a Messiás legfeljebb az örök békének megvalósulását és a zsidóságnak teljes uralmát jelenti a pogányság felett, aminek az ideje szerintük valamikor el is fog érkezni.

Egyébként a zsidók még e hitetlenségükkel is Krisztus mellett tesznek tanúságot. Mert az ő hitetlenségüket, konokságukat, előítéletüket is előre megjövendölték a próféták. Mily találó pl. Jeremiás próféta szava: «Gonoszságot művelt az én népem: elhagytak engem, az élő víz forrását és vízvermeket ástak maguknak, megrepedt vízvermeket, amelyek nem tarthatják meg a vizet». (2, 13.) «Nem hittek csodatteinek, ezért hiáavalóságban enyésztek el napjaik.» (Zsolt. 77, 32.)

Krisztus Egyháza pedig minden év nagypéntekén nyilvánosan és ünnepélyesen imádkozik a zsidókért, hogy Isten világosítsa meg értelmüket, oszlassa el előítéletüket, hogyők is felismerhessék és boldogan követhessék igazi Messiásukat, Megváltójukat: Jézus Krisztust.

15. FEJEZET. A pogány népek Krisztus-várása.

Nemcsak a zsidó nében élt erősen a jövendő Megváltóba vetett hit. A Krisztus születése előtt élő pogány népek lelkében is fellángolt egy jobb, tisztaabb életfordulat után való vágy.

A pogány népek jobb érzelmű és legtehetségesebb emberei erősen vágyódtak egy Égből lenyúló kézre, *egyetlen*, természetfeletti hatalommal felruházott *sze-*

mélyre, aki megváltoztatja a már tarthatatlan hitbeli és erkölcsi állapotokat és megújítja a föld színét.

Lehet, hogy e hit és remény felébresztésében és állandósításában közreműködött a pogány népek borzalmas helyzete, amelyet könyvünk első fejezetében részletesen jellemeztünk. Lehet, hogy különös isteni kegyelem is felvilágosítóan hatott a népek legjobbjaira. De legvalószínűbb, hogy a zsidó próféták jövendölései a pogány népekhez is eljutottak. Annál is inkább, mert a próféták, de leginkább ezek legnagyobbika Izaiás (főkép könyvének 2. és 3. részében) egészen világosan és nyomatékosan megjövendölték, hogy az Eljövendő nemcsak a zsidóknak, hanem a pogányoknak, a Föld valamennyi népének is megváltója lesz.

Jelen fejezetben lássuk a görög népnek ösztönös érzését és megsejtését.

Az ösevangélium (proto-evangelium)-hoz való feltűnő hasonlatossága miatt említésre méltó Leto mítosza. Letót, Koios titán leányát vétke miatt üldözi Hera istennő. Hérának e tekintetben segítségére van az égből a Tartarusba taszított százfejű sárkány (Typhon), aki Letót állandóan sarkon követi. De Leto ígéretet nyer, hogy magzata a sárkányt le fogja győzni és megfogja ölni. Csakugyan fia Apolló legyőzi Typhont. A sárkány elől gyermekekkel menekülvő Letót szoborban is megörökítette Euphranor, aki Kr. e. 4. században született. E mítoszban joggal az ösevangélium hatását gyaníthatjuk. Leto, mint bűnbeesett, üldözött, de fia révén megváltást remélő és elnyert nő Évára emlékeztet, Apollóban pedig a Megváltó gondolata és eszméje rejlik.

Az ősbűn és személyes bűn terhelte lelkismeret

kínzó fájdalmát lélekrázóan énekelték meg az erinnyák Agamemnon sorsverte házában. (Aischyl. Agamemnon 1187. 1192.)

Nagyon érdekes Prometheusnak mondája is, aki a magasabba törekvő, szomorú sorsú embert jelképezi és akiben a bűnös ember megváltatási vágyát szemlélhetjük.

A prometheusi rege a részletekben különböző, de lényegében azonos alakban maradt fenn. Aischylos († Kr. e. 456.) fenséges trilógiája szerint Prometheus súlyos bűnt követ el azzal, hogy az égből ellopja a tüzet. Ezért Zeus őt büntetéstől a Kaukázus sziklájához láncolja, ahol egy sas (lelkiismeretfurdalás) naponta tépi a máját. Hogy *a bűntől, a büntetéstől és haláltól* megszabaduljon és visszatérhessen a halhatatlanságba, szükség volt arra, hogy egy halhatatlan lény önként meghaljon érte. Merkur így szól Prometheushoz: «E kínoktól csak akkor remélj szabadulást, ha kínjaidat helyetted elviselni egy isten fog megjelenni, aki kész lesz az alvilág országába (halál) leszállni (azaz meghalni)». Ezt meg is teszi Cheiron (vagy Chiron) Kentaurus, Kronos ősistennek fia, a «legigazibb Kentaurus», aki Heraklestől megsebesítettén, önként meghal Prometheusért és ennek javára feláldozza halhatatlanságát és ezzel őt megváltja, úgyhogy újra felszállhat az Olympuszba. Prometheus a váravárt szabadítót «a szörnyen megaragudott atya drága fiának» nevezi.

Érdekes és tanulságos Sokratesnek, az ókor legnagyobb bölcselőjének († 399 Kr. e.) beszélgetése tanítványával. (Socrat. apud Platon De rep. 2, 361; Apol. Socr. 117.)

Sokrates: «Legtanácsosabb, amit tehetünk az, hogy türelemmel várakozzunk. Mindenesetre várakoz-

nunk kell, míg el nem jő, aki minket Isten és ember iránt való kötelmeinkre megtanítson».

Tanítvány: «Nincs forróbb vágyam, mint hogy lássam ezt az oktatót».

Szokrates: «Az, akiről szólunk gondját viseli ügyünknek ... Szükséges, hogy ama sűrű sötétség, amely a te értelmi szemedet takarja, szétszóródjék s te azontúl élesebben fogod tudni a jót a rossztól megkülönböztetni; amire még most nem vagy alkalmas».

Tanítvány: «Ó bár jöjjön; bár szórja szét a felleget! Én, amennyire rajtam áll, a legnagyobb készséggel megajánlom magam az ő parancsolatainak teljesítésére, csakhogy ezzel jobbá lehessenek, mint amilyen jelenleg vagyok».

Sokrates: «Erre minden esetre el kell magunkat határoznunk, hogy kárba ne vesszen egész életünk, nem tudván, ha vajon a mi áldozataink kedvet lelnek-e az istenek előtt vagy nem».

Tanítvány: «Ha eljő az idő, lesz módunk kedves áldozattal szolgálni az Istennek. És én éppen Isten jóvoltában bízom, hogy ez az idő nincs messze».

Az ókor másik nagy bölcsé, Plato († 347. Kr. e.) «végzettszerű ősi bűnről» szól, amely «nincs megengesztelve» és amely «az emberi természet minden nyomorúságának csírája». (De legib.IX.) Majd: «Várnunk kell, míg eljön valaki, aki minket megtanít, miként kell áldoznunk». (Phädon.)

A görög Akadémia és a Stoa bölcsei valamely csillagászati «nagy évrey számítottak, amellyel az egész világ nagy fordulatot fog tenni.

16. FEJEZET.

A pogány rómaiak messiási csodavárása.

A világhódító Róma roskadozó oszlopainak tövében is kivirágzott a messiási hit, a csodavárás. íme néhány adat:

Cicero (szül. 106. Kr. e.) megjegyzi, hogy *minden* jövendölés hirdeti egy király megjelenését, aki előtt mindenkinél hódolnia kell, hogy megmeneküljön és kérdezi, kicsoda lészen az és mikor jövend el. (De Divin. II. 54.)

Horatius (szül. 65. Kr. e.) ide vágó vers-részlete így szól:

Quem vocet divum populus ruentis
Ingeri rebus?
Cui dabit partes scelus expiandi
Iuppiter? Tandem venias, precamur,
Nube cudentes, numéros amictus
Augur Apollo!

(Carminum lib, I. carm. 2. v. 25-32.)

Magyarul: «Melyik istent hívja a nép az összedűlő birodalom felsegítésére? Kire bízza majd Jupiter, hogy a bűnt kiengesztelje? Könyörögjünk, jöjj el végre Te látnók Apollo!»

Ovidius (szül. 43. Kr. e.). Mily bájosan hangzik még ma is a kereszteny fülnek a pogány költő szava:

«Wie sidereum mundi qui temperat arcem,
Exiguus tenero lac bibit ore puer».

Magyarul: «Az, aki kormányozza a világ csillagos magasságait, itta a tejet a kisgyermek puha ajkával».

Vergilius (szül. Kr. e. 70). Valamennyi idevágó

pogány római megnyilatkozás között a legmeglepőbb Vergiliusé, a római költők fejedelméé, amelyet Kr. e. 30 évvel örkített meg a 4. pásztorénekében (IV. ecloga). Ebben egy csodálatos gyermekről szól, aki-nek születésével majd egy új világ kezdődik és e gyermek meg fogja újítani a föld színét.

Érdekes, hogy ez a rész magasabb, titokzatos tár-gyával, szokatlanul emelkedett stílusával és magával ragadó lelkes hangjával feltűnően elüt a költő többi eclogájától.

A költő maga is azzal kezdi e költeményét, hogy ezúttal a pásztorköltészettel szokatlan, nagyszerű tárgyról akar szólni:

«Sicelides Musae, paulo maiora canamus!
Non omnes arbusta iuvant humilesque myricae:
Si canimus silvas, silvae sint consule dignae».

(Ecloga IV. v. 1-3.)

Magyarul (Vietórisz fordításában):

«Zeng műzsám magasabb tárgyat Siciliánál!
Nem mindenki óhajt cserjét s alacsony tamariskát;
Vagy, ha berekről szólsz, méltónak ítélez a consul.»

(Dr. Vietórisz József: Publius Vergilius Maró Eclogái
Bpest. Franklin 1904. 43. old.)

E bevezető sorok után következik az idevágó részlet:

«Ultima Cumaei venit iam carminis aetas;
Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo.
Iam reddit et Virgo, redeunt Saturnia regna;
Iam nova progenies coelo dermittitur alto.
Tu modo nascenti puerō, quo ferrea primum
Desinet ac totó sūrgent gens aurea mundi,
Casta fave Lucina: tuus iam regnat Apollo.«

(«Ecloga IV. v. 4-10.)

Magyarul (Vietorisz fordításában):

«Itt az idő, amit a cumaei Sibylla jövendölt;
 Átalakul a világ, új s nagy korszak születendik.
 Visszajön újra a Szűz, meg az ösi Saturnus uralma;
 Mert *csoda új ivadék száll földre alá a nagy égből.*
 Csak te segítsd e fiút a világra, te tiszta Lucina:
 Véle fog a vaskor mielőbb feledésbe merülni
 És az arany születik: már itt van uralmad, Apolló».

E sorok megértésére szükséges tudnunk, hogy Saturnus, a vetés és aratás istene volt, az ő uralkodásának idejére helyezték az arany-kort. Lucina pedig a szülés istennője volt.

Meddő dolog vitatkozni azon, hogy Vergilius fenti sorokban egy vallási értelemben vett megváltói személyt sejtett- és óhajtott-e meg, vagy e gondolatban csupán a keleti mitológia nyilatkozott-e meg. Annyi minden esetre felette meglepő, hogy Vergilius *egy gyermektől* várja a jobb kort, ami mutatja, hogy ő minden kép természetfeletti hatalommal felruházott gyermekekre gondolt.

Akadt minden kép hitetlenkedő magyarázó, aki a költő várta gyermekben Asinus Gallust, Pollio fiát sejtette. De a legújabb magyarázók e nézetet teljesen tévesnek minősítik. Hiszen a költő a gyermek körülmenyeit oly csodásnak, titokzatosnak, szokatlannak jelzi, hogy azok nem vonatkozhatok egy földi halandóra. Másodszor az ilyen feltűnő és ostoba hízelgést nem tudjuk összeegyeztetni a költő nemes jellemével. Végre pedig (mindez alább nagyobb tekintély szájából fogjuk ismételve hallani), a kilátásba helyezett időben Pollio fia már férfiúvá serdült.

Engedjék meg a t. olvasók, hogy Vergilius szóban levő helyére vonatkozóan megszólaltassam a költőnek legalaposabb magyar ismerőjét és szakértő tudósát, dr. Némethy Géza egyetemi tanárt «Vergilius

élete és művei» c. klasszikus művében, mely a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában jelent meg. A tudós így ír a költő említett sorairól:

«Legérdekesebb az a magyarázat, amelyet a keresztény egyházyát, főkép Eusebius, Lactantius és Augustinus adtak ez eclogának. Ők észrevették azt a hasonlatosságot, amely az ál-Sibylla-féle jóslaton és a 4. ecloga közt mutatkozik és valamint a Sibylla verseit, úgy ezt a költeményt is Krisztusra vonatkoztatták. E magyarázat szerint a születendő gyermek maga Jézus Krisztus, az aranykor az Isten országa. Meg-erősítették ezt az ecloga némely rejtelyeseknek látszó kifejezései, mert mi sem volt könnyebb, mint a 6. versben említett *Szüzet* a Boldogságos Szűzre, a 7. versben az égből leszálló új szavakat az Isten Fiára, a 13. és 14. versben azt a bűnt, amely az egész világot rettegésben tartja, az eredendő bűnre, a 24. versben a kígyó vesztét a paradiesi kígyóra vonatkoztatni. És az egyházyaknak ez a magyarázata nem is minden alap nélkül való. Vergilius itt annak a sajátságos lelki állapotnak adott megkapó kifejezést, amely az antik világ népei, a római birodalom sanyargatott alattvalói közt ebben az időben általános volt; *valami sejtelmes várakozás, valami fájó epedés fogta el az embereket egy jobb, szelidebb, békesebb idő után*. Sőt azt is elmondhatjuk, hogy jóslata szószerint teljesült. Hiszen ő arra az időre helyezte kilátásba az aranykor teljességét, mikor a gyermek férfiúvá serdül, márpedig akkor midőn a Pollio fia elérte a férfikort, kereszteny felfogás szerint is bekövetkezett az idők teljessége: megszületett Jézus Krisztus, az emberi nem meg-váltója». (Emi. könyv. 114-115. old.)

És – ez csak e sorok írójának szerény magánvéleménye – nem lehetetlen, hogy éppen azzal a

költővel láttatta meg Isten a jövendő Szüzet és isteni gyermekekét, amely pogány költöről életrajzíróa így nyilatkozik:

«Oly példásan tiszta s főkép az akkorai római társadalomban annyira kivételes életmódot folytatott, hogy a nápolyiak, kik között sokáig tartózkodott, szűzies melléknévvel tisztelték őt meg.» («Parthenius vulgo appellatus sit.»)

Mikor Augustus császár birtokot ajánlott fel a költőnek, az ajándékot nem fogadta el. Szegény akart maradni.

Horatius Virgili mocsoktalan léleknek nevezi és e szavakkal jellemzi:

«Ritkán üt tanyát

Kapzsiság a költő szivében, verseket lélekzik, csakfogfajákel őt.

Vagyonvesztést, rabszolgaszökést, tüzkárokat mind csak neveti ő.

Társát, vagy az elárvult gyámfíát csalással megkárosítani

Nem akarja ő, hüvelyes véleményből és kenyérből él csupán,

Költő idomítja dadogó ajkait zsenge gyermeknek

S filét már most is fordítja tisztálatlan beszédektől,

Baráti oktatással a szivet is alakítja Ö át,

Elsőjtván makacsságot, haragot és irigy neheztelést;

Dicséretes tetteket zeng ő el és jövendő idöknek

Példát nyújt régi korból, ínséget is csillapít és búbánatot».

17. FEJEZET.

A megváltás eszméje egyéb pogány népeknél.

Confucius, a kínai bölcs biztosította tanítványait, hogy «az Égből jönni fog egy szent, aki minden tud és az Ég és Föld minden hatalmát egyesíteni fogja magában.»

A régi kínai könyvek részletesen szólnak e szentről. Azt mondják róla, hogy «minden tud, minden lát, minden szava oktatás, minden gondolata igaz, egészen mennyei és csodálatos, tudásának nincs

határa, szeme előtt az egész jövő leplezetlen és minden szava hatásos.» Ő egy «Tien»-nel (menny, Isten) és a világ nem ismerheti meg Őt Tien nélkül. Csak ő képes «Changti»-nak (a menny ura) méltó áldozatot bemutatni. A népek várva várják őt, mint a fonnyadt növény az ég esőjét.

A kelták Izisz istenséget egy szűz alakjában imádták, kiről azt hitték, hogy fiút fog szülni.

Galliaiban a marnei Chalons körül egy pogány templomot ástak ki, oltárkövén a következő felírás-sal: «Virgini pariturae» (a szűznek, aki szülni fog.)

Meglepő az ősrégi *indiai hinduk* messiás reményisége. A földre fog szállni «Agni», mint az Isten küldötte világosság, a büntől megváltó mentő, aki újra kiengeszteli Istant az emberiséggel. A későbbi irodalom pedig a vishnuismus keretében a megtestesülésre váró Krishnát olyan jelzőkkel illeti, amelyek megfelelnek az ószövetségiéknek. Az indusok a mai napig is remélik Vishnu-nak (tizedik) megtestesülését (avatara, amely azonban nem azonos az incarnatióval).

Az *irániak* nemcsak Mithra-ban hittek, mint közvetítőben Isten és ember között, hanem egy külön eljövendő Megváltóban (Çaosycç vagy Sosiosch). A Sosiosch egy szűznek gyermeké leend, akit csodálatos módon Zarathustra nemz. Maga a Sosiosch szó is megmentőt, megváltót jelent. A világ jobbrafordulását Sosioschnak nagy áldozata fogja eredményezni.

A germánok a görögökhez hasonlóan az első ember-párt kapcsolatba hozták a Megváltó személyével. Az első emberpár Odin és Frigge. Thor (Tyr) nevű fiúknak hivatása, hogy legyőzze a régi kígyót. Idevág a Sigfrid monda is. Ezenkívül a germánok egy különös messiás-félét is vártak Vidarban, Odin és Gridr (ősoriásnő) fiában.

Milyen Messiás-sejtés rejlik a fényes, szép és tiszta Baldurnak, az istenek kedveltjének mondájában: Baldur csak azért él, hogy meghaljon. Ártatlanul hal meg és halálát az egész természet gyászolja.

Egy eljövendő Megváltóba vetett hitnek nyomaira akadunk Asszíriában, Babilonban, Egyiptomban és Mexikóban, ha nem is tisztán, hanem regékkel és mondákkal vegyítve.

Krisztus megszületése után a három napkeleti bölcsnek hódolata az újszülött előtt is igazolja, hogy a pogány világban milyen elterjedt, öntudatos és mély volt a Megváltó eljövetelének ismerete és vágya.

Grimm remekül bizonyítja, hogy a három bölcs nem a «zsidók királya», hanem a megsejtett és felismert Messiás előtt hódolt és rakta le lábai elé jellemző ajándékait. (Dr. Jos. Grimm: Geschichte der Kindheit Jesu. Regensburg. III. Aufl. 385-391.)

Ez a sok adat gondolkodóba ejti az embert és meggyőzi arról, hogy Isten a pogányokból sem engedte kihalni a reményt, hogy eljön a várva-várt: a Megváltó!

Igazat írt tehát Tacitus, amikor a régi pogány közvéleményről jellemzően mondja: «Percrebuerat oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur». (Tacit. hist. V. 13. Sueton. in vit. Vespasiani c. 4.) Magyarul: «Sokan meg voltak győződve egész keleten arról, hogy meg van írva, hogy ez idő körül Júdeából hatalmas uralkodó fog érkezni».

Fentebb (Némethy egyetemi tanár idézetében) szó esett az ú. n. szibillákról. Ezekben ősrégi, görög nyelven és hexameterekben írt, nagy részt jóslatokat tartalmazó írásokat értünk, most 12 kötetben fogalalva (1-8 és 11-14. könyv.)

Ezek a szibillák több feltűnő, találó és később pontosan teljesült messiási jövendölést is tartalmaznak. Pl. az egyik hely így szól: «Ha Róma uralkodni fog Egyiptom felett, minden egy kézbe fogva, az emberek között meg fog jelenni a legnagyobb birodalom halhatatlan királya. A tiszta férfiú a legközelebbi időben jogarát az egész földre örök időre kezében fogja tartani». (III. könyv 36-62.)

Egy másik hely még az Eljövendőnek a nevét is megjövendöli: «Két mássalhangzóból és négy magánhangzóból fog állni, a nevét alkotó betük 888 számot jelzik.»

És Jézusnak görögül írt nevében (Iesous) e jóslatot teljesülve látjuk. A görögök betükkel jelezték a számokat és íme: I = 10; é = 8; s = 200; o = 70; u = 400, s = 200. összesen 888.

A szibillák e s hasonló jövendöléseit már a régi kereszteny írók is megemlíttik, pl. Lactantius (Div. Instit. 7, 16-20.), Szent Ágoston (De civ. Dei 18, 23) s i. t.

Mi mégis kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy a szibillákat nem tartjuk komoly, tehát a mi szempontunkból figyelemre és hitelre méltó forrásoknak.

T. i. az ós, pogány eredetű szibillákat a tűz elhamvasztotta (Kr. e. 83.). A ránk maradt szibillák részint zsidó, részint kereszteny eredetűek. Előbbiekn Kr. e. a 2. és 1. századból, a keresztenyek Kr. utáni időkből származnak.

Hogy a zsidó eredetű szibillák tele vannak messiási jövendölésekkel, ez természetes, ezen senki sem csodálkozhatik. Viszont, hogy a Krisztus születése után írt szibillák kereszteny gondolatokat és «jövendöléseket» (?) tartalmaznak, az még természetesebb.

V. RÉSZ.

Hogyan készítette elő Isten a világot Krisztus számára?

1. FEJEZET.

A nagy előkészület.

A Krisztus születését megelőző hosszú adventi évszázadok folyamán hányan és hányszor kérdezgették: «Hát mikor is jön el az ígért Messiás. Miért késik olyan soká?»

Az isteni gondviselés munkája állandó és szüntelen (Ján. 5,17.), de elhamarkodás és rohanás nélkül.

Isten az «embert» csak akkor teremtette meg, amikor előzetesen már létrehozta az ember életéhez szükséges feltételeket: a Földet, a Napot, a csillagvilágot, a növényzetet és állatokat.

És Isten az «Embert», a Megváltót is akkor küldte el hozzánk, amikor Zsidóországot meg az egész világot is kellően előkészítette és alkalmassá tette a Megváltónak fogadására.

Vegyük példának csak egy ünnepélyes hangversenyt. Néha hónapokig készülnek rá a szereplők. De még az előadás napján is, mielőtt a függöny felgördül mennyi előkészületre van szükség. A hangszer-

ket készenlétbe helyezik, a hangjegy füzeteket kiosztják, a hegedűket hangolják s i. t.

Az Ószövetségnek minden intézkedése, parancsa, imája, példabeszéde, eseménye, jövendölése és cso-dája, sőt az egész világnak mozgolódása is csak előkészítésül szolgált Krisztus számára. És amikor már minden kellőkép elkészült, gördült fel a függöny, nyílt széjjel az Ég kárpitja és született meg a Meg-váltó.

Lássuk meg ennek a csodálatos előkészítésnek néhány részletét.

2. FEJEZET.

Az egész világ közreműködése.

Könyvünknek több előzetes fejezetében élénken ecseteltük a régi pogány népek szörnyű társadalmi helyzetét, az emberi méltóság megalázását és mély erkölcsi züllését. Az emberiségnek előbb végig kellett izlelnie és átszenvednie a nyomorúság minden keserűségét, hogy erős, szenvédélyes vágyat érezzen egy égből lenyűlő, mentő, megváltó kézre.

Éppen Krisztus születését közvetlenül megelőző félszázadban a pogány istenek számának rohamos emelkedése immár közönséges múzeumi tömegtárgyakká alacsonyította le őket a nép szemében és kiábrándító hatással volt sokakra. A költöknek, bölcselöknek és másoknak ide vágó tréfája, csúfolódása és gúnya még fokozta a tömegek rádöbbenését a *pogány* vallás komolytalanságára és világnézetének tarthatatlanságára.

Másrészről viszont, mint már fentebb hallottuk, a világ szellemi vezérei előkészítették a közvéleményt

egy jobb korszakot megteremtő, csodászerű személynek küszöbön álló eljövetelére.¹

E szellemi előnynél sokkal fontosabb volt az a csodálatos tény, hogy a zsidóságnak, a messiási ígéret e legföbb hordozójának, e minőségben való alkalmassá tételere szinte az egész világ közreműködött. Másszóval Isten az egész, Krisztus előtti világot a zsidónépnek és rajta keresztül az Eljövendő Krisztusnak szolgálatába állította.

Négy világhatalom egymásután meghódította, leigázta és maga alá gyúrta, rabszolgájává tette a kis zsidónépet: Babilon, Perzsia, Nagy Sándor birodalma végre a római.

E négy világhatalom mindegyike vasmarokkal sújtott a maroknyi népre, de egyik sem tudta elnyelni, megsemmisíteni, jellegéből kiforgatni, sőt mindegyik csak köszörült rajta, csiszolta, finomította, világ-távlatot nyitott előtte, szélesítette látókörét, bővítette tapasztalatait és egymásután megtanította a kald, perzsa, görög és római műveltség és haladás eredményeire.

Viszont a zsidóság e négy világhatalom népeit megtanította a messiási jövendölésekre és lelkükbe oltotta eljövetelének vágyát.

Hogy néhány részletet is említsünk: *Egyiptom* királyi udvara nevelte és tanította Mózest oly magas fokban, hogy alkalmas vezére, tanítója, irányítója és jótevője lehessen népének.

Ábrahám unokája tizenkét családdal költözött Egyiptomba. Számuk hetven volt (II. Móz. 5.)

¹ Festugière A. I.: «L'idéal religieux des Grecs et l'Evangelie» c. munkájában (1932) mesterien fejti ki, hogy a görög bölcselét mennyire előkészítette a lelkeket a kereszteny eszmék megértésére.

Egyiptom termékeny földje adta meg nekik az élet-lehetőségét és termékenységet, hogy néhány évszázad múlva számuk csaknem elérte a milliót és megtelt velük az ország (II. Móz. 1, 7.), úgyhogy ekkora létszámmal már elfoglalhatták a Szentföldet.

A szomszéd pogány népek támadásai szorosabb egységre forrasztották Izrael népét, az irántuk felébresztett ellenszenvvel pedig megerősítették benne az egy-Istenben való hitet.

Assur és *Babilon* a zsidóságnak nem csak nagyobb műveltséget adott, hanem egyúttal lelkét is finomította, alázatossá és érzékenyebbe tette.

A görögök hősi szelleme élesztette lángra a zsidó makabeusok vélezségét, önzetlenségét és áldozatkészességét.

A római uralom megcsuklóztatta, erős fegyelemre s engedelmességre szoktatta és megacélozta a zsidóságot, a Megváltó után való vágyat pedig erősen felfokozta.

Az *Augustus római császár* elrendelte népszámlálás tette lehetővé Mikeás próféta jövendölésének teljesülését, hogy Krisztus Betlehemberben szülessé.

A zsidókkal idumei származásánál fogva ellenzenvező *Heródes király* kegyetlen parancsa Ozeás próféta jövendölését segítette valóra váltani, hogy a Megváltó egy ideig Egyiptomban fog tartózkodni.

A négy világhatalom azt vélte, hogy a zsidó nép az ő rabszolgája, pedig a zsidó népen át ő szolgálta és érlelte Isten megváltói tervét. A császári, királyi stb. fejedelmek istenítették magukat, pedig valójában ők voltak Isten inasai, munkásai, napszámosai, akik tudtak nélkül és akaratuk ellenére a Messiás útját egyengették.

3. FEJEZET. «*Plenitudo temporis.*»

Szent Pál apostol szerint a Megváltó akkor jött el hozzánk «*Ubi venit plenitudo temporis*», magyarul: «Midőn elérkezett az *idők teljessége*», vagyis a Megváltó fogadására az idő, körülmények és viszonyok megértek.

«Ahogyan az orvosok – mondja Theophilactus – összehagyják gyűlni a nedveket a sebekben és csak ezek teljes megérése után alkalmazzák rájuk a gyógyiszereket: úgy a vétek, az emberi önzés s gonoszság evesedő sebénél is kellő időre volt szüksége, hogy Krisztus, az isteni orvos, alkalmazhassa a kellő orvos-ságot». (In Lucae c. 14.)

Ez az «*idők teljessége*» és megismérése azonban nemcsak a világ lelki beállítottságára vonatkozik, hanem egyúttal a külső művelődésnek csaknem egész területére.

Lássuk csak:

1. Krisztus akkor született meg, amikor a nagy világot elsősorban összetartotta a római világmonarchia által a Földközi tenger összes partjain megteremtett *politikai egység*, a belőle folyó külső életrend és életfeltételek egysége.

2. Ha elővesszük, nem a mostani, hanem az akkori történelmi térképet és körzövel Jeruzsálem körül egy nagy kört rajzolunk, bámulva döbbenhetünk rá, hogy e kör magában foglalja ama kornak minden számot tevő népét: a rómaiakat, a germánokat, a szlávokat, mongolokat, hindukat, úgyhogy a pöt-tömnyi Zsidóország alkalmas kiinduló ponttá vált egy világmisszió számára.

Ha nem is éppen Jeruzsálemen át, de a közelében

vezettek az országutak Egyiptom, Asszíria, Babilon felé, a Tigris és Eufrat irányába, a Dardanellákhoz. Nyugatra könnyű volt az átkelés Rómába, Durazzóba, Salonikibe, Nápolyba, Karthágóba s így tovább.

3. Megállapították, hogy a történelem 3431 esztendjejéből (a babiloniaktól és egyiptomiaktól 1941-ig) 3163 évben valahol mindig háború volt. E negyedfélézer esztendő alatt 8028 békeszerződést kötöttek, úgyhogy minden békészerződés átlag csak két évre biztosította az érdekelte országok között a békét. És a 3431 év alatt minden összes 268 olyan esztendő volt, amikor béké uralkodott az egész emberiség között. És íme ép a Krisztus születése körül Augusz-tus császár megteremtette a világbékét. A béké szelleme lengett a hatalmas római birodalom felett az első század folyamán. Ha ez idő alatt voltak is néhanapján háborúk, azok inkább a birodalom legszélsőbb körzetén zajlottak el.

Ez a ritkaságos világbéke volt az apostolok tevékenységének egyik szükséges feltétele.

De az augustusi korszak világbékéje még más irányban is feltétele volt az Evangélium terjedésének. T. i. a népek házias kedvét az irodalmi érdeklődés váltotta fel. Az irodalom divatcikké vált. Augustus uralkodása a római költészet aranykora. Az irodalom iránt való meleg érdeklődés még jó ideig eltartott. Nos az előző, háborús korszakokban nem lett volna érdeklődés Írások, tekercsek, irodalmi termékek iránt, tehát az evangélium és az apostolok levelei iránt sem!

4. Az óriási kiterjedésű római birodalom *politikai egysége lehetségesé*, a jókarban levő *utak* pedig *könnyűvé* tették az utazást.

A római katonák és a birodalom virágzó keres-

kedelme jó utakat kívánt. És valóban Nagy Sándor Keleten, a cézárok pedig Nyugaton pompás, széles, tartós utakat építettek, hogy ezeken a legközelebbi jövőben immár a légiók helyett Krisztus apostolai és tanítványai eljuthassanak a világ minden sarkába.

Ebből az időből származik a mondás: «Minden út Rómába vezet» és viszont innen vezettek az utak a szélrózsa minden irányába.

Az afrikai Tertullián írja: «A világnak már nincs hozzáférhetetlen zuga, mind ismerjük, látogatjuk, mindegyik az emberi tevékenység színhelye. Most több a város, mint azelőtt a ház. Vajjon ki félne még valamely szigettől, ki tántorodnék vissza valamely szírttől: Biztosak vagyunk, hogy mindenütt lakóhelyre, népre és megélhetésre találunk». (De anima, c. 30.)

Az utazás gyors időtartamát megérteti velünk három példa: Brindisiból Rómába (533 km) bérkocsival 10 napra volt szükség. Cézár egy 1200 km utat 8 nap alatt tett meg. Egy hierapolisi sírkő megörökítette kereskedő halottjának dicsekvését, hogy Kisázsiából Rómába 72-szer tette meg az utat.

A tengeri út is gyors és biztos volt, mióta Pompejus megtisztította a Földközi tengert a kalózoktól. Kedvező szél esetén Ostiától Alexandriáig a hajó 10, Spanyolországba 5, az afrikai tartományba 2 nap alatt futott be. Egyiptom meghódítása óta (Kr. e. 30.) az út a távol kelet felé is mindenki számára nyitva volt. Még Kínának Schansi nevű tartományában is találtak római pénzeket Krisztus születésének idejéből.

Az állami irattárban térképeket tettek ki közhasználatra. Pomponius Mela (40. Kr. u.) hasznávehető földrajzi kézikönyv-tekercset készített, ame-

lyet sokan lemásoltak. Viszont az ilyen (rabszolgák ingyen készítette) másolatok nagyon olcsók voltak.

«Az ember – írja a spanyol Seneca – faja közös lakóhelyének tekintheti most a világot. minden, amit látsz, egybeolvad, mi pedig tagjai vagyunk egy nagy testnek. A társadalom nagyszerű boltozathoz hasonlít, amelyet részeinek kölcsönös feszítése és nyomása tart fönn. Nem vagyok egy sarokra utalva, az egész világ az én házam.» (Epist. 96.)

A világbirodalom útkészítőinek százezrei nem sejthették, hogy ők voltaképen nem a halandó cézárok és légiók számára vagy vállalkozó kereskedők érdekében építették a gyönyörű és kényelmes utakat, hanem a Gondviselés csodás intézkedése alapján Krisztus hírnökei javára!

5. Abban az időben a posta- és hírszolgálat is kitűnő volt. Fiatal állami szolgák (angarii) az országutak mentén voltak elhelyezve és sürgősen továbbították a híreket. Éppen Augustus hozta be az állami postát.

Hírlap is volt a római császárság idején, pl. az «*Acta populi Romani diurna*». Hírnökök és futárok minden irányba hozták és vitték a híreket.

6. A római világbirodalomban a pénzügy is egységes volt. Keleten ugyan az «as» (8 fillér) volt az alappénz, de ez nem volt kötelező. Tehát ugyanazzal a pénzzel lehetett utazni mindenfelé.¹ A pénznak pedig nagy értéke volt. Pl. oly tengeri út, mint Nagymagyarország szélessége, egy egész családnak 15 dénárjába került. (Egy dénár megfelelt a békebeli harmadfél pengőnek.)

¹ Az újszövetségi Szentírásban három római pénz neve fordul elő: a dénár, az as és a quadrans (2 fillér.)

7. Abban az időben gombamódra szaporodtak a szállodák is. Krisztus Urunknak az Irgalmas szamaritánusról szóló példabeszédéből tudjuk, hogy két napi szállásért élelmezéssel együtt két dénárt fizettek, vagyis napi 2 P 50 fillért.

8. A világbirodalmat kitűnő úthálózatnál és egységes pénznél is jobban összetartotta a *nyelvi egység*. A latin nyelv volt a birodalom hivatalos nyelve, de a görög volt az akkori-idők általánosan ismert, használt és értett világnyelve, az ú. n. dialektos kojne. Még Rómában is a görög nyelv volt a divatos.

Szent Péter beszédeit Szent Márk a római keresztenyek kérésére görögül írta. Szent Pál a Rómaiakhoz intézett levelet is görögül írta. Szent Jusztin († 166) a római császárhoz és a szenátushoz felterjesztett védőiratát görög nyelven szerkesztette meg. Márk Aurél római császár is görögül beszélt és írt. A zsidó Flavius József is görög nyelvű művet ajánlotta fel Vespázián császárnak. A művelt római is szívesebben beszélt görögül, mint latinul.

Plinius egyenesen kimondja: «*A gondviselés szemelte ki Rómát, hogy egyesítse a szétszórt tagokat, szelídítse az erkölcsöket, szócsere által közelebb hozza egymáshoz a sok számú ellenséges népeket, hogy egy nyelvet és egy műveltséget adjon az emberiségnek.*» (Hist. nat. III. 6.)

9. Az Egyháznak gyakorlati szempontból való megalapítása voltakép az első Pünkösdkor történt Jeruzsálemben.

Hol és mikor történhetett volna is kedvezőbb kilátással és eredménnyel?

Hely szempontjából még tekintetbe jöhetett volna Róma, de itt pogányok éltek.

Ellenben Jeruzsálemben rövid időközön belül két

nagy zsidó ünnepet ünnepeltek. A húsvétet, az Egyiptomból való szabadulás emlékét és pünkösdtől, a 10 parancsolat adásának évfordulóját. A Palesztinában lakó zsidók mindenkit ünnepre hivatalosak voltak. Ellenben pünkösdi ünnepére az egész világon szétszórt zsidó családok legalább egy tagjának el kellett zarandokolnia Jeruzsálembe. Úgyhogy Szent Péter apostol első, pünkösdi beszédét a világ minden tájáról összesereglett embertömeg hallgathatta, vagy akik nem hallgatták őt, legalább hallottak róla és beszédéről. 3000, majd 5000 zsidó meg is tért. A többiek pedig ép a fentebb említett kitűnő közlekedési viszonyok miatt legkésőbb 5-6 hét után már az akkor ismert világ minden tájára elvhettek Krisztusnak és tanításának hírét. Íme mily fontos volt, hogy a zsidóságnak az egész világon csak egyetlen temploma volt és hogy az összes zsidó családok egy-egy tagjának oda kellett zarandokolnia.

A Krisztust hívő zsidókat saját fajtestvéreik nem türték meg maguk között. Azoknak tehát vagy a pogányokhoz kellett meneküniök vagy legalább oly városokba és helyekre, amelyekben a többség pogány volt.

Így értjük meg, hogy Krisztus Evangéliuma már az első században csaknem az egész világban ismertté lett és hogy Szent Jusztin (105-166) megírhatta: «Nincs nép, akár a barbárok, akár a hellének, akár bármely más ismert törzsből, amelynél nem mondának imákat a Megfeszítettnek nevében az Atyának és a Világ teremtőjének».

VI. RÉSZ.

Krisztus földi életének rövid vázlata.

1. FEJEZET.

Krisztus élete nyilvános fellépéseiig.

Krisztusról nincs kimerítő, részletes, minden évéről, napjáról beszámoló életrajzunk. De az evangélisták, bár rövid ecsetvonásokkal, hű, soha el nem fakuló, eleven, friss, élő képet örököltetek meg róla.

Krisztus Augustus római császár (Kr. e. 63-Kr. u. 14.) és Nagy Heródes zsidó király (40-4) uralkodása alatt Palesztina Betlehem nevű kis községében született. A hely, ahol édes anyja megszülte, elhagyott barlang-istálló volt, a gyermek tehát úgyszíván az utcán született.

Születésének ideje Róma alapításától számítva a 749. évre esik.

A mostani szokásos és hivatalos évszámítást Krisztus születésétől Dionysius Exiguus vezette be a VI. században. Ő Krisztus születését Róma alapí-

nidas voit. Ivia mar bizonyos, hogy Dionysius ot évevel tévedett. Krisztus Róma alapítása után a 749. évben született. Időszámításunk tehát voltakép 4 évevel késik. Ezt a kérdést külföldi tudósok már el-

döntötték, de valamennyinél alaposabban szolt hozzá Székely István dr., a magyar hittudós «Krisztus születési éve és a kereszteny időszámítás» c. páratlanul értékes művében. (Bpest, 1922.)

Krisztus születésének hónapját még nem döntötték el a tudósok. Valószínű, hogy a hagyománynak megfelelően az év vége felé született, némelyek szerint azonban a nyári hónapok (júl.-aug.) egyikén, sőt esetleg már tavasszal (márc.-apr.) (Radó Polikárp dr.: «Az Úr születésének évszaka. Bpest, 1939.)

jézus gyermekkoráról az evangéliumok nagyon keveset közölnek. E részletek is inkább születésének idejére és csecsemőkorára vonatkoznak.

«Történt ama napokban, rendelet méné ki Augustus császártól, hogy írassék össze az egész földkerekesség. Ez az első összeírás történt, mikor Szíriát Cirinus kormányozta. És mennek vala mindenek, hogy összeírassanak, kiki a maga városába. Fölméne tehát József is Galileából, Názáret városából Júdeába, Dávid városába, mely Bethlehemnek hívati, mivel-hogy Dávid házból és nemzetsegéből való volt, hogy összeírássék Máriával, az ő eljegyzett feleségével, ki áldott állapotban volt. Lön pedig, mikor ott valának, eljött az ideje, hogy szüljön. És szüle az ő elsőszülött fiát és bepölyázá őt és jászolba fekteté, mert nem kaptak helyet a szálláson.»

«És pásztorok valának ama vidéken, szabad ég alatt tanyázván és őrt állván az éjszakában nyájuk felett. Egyszer csak ott termett az Úr angyala mellettük és monda nekik: Ne féljetek, mert íme nagy örömet hirdetek nektek, mely lészen az egész népnek, minthogy ma született nektek az Üdvözítő, ki az Úr Krisztus, Dávid városában.» (Luk. 2, 1-11.)

«Mikor pedig megszületett Jézus . . . , Heródes király napjaiban, íme bölcsék jövének napkeletről Jeruzsálembe, mondván: Hol vagyon, aki született, a zsidók királya? rnert láttuk csillagát napkeleten és eljöttünk imádni őt. Hallván pedig ezt Heródes király, megzavarodék és vele egész Jeruzsálem. És összegyűjtvé a papi fejedelmeket és a nép írás-tudót, tudakozódék tőlük, hol kell a Krisztusnak születnie. Azok pedig mondák neki: Júda Betlehemében; mert így van megírva a próféta által: És te Betlehem, Júda földje, éppen nem vagy leg-csekelyebb Júda nagyai közt, mert belőled származik a vezér, ki kormányozni fogja népemet, Izraelt. Akkor Heródes titkon hivatván a bölcséket, pontosan megtudakolá tőlük az időt, mikor a csillag nekik megjelent. És elküldvén őket Betlehembe, monda: Menjetek, kérdezősködjetek szorgalmasan a gyermek felől és ha megtaláljátok, jelentsétek nekem, hogy én is elmenvén, imádjam őt. Kik, miután meghallgatták a királyt, elmenének. És íme, a csillag, melyet láttak vala napkeleten, előttük méné, míglen oda érkezvén, megállapodék a hely fölött, hol a gyermek vala. És bemenvén a házba, megtalálák a gyermeket Máriával és leborulva imádák őt. És megnyitván kincses ládaikat, ajándékokat adának neki: aranyat, tömjént és mirhát. És intést kapván álmuksban, hogy vissza ne menjek Heródeshez, más úton térének vissza országukba.» (Máté 2, 1-12.)

A kisdedet születése után 8 nappal körülmetélték. Ekkor kapta a Jézus nevet. A 40. napon a mózesi törvény szerint a jeruzsálemi templomban bemutatták.

A kegyetlen Heródes látván, hogy kijátszották a

bölcsek, féltvén trónját a Kisdedtől, kiadta a parancsot, hogy Betlehember és környékén minden fiúgyermeket kétévestől lefelé meg kell ölni. A király azt gondolta, hogy Jézus is a meggyilkolt gyermekek között lesz. De Mária, Jézus anyja és ennek jegyese József a kisdeddel Egyiptomba menekültek, ahonnan csak néhány hónap múlva, Heródes halála után tértek vissza a galileai Názáretba. Itt nevelkedett Jézus és később mint az ács Józsefnak segédje működött, valószínűen nélkülözések között.

2. FEJEZET. **Krisztus élete nyilvános fellépésétől kezdve.**

Tiberius római császár uralkodásának 15. évében, Keresztelő Szent János a népet kezdte előkészíteni a Megváltó eljövetelére.

Körülbelül 28-30 éves korában Krisztus nyilvánosan fellépett mint vallástanító. Fellépésének, tanításának és működésének színhelyei Zsidóország egyes városai és helyei voltak, vagy a zsinagóga vagy valamely szabad hely (puszta, hegy, tó partja stb.)

Krisztus, tizenkét, kiválasztott férfinak (apostolok) társaságában három éven át hirdette Isten országát, áldást és kegyelmet osztva, tanítva és oktatva. Tanítását és felsőbb küldetését szent életével, csodákkal és jelekkel erősítette meg.

Időről időre visszavonult az emberektől. így mindenjárt nyilvános fellépte után 40 napi időszakra, majd később ismételten rövidebb időre, hogy pihenjen vagy hogy teljesen az imának és elmélkedésnek szentelhesse idejét. De egyébként állandón az

emberekkel való élénk érintkezést tartott fenn. Krisztus megjelenésével, szavával, tanításával és csodáival lebilincselte a népet, amely tömegesen tódult köréje. De éppen tanításának nagy sikere és a nép vezetői felett tartott szigorú, de igazságos bírálata felkeltette ellene a zsidó papságnak, írás-tudóknak és a hatalmas farizeusi pátnak féltékenységét és gyűlöletét.

A vezetők e következetes gyűlölete miatt később a nép maga is ingadozott nézetében Krisztus felől.

Krisztus több ízben előre jelezte tanítványainak közeli szenvedését és halálát.

A zsidó főtanács tagjai azon tanakodtak, hogyan fogják el és öljék meg Krisztust. Júdás, az egyik apostol megjelent előttük és az áruló szerepére vállalkozott.

Krisztus az «utolsó vacsora» alkalmával a kenyeret és bort saját testévé és vérévé változtatta át. Majd határozottan megjelölte árulóját, amire az távozott. A vacsora végeztével Krisztus megjövendölte Péternek, hogy ez háromszor megtagadja ót, tanítványainak nehéz és veszélyes időket helyezett kilátásba, végre hosszabb, remek búcsúbeszédeit intézett hozzájuk.

Még aznap éjjel a főtanács kiküldöttjei elfogták Krisztust és megkötözve Annás majd Kaifás főpap elé vitték.

A főtanács kimondta Krisztusra a halálos ítéletet. Közben Péter apostol valóban háromszor megtagadta Mesterét. Mivel a zsidóknak nem volt jog a halálos ítélet végrehajtására, Pontius Pilátus római helytartótól (Kr. u. 26-36) követelték Krisztus keresztrefeszítését.

Pilátus teljesen meggyőződött Krisztus ártatlanságáról. De a zsidó vezetők forradalmi jelenetek között kierőszakolták a halálos ítéletet.

A zsidók a már előre elkészített keresztet Jézus vállára helyezték és így vezették a vesztőhelyre, a Jeruzsálem melletti Golgotára (Kálvária). Jézust déli 12 óra tájban két gonosznevővel együtt keresztre feszítették, közben káromolták, gúnyolták, ruháit a katonák egymás között elosztották.

Délétől kezdve három órán át rendkívüli sötétség borult a földre. Jézus még kínjai között is hétszer megszólalt és hohériáért imádkozott. E szavakkal: «Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet» kiadta lelkét.

Halálát csodás jelek kísérték. A Nap elsötétült, a templom kárpitja meghasadt, a sírok megnyíltak, feltámadt halottak mutatkoztak a városban. Az emberek megilletődve és remegve távoztak a keresztre feszítés színhelyéről. A római pogány centurio (százados), aki a kivégzést vezényelte, megrendülve felkiáltott: «Valóban ez az Isten fia volt!»

Jézus oldalát lándzsával megnyitották, majd holttestét egy sziklába vágott, felajánlott új sírboltba temették, a sír ajtajához pedig nagy követ hengerítettek.

A papi fejedelmek a sírt lepecsételték és melléje őrséget állítottak, nehogy, mint mondották, tanítványai elkövjenek és ellopják őt, aztán azt mondják: föltámadt halottaiból.

Krisztus teste harmadnapig maradt a sírban. Vasárnap reggel ismét egyesítette testét a lelkével és a sírból önerejéből feltámadt.

Feltámadása után Krisztus több ízben megjelent tanítványainak, velük beszélt, evett és legyőzte hitetlenségüket. Elrendelte a bűnbánat szentségét,

Péter apostolra ruházta a hívek legföbb pásztori hivatalát, vagyis őt tette meg az Anyaszentegyház látható fejévét. Utolsó megjelenése alkalmával tanítványait apostoli munkára küldte, kivezette őket az Olajfák hegyére, utolsó utasításait és ígéreteit adta nekik, megáldotta őket, majd szemük láttára felmelkedett és eltűnt a felhők között.

VII. RÉSZ. Krisztus jellege s életszentsége.

1. FEJEZET.

Nagy fának nagy az árnyéka.

Minél nagyobb a fa, annál nagyobb az árnyéka.

Ha a világtörténelemnek legnagyobb, leghíresebb, legcsodálthatóbb személyeinek *hiteles* életrajzait olvas-suk, meggyőződhetünk róluk, hogy nagyságuk, erényeik és jó oldaluk mellett mennyi és mekkora az árnyoldaluk, hibájuk, ferdeségük sőt mennyi a bűnük és vétük!

Nem tartjuk helyesnek, de jellemzőnek Voltaire mondását (amelyet később Schoppenhauer Kantra is alkalmazott): «*C'est le privilège du vrai génie, et surtout du génie qui ouvre une carrière, de faire impunément des grandes fautes*» (magyarul: «Az igazi lángésznek és különösen annak, aki új ösvényt tör, kiváltsága, hogy bűntelenül követhet el *nagy hibákat*»).

Ennyire, szinte természetesnek és magától értődő-nek tartja a világ, hogy még legnagyobbjai is vétkeznek, ha mindenkor súlyosan is, mert így tapasztalta ezt és így szokta meg.

Es valóban, ha a legvallásosabb egyénektől, pl. a szentektől eltekintünk, a többi földi nagyságban meg-

valósulva találjuk a mondást, hogy nagy fának nagy az árnyéka. Lássunk néhány példát.

Elsőnek az Ókor egyik «legtiszteletreméltóbb» személyét, nagyságát és bölcsét, Sokratest vesszük. Tanítványa, Xenophon, azt állítja róla, hogy «A legjobb és legboldogabb ember volt, amilyen egyáltalában csak lehetett». (Memoral. I. 1, 11; IV. 8, 11.) «Korának legjobb, legbelátóbb és legigazságosabb embere volt». (Plato, Phädo, befej.) Xenophon még azt is mondja róla, hogy «Senki sem vett észre Sokratesen vagy hallott róla, hogy istentelen vagy megbotránkoztató dolgot művelt volna». (Memoral. I. 1, 11.)

De ezek a dicsőítések csak azt igazolják, hogy Xenophonnak és Plátónak, mint általában a görögöknek, nagyon szerény, gyenge és halvány fogalma volt az erkölcsi tökéletességről, mert íme: Xenophon maga bizony nagyon is megbotránkoztató dolgot ír Mesteréről. Ő írja, hogy Sokrates nagyra volt azzal, hogy a szeszesitalok élvezetében mindenkit felülmúlt, anélkül, hogy megrészegült volna. Az ifjúsággal való érintkezési módja természetellenes hajlamokat árult el. Tanítványait a prostituáltakhoz küldi, ezeket viszont kitanítja a kerítés fogásaira. (Xenophon, Memoral. I., 2, 29; I. 3, 11, 14; II. 1, 5; II. 2, 4. III. 11, IV. 5, 9; Sympos. II. 26; IV. 38; VIII. 2, 19.)

Ott van a rómaiaknak talán legkiválóbb császárja, a spanyol eredetű Traján. Dio Cassius azt írja róla: «Egyaránt kitűnt igazságszeretetével, bátorságával és erkölcseinek egyszerűségével». (68, 5-6.) Halála után istennek nyilvánították és az újonnan választott császároknak azt kívánták: «Légy boldogabb Augustusnál és jobb Trajánnál».

És íme ez istenített és a császárök legjobbjának tartott Traján kégyermekkel fertőzte meg magát és Nagy Konstantin öt joggal «Herba parietaria»-nak, azaz falon élősködő kórónak nevezte, mert Traján olyan hiú volt, hogy csak azért emelte fel mindenfajta épületet, hogy nevét ezekbe minél mélyebben és föltűnően, láthatóan bevéhesse és így személyét megörökítse.

Hogy az Ókor többi nagyságának milyen volt az erkölce, arra elég adatot szolgáltat Plutarch «Párhuzamos életrajzok» c. műve.

Még az ószövetség zsidó nagyságaiban is menyги a gyarlóság, hiba és bűn. Pedig az ószövetségi erkölcsi eszme magasan fölötté állt minden pogányénál.

Az ószövetségi erkölcsi felfogás nem is törekedett teljes bűntelenségre. Halljuk csak egyes kijelentéseit: «Nincs ember, aki ne vétkeznék». (III. Kir. 8, 46.) «Ki mondhatja: Tiszta az én szívem, tiszta vagyok a bűntől?» (Példab. 20, 9.) «Essék bár hétszer az igaz, mégis felkel.» (U. o. 24, 16.) «Nincs a földön igaz ember, ki jót tenne és ne vétkeznék.» (Pred. 7, 21.)

Maga a szent zsoltáros is felkiált: «íme gonoszságban fogantattam és bűnökben fogant engem az én anyám». (Zsolt. 50, 7.) Éppen ő volt az, aki megölette egy asszonynak a férjét, aki iránt bűnös vonzalmat érzett. És a «bölcsek» Salamon király a többnejűségen kívül még a bálványimádásig is süllyedt.

Vegyük néhány példát az újabb kor egyes híreségei közül.

Ott van a világtörténelemnek egyik legkimagsolóbbnak tartott vezéregyénisége és a franciáknak örök büszkesége: Napoleon.

Még a terjedelmesebb történelmi könyvek is

elhallgatják Napoleon számos hibáját.¹ E helyen inkább néhány kisebbnek tartott, de ismeretlen hibájáról szóló részleteket közlünk:

A császár jelenlétében senki sem ülhetett le, még Szent Ilona-szigeti fogsgára idején sem. Bertrand néha órákhosszát álldogált, míg csak ki nem merült. Napóleon engedélye nélkül senki sem jöhetett hozzá és senki nem távozhatott tőle, még ha a császár elaludt is. (Antommarchi feljegyzése 1819 okt. 5-ről és Fourmer-Supka: I. Napol., életr. III. köt. 453-4. old.) «A világ előtt még a felesége is kényetlen volt. őt felségnek szólítani és a tisztelet külső jeleit megadni neki.» (Sebes L.: Napoleon, 133.)

«Politikai meggyőződése a forradalom minden fázisában más és más volt, számításból mindig a hatalmon levő eszmékkel tartott.» (Sebes i. m. 22.)

«Jaj volt annak az embernek, aki meg merte mondani neki az igazat.» (Adorján A.: «A nagy francia forrad. és Napoleon.» V. köt. 136.)

Chateaubriand mondja: «Senkisem használta ki és vetette meg az embereket és népeket úgy, mint Napoleon». («Napóleon élete». Ford. Antal D. 47.)

Még játékban sem türte, hogy mellette mások győzzenek. Marsalljai összebeszéltek, hogy megengedik magukat mattoltatni, mert ha egyikük nyerni mert a császár ellen, el lehetett készülvé, hogy rövidesen kegyvesztett lesz.

Nem is volt Napóleonnak egyetlen igaz barátja sem. (Fournier i. m. III. köt. 487. old. 41. jegyz.)

Emerson «Az emberi szellem képviselői» c. műve.

¹ Ajánlom olvasóimnak a következő művet: Tower Vilmos: «Amit Napoleon életrajzai elhallgatnak». 1937 vagy Guglielmo Tower: «Ciò che le biografie di Napoleone non dicono» 1940.

ben kimondja, hogy Napoleon «teljesen híjjával volt minden nemesebb érzésnek, még a közönséges igazság és becsületesség erénye is hiányzott belőle.» Tolstoj pedig Napóleont jellemre «a történelem leghitványabb emberének» nevezi. («Háború és béke.» IV. köt. 4. rész, 5. fej.)

Maradjunk mindenjárt Tolstojnál, annál az írónál, akire Oroszország valamennyi fia közül a legbüszkébb. A szentpétervári «Vecse» c. komoly és óvatos újság 1908-ban így ír róla:

«Néhány intelligens ember úgy ünnepli Tolstojt, mint Oroszország legnagyobb emberét. Mondjátok meg, mi jót tett Tolstoj Oroszországgal? Semmit; nem említve, hogy tömérdek bosszúságot okozott és sok szándékos gonoszságot művelt. Ő kezdte meg katonáink demoralizálását. Ő vitte bele a gyűlölködés érzését az orosz családokba, ő mérgezte meg ifjúságunkat, ő semmisített meg minden, ami szent, tiszta és eszményi magaslaton álló. írásai nagyobb pusztítást vittek végbe, mint a forradalmi proklamációk milliói.»¹

Prohászka Ottokár püspök írja naplójában, hogy egy magyar művész mindenét pénzzé tette, csak hogy elutazhassák Tolstojhoz és beszélhessen vele, de a művész alaposan kiábrándulva távozott tőle. Erre jegyzi meg a nagy püspök: «Ezek a nagy pufancsok a szellemi világban. Más a kalamáris és más a lélek.» (Soliloqu. II. 81; 1921 szep. 16-ról.)

A «nagy» Rembrandt, Hollandia örök büszkesége leittasodott, elkezdett részegeskedni, fokról fokra lecsúszott az amsterdami lebujok szemetjei közé. A má-

¹ A Vecse feltűnő cikkét a magyar lapok egy része is átvette, pl. az «Alkotmány» 1908 márc. 29. száma.

sik nagy flamand festő gyakran szégyenletes tivornyákat rendezett otthonában.

Beethoven mogorva, szegletes modorú, iszákos, félszeg, képzelődő, szemtelen, kíméletlenül durva, félőrült különc volt. Bécsben 3 éven belül 30 helyen lakott. mindenütt összeveszett lakásadójával. Gazdasszonya fejéhez székeket dobott. Néha kicsiségekért is gorombán rámordult legjobb baratjaira, sőt előkelő nőkre is. Végtelenül büszke volt. Nevetni sem tudott.

És így folytathatnám a végletekig, ha nem kellene félnem attól, hogy művemnek e fejezete «Chronique scandaleuse»-zé süllyed.

Egy későbbi fejezetben úgyis lesz még alkalmunk egynéhány történelmi nagyságnak sötét árnyékával megismerkedni.

Ahol a természet hegyet formál, ott völgyet is alkot. Alig van író, zenész, képzőművész, hadvezér, lángelme, akit *mint embert* a többi embernek eszményképül lehetne felállítani. A legeslegtöbbjéről, ha őket közelebbről megfigyelhettük, elmondhatjuk azt, amit Arany János jegyzett meg Petőfi Sándorról: «Végtelen gazdagság az övé, de a túltermékeny föld gynomot is óriást hoz, a túláradt folyam nem ment az iszaptól». (Arany János hátramaradt iratai és lev. Ráth-féle kiad. IV. köt. 114. old.)

2. FEJEZET. Ezzel szemben

Jézus Krisztus a világtörténelem egyetlen nagysága, akiben hibát, bünt, ferdeséget, vétket, bűnös szenvédélyt nem találunk, nem is találhatunk.

Minden ember veszít nagyságából, ha közelről és hosszabb időn át figyelhetjük. Innen a német köz-

mondas: «Keiner ist Herr vor seinem Kammerdiener». Senkinek sincs tekintélye inasa előtt, mert ez hamar észreveszi, kihalássza, megérzi urának gyengéit, bogarait, félszegségeit stb. Ezért étkeznek a haditengerészet parancsnokai egyedül, nehogy alárendeltjeik előtt hétköznapiakká váljanak és tekintélyük csorbát szenvedjen.

Krisztusnál minden a lélektani tapasztalat és szabály csödöt mond. Akármilyen szempontból és akármilyen irányban vizsgáljuk is az ő jellemét, mindenütt felhőtlen égboltzatra, zavartalan tisztaságra, páratlan tökéletességre bukkanunk.

Tanítványai 3 éven át éjjel-nappal Krisztus mellett voltak, minden nyilvános és magán-ténykedésének szemtanúi voltak és nemhogy csökkent volna Mesterük iránt érzett tiszteletük, hanem épp ellenkezően, tiszteletük, szeretetük, ragaszkodásuk és lelkesedésük idővel annyira fokozódott, hogy Júdás kivételével valamennyi vörösöt szenvedett Érte (Jánost is forró olajba lökték).

Sőt jellemző, hogy éppen Péter, János és Jakab, akik Jézus első tanítványai voltak és akik szenvedése utolsó pillanatáig voltak vele, a legnagyobb lelkesedés, csodálkozás és hódolat hangján szólnak és írnak róla. íme: «Elítéltétek és megöltétek az igazat!» (Jak. 5, 6.) Péter így szól a zsidó férfiakhoz Krisztusról: «Megtagadtátok a szentet és igazat». (Ap. csel. 3, 14.) «Aki bűnt nem tett, sem álnokság az ő szájában nem találtatott» (I. Pét. 2, 22.), aki a «szeplőtelen és érintetlen bárány». (I. Pét. 1, 19.) «Tudjátok, hogy őbenne nincsen bűn!» (I. Ján. 3, 5.)

De nemcsak Krisztus apostolai, tanítványai, hívei és barátjai lelkesültek érte és tartottak igaznak, szentnek, hiba nélkülinek, hanem – ami még csodá-

latosabb – éppen ellenségei, akaratuk ellenére is, legcsattanósabb bizonyítékát szolgáltatják Krisztus náratlan jellemisztaságának és teljes, tökéletes bűntelenségének. íme:

a) *A zsidó farizeusok és írástudók három éven át erős szemmel és szívós állhatatossággal figyelték és kémekkel figyeltették Krisztust. Hálót vetettek, csapdákat állítottak fel ellene. A leggyalázatosabb eszközökhöz nyúltak, hogy váddal illethessék, hamis tanukat fogadtak fel, egyik apostolát (Júdást) megvesztegetéssel tántorították el. És mi volt e három évi folytonos és megerőltető megfigyelésnek, szemmel tartásnak és kémkedésnek eredménye?*

Krisztus nyíltan, önérzeten, bátran megkérdezi ellenségeitől: «*Ki vadolhat engem közületek bűnről?*» (Ján. 8, 46), de senki sem tudott választ adni; e kérdéssel ellenségeit elnémította.

b) *Júdás, ha már az árulás szörnyű és gyalázatos bűnére vetemedett, már csak e súlyos vétkének mentségére és igazolására is kellett volna valami bűnt ráfognia Jézusra. Sőt lelkiismeretének utólagos megnyugtatására is szüksége lett volna arra, hogy valamiféle hibát, fogyatékosságot, káros oldalt fedezzen fel Krisztusban. Valószínűleg meg is erőltette emlékezetét. Visszapillantott az elmúlt három esztendő minden eseményére. És az eredmény?*

Mikor látta, hogy Jézust a bíróság elé hurcolják és előtélik «megbánván tettét, visszavivé a harminc ezüstpénzt a papi fejedelmeknek és véneknek, mond-ván: (tehát előttük, nyíltan!) *Vétkezem, elárulván az igaz vért!* (Máté 27, 3-4.) És lelkiismereti furdalásának kínzó vádját nem bírván elviselni, önmagát bünteti meg a földi és örök halállal: felakasztotta magát.

Lássuk a vádlókat: A zsidó nép vezetői legalább a külső törvényes alakiságokat szerették volna megőrizni Krisztus ellen. Ezért a főtanács törvényszéke elé állították őt.

Mióta bíróság van a világon, büntetni csak vád alapján lehet valakit. Dehát micsoda Krisztus ellen a vád? Hivatalból nem tudtak Krisztus ellen vádat emelni. Ezért elsősorban tanukra voltak rászorulva. A zsidók törvénye szerint csak akkor lehetett valakit főbenjáró bűn miatt halálra ítélni, ha ezt a bűnt legalább két tanú bizonyította. Ámde a Krisztus ellen szerződtetett hamis tanú mindegyike más-más kieszelt bűnnel vádolta Krisztust. Ezt annak tulajdoníthatjuk, hogy a zsidó vezetők megfogadták ugyan a hamis tanukat, de őket egyöntetű vallomásra nem oktatták ki.

Végre azonban mégis akadt két tanú, aki ugyanazt vallotta (Máté 26, 60.) Krisztus ugyanis egyszer a saját testére mutatva és feltámadására célozva, azt mondotta: «Rontsátok le ezt a templomot és én harmadnapra felépítém azt». A két hamis tanú tehát így szóla: «Ez (Krisztus) azt mondotta: Le tudom rontani az Isten templomát és három nap alatt felépíteni azt». (Máté 26, 61.) De a templom újjáépítésének körülményeiben ismét csak nem egyezett e két tanú vallomása sem. (Márk 14, 59.)

Mivel a tanuk kihallgatása teljes csődöt mondott, ezért a főpapnak nem maradt más eszköze, mint a vádlott megesketése.

Ezért a főpap a középre állva, ünnepélyesen felszólította Jézust: «Megesketlek téged az élő Istenre, hogy valld meg nekünk, te vagy-e a Krisztus, az Isten Fia?» (Máté 26, 63.)

Krisztus a hamis tanúvallomásokra hallgatott.

méltóságán alulinak tartotta azokra válaszolni. De talán feleslegesnek is tartotta a védelmet, hiszen a tanuk ellentétes vallomása önmagát erőtlenítette.

De most, amikor arról volt szó, hogy Isten fiú-ságáról és messiási küldetéséről tegyen tanúbizony-ságot, határozottan és félreérthetetlenül igennel vá-laszolt: «Te mondád, én vagyok!» (Máté 26, 64; Márk 15. 62.)

A főpap megörült e vallomásnak. Hiszen most Krisztus az egész főtanács előtt maga vallja, hogy ő a megígért Messiás. Ezért a főpap megbotránkoztatásá-nak jeléül megszaghatta ruháit, és mondván: «Ká-romkodott. Mi szükségünk van még tanukra? íme most hallották a káromkodást. Mit gondoltok? Azok pedig felelvén, mondák: Méltó a halálra!»

A főtanács tehát nem tanuk és tények, hanem Krisztus saját, *igazságot tartalmazó* szava alapján ítélte őt halára méltónak, mert kijelentését károm-kodásnak minősítette, amit Mózes törvénye halál-büntetéssel sújtott.

A főtanácsnak eszébe sem jut, hogy Krisztus ki-jelentését vizsgálat tárgyává tegye, hogy igazat mond-e vagy nem, a bírák a sok kínlódás után örültek, hogy végre találtak egy vádat, amelybe belekapaszkodhatnak és amelynek alapján Krisztust halára ítélhették.

De a zsidóknak nem volt joguk a halálbüntetés végrehajtására. Ezért Krisztust Pilátus, a római helytartó elé viszik, mert a kivégzés elrendelése az ő jogkörébe tartozott.

Lássuk hát, hogy mit szól az ügyhöz Pilátus.

3. FEJEZET.

Krisztus Pilátus előtt.

Kedves olvasóim! Érdemes e fejezetet nagy figyelemmel olvasni, mert benne a világtörténelemeink talán egyetlen halálos ítéletéről lesz szó, amelyben a bíró (ez esetben a római császár helytartója) *vád nélkül* hirdeti ki a legsúlyosabb ítéletet. Sőt nem is egyszer, hanem egymásután többször, ünnepélyesen, kifejezetten és jelképesen ártatlannak, bűntelennek nyilvánítja a vádlottat. Mi több, hatalmában álló minden módot kihasznál, hogy a vádlókkal szemben az ártatlannak ismert vádlottat felmentve szabadon bocsáthassa.

Íme az ítélezés teljes lefolyása a négy evangélium alapján.¹

«Jézust Kaifástól a törvényházba vezeték. Pilátus kiméne hozzájuk és monda: Micsoda vádat hoztok fel ez ellen az ember ellen? Felelék neki: Ha ez nern volna gonosztevő, nem adtuk volna öt át neked.» (Ján. 18, 30.) A zsidók tehát nem meghatározott vádat emelnek Krisztus ellen, hanem *kitérő választ adnak*.

«Monda tehát nekik Pilátus: Vegyétek át ti öt és törvények szerint ítéljétek meg.» (Ján. 18, 31.) T. i. kisebb ügyekben a zsidók maguk ítélezhettek bűnözők felett.

«Mondák azért neki a zsidók: Nekünk senkit sem szabad megölnünk.» Ezzel a zsidók jelezni akarták, hogy nem kis, hanem főbenjáró bűnről van szó, de ez

¹ A történetek egymásutánját és sorrendjét Dr. Balits Antalnak «Jézus Krisztus élete» c. művének II. kiadása alapján közlöm, aki a nev. műben Jézus életet *időrendben* állította össze.

esetben szükség volt a vádat pontosan megjelölni. Ezért «kezdék őt (t. i. Krisztust) vádolni, mondván: Az tapasztaltuk, hogy ez félrevezeti nemzetünket és megtiltja, hogy adót fizessünk a császárnak és a Messiás királynak mondja magát.» (Luk. 23, 2.) A zsidók tehát most számításból már nem a káromkodás vádjával állnak elő, amely miatt Krisztust Kaifás előtt halálra méltónak találták, hanem politikai jellegű vádat emelnek ellene.

«Pilátus az ügy kivizsgálása és megfontolása után ismét kiméne a zsidókhöz és monda nekik, a főpapoknak és a seregnek: *Én semmi vétket sem találok ebben az emberben.*» (Luk. 23, 4.)

«Amazok pedig még hevesebben mondák: Fellázítja a népet, tanítván egész Júdeában, kezdve Galileától egész idáig. Pilátus pedig hallván, hogy (Jézus) Heródes birodalmából való, Heródeshez küldé őt, ki Jeruzsálemben vala ama napokban.»

Pilátus azért küldte Krisztust Heródeshez, hogy menekülhessen a kellemetlen helyzetből. T. i. egyrészt Krisztust, amint ki is hirdette, ártatlannak találta, másrészt viszont látta a zsidó vezetők és tömegek vérszemjás kívánságát, gondolta, hogy majd Heródes Antipasra hárítja a kellemetlen ügy elintézését, aki viszont, mint Galilea uralkodója, a galileai Krisztusnak pártját fogja és így ő (Pilátus) megszabadul Krisztustól, Heródes meg majd felmenti. *De Heródes nem talált Krisztusban semmi elítélni valót.* (Luk. 23, 15.)

Heródes, meggyőződén Krisztus ártatlanságáról, valószínűleg fel is mentette és a zsidók karmaiból kiszabadította volna őt, ha Krisztus a király kedvében járt volna el.

Heródes t. i. Krisztusban valami bűvészett sejtett és azt kívánta tőle, hogy kedvéért valami csodát művel-

jen. Krisztus azonban sem feleletre sem szóra nem méltatta a fejedelmet, aki Heródes Fülöp feleségét elcsábította és Keresztelő Jánost lefejeztette.

Ezért Heródes visszaküldte Krisztust Pilátushoz.

«Pilátus pedig egybehíván a főpapokat és előlárókat és a köznépet, monda nekik: *«Íde hoztátok nekem ezt az embert, mint a nép lázítóját s íme én előttetek kihallgatván őt, semmi vétséget sem találtam ez emberben minden azokból, amikről vádoljátok. Sőt Heródes sem, mert hozzá küldöttelek ismét, s íme, semmi főbenjáró dolog nem bizonyult rajta.»* (Luk. 23, 14-15.) *«Azért megfenyítem és eleresztem.»*

Pilátus tehát nagy ünnepélyességgel összehívta az összes vezetőket és a népet és előttük most már másodszor kijelenti, hogy Heródeshez hasonlóan *semmi vétséget* sem talált Krisztusban, ezért el akarta őt bocsátani.

Pilátus azonban látva a zsidó vezetők szenvédélyes gyűlöletét Krisztus ellen, ravasz módon ezek szájából akarja Krisztust felmentetni. Szokás volt ugyanis, hogy az ünnepnapokon a helytartó egy elítéltnek kegyelmet adott. Most a zsidók választására bízza, hogy Krisztust bocsássa-e szabadon vagy Barabbást, a hírhedt gyilkost. Pilátus biztosra vette, hogy a tömeg Barabbástól való félelmében inkább Krisztus szabadonbocsátását fogja kérni. De csalódott, a főpapok és vének arra lázították a népet, hogy inkább Barabbás szabadon bocsátását kérje.

Közben Pilátushoz üzenetet küldött a felesége: *«Semmi közöd se legyen neked avval az igazzal.»* Tehát a pogány nő is meg volt győződve Krisztus ártatlanságáról és ügye igazságáról.

«Pilátus pedig ismét szóla nekik, el akarván bocsátani Jézust és mondta nekik: Mit akartok tehát, hogy

a zsidók királyával tegyek, Jézussal, ki Krisztusnak hivatik?» Tehát Pilátus újra szabadon akarta bocsátani Krisztust, annak ellenére, hogy a tömeg Barabás megkegyelmezéseért üvöltött.

«Azok pedig mindenjában kiáltanak: Feszítessék meg! Feszítsd meg, feszítsd meg őt! Pilátus pedig *harmadszor is szóia hozzájuk: De hát mi gonoszat cselekedett? Én semmi okot nem találtam benne a halálra, megfenyítem tehát őt és elbocsátom!*» (Luk. 23, 22.)

«De azok nem tágítanak, nagy hangon követelvén, hogy megfeszítse és lármájuk egyre erősödött és még inkább kiáltanak, mondván: Feszítessék meg! Feszítsd meg őt!»

Erre Pilátus megvesszőzte Krisztust, azt gondolva, hogy ezzel a zsidók dühét lelohasztja. De ismét csalódott.

«Kiméne tehát ismét Pilátus és monda nekik: íme kihozom őt nektek, hogy *megtudjátok, hogy én semmi vétket nem találok őbenne.*» (Ján. 19, 4.) Pilátus tehát már negyedszer kihirdeti, hogy Krisztusban nem talál semmi vétket.

«S monda Pilátus: íme az ember!» Mintha mondotta volna: Nézzétek ezt a megostorozott embert! Mily szánalomra méltó látvány! Egész teste vérző sebekkel borítva! Nem esik-e meg szívetek rajta? De Pilátus ez esetben is csalódott. A főpapok és szolgák tovább kiáltották: Feszítsd meg!

Mire Pilátus monda nekik: «Vegyétek ti őt és feszítsétek meg, mert én nem találok vétket őbenne!» (Ján. 19, 6.) A római helytartó tehát ötödször is bűntelennek ítéli Krisztust.

Pilátus e szavakkal nem Jézus megfeszítésére ad engedélyt a zsidóknak, hanem felháborodásában csak gúnyosan szól hozzájuk. Ez a zsidók következő

válaszából tűnik ki: «Nekünk törvényünk van és a törvény szerint meg kell halnia, mivel Isten Fiává tette magát».

«Midőn pedig Pilátus hallotta e beszédet, még jobban megijedt.» (t. i. attól, hogy ártatlan ember kivégzését követelik tőle.) Ezért Krisztust újra bevezetette a tanácsházba, hogy kipuhatalja tőle származását.

Krisztus újabb kihallgatása ismét megerősítette Pilátust Krisztus ártatlanságáról. «S ettőlfogva Pilátus *azon volt, hogy elbocsássa őt* (t. i. Krisztust.) (Ján. 19, 12.)

Ekkor a zsidók a végső eszközhöz nyúlnak, hogy Pilátust engedékenységre szorítsák: megfenyegetik, megijesztik és megfélemlítik e szavakkal: «Ha ezt elbocsátod, nem vagy a császár barátja, mert mindenki, ki magát királyá teszi, ellenszegül a császárnak!» Képmutatóan mondják ezt, mintha bizony ök a római császár hűséges alattvalói lettek volna, holott őt mint pogány fejedelmet gyűlölték.

Noha Pilátus megijedt e fenyegetésre, mert számára nem lehetett közömbös a vád, hogy ő nem urának, a császárnak a barátja, még mindig nem engedett. Itélőszékébe ülve mondotta: «íme a ti királytok!» A zsidók pedig kiáltanak: «Vidd el, vidd el, feszítsd meg őt!» Monda nekik Pilátus: «A ti királytokát feszítsem-e meg?» Felelék a főpapok: «Nincs királyunk, hanem csak császárnak!» Ez már több volt, mint amit Pilátus eltűrt volna.

Erre vizet vévén, megmosá kezeit a nép előtt, mondván: «*Én ártatlan vagyok ez igaznak vérétől:* ti lássátok». Pilátus ezzel szóval és jelképesen egyaránt hatodszor nyilvánítja Krisztust büntelennek. De megfélemlítve a fenyegetéstől, hogy a császárnak bevádol-

ják egy lázadó «király» pártolása címén, átadta Krisztust a zsidóknak, hogy megfeszítsék.

A római császár pogány helytartója, aki ítéletéért és minden szaváért súlyosan felelős császár-urának, az egész népnek és vezetőinek kívánsága, *hangulata, forradalmi jellegű fellépése és fenyegetése ellenére*, hivatalosan és ünnepélyesen, nem is egyszer, hanem bizonyos időközökben hatszor egymásután kihirdeti, hogy Krisztusban nemcsak föbenjáró, de *semmi bűnt sem talál*.

De még ehhez is hozzá kell vennünk azt a tényt, hogy Pilátus másokkal szemben éppen nem volt engedékeny, megértő és elnéző. Pilátus pl. a zsidó elégedetleneket egyszerűen lemeszároltatta. Vitellius éppen a zsidók panaszára fosztotta meg később Pilátust állásától, aki később a galliai Viennebe száműzetve, mint mondják, saját kezével vetett végett életének. Tehát a kegyetlenségig szigorú Pilátus is éppen Krisztussal tett kivételt, annyira és oly szembetűnően volt meggyőződve teljes ártatlanságáról.

Pilátus ítélezését egy híres író “bírói unicumnak” (bírói egyedülálló esetnek) minősíti. Mert valóban, hol hallottunk egy más, ilyen magasállású bíróról, aki a vádlottnak ártatlanságát annyiszor kijelenti, kiemeli, hangsúlyozza és jelképezi, viszont lelkismerete és meggyőződése ellenére öt halálra ítéli és ezzel egyben önmagára is kimondja az erkölcsi halálos ítéletet.

4. FEJEZET. Egy gonosztevő tanúsága.

Krisztussal együtt két gonosztevőt is keresztre-feszítettek. A bal lator a keresztről is szidalmazta Krisztust. A másik meg dorgála őt, mondván: «Te

sem félsz az Istantól, holott ugyanabban a büntetésben vagy. Mi ugyan igazság szerint, mert tetteink méltó bérét vesszük, de ez itt semmi rosszat nem művelt.» (Luk. 23, 40.)

Íme, a 3 éven folyton Krisztussal együttélő tanítványok, sőt Júdás, aki elárulta, a bíró, aki ítélezett felette, Heródes király és egy gonosztevő egyhangúlag büntelennek minősítették Krisztust. A törvényszék előtt az öt erősen és állandóan szemmel tartó és ellenőrző ellenség szazai közül egyetlen-egy, még csak kis jelentőségű hibát sem tud Krisztusról mondani, ami valóban hibának volna minősíthető.

Vegyük mindehhez még két fontos körülményt. Az egyiket maga Krisztus említette egyik beszédében: «Semmi nincs elrejtve, ami nyilvánossá ne lenne, sem eltitkolva, ami ki nem tudódnék és napfényre ne jönne». (Luk. 8, 17.)

Pedig Krisztus maga, élete utolsó 3 évében ugyancsak nem rejtzőzve élt, hanem a legélénkebb érintkezésben mindenfajta emberrel. Nem volt az országban nála nyilvánosabban szereplő ember; senki, akihez a nép tömegei annyira «tódultak» volna (Luk. 5, 1), akit úgy «megrohantak» (Márk 3, 10), akit állandóan «nagy sereg követett és szorongatott» volna (Márk 5., 24), hogy néha «a sokaság majd agyonnyomta őt». (Luk. 8, 42.) Egy alkalommal a saját édesanya nem tudott a sokaságtól hozzá-férni. (Luk. 8, 19.)

Még a pusztába is utána mentek, nem is egyesek, hanem egész seregek. (Luk. 9, 10-11.) Még ha a nagy fáradtságtól lepihent, sem hagytak neki nyugtot (az anyák a gyermekükkel). Sőt még éjjel is meg-zavarták a nikodémusok.

A másik körülmény, amely Krisztus büntetlenségét még jobban kiemeli az, hogy ő testre époly gyarlóságokat mutatott, mint frármely más ember: evett, ivott, aludt, elfáradt, éhezett, örült, szomorukodott, sírt, könnyezett stb.

Az egész világtörténelemben nem tudunk más férfiról ilyen tökéletes, hiánytalan bűntelenséget megállapítani.

Viszont, ha Krisztus a világ valamennyi férfia közül az egyedüli, aki teljes bűntelenségevel annyira és ilyen egyedülállóan kiemelkedik, akkor nem tekinthetjük őt közönséges embernek, sőt nem tekinthetjük őt *csupán* embernek!

5. FEJEZET.

Krisztus páratlan életszentsége.

Krisztus jellemét még távolról sem meríti ki tökéletes bűntelensége és annak megállapítása, hogy benne nem találunk semminemű hibát, jellembeli gyarlóságot és erkölcsi gyengeséget.

Krisztusban egyúttal minden erény a legnagyobb, leghősiesebb és legcsodásabb fokban és mértékben megvolt és összpontosult. Ő minden erényben remekelt és tündököt. Az ő személyében élménnyé magasztosult és valósággá kristályosodott minden igazi erkölcsi szabály és eszmény.

Amikor e tényt pusztán a könyv teljessége végett némi kép részletezni óhajtjuk, arra kérjük olvasóinkat, hogy e gyarlóbbnál gyarlóbb szándékunkat csak úgy értékeljék, mint az óvódás gyermek kínos vergődését és céltalan erőlkodését, amikor néhány kezdetleges ceruzavonással a Napot akarja «lerajzolni» kis papírdarabján.

Remegő kézzel megkíséreljük hát Krisztus Urunk néhány erényét kis csokorba kötni, amelyeknek persze inkább csak puszta nevét tudjuk jelezni, mintsem azok tartalmát, mélységét, fokát elképzelni, megközelíteni és sejtetni.

a) *Szeretete*. Az Ő vallása a «szeretet vallása». Nemcsak hirdette, követelte a szeretetet, hanem az ő meleg, derűs, napsugaras, mélyes és áldozatos szeretetével átfogta, átkarolta az egész világot. Szeretetéből nem zárt ki senkit. Szerette nemcsak azokat, akikhez a természet ösztönével amúgyis vonzódni szoktunk. Hanem:

Szerette a gyermeket. (Máté 19, 14, Márk 10, 11.) Szerette a szegényeket, a szenvédőket, betegeket, leprásokat, nyomorultakat, gyászsolókat.

Nem zárta ki szeretetéből a bűnösöket, a mások megvetette vámosokat, szamaritánusokat, pogányokat sem. «Nem jöttem az igazakat hívni, hanem a bűnösöket.» (Máté 9, 13.) «Jöjjetek hozzá m mindnyájan, kik elfáradtak és meg vagytok terhelve és én felüdítlek titeket.» (Máté 11, 28.) A szeretet csendült minden szavában.

És talán könnyű szeretni akkor, amikor jól megy a dolgunk, amikor a szerencse és jólét napmelegében sütkérezhetünk. De íme Krisztus a veszély percében, a vérszemjas tömeg gyűlölködő üvöltése közben is aggódó szeretetével gondol tanítványaira. Amikor Jézust elfogja az ellenség, önmagát szívesen kiszolgáltatja, de kéri a poroszlókat, hogy tanítványait engedjék elmenni. (Ján. 18, 8.)

Amikor a zsidó főtanács Krisztus halálát sürgeti, ő, a megkötözött, megcsúfolt, megalázott, a halál gondolatába mélyedt Mester szeretetének, megbozsásának, megértésének meleg pillantásával ol-

vasztja meg az őt megtagadó, gyáva Péter apostolnak bűnös lelkét.

Amikor a keresztfán a legsötétebb éjtszaka, vigasztalanság veszi körül és a legkínosabb fájdalom vonaglik minden porcikájában, a nép hálátlanul kezeli, gúnyolja, csúfolja, átkozza, megveti: Ő utolsó lehelletéig megőrzi ellenségei iránt a megingathatatlan meleg szeretetet, éghez emeli szemeit, imádkozik üldözöiért, sőt Atyához bűneik bocsánatáért esedezik, mentegetve, védve őket: «Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekesznek!»

Krisztus szeretete nemcsak ámulatba ejtette, hanem át is változtatta a világot.

b) *Lelki tisztaság*. Krisztus óta az emberiségnek e pontban egész más fogalma lett. Krisztus szív-tisztasága a szüzek millióinak követésre indító mintaképe és életforrása lett.

c) *Alázata*. Nem keresi a hatalmasok kegyét, sőt ellenkezően legkedvesebbek neki a gyermekek, szegények, betegek, nyomorékok, bélpoklosok, ördön-gósek, szóval a társadalom megvetettjei s kiüldözöttjei.

Amikor csodáit művelte, meghagyta a jelenlevőknek, hogy a csoda hírét ne közöljék senkivel. Mikor a betegeket gyógyította, a gyógyító hatást az illetők hitének tulajdonította: «A te hited meggyógyított téged!» (Máté 6, 22; Márk 5, 34; 10, 52; Luk. 8, 48; 17, 19; 18, 42.) Vagy: «A te hited megszabadított téged». (Luk. 7, 50.)

Mikor királyá akarták kikiáltani, elmenekült az érte lelkesedő tömeg elől.

Ő valóban mondhatta: «Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű!» (Máté 11, 29.)

Az apostolok vitatkoznak, versengenek egymással azon, hogy melyik több, nagyobb, rangosabb a másiknál. Krisztus nem torkolja le őket, nem gorombászkodik velük. Előbb szelíd tanítással józanítja ki őket. De a legszebb, legbeszédedesebb, a leg-ellenállhatatlanabb tanítást és kiotatást saját példájával adja az utolsó vacsorán:

Gyenge, gyarló, hiú apostolai előtt letérdel és a földre töpörödve megmossa mindegyiknek poros, piszkos, izzadságos lábat. Keleten vendégség alkalmával a belépőket rabszolga fogadta, hogy lábukat az utca sarától és porától megmossa. Ez a lábmossás nagyon alacsonyrendű foglalkozás volt. Az érkezők az illető rabszolgát még tekintetre sem méltatták. És ezt az utolsó jellegű, rabszolgai munkát végzi Krisztus az apostolokon. Megmossa még az öt eláruló, halára kiszolgáltató Júdásnak lábat is. Példát adott ezzel mindenjunknak, hogy nem a ranglista, nem az érvényesülés, nem a törtetés, hanem a szerény, alázatos szolgálatkészség, a szolgáló szeretet kedves Istennél.

d) *Jósága és kegyessége*. Jelképéül a bárányt választotta. Tana jóság. Cselekedetei is jóságos szívénnek kiáradásai. Jártában-keltében jót cselekedett mindenivel. «Körüljárt, jót cselekedvén.» (Ap. Csel. 10, 38.)

Az emberekkel való minden napos és állandó érintkezés a legjobban, legbiztosabban és csalhatatlanul mutatja az egyénnek voltaképpeni jellemét. És íme, mily vonzó Krisztus az emberekkel való érintkezésben. Soha ki nem merülő szívessége, lebilincselő, leereszkedő jósága kiáradt mindenkiire.

Ez a jóság és jóindulat hozzá vonzotta a gyermekeket, akik különben ismeretlen férfiaktól idegen-

kednek és visszahúzódoznak. Milyen bájosan kedves is Krisztus a gyermekekkel (lásd Luk. 18, 15-17.) Bélpoklosok (leprások), akik tudják, hogy mindenki messziről kikerüli őket, kérík Krisztust, hogy érintse kezével sebeiket.

Egy vak örömhében nagy lármát csap Krisztus közeledtekor. A Mester környezete szemrehányóan, korholóan és rosszalóan csitítja a szerencsétlen, de Krisztus atyai jósággal «megállván, parancsolta, hogy vezessék őt hozzá. Mikor azután közel jött, kérdezé őt: Mit akarsz, hogy veled cselekedjem?» (Luk. 18, 40.) És meggyógyítá a szerencsétlen.

Mily együttérző a szenvedőkkel. Mennyire megindítja szívét a temetési menet, amelyben egy özvegy egyetlen fiát viszik a temetőbe. Hogy megtelek szeme könnyel Lázár sírjánál a siránkozó nővérek láttára.

Mindig védelmére, pártjára kel a gyengébbnek, az igazságtalanul megtámadottnak vagy gyanúsítottnak. Apostolaival szemben pártjára áll az anyáknak. Megvédi a reá kíváncsian várakozó Zakeust a kinevetés és lebecsülés ellen. Védelmébe veszi a házasságtörő asszonyt a kajánul kárörvendő vádlókkal szemben. Pártjára kel a kalászt szedő éhes apostoloknak. Szeretetének oltalmába veszi a fari zeusi házba belépő bűnös Magdolnát az őt megvető házigazdával és az őt pazarlással vádoló Júdással szemben.

Amikor a getszemáni kertben elfogták Jézust, a Mester kérte a katonákat, hogy engedjék szabadon apostolait. Ő azonnal megnevezte és átadta magát a katonáknak, de e súlyos percben is apostolainak megmentése érdekében szólal fel (Ján. 18, 8-9.)

De a gyengédség, figyelem és tapintat terén talán

mégis Judással szemben tanúsított fenkört, királyi, szinte emberfeletti magatartása a legcsodálatosabb.

Jézus az utolsó vacsora alkalmával így szolt tanítványaihoz: «Egy közületek elárul engem». Nem nevezi meg, hogy kire céloz, annyira, hogy mindegyik apostol azt gondolja, talán ő rá gondol a Mester. Erre Jézus közelebbről meghatározza, hogy ki lesz az áruló. Azt mondja: «Egy a tizenkettő közül, aki velem kezét a tálba mártja. Az ember fia elmegy ugyan, amint el van végezve, de jaj annak az embernek, aki őt elárulja; jobb lett volna neki, ha nem született volna.» E szavakkal Jézus hatni akart Judásra, vissza akarta tartani a bűntől, de mivel a tálba négyen-öten is belemártották kezüköt, az apostolok még mindig nem tudhatták, hogy kire céloz Jézus.

Péter intett is Jánosnak, hogy ki az? János Jézus keblére hajolt és kérdezte: «Uram, ki az?» «Az, aki én a bemártott kenyeret nyújtom.» Júdás is kérdezte: «Vajon én vagyok-e?» Jézus feleié: «Te mondad. Amit cselekszel, cselekedd hamar».

Júdás elment, de távozása után Jézus nem szólja őt meg, nem korholja távollétében.

Júdás valóban elárulja mesterét. A főtanáccsal, illetve az elfogatásra kirendelt katonákkal abban állapodott meg, hogy akit majd megcsökol, az a Krisztus, azt fogják el.

És íme Krisztus a csókkal közeledő képmutató, színlelő, csaló, áruló Júdást nem löki el magától, csókja elől nem fordítja el arcát undorral, engedi, hogy a gonosz ajak érintse bűntelen arcát. Egyetlen kemény, visszautasító, szemrehányó szava sincs hozzá. Ellenkezőleg «barátjának» nevezi a világ-történelemnek egyik legsötétebb alakját, hogy még

utolsó alkalmat engedjen neki a jobb belátásra és megtérésre: «Barátom – szól hozzá – mi végre jöttél? Csókkal árulod el az emberfiát?» (Máté 26, 50; Luk. 22, 48.)

Mily szerény Krisztus a parancsokban. Csak egyetlen példa: «Bemenvén egy hajóba, mely Simoné volt, kére őt, hogy vigye egy kissé beljebb a parttól». (Luk. 5, 3.)

És milyen hálás a legkisebb jóért és készséges a jó elismerésében. Az imént említett esetben, amikor Simon Pétert «kérte», hogy hajójával vigye egy kissé beljebb, Krisztus bőséges halfogással jutalmazta meg a kis szívességet.

Amikor «egy asszony» a bélpoklos Simon házában megkeni a Mester lábat drága olajjal, Krisztus kijelenti, hogy ahol csak hirdetni fogják az evangéliumot az egész világon, e nő jócelekedetét is hirdetni fogják.

Krisztus csupa figyelem és gyengédség tanítványaival szemben.

«Annás főpap megkérdezé Jézust az ő tanítványai és tanítása felől» (Ján. 18, 19.) valószínűleg azért, hogy az apostolok ellen is elfogató parancsot adhasson ki. Krisztus a tanítására vonatkozó kérdésre válaszol, de tanítványairól egy szót sem szól, hogy ezzel megvédelmezze őket és elterelje róluk a figyelmet; noha kitűnő mentő tanúkul hivatkozhatott volna rájuk.

A keresztfán függve, legkínosabb fájdalmai közben gondoskodik János apostolról és megbocsátó szeretettel fordulva a jobb latorhoz, ígéri neki a legnagyobb boldogságot.

Krisztusról sohasem hallottak egyetlen szót sem, amely rideg, gyengédtelen, szívtelen, mogorva, ide-

ges, fáradt, reménytelen lett volna. Sohasem látták lelkileg gyengének, magáról megfeledkezettnek, hanem állandóan, szakadatlanul jónak, hűnek, hálásnak, elismerének, gyengédnek, nemesnek, szentnek.

6. FEJEZET. Krisztus egyéb erényei.

Megértése és irgalma.

Irgalma nem ismert határt. Ó maga hirdette: «Boldogok az irgalmasok, mert majd nekik is irgalmasznak». (Máté 5, 7.)

A bűnösöknek szólnak legkomolyabb szavai. Rájuk vonatkoztatja legszebb példabeszédeit. Rájuk ontja legmelegebb jótársi, vágyódó, aggódó szeretetét.

Hogy megmentsen egyetlen bűnöst, elhagyja a 99 igaz hívét és ha amazt megtalálta, ujjongva közli örömet övéivel.

Elvben tökéletest kíván mindenkitől, de amikor meghatározott emberi gyarlósággal áll szemben, a nélkül, hogy elvából engedne, megértéssel tekint a bűnökre, szánalomra indul, megkönyörül és megbocsát. Csak a bánatot, a jóakaratot, a közeledést lássa. A bűnös vámoss mellét verve monda: Isten légy irgalmas nekem bűnösnek és Krisztus azonnal megigazultnak jelenti ki. A jobb latornak egyetlen kérésére megbocsátja élete minden bűnét.

Milyen enyhe, szelíd a feddésben és megintésben. A 38 év óta beteghez így szól: «íme, egészséges lettél, többé már ne vétkezzél, nehogy rosszabbul járj!» (Ján. 5, 14.) Házasságörök nőt cipelnek eléje. A vádlók lelkében izzik a megtorlás vágya, Mózes

törvényeire hivatkozva, amely azt parancsolta, hogy az illet meg kell kövezni. «Jézus pedig monda nekik: Aki közületek bűn nélkül vagyon, az vesse rá először a követ. És lehajolván, ír vala (ujjaival) a földre. Azok pedig hallván ezt, egymás után elmenének, kezdve a vénetől, úgyhogy Jézus egyedül maradt a középen álló asszonnyal. Fölegyenesedvén tehát Jézus, monda neki: Asszony, hol vannak, akik téged vádoltak? Senki sem ítélt el téged? Aki felelé: Senki, Uram! Jézus pedig monda: Én sem ítélek el téged. Menj el és többé ne vétkezzél!» (Ján. 8, 3-11.)

Milyen elnésző Krisztus az ő tanítványainak gyengeségeivel, értelmetlenségével, hiúságával, kicsinyes gondolkodásával szemben.

Mikor az apostolok Krisztus utolsó vergődésében ismételten elalusznak, Jézus minden felindulás, neheztelés, szemrehányás és feddés nélkül, a legnagyobb szelidséggel szól hozzájuk: «Egy óráig sem bírtatok virrasztani velem?» Söt kimenti őket, «A lélek ugyan kész, de a test gyönge» (Máté 26, 41.) Majd amikor ismét alva találja őket, engedi őket tovább nyugodni: «Aludjatok már és nyugodjatok» (Máté 26, 45.) Pedig minden ember éppen szenvédése idejében és nagy bajok előérzetében érzékenyebb, igényesebb, türelmetlenebb. Krisztusnál fordítva, minél inkább közeledik halála órájához, annál jobban nyilvánul meg szelídsege, szívének jósága, megértése és szeretete.

Péter apostol megtagadja mesterét, söt káromolja, átkozza őt. De Krisztus, amikor feltámadás után újra találkozik a hűtlen apostollal, egyetlen szóval sem veti szemére bűnét, még csak említést, célzást sem tesz rá és az Egyház fejévé történt kiszemelését sem vonja vissza.

A konokul hitetlen Tamás apostol megérdemelte volna a komoly megfeddést, sőt büntetést, de Krisztus szinte megfoghatatlanul megértő s megbocsátó vele szemben. Nem alázza meg, nincs hozzá egyetlen kemény, korholó szava vagy megjegyzése. Csak meggyőzi őt és hozzáfűzi: «Ne légy hitetlen, hanem hívő! Mivelhogy láttál engem, Tamás, hittél; boldogok, akik nem láttak és hittek.» (Ján. 20, 27-29.)

Egyszerűsége s igénytelensége.

Szegényen, úgyszólvan az utca porában, egy elhagyatott istállóban jött a világra. Egy kis, igénytelen, csendes hegyi faluban, a legszegényebb, legelrejtettebb környezetben nevelkedett. Harminc éven át olyan mesterséget űz, amely még senkit sem tett híressé vagy gazdaggá.

Nyilvános fellépése óta kemény munkában, imádságban, hosszú gyalogvándorlásban, tanításban, oktatásban, a szervető emberiség szolgálatában őrlődik fel.

Nála az önzésnek, élvezetvágynak, nagyravágyásnak legcsekélyebb nyoma sincs. Egyszerű, igénytelen, természetes, minden poz és hatásadászt nélkül.

Nem veszi magát körül a világ pompájával. Tanítványait a legszegényebb körből választja. Megveti a birtokot és a jólétnek minden faját. Nem igényli a családi élet kényelmét és örömeit.

Nem épít alattvalónak verejtékébői fényes palotákat. Sőt amikor a legnagyobb sikereit aratja, mondja: «A rókáknak odúik vannak és az ég madarainak fészkeik: az Emberfiának pedig nincsen, hová fejét lehajtsa». (Máté 8, 20.) Vagyis nem volt még otthona sem. Éjjeli szállása a szabad természet, egy hajó kemény padja vagy a mező virágos ágya.

Mezítláb járja az utakat. Ebédre megelégszik egy darab hallal, amelyet kérges kezű halász fog ki a tóból és darab kenyérrel. (Ján. 21. fej.) Máskor elment ismerős házba «kenyeret enni». Néha egy marék kalássz a tápláléka, amelyet a szántóföldön átmenet tép le.

Még nem volt halandó, aki tehetségét, lángeszét, jótéteményeit és hatalmát ily kevessé használta volna ki a maga javára. Pedig bizonyos, hogy Krisztus az ő tüneményes tehetségét más irányban és más téren földi és anyagi szempontból óriási sikерrel és eredménnyel érvényesítette volna. Gondoljunk csak gyógyításaira, ha ezeket pénzért vagy jutalomért végezte volna. Szónoki tehetségével milyen vezérsszerephez juthatott volna. Okosságával, bölcsességgel, tanácsaival hány előkelő családnak bizalmát, támogatását és anyagi segítségét nyerhette volna el.

Krisztus erényeinek felsorolását folytathatnók köteteken keresztül, de nehogy unalmassá és fárasztóvá váljunk, az olvasók bceses figyelmét Krisztusnak csupán még ama három erényére akarjuk felhívni, amelyek éppen Krisztusra vonatkozóan kevésbé ismeretesek. Ezek az ő férfiassága, igazság-szeretete és a jellemében csodálatosan megnyilvánuló egyensúly.

7. FEJEZET. Krisztus férfiassága.

Krisztusban nem tudunkelfedezni semmiféle tulajdonságot vagy vonást, amely csak gyengítené is férfiasságát. Nincs benne semmi félénkség, édeskésség, bátortalanúság, lágyság.

Nem lehetett őt soha zavarba hozni. Nem találunk

benne semmi határozatlanságot, gyámoltalanságot, ingerlékenységet, kényeskedést, szégyenlősséget. Nem lapult meg, nem visszakozott, megalkuvást nem ismert, nem is türt meg.

Már fentebb hallottuk, hogy életmódja is mily kemény, edzett volt, minden elpuhultság, kényelem-szeretet vagy élvezetvágy nélkül. Keményvágású volt, igénytelen és egyszerű.

Mindenütt szilárdnak érzi maga alatt a talajt. Természetes, bátor, tevékeny, vállalkozó, hódító és apostolkodó. De a férfiassággal néha velejáró gyengeségek és hibák nélkül. Ő nem goromba, nem durva vagy kíméletlen, nem rideg, sértő, bántó, érzéketlen, fölényes, közömbös, nem egyoldalú vagy szertelen, nem «ideges».

Hatalmas pozitívizmust állított be a világba. Az egészséges, őserős, önálló, teremtő lélek példaképe. Személyét és működését egyaránt jellemzi a nyugalom, erő, meggyőződés, belső kiegyensúlyozottság, kiegyenlítődés, a tökéletes fegyelmezettség és önuralom. Csak egyetlen példa: Napokig prédikál a pusztában táplálék és nyugalom nélkül. A tömeg táplálásáról túlostul gondoskodik, de sehol sincs feljegyezve, hogy ő maga is megízlelte volna az élelmét, pedig ő szorult volna rá legjobban.

Micsoda haltamas akaraterő kellett ahhoz, hogy megtagadja magától minden, amit szenvédély, össztön, élvezetvágy, hiúság és kívülről jövő kísértés oly hízelegve felkínál, tanácsol és javasol. Micsoda erős elhatározó képesség kellett ahhoz, hogy állandó nemet mondjon ahhoz, amihez az egész világ igent kiált és igent, amikor mindenki nemet üvölt.

Az egyenességet, nyíltságot, igazságszeretetet haláláig hősies fokban nyilvánította.

Bátorsága rendíthatetlen. Tehetsége, képessége, szava, indulatja teljes erejével és szívös következetességgel lép fel a nép leghatalmasabb, legbefolyásosabb vezetői és irányítói ellen. Harcot indít a nép felfogása, a vezetők rosszakarata, a papság féltékenysége, bíráinak elfogultsága, ellenségeinek gonoszsága, saját tanítványainak földies gondolkodása, rokonainak vérséges ragaszkodása ellen. minden szavában óriási öntudat és kifogyhatatlan erőforrás mutatkozik meg.

Amyien megértő, türelmes, szolgálatkész volt a szenvédőkkel, betegekkel, nyomorultakkal, sőt javulni kész legnagyobb bűnösök iránt, époly retteneutes tudott lenni a képmutató, álnok, igazságot cavaró és kerülő farizeusokkal és írástudókkal szemben. Milyen kemény pörölyütéseket mér rájuk, noha tudja, hogy mindezért haragjukat, neheztelésüket és véres bosszujukat zúdítja magára.

A többek között így szól hozzájuk: «Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok . . . Vak vezetők . . . Eszterek és vakok . . . Hasonlók vagytok a fehérre meszelt sírokhoz, melyek kívülről ékeseknek látszanak az emberek előtt, belül pedig tele vannak holtak csontjaival és minden undoksággal. így ti is kívülről ugyan igazaknak látszotok az emberek előtt, de belül tele vagytok képmutatással és gonoszsággal. Kígyók, viperák fajzatai!» (Máté 23, 14-33.)

A végtelenségig tűrő, elnéző, megértő volt, ha az ő személyét támadták, bántalmazták vagy rágalmazták. De ugyancsak rettentessé, kíméletlenül keménnyé, sőt félelmetessé vált, ha az Isten, az igazságot vagy messiási küldetését sértették meg.

A tenger viharai között nyugodtan alszik, míg viharedzett halász-társai remegnek és ijedeznek.

Amikor látja, hogy a kereskedők és vásárosok

tiszteletlenül viselkednek Isten házában, ostort fon, kikergeti a templom megszentségtelenítőit, asztalukat felborítja, portékáikat szétszórja és oly öntudattal, bátorsággal, eréllyel lép fel, hogy senki sem merneki ellenszegülni.

Krisztus előre látja, tudja, hogy halára keresik, hiszen tanítványainak ezt többször megjövendöli. Ezek le is beszélik erről-arról, vissza akarják tartani, tanácsokat adnak neki, de Krisztus félretolja eltanácslóit és a halálveszedelem minden előfeltétele és biztonsága ellenére nyílegyenesen folytatja mesiási hivatásának göröngyös, vérszagú útját.

Péter apostolt szereti, becsüli, értékeli, annyira, hogy e földön utódjává, az Egyház fejévé és alapjává teszi, de amikor az érte aggódó Péter le akarja beszélni Mesterét a szenvedésről és halálról, Jézus e szavakkal utasítja vissza Pétert: «Vade post me, satana, scandalum es mihi», «Távozzál előlem, sátán! Megbotránkoztatsz engem, mert nem az Isten dolgával gondolsz, hanem az emberekével.»¹ (Máté 16, 23.)

Azóta, hogy Krisztust elfogták, a tömeg szenvedélye, nyugtalansága, forrongása, tanítványainak ingadozása, félénksége, gyávasága, megfutamodása, árulása mellett ő az egyedüli fenségesen nyugodt, szilárd, következetes, higgadt, fegyelmezett, biztos fellépésű, meggondolt, változatlan jellemű, kérlehetetlenül következetes, szemét Istenre szegező személy.

Amikor a főpap kérdezé Jézust az ő tanítványai

¹ A görög és a hivatalos latin (Vulgata) szövegben «sátán-nak» nevezi Pétert Krisztus, a Szent István-Társulat új szentírási magyar szövegében a fordító a «sátán» szót a «kísértő» szóval enyhítette. Szent Márk evangéliista görög és latin szövegében is a «satana» szó szerepel (8, 33.)

és tanítása felől, feleié neki Krisztus: «Én nyilván szólottam a világnak, én mindenkor a zsinagógában tanítottam és a templomban, ahova a zsidók mindenjában összegyűlnek és titokban semmit sem szólottam. Mit kérdesz engem? Kérdezz azokat, akik hallották, mit beszéltem nekik; íme, ezek tudják, mit mondottam én». (Ján. 18, 19-21.) A főpap megértette, hogy az eléje vezetett vádlott nem egy gyenge, erőtlen, meghunyászkodó, tőle rettegő ember, hanem a rabbilincsben is felséges, minden szaváért helytálló, talpig férfi.

Egy napon a ravasz, erkölcsstelen Heródes király küldöttei Krisztushoz mentek azzal az üzenettel, hogy a király meg akarja őt ölni. T. i. meg akarták öt félemlíteni és megváltói működésétől visszatar-tani. De íme Jézus így válaszolt a küldöttsegnek: «Eredjetek és mondjátok meg annak a rókának: íme, én ördögöket úzök és betegeket gyógyítok, ma és holnap és harmadnap bevégzem». (Luk. 13, 31-32.)

A bajban, elhagyatottságban, megrágalmazásban, üldözésben, testi fájdalmaiban és kínjaiban, haláltusájában másokat emelő, kemény, edzett, acélos, nyugodt akarata halála után évezredeken át hány millió gyenge lelket tudott hasonló erejűvé edzeni, hánynak ellenállóképességét tudta felfokozni és Isten akaratában való megnyugvásukat a hősiességig emelni.

Ekkora tetterő, bátorság, türelem és másokra való hatás láttára még Rousseau is csodálkozva jegyzi meg: «Élete és halála nein egy emberé, hanem Istené!».

8. FEJEZET.

Krisztus igazságsszeretete.

Krisztust az őszinteségek és igazságszeretetnek olyan szemedélyes szeretete hevítette, hogy tisztán emberi szempontból is elmondhatta magáról: «Én vagyok az igazság». (Ján. 14, 6.) «Egy a ti mesterek: Krisztus.» (Máté 23, 10.)

Ellenségeinek mondja: «Meg akartok engem ölni, azt az embert, ki nektek igazságot beszéltem». (Ján. 8, 40.) «Mivel igazságot mondok, nem hisztek nekem.» (Ján. 8, 45.) Pilátus előtt halála küszöbén: «Én arra születtem és azért jöttem e világra, hogy bizony-ságot tegyek az igazságról». (Ján. 18, 37.)

Joggal hirdethette a főpap előtt: «Én nyilván szólottam a világnak, én mindenkor a zsinagógában tanítottam és a templomban, ahová a zsidók mindenjára összegyűlnek és titokban semmit sem szólot-tam». (Ján. 18, 20.) Vagyis állandóan úgy beszélt, hogy soha nem volt szüksége szavainak visszavonására vagy helyesbbítésére.

Az igazságot hirdette és követelte mindenivel szemben, minden félelem, aggodalom, kertelés, szé-pítgetés, politikai vagy diplomáciai fogások, mente-getődzések, kétértelműségek és mellékajtók nyitva-hagyása nélkül.

Az igazságot hirdette mindenáron, minden kockázat és veszély ellenére. Hirdette a zsidó nép konok-sága, a farizeusok, főpapok és írástudók képmutató betű-vallásossága, sőt saját tanítványainak sok téves nézete ellen is, úgyhogy utóbbiak közül sokan vissza-vonultak tőle és «már nem jártak vele». (Ján. 6, 67.)

Soha nem hízelgett senkinek. Nem kereste senki-

nek a kegyét. A bűnöket és tévedéseket nyíltan, lepletetlenül, férfias, bátor kiállással, kérlelhetetlen szigorúsággal, meggyőződéssel és önzetlenséggel ostorozta.

Rettenetes tudott lenni az igazság és őszinteség megsértőivel szemben. (Máté 23. fej., Luk. 11, 42 s köv.), de tartózkodás nélkül megrovásban részesített mindenkit, aki azt az igazság terén valahogyan is megérdemelte. (Máté 16, 23; Luk. 9, 55; 9, 58; 10, 41; 12, 51; Ján. 16, 2.)

Az apostolok meg is győződtek Krisztus megvesztegethetlen, melegtántoríthatlan igazságszeretetéről. János apostol így ír róla: «Az Ige testté lőn és miközünk lakozék és látók az ő dicsőségét, ki tele volt malasztal és igazsággal». (Ján. 1, 14) és Péter apostol: «Álnokság az ő szájában nem találtatott». (I. Pét. 2, 22.)

Tanítványaitól is megkövetelte a tökéletes igazságot. «Ha – mondotta – ti megmaradtok az én igémben . . . megismeritek az igazságot.» (Ján. 8, 31.) Az utolsó vacsorán is így imádkozik az Atyához: «Szenteld meg őket (apostolait) az igazságban». (Ján. 17, 17.)

De nemcsak barátai, hanem ellenségei is kénytelenek voltak akarva-nem akarva tanúbizonyságot tenni Krisztusnak páratlan igazságszeretetéről.

Egy alkalommal a farizeusok a Heródes-pártiakkal együtt elküldték tanítványait Krisztushoz, mondván: «Mester! tudjuk, hogy igazmondó vagy és az Isten útját igazságban tanítod és nem törődök senkivel, mert nem tekinted az emberek személyét». (Máté 22, 16; Márk 12, 14; Luk. 20, 21.)

Kaifas el akarja ítélni Krisztust, de mivel a tanúvallomások nem szolgáltattak alapot az ítéletre, a fő-

pap kénytelen Krisztus saját vallomását igaznak el-fogadni.

Júdásnak, Krisztus árulójának utolsó szava is ez volt: «Vétkeztem, elárulván az *igaz* vért». (Máté 27, 3.) Krisztust halálra ítélező Pilátus pedig nyíltan megvallja: «Én ártatlan vagyok ennek az *igaznak* vérétől». (Máté 27, 24.)

Krisztus mint az *igazság* vértanúja halt meg!

9. FEJEZET.

Krisztus erényeinek összhangja és egyensúlya.

Hogy valakit nagy jelleműnek tekintsünk, nem elég séges, hogy benne több jeles tulajdonság egyesüljön. Szükséges még, hogy e tulajdonságok hiány, törés, elferdülés nélkül a kellő arányban, összhangban érvényesüljenek, egymást a kellő adagolásban kiegészíték és összehangolódva állandó egyensúlyban maradjanak.

Sajnos ezt a követelményt a világ ú. n. nagyjai-ban hiába keressük. Csak kapásból, találomra néhány példa:

Buddhánál az ifjú- és öregkor között az érzéki, világias élet és a világot kerülő aszkézis között hatalmas űr tátong. Plato eszméi fenségesek, de a fiúgyermeket iránt érzett szerelme hatalmasan ellentmond elméletének.

Shakespeare nyársplolgársága és aggodalmas lelkülete távol áll drámáinak eszményi lovagiasságától.

Goethe nem tagadhatja el weimari udvari életének sötét foltjait. Christináját egyszerűen magához vette, mint maga mondja «ohne Zeremonie».

Napóleonról fentebb már bővebben szoltunk. Itt csak annyit, hogy a hatalmas akaraterejű ember

erkölcsi tekintetben annyira gyenge, hogy a legújabb kutatások szerint öt törvénytelen fia volt.

«A pápák szerepe hazánk megmentésében és fennmaradásában» c. művem (Budapest 1935) 93-110. oldalára hiteles történeti adatok alapján mutattam ki, hogy Mátyás magyar király «az igazságos» mennyire nem volt mindig igazságos!

A férfias, bátorlelkű, hősi halál után vágyakozó Petőfiről megírta Jókai, hogy otthon «papucshős» volt és «közönséges ember, csenedesen feldicsérendő jó tulajdonságaival s szeliden megmosolyogni való gyarlóságaival». (Jókai Mór: «Petőfi eszmecsirái». Révai-féle «Olcso Jókai» kiad. 212. sz. 6. és 12. old.)¹ Arany János szerint pedig különc volt. (Arany J. hátr. irat. és lev. IV. köt. 52. old. és több más helyen.)

S így folytathatnók a végtelenségig.

Ellenben Krisztusban az összes erények a legszebb egységebe fűződnek. Mi több, benne a legellenfétesebb irányú erények is csodálatos összhangban tökéletes egyensúlyt alkotnak.

Benne egyesül a legnagyobb erő a legfinomabb gyengédséggel.

A volt osztrák-magyar Monarchia utolsó évtizedében a legügyesebb és leghíresebb vívó Verderber főhadnagy volt. Egy alkalommal papírszalagot helyeztetett maga elé. Kardjával feléje suhintott, de akkora erővel, hogy az ember azt hihette, a földet vágja vele kétfelé, de közvetlenül a papírszalag előtt csodálatos hirtelenséggel megállott a kardja: a papírszalag sértetlen marad: jelképéül annak, hogy

¹ V.o. még ugyane könyv: 6-7., 11., 24., 27-28., 41-42.. 49-51. és 55. old.

az a legnagyobb erő, mely adott pillanatban kíméletesen finom, elővigyázatos és gyengéd tud lenni. Az a legnagyobb erő, amely fegyelmezett és mértékre szabott.

Ilyen volt Krisztus ereje és gyengédsége, mindkettő a legmagasabb hatványban. Tőle tanulták a középkor lovagjai is azt az erényt: senkitől sem férni, de a féreg elől is kitérni!

Krisztust fűtik, s lelkesítik a gondolatok, apostoli vágyak, hatalmas érzelmek, világátfogó tervek, de e mellett mily példaszerűen nyugodt és higgadt az ellenség minden rosszakarata, fogas kérdése, gúnya, gáncsvetése közepette és minden elszenevedett ütlelgelés, megszégyenítés, lekopás, arculvágás, ostorozás és keresztrefeszítés ellenére!

Krisztusban egyesült a Messiás királyi öntudata a legmélyebb alázatossággal; a legfélelmetesebb erély a bárány szelídsgével; a kemény szigor kérlehetetlensége a legelnézőbb irgalommal.

Krisztus igazságos, mint egy bíró és elnéző, mint egy atya. Kemény, mint a gyémánt és szerény, mint a meghúzódó galamb fia.

Benne egyesül a világot bámulatba ejtó bölcsesség a gyermek egyszerűségével, a példátlan bűntelenség a vezeklési készséggel. Lelke tüzes és édes, elszánt és bensőséges, követelő és tűrő, engesztelhetetlen és engedékeny.

Hallatlan merészsgéggel és bátorsággal lép fel az ország bűnös vezetői s hatalmai ellen, de tekintélyüket a nép ellenében megvédi.

Szegény volt, de nem koldult!

Hasonlataiban nem a Napot, a csillagokat, a hatalmas felhőket, az emberek megbámulta természeti csodákat használja fel, hanem a mezők

igénytelen liliomát, a háztetőről leesett, értékterhelésű verébfiókot, a magok legkisebbikét, a mustárét s i. t. De ezekkel viszont egybeköti és szemlélteti az Isten örökös országát, az Atya végtelen hatalmát, a világmindenségre kiterjedő gondviselését, legsúlyosabb és legsorsdöntőbb erkölcsi tanítását.

Népszerűségének tetőpontján, amikor királyákat akarják kikiáltani, elrejtőzik és menekül az ünneplés elől. Ellenben megaláztatásának legszégyenletesebb órájában királynak nevezi magát. Pilátus kérde tőle: «Király vagy te? Feleié Jézus: Te mondod, hogy én király vagyok». (Ján. 18, 37.)

10. FEJEZET. Ami nincs meg Krisztus jellemében.

Krisztusi életében nincs semmi túlzás, különök-kódés, elferdülés, egyoldalúság, törés, fogyatkozás, szertelenség, aránytalanság, amint ezt a történelem legtöbb nagyságánál tapasztalhatjuk.

Például ismeretes Schiller előszeretete a rothadt alma szaga iránt, Goethe vonzalma a szürke macskához. Strindberg, a nagy svéd költő nem tudta nézni másnak étkezését. Később ő maga is alig fogyasztott valamit, mert abban a téves eszmében élt, hogy meg akarják mérgezni. Dickens tündöklő és ragyogó drágakövekkel ékesítette magát. Disraeli, hogy állandóan fiatalnak lássék, fűzöt hordott. Sir Conan Doyle, aki a Sherlock Holmes alakjával vált világhírévé, soha nem viselt téli kabátot vagy felöltőt, még a legszigorúbb téli időben sem. Flaubert hengergett a szónyegen, ha egy mondatot nem tudott kedvére befejezni. Voltaire nem tudott munkájához

látni, ha nem volt előtte egy tucat finoman kihegyezett ceruza. Zola soha senkitől nem fogadott el étkezésre szóló meghívást. Björnson telerakta zsebeit virágmagokkal és sétaközben szétszórta azokat minden irányban és szenvedélyesen nógatta barátait e szokás utánzására, mert «valahol csak kikel a mag». Ibsen drámáinak írása közben szereplőit kis báb-alakokban maga elé rakta. Victor Hugo rettentenesen szófukar volt és rendesen csak akkor szólalt meg, ha kérni vagy kérdezni valója volt. Sardou állandóan a zsebkendőjét használta, ha nem is volt szükség rá. Kant félt, sőt irtázott az utazástól. Petőfi Béranglerhez hasonlóan semmiféle egyesületről és tagságról nem akart tudni. (Arany J.: Hátr. ir. s lev. IV. köt. 52.) Tompa Mihály maga mondja, hogy egész életében pessimista volt. (Levele: 1866. dec. 5.) S i. t.

Waldemar Keller «Genie und Alltag» c. tanulmányában azt állítja, hogy a lángeszű emberek mindegyikében van valami különlegesség: «Geniale Menschen – írja – haben Ihre Eigenheiten. Entweder handelt es sich darum, dass sie einen besonderen Anreiz zur Arbeit brauchen, oder sie versuchen auf ihre Weise, den Alltag zu überwinden».

Krisztusban ilyen természeti vagy jellemrendellenességet, elferdülést, különcségei, szertelenséget, sajátos szokást, túlzást vagy furcsaságot nem találunk.

Krisztus a bűnt kivéve, az akkori idők, helyi és nemzeti szokásaihoz teljesen alkalmazkodott, még akkor is, ha ezzel ellenségei nemtetszését váltotta ki. (Pl.: Máté 9, 11.)

Kemény, edzett, súlyosan önmegtagadó életet folytatott, de mindig a közönséges, általánosan gyakorolt szokások keretében és mindig derűs,

barátságos érintkezésben a világgal. Eljárt vendégségebe, résztvett a lakodalomban, evett húst és ivott bort, rendkívül szerette a természetet. A jó pásztor szeretetével cirógatta a legelésző juhokskát és boldog örömmel nézett a kisgyermeket szemébe.

Ő nem tüntetett, nem pózolt, nem volt betűrágó, tolakodó, unalmás, üzletes, kirakati hatásra vadászó. Nem volt mesterkedő, áskálódó, kicsinyeskedő, aprólékos, szőrszálhasogató, körülményes, ingadozó, kérkedő, fitogató.

Jézusnak minden szava, kijelentése, mozdulata, cselekedete, egész viselkedése természetes, józan, mesterkéletlen, határozott és biztos volt. *Rajta minden jól állott!*

Krisztus egész jellem, tökéletes jellem, a világ-történelemben egyedülálló jellem! Szent Pál apostol szerint: «Illő volt, hogy ilyen főpapunk legyen, szent, áratlan, szeplőtelen, a bűnösöktől elkülönített és fölségesebb az egeknél». (Zsid. 8, 26.)

11. FEJEZET. Remek és minta egy személyben.

Krisztus erkölcsi jellemében három a csodálatos. Az első az ő teljes bűntelensége. A második tökéletes jellemének páratlansága.

A harmadik csodálatos jelleg Krisztus jellemében, hogy páratlan fensége és felülmúltatlansága mellett és ellenére mégis általános és egyetemes példakép és utánozható eszménykép mindenki számára. Remek és minta egyszemélyben.

Mielőtt folytatnók ezt a tételeit, vessük fel a kérdést, vajon Krisztuson kívül találunk-e az egész

világörténelemben egyetlen személyt is, akit *minden kor, minden nép minden embere számára* utánzandó és követendő példakép gyanánt állíthatnánk oda?

Talán egy Mózest, Sokratest, Aristotelest, Thukydilest, Cicerót, Hannibált, Mohamedet, Buddhát, Oroszlánszívű Richárdot, Newtont, Napóleont, Goethét, Kantot, Nietzscht, Wagnert, Zrínyit, Bolyait, Bethlen Gábort, Petőfit, Széchenyit, Kosuthot, Tompát s i. t.?

Minden nép és minden idő a maga emberében találja fel eszményképeit, amely azután még a maga szűk körében is idővel elhalványul, elgyengül, feledésbe merül. Ki lelkesedik pl. ma és ki tanulmányozza és főként személyében ki utánozza élete minden vonatkozásában a fent említett és hasonló nagyságokat?

Még a szentekről is mondani szoktuk, hogy őket gyakran inkább csodálnunk kell, mint utánozni. Valamennyiben inkább csak az elveket követhetjük, amelyek szerint éltek, mint azok alkalmazási módját.

A szentek az ó erényeikben is csak töredékek. Egymástól úgy különböznek, mint a szivárvány színei, amelyek voltakép csak egy színnek, a napsugárnak töréséből származnak. így a szentek különféle erényei is csak Krisztus erény napjának visszatükrözései, úgyhogy a szenteket utánozva, voltaképen mindig Krisztust követjük. A szentekben, mint a Hold fényében a Nap izzása, Krisztus erkölcsi tökélye verődik vissza.

Sem a világ bármelyik nagysága, sem egyetlen szent sem igényelte vagy követelte valaha is, hogy öt példa – s eszménykép gyanánt kövessék. Sőt a szentek legtöbbje magát megvetendő bűnösnek tar-

totta. Egyedül csak Krisztus követelte, hogy őt kövessük: «Tanuljatok tőlem». «Kövessetek», s i. t.

És követték is őt. Bizonyítja ezt a történelemnek közel két évezrede, bizonyítják ezt a népek, a kor-szakok és az egyeseknek milliói, férfiak és nők, öregek és fiatalok, egészségesek és betegek, tudósok és tanulatlanok, papok és világiak, szerzetesek és családapák, hitszónokok és politikusok. És követik ma is minden világrészben minden színű és fajú népek milliói. Krisztust követheti, követi is a germán és román fajú, az indus, japán, kínai, néger, indián, s i. t., és személyükre felemelő, megszentelő, nemesítő hatással van, ha becsületes szándékkal közeledne feléje.

Minthá az Úr Jézus minden erényében szem előtt tartotta volna azt a célt is, hogy mindenki követhesse. És mintha úgy rendezte volna be életét is, hogy minden helyzetben és állapotban példaképünk lehessen. (Tit. 2, 11.)

A világnak a Szentírás után legelterjedtebb könyve, Kempis: «Krisztus követése» is mutatja az emberiség nagy, általános, ösztönöszerű vágyát Krisztus követésére.

Krisztus követése milliók lelkét, gondolatait, törekvéseit nemesítette meg.

Krisztus követése a szunnyadó erénycsírákat kifejleszti, az akaratot mozgásba hozza, emeli, erősíti, a lelket örömmel, lelkesedéssel, tettvággal telíti. Krisztus személye olyan vonzó, éltető és életet keltő, hogy követőit a legnehezebb erényekre is képessé teszi. Chamberlain mondja róla: «Aki egyszer látta, el nem felejtő többé; ha valaki elfelejt, akkor még nem látta!»

A Krisztus istenségét tagadó, őt sok tekintetben

besározó Renan is kényszerül megvallani: «Krisztus a legtisztább életvándorlásnak mintája, amelynek szemlélésére Plato és Cicero tanúsága szerint az ókor oly forrón vágyott».

A hitetlen Strauss Dávid 1835-ben kiadta Tübingában, ahol protestáns teológiai tanár volt, hírhedt könyvét «Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet. »E művében tagadja Krisztus istenségét, a csoda lehetőségét, az Evangelium történeti hitelességét. De kénytelen volt elismerni, hogy Krisztus «az erkölcsi nagyságnak soha el nem érhető, felül nem műlható mintaképe.»

Spinoza (voltakép Despinosa Baruch) a legnagyobb zsidó bölcselő ezeket írja: «Jézus halálában épügy, mint életében a rendkívüli életszentség mintaképe volt».

Az eszmény persze *teljesen* el nem érhető, de mindenig jobban megközelíthető. Hiszen, ha valaki az eszményt tökéletesen elérné, ő maga is eszménnyé válnék.

12. FEJEZET. Mi következik mindebből?

Krisztusnak sugárzó, fénylő, ragyogó, lelki nagysága páratlan tökéletességen áll előttünk élete kezdetétől utolsó pillanatáig. Az ő jellege olyan tiszta, átlátszó, szép, fenséges, eszményi, egységes, zárt, törés, hiány nélkül, oly vonzó, bizalmat keltő, utánzásra készítető, egyedülálló és kigondolhatatlan, hogy az ő tökéletességét még képzeletben sem lehet fokozni.

Az ilyen ember, emberi természete mellett és ellenére nem is lehetett *csak* ember!

Goethe mondja: «A Krisztus személyéből kiáradó

nagyság olyan isteni, amilyen módon csak valaha is megjelent az Isteni». (Goethes Gespräche mit Eckermann, Herausg. won Woldemar Freih. v. Biedermann. VIII. Leipzig. 1890, 148.)

És Rousseau: «Lehet-e az a személy, akinek történetét az Evangéliumok közlik, pusztán csak ember? Milyen szelídseg, az erkölcsnek minő tisztasága, tanításának milyen megható varázsa! Elveinek milyen fenséges volta. Milyen bölcsesség beszédében! Milyen lélekjelenlét, milyen talpraesettség és igazságos bátorúság válaszaiban. Milyen erő szenvédélyei felett... Igen, ha Sokrates élete s halála egy bölcselőé volt, Jézus Krisztus élete és halála egy Istené!» (Emile IV.; Oeuvres II. Paris, Hachette 1905. 280.)

Ha Isten emberi alakban megjelent, csak úgy jelenhetett meg, mint Krisztus!

VIII. RÉSZ.

Krisztus tanítása.

1. FEJEZET.

«Én vagyok az út, az igazság és az élet.»

Krisztus tanítása csodálatos, egyedülálló és minden egyéb emberi gondolatot felülmúló.

Krisztus tanítása szerető gondoskodásával átfogja a mennyet és földet, az örök üdvösséget és a minden napि kenyérünket, az egész födkerekséget és hajunk szálát, az ég angyalait és halálra ítélt latort.

Krisztus tanításában egybefonódik a legmerészebb titok és a példabeszédek egyszerű szava, a legkeményebb elhatározás és a leggyengédebb szeretet, az égre szegődött szem és a földi élet gondja, a legkérlelhetetlenebb bungyűlölet és a bűnös iránt tanúsított határtalan irgalom, a megdicsöülés elközelhetetlen fényessége és a legmegalázóbb szenvedéseknek önkéntes elviselése, a felfoghatatlan természet-fölöttiség és a legtermészetesebb emberi vonás, az Istengyermeksgének királyi öntudata a legmélyebben gyermeki alázattal, a lélek bensőséges imája és a kérges kéz kemény munkája.

Krisztus megismertet minket az Isten helyes fogalmával. Tanításával életével, szenvedésével meggyőzött minket arról, hogy Isten nemcsak Égnek és

Földnek teremtője, parancsoló ura és bírája, hanem egyúttal minket szerető, rólunk gondoskodó Atyánk!

Krisztustól megtanultuk, hogy Isten nem a csillagvilág mögött vagy más elképzelhetetlen távolban lakó, pihenő, tétetlenkedő, az embert sorsára bízó lény, hanem az mindenkor és mindenütt, tehát benünk is állandóan, szünetnélkül működő, tevékeny gondviselőnk (Ján. 5, 17), még az állatok (Máté 10, 29), sőt növények (Mátéé, 28) minden életműködését is figyelő és irányító jóság. Az ő tudta nélkül még egy félgarast érő veréb sem esik le a földre (Máté 10, 19). Annál inkább van gondja minden egyes emberre, akinek még feje hajszálait is számon tartja. (Máté 10, 30.)

Krisztus tanítja, hogy halálunk nem jelent megsemmisülést, hanem kezdetét egy tökéletesebb életnek. A halált követi a test feltámadása is és a jóknál a lélek s test diadalmas megdicsőítése.

Krisztus a szeretet tanításával elbűvölte a világot. Szerinte a szeretet főparancs, amely minden egyéb parancsot magában foglal. A szeretet megkülönböztetés, számítás és halasztás nélkül teljesíti az összes többi parancsot.

Krisztus maga, szeretetből életét adta értünk, vágyódik lelkünk után és világba kiáltja: «Jöjjetek hozzáim mindenjában, kik elfáradtak és meg vagytok terhelve és én felüdítlek titket». (Máté 11, 28.)

Krisztus tanítása kész, teljes, széles távlatú és megnyugtató világnézetet ad, amely értelmünk és érzelünk számára helyes viszonyban mutatja be a Teremtőt a teremtett világgal, a lelket a testtel, az erényt a bűnnel, a földi életet az örökkelvalósággal, az érdemet a jutalommal, a szenvédést a vigasszal,

a nyomorúságot a kegyelemmel és megállapítja a dolgok értékrendjét.

Krisztus tanítása gazdag, sokoldalú, világos, határozott, szilárd, biztos, befejezett és megragadja az értelmet, kedélyt és képzelőtehetséget. Ezért mondhatta Krisztus magáról tanítása elején: «Én vagyok az út, az igazság és az élet!»

2. FEJEZET.

Krisztus tanítása: «Evangélium».

Krisztus tanítása nem nyúgözi le az embert, hanem felemeli, öntudatát erősíti és derült életfelfogásúvá teszi.

Krisztus a pogányság birka-emberéből egyént, személyt csinált.

Krisztus tanítása «evangélium» azaz örömhír, amely reményt, vigaszt, megnyugvást áraszt.

A pogányság csak sorsot ismert, amely személytelen, érzéketlen, mondhatnók, szívtelen. (Párkák, vagy Moirák). Ellenben Krisztus megtanított minket arra, hogy Isten mindenjüknek és minden egyes ember számára atya. Még a legkisebb és legszegényebb ember (Máté 18, 14), az utolsó bűnös és gonosznevő (Máté 5, 44 s köv.) is Isten gyermeké.

Isten még a legnagyobb gonosznevő megtérésére is vár, és csak akkor sújt le rá, ha a bűnös ember élete végéig visszaél jóságával és visszautasítja atyai kezét: «Lássátok, minő szeretetet tanúsított irántunk az Atya, hogy Isten fiainak neveztetünk és azok is vagyunk». (I. Ján. 3, 1.)

Olyan értékesek vagyunk az Atya szemében, hogy mindenjük számára egy-egy égi angyalt rendelt

lelkünk támogatására és hét szentséget megszere-lésünkre.

Krisztus nem csak a büntudatot ébreszti fel ben-nünk, hanem a büntől való megváltás lehetőségét, módját és eszközét is ajándékozta számunkra. Ezzel szinte újjászülethetünk, új élet- s munkakedvre derülhetünk

Krisztus a lelti egyensúly megőrzése és fenn-tartása végett a tetterő mellé állította a türelmes keresztsviselés érdemének és égi jutalmának ellen-súlyát, vigasztalását, támasztékát.

Krisztus még a halandó testünket is felmagasztalja, tanítván, hogy testünk az Ő titokzatos testé-nek tagja, a Szentlélek hajléka és temploma.

És minden nem elmélet, amint Krisztus tanítása a maga egészében is nem pusztán hitrendszer, ha-nem minden izében lüktető élet, szellem, erőforrás és gyakorlati megvalósulás. Nem fogalmak száraz, unalmas, egyoldalú, kimért halmaza, hanem tanítás, amelynek természete, lényege a valóságba kapcsolódás, a meggyőződés, szenvédélyes akarás, erős el-határozás, átélezés s áterzés, cselekvés, áldozatkészség és elszántság!

Még azok is, akik Krisztusban csak pusztán embert látnak, elismerik, hogy ha az emberek Krisztus evangéliumának tanítását és erkölcsstanát töké-leesen követnék, semmi sem hiányoznák az emberi természetnek lehetséges tökéletességéhez és boldog-ságához.

Krisztusnak sikerült elérni, ami az összes bölcselőknek nem sikerült, hogy tanításához való ragasz-kodás révén milliók hősielen hadat tudtak üzenni minden káros szenvédélyüknek és reményüköt bele-helyezve, nyugodtan és boldogan haltak meg.

3. FEJEZET.

Krisztus és tanításának ellenzői.

A zsidók között nézeteltérés támadt Krisztus felől. Némelyek jó embernek tartották, mások meg népámítónak (Ján.7, 12.) Ez időben Jézus a templomba ment és itt tanított «*És csodálkozának a zsidók, mondván, miképen tudja ez az írásokat, holott nem tanulta!* Feleié nekik Jézus: Az én tanításom nem enyém, hanem azé, aki engem küldött.» (Ján. 7, 15-16.)

A főpapok és farizeusok poroszlókat küldtek ki, hogy Krisztust elfogják. Ezek azonban Krisztus nélkül jöttek vissza. A főpapok kérdőre vonták őket, mire ezek így okolták meg eljárásukat: «Soha ember így nem beszélt, mint ez az ember» (Ján. 7, 46.)

Az ellenség emberei hetekig, hónapokig szöttek ellene a fondorlatokat, hogy megszégyenítsék, törbe-cesalják, szaván fogják vagy elszólásra bírják, de minden törekvésük meghiúsult.

Krisztus bámulatos fölénnnyel, nyugalommal, biztonsággyal, lélekjelenlettel és bátorsággyal válaszolja meg, silányítja össze és szégyeníti meg ellenségeinek ravaszul kieszelt, furfangos, csalétkes kérdéseit. Íme három példa:

Az első a házasságtörő nőnek Krisztus elé vezetése volt. Halljuk szószerint a Szentírás szövegét: «Hozzá (Krisztushoz) vivének az írástudók és farizeusok egy asszonyt, kit házasságtörésen értek s középre állítván azt, mondák neki: Mester! Ezt az asszonyt házasságtörésen kapták. Ámde Mózes a törvényben azt parancsolta, hogy az illet meg kell kövezni. Hát te mit mondasz? Ezt persze kísértésül

mondák, hogy vádolhassák.¹ Jézus pedig lehajolván, ujjával ír vala a földre.² Midőn tovább faggatták őt, fölegyenesedvén, monda nekik: Aki közületek bűn nélkül vagyon, az vesse rá először a követ. És újra lehajolván, ír vala a földre. Azok pedig hallván ezt, egymás után elmenének, kezdve a vénektől, úgyhogy Jézus egyedül maradt a középen álló asszonnyal. Fölegyenesedvén tehát Jézus, monda neki: Asszony! hol vannak, akik téged vádoltak? Senki sem ítélt el téged? Aki felelé: Senki, Uram! Jézus pedig monda: Én sem ítélek el téged. Menj el és többé ne vétkezzél.» (Ján. 8, 3-11.)

A másik eset akkor történt, amikor Jézust a papi fejdelmek és a nép vénei felelösségre vonták azért, mivel a templomból kiüzte az árusokat, a pénzváltók asztalait és a galambárusok székeit pedig felforgatta. A kérdőrevonók hurkot akartak kötni Krisztus nyaka köré, de Jézus bölcsen nemcsak kivonja magát a veszedelemből, hanem ellenkérdezssel annyira zavarba hozza őket, hogy egy hazugság árán, szégyenkezve elhallgatnak. De halljuk az esetet az Evangélium alapján szóról-szóra:

«Amint bement (t. i. Krisztus) a templomba, tanítása közben³ hozzájarulanak a papi fejdelmek és a nép vénei, mondván: Micsoda hatalommal műveled ezeket? és ki adta neked e hatalmat? Felelvén Jézus,

¹ Az írástudók és farizeusok t. i. azt gondolták, hogy a bírói ítélet átengedésével Jézusnak csapdát állíthatnak. Mert ha Jézus szeliden ítélt, a mózesi törvény elleni izgatással fogják vádalni, ha pedig a törvény szigora mellett foglal állást, akkor a római hatóságnál fogják bevádalni, mint aki az enye római törvény ellen lázít.

² Némelyek szerint Jézus a vádlóknak vagy hasonlóknak neveit vagy bűneit írta a homokba.

³ Minő tapintatlanság a hivatalos küldöttség részéről.

monda nekik: Én is teszek nektek egy kérdést, melyre, ha megteltek nekem, én is megmondom, micsoda hatalommal cselekszem ezeket. János keresztsége¹ honnét volt? mennyből-e vagy az emberektől? Azok pedig tanakodnak vala magukban, gondolván: Ha azt mondjuk: mennyből, azt fogja felelni nekünk: Miért nem hittetek hát neki?² Ha pedig azt mondjuk: az emberektől, félünk a néptől;³ mert Jánost mindenki prófétának tartotta. És felevén Jézusnak, mondák: Nem tudjuk. Monda ő is nekik: Én sem mondom meg nektek, micsoda hatalommal cselekszem ezeket?» (Máté 21, 23-27.)

A harmadik eset ama kérdés felvetése alkalmával történt, szabad-e adót fizetni a római császárnak. Itt is átadjuk a szót az evangélistának:

«Elmenvén a farizeusok, tanácsot tartanak, hogy megfogják őt (t. i. Krisztust) beszédében. És hozzája küldék tanítványait a Heródes-pártiakkal,⁴ mondván: Mester, tudjuk, hogy igazmondó vagy és az Isten útját igazságban tanítod és nem törődöl senkivel, mert nem tekinted az emberek személyét; mondd meg tehát nekünk, mit gondolsz: Szabad-e adót fizetni a császárnak vagy nem?⁵ Tudván pedig Jézus

¹ «János keresztsége» vagyis Keresztelő Jánosnak egész fellépése, prédikálása, működése és keresztelése.

² János t. i. nyilvános tanúságot tett Krisztus isteni küldetéséről és messiási hatalmáról.

³ T. i. nehogy a nép megkövezzen minket (Luk. 20. 6.), megtagadva Jánostól az általános tiszteletet.

⁴ A farizeusok gyűlölték az idegen római uralmat és ezért a római császárnak az adót csak kénytelenségből és zúgolódva fizették, abban a meggyőződésben, hogy az őt nem illeti meg; a Herodes-pártiak viszont a rómaiak pártján voltak. E két párt ellenséges viszonyban volt egymással, de most Krisztus ellen kezet fogott.

⁶ A küldöttség részéről ez a kérdés nagyon fogas és kényes volt és alkalmASNak látszott arra, hogy vele Krisztust törbe

az ó álnokságukat, monda: Mit kísértetek engem? Képmutatók! Mutassátok meg nekem az adópéntz. Azok pedig hozának neki egy dénárt. És monda nekik Jézus: Kié ez a kép és a felírás? Felelék neki: A császáré. Akkor monda nekik: Adjátok meg tehát a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami Istené. És hallván ezt, *csodálkozának* és otthagyván öt, elmenének.» (Máté 22, 15-22.)

Krisztus szavának jelentése ez volt: Ha a pénzt, amelyen a császár képe és neve volt, elfogadjátok, ezzel öt uralkodótoknak is elismerítik, viszont, mint igazhívő zsidók adjátok meg Istennek, ami Istenet illeti, fizessétek a templomadót is s i. t.

4. FEJEZET.

Krisztus tanításának egyetemes jellege.

Krisztus tanításának egyedülálló jellegéhez tartozik még, hogy örökké régi és örökké új. minden kor-szakban friss és életerős. Megfelel minden idő, nép és faj feladatainak.

Krisztus tanítása nem sémita és nem árja, nem indogermán és nem turáni, hanem «örök emberi», fajfeletti, világrészfeletti, korfeletti.

Krisztus tanítása kielégíti a Szent Ágostonokat, Shakespeareket, Pascalokat, Dantekat, Széchenyieket, Apponyiakat, Prohászkákat és egyben olyan egy-

csalják és rajta bosszút állhassanak. T. i. ha Krisztus a kérdésre igenlően válaszol, akkor a mózesi törvény és a zsidó nemzeti függetlenség árulójaként szerepel és az egész nép gyűlöletét vonja magára. Ha pedig nemmel felel, bevádolják a római hatóságnál mint lázítót a római császár ellen, aki az adó kérdésében nem ismert tréfát.

szerű, kedves, természetes, zamatos, hogy kielégíti a mezítlábos koldus hatéves gyermekét is.

Krisztus tanítása oly igazságokat tartalmaz, amelyeket a legnagyobb elmék sem tudnak kimeríteni, és amellett oly világosak is, hogy a nádfedeles kunyhó lakóit is jobban felvilágosítják és felvértezik, mint a bölcselők minden tanítása képes volna rá.

Krisztus tanításában otthonra találtak a román dómok és gót székesegyházak, a Rafaelek és Michelangelók. De a legegyszerűbb embert is áhítatra gerjeszti «Az utolsó vacsora» festménye, Dürer Szent-háromsága.

A Krisztust követő tudósok és művészek a legnagyobb emberi magasságig emelkedtek a nélküli, hogy lábuk alatt elvezítették a talajt.

Krisztus tanítása, szavai, ígéretei, vigasztalásai az eszmények és történések között is megdönthetetlenül szilárdaknak bizonyulnak. Sőt minél jobban elvonatkoztatunk a napi divat és jelentéktelen körülményektől, annál hatalmasabban lép előtérbe és emelkedik ki Krisztus tanítása, mint ahogyan a magas hegyek ormai is csak bizonyos távolságban mutatkoznak a maguk felségükben és csodálatot keltő nagyságukban.

Krisztus tanítása nemcsak az általános emberi természethez és lelki igényeihez szabott, hanem követőit egyúttal jobbá, tökéletesebbé, nemesebbé és boldogabbá teszi, legyen az bár király vagy koldus, szegény vagy gazdag, férfi vagy nő, öreg vagy fiatal.

Végre Krisztus tanítása abban is szinte egyedülálló, hogy követőinek nem kell lakást cserálni, foglalkozását feladni, ruhát változtatni, hanem az élet minden tiszteességes pályáján, minden vonatkozás-

ban, fennakadás nélkül folytathatja rendes életmódját.

Ezt állapítja és emeli ki már a 2. századból, ismeretlen szerzőtől származó «Levél Diognetushoz» (előkelő pogányhoz), amelynek 5. fejezetéből idézzük a következőket:

«A keresztenyek sem ország, sem nyelv, sem polgári élet tekintetében nem különböznek a többi emberből. Hiszen sem külön városokban nem laknak, sem valami szokatlan nyelven nem beszélnek, sem feltűnő életmódot nem követnek ... Ellaknak ők a görögök és barbárok városaiban egyaránt: öltöz-kodésben, táplálkozásban és más külső életkörülményekben az ország szokásait követik; de csodálatraméltó és elismerten kiváló a viselkedésük».

Nem is csoda, hiszen amint a zongoraművész a legkülönbözőbb billentyűket használja fel mesés könnyedséggel játékának előadására, úgy Krisztus tanítása is számításba vette az embernek minden lehetséges és elképzelhető képességét és gyarlóságát, erejét és gyengéit. Magában Krisztus tanításában sincs semmi ellenmondás, hiány vagy fogyatékosság, hanem az egész csupa arány, egymásrautaltság, összhang és életrevalóság.

5. FEJEZET.

Krisztus és a szociális kérdés.

Krisztus tanítása az élet minden irányában áldást sugárzott. Jelen műnek szűk kerete nem engedi meg ennek a tények részletezését. Ezért e helyen inkább csak példaképen és némi ízelítőül csupán a krisztusi tanításnak szociális irányára óhajtjuk felhívni a figyelmet.

«Krisztus Akarata» c. művemben (Budapest, 1941. V. kiad. 139. s köv. lap.) Kimutattam, hogy már az ószövetségi Szentírás mily átfogó tekintettel, mély-ségesemberbaráti érzéssel és csodálatos törvényeivel jelölte meg és oldotta meg a legnehezebb társadalmi kérdéseket és milyen határozottan állt a szociális igazságosság védelmére, főkép pedig a szegények, árvák és özvegyek oldalára.

De az ószövetség szociális világnezetét is messze túlszárnyalja és betetőzi Krisztus tanítása szociális téren, annak ellenére, hogy Krisztusnak célja elsősorban és közvetlenül a lelkek megváltása, és nem a szociális kérdés megoldása.

Persze, Krisztus nem szappanbuborékos jelszavakkal, izgatással, bujtogatással, fali hirdetésekkel, olcsó, de soha nem teljesíthető földi ígéretekkel, nem erőszakkal és megfélemlítéssel hirdetett szociális jólétet. Ellenben megadta a helyes szociális irányt elsősorban a maga életével és példájával. Másodszor megadta a helyes szociális gondolkodásnak, érzésnek, tettvágynak és áldozatkézségnak az alapját és feltételét azzal, hogy az embereket előbb *belülről* alkítja át, nemesíti, tisztítja, áldozatossá, lemondóvá teszi. Kellő viszonyba állítja Istennel, az embertársakkal és a világi javakkal. Megállapítja a javak helyes érték-sorrendjét: «Keressétek először az Isten országát és az ő igazságát és a többi mind hozzáadatik nektek!» (Máté 6, 33; Luk. 12, 31.)

Krisztus a szociális boldogulás magvát hinti el a lelkekbe és megadja hozzá a hajlandóságot és kegyelmét, a legfőbb irányító elveket, amelyek minden ország, minden idők és mindenfajta körülmény szociális igényeinek kielégítésére alkalmasak.

Krisztus tanítása, mint a kovász, átjárja és nemes

erjedésre indítja az Egyházat és a keresztény, sőt nem keresztény világot és szociális gyümölcsök érlelésére segíti, serkenti s buzdítja.

Krisztus édesanya és nevelőatyja kezök munkájával kereső szegények voltak. Ő maga húsz éven át ácsmunkás volt. Apostolokat keres és szegény munkásokon, halászokon akad meg a szeme. Ő maga oly szegény, hogy elmondhatta: «A rókáknak odúik vannak és az ég madarainak fészkeik, az Emberfának pedig nincsen, hová fejét lehajtsa». (Máté 8, 20.) Barlangban született és a keresztfán ruhátlanul halt meg.

Jézus Krisztus kérges kezével megszentelte a munkát, átdöfött kezével a szenvedést és áldó, szolgáló, jótékony kezével a szociális kérdést.

Első csodájával egy szegény házaspárt segített ki zavarából.

Hegyi beszédében felnyitja az Evangélium tárházát. A boldogságról beszél. És mibe helyezi a boldogságot? A boldogságok elsejét a lelki szegényeknek ítéli oda. Viszont amikor a pokol kínját élő személy szerencsétlen sorsában akarja bemutatni, e célra nem gyilkost, nem templomfosztogatót, nem paráznát választ, hanem dúsgazdagot, aki a szegény Lázár elől pénzét is, szívét is elzárta.

Azoknak, akik az ő szemében tökéletesek akarnak lenni, azt tanácsolja, hogy mindenüket adják el, a befolyt pénzt pedig adják a szegényeknek. (Lukács 18,22.)

A munkanélküliekről csak a jelen század kezdete óta gondoskodnak a művelt államok. A munkanélküliek segélyét is csak néhány évtizede vezette be és annyira-amennyire oldja meg egy-két nyugati ország. Elfeledjük, hogy Krisztus Urunk volt az, aki a saját hibájukon kívül munkanélküieknek nemcsak

segélyt adott, hanem öket az egész napon át munkál-kodókkal egyenlő bérben részesítetti a szőlőmunkásokról szóló példabeszédében. (Máté 20, 1-16.) Az utolsó órában fölfogadott munkásnak ugyanannyit adott, mint a kora reggel óta dolgozónak, mert nem rajta műlött, hogy munka nélkül maradt, sőt lelke bizonytalanságában, a kenyérgondban és sorvasztó munkavárásban többet szenvedett, mint aki a munka verejtékében fáradozott.

De a szociális kérdést a legeszményibb magaslatra akkor emelte Krisztus, amikor azt hirdeti, hogy ami jót, szívességet a szegényeknek, nyomorultaknak, éhezőknek teszünk, épígy tekinti, épügy veszi, mintha neki magának, az Üdvözítőnek cselekedtük volna. Sőt az utolsó ítéleten aszerint fog bennünket megítélni, azaz a szerint ölel örökre magához vagy taszít a soha el nem műlő kárhozatba, amint a szegényeket, e földi nagykövetet és helyetteseit felkaroltuk vagy elutasítottuk. (Máté 25, 31-46.)

Íme Krisztus egyik idevágó, legtanulságosabb példabeszédének és egyik legfenségesebb szociális tanításának szövege szó szerint:

«Vala egyszer egy gazdag ember, bíborba és patyolatba öltözködő és minden nap dúsan lakmározó. És vala egy Lázár nevű koldus is, ki annak kapuja előtt fentreng vala, rakva fekelyekkel és szeretett volna jóllakni a morzsákokból, melyek lehullának a gazdag asztaláról, de senki sem adott neki; csak az ebek jövének és nyalogatak az ő sebeit. Történt pedig, hogy meghala a koldus és az angyalok Ábrahám kebelébe vivék; meghala pedig a gazdag is és

¹ A zsidók t. i. szentjeiknek másvilági helyét, helyesebben állapotát «Ábrahám kebelének» nevezték. E zsidó felfogásból kölcsönzi Krisztus az itteni képet.

eltemettetek a pokolban.¹ Fölemelvén pedig szemeit, midőn a kínok közt volt, meglátá Ábrahámot messzi-ről és Lázárt az ő kebelén és kiáltván monda: Atyám, Ábrahám! könyörülj rajtam és küldd el Lázárt, hogy vízbe márván ujja hegyét, hűsítse meg nyelvemet, mert kinlódom e lángban.² Monda neki Ábrahám: Fiam! jusson eszedbe, hogy elvettek já-vaidat életedben, Lázár pedig hasonlókép a rosszakat; ő tehát most itten vigasztalódik, te meg gyötörököl. Azonfelül köztünk és köztetek áthághatatlan mélység tátong, hogy akik innen át akarnának hozzátok menni, ne tudjanak, sem az onnét valók ide át ne jöhessenek. És monda: Kérlek hát, atyám! Küldd el őt atyai házamba, mert őt testvérem van, tegyen nekik bizonyásot, hogy ne jussanak ők is a kínok e helyére. Felelé neki Ábrahám: Van Mózesük és prófétáik, hallgassanak rájuk. Amaz pedig monda: Nem úgy, atyám, Ábrahám! Hanem, ha valaki a holtak közül megy hozzájuk, bűnbánatot tartanak. Felelé pedig neki: Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, akkor, ha valaki a holtak közül föltámad, annak sem fognak hinni».³ (Luk. 16, 19-31.)

Az utolsó ítéletről pedig így szól Krisztus: «Mikor eljövend az Emberfia az ő fölségében és vele mind az angyalok, akkor ő beül fölségének királyi székébe. És összegyűjtenek elője minden nemzetet; és elválasztja őket egymástól, miként a pásztor elválasztja

¹ A gazdag nem a vagyona és jóléte miatt jutott a pokolba, hanem kőszíve és szociális érzésének teljes hiánya miatt.

² Tudnunk kell, hogy Krisztusnak ez az elbeszélése költött példabeszéd, tehát egyes részleteit nem kell szószerint venni, hanem értelelem szerint vagyis tanulság- és okulásképen.

³ Valóban a zsidó vezetők Lázárnak és később magának Krisztusnak a halálból való feltámadása után is megmaradtak konok hitatlenségükben.

a juhokat a bakuktól. És a juhokat jobbjára állítja, a bakokat pedig bal oldalára. Akkor majd így szól a király azoknak, kik jobbja felől lesznek: Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot. Mert éheztem és en nem adtatók; szomjúhoztam és innom adtatók, idegen voltam és befogadtatók engem, mezítelen és felruháztatok engem, beteg voltam és meglátogattatók engem, fogásban voltam és eljöttetek hozzáim. Erre felelik neki az igazak, mondván: Uram! mikor láttunk téged éhezni és tápláltunk téged? Szomjúhozni és italt adtunk neked? Mikor láttunk idegenül, hogy befogadtunk volna? vagy mezítelenül, hogy felruházta volna téged? vagy mikor láttunk téged betegen vagy fogásban, hogy hozzád mentünk volna? És feleletül a király azt mondja nekik: Bizony, mondom nektek, *amit egynek a legkisebb atyámfiai közül cselekedtetek, nekem cselekedtétek*. Akkor így fog szóni azokhoz is, kik balfelől lesznek: Távozzatok tölem átkozottak az örök tűzre, mely az ördögnek készítetett és az ő angyalainak. Mert éheztem és nem adtatók ennem, szomjúhoztam és nem adtatók nekem italt, idegen voltam és nem fogadtatók be engem, mezítelen és nem ruháztatok engem, beteg és fogásban voltam és nem látogattatók meg engem. Erre azok is felelik neki, mondván: Uram! Mikor láttunk téged éhezni vagy szomjúhozni, idegenül vagy mezítelenül, betegen vagy fogásban és nem szolgáltunk néked? Akkor majd megfelel nekik, mondván: Bizony mondom nektek, amit nem cselekedtetek egynek e legkisebbek közöl, nekem sem cselekedtétek. És ezek örök büntetésbe mennek, az igazak pedig örök életre». (Máté 25, 31-46.) Íme, így azonosítja magát Krisztus a szegények-

kel, éhezökkel, szomjúhozókkal, az ártatlanul bebörtönzöttekkel. Őket szinte megisteníti, azaz őket a saját személyének képviselőivé, nagyköveteivé, hasonmásainak, második énejeivé teszi meg.

Igazán nem lehet a szegényügyet jobban felkarolni, a nyomorultabbakat magasabbra emelni, a jótékonysságot többre becsülni. Itt a szociális kérdes megoldási módja, erkölcsstana és jogi oldala elérte a delelőpontot, a legeszményibb magaslatot, a teljes tökéletességet.

Krisztus szociális tanításának hatását és gyakorlati érvényesülését szociális téren az Egyháznak gazdag szociális érdemei és eredményei igazolják. Sajnos, ezeket még a legtöbb katolikus is alig sejtí, még kevésbé ismeri. Ezekről «Krisztus akarata» c. művemben szoltam elég részletesen (Budapest, 1941. V. kiad. 139-156. old.); könyvünknek egy későbbi Részében («Krisztus hatása») csak némi ízelítőt adunk róluk.

IX. RÉSZ.

Elmélet és gyakorlat.

1. FEJEZET.

A szó és a tett az ókorban.

A német közmondás azt mondja: «Grau ist jede Theorie, grün ist nun des Lebens Baum». Magyarul: minden elmélet szürke, elmosódott; zöld, virágzó csak az élet fája.

Pedig az elmélet is szükséges valami. Elmélet és gyakorlat együttesen biztosítják az élet hiánytalan ütemét.

A kettőnek ismét nemcsak szóban, elvben, szabályokban és könyvekben kell párhuzamosan és egymást támogatva haladnia, hanem az egyesek életében is!

És itt döbbenünk rá, hogy még a világ nagyjainál, sőt legnagyobbjainál is gyakran micsoda széles űr, néha szakadék tátong az ő elméletük vagy elvük és a gyakorlatban megnyilvánuló élelmódjuk között.

Pedig az ember értékét nem a szava, nem az írása, nem a hangoztatott elve vagy hirdetett elmélete adja és mutatja, hanem egyesegyedül az élete. Helyesebben mondva az az igazi és nagy jellem, amely a helyesen hirdetett elveket elsősorban maga követi maradék és hiány nélkül.

Hogy e tekintetben Krisztus mennyire, milyen torony-magasságnyira kiemelkedik a világ számos ú. n. nagysága közül, azt legjobban akkor fogjuk kellőn értékelni, ha példákban mutatjuk be utóbbiaknak gyakori elvtelenségét, elvük megtagadását vagy önmagukkal való ellenmondását.

Előre is bocsánatot kérek, ha talán kelleténél több példával untatom a szíves olvasót.

De én még annak a veszélynek ellenére is ragaszkodom a több példához, hogy engem az írói mértéktartás és irodalmi arány megsértésének vagy az olvasók türelmével való visszaélésnek vádja érhetne. Mert e pontban csak a *számos* példának feltüntetése győzheti meg az olvasót arról, hogy az egész történelmen át aránylag milyen ritka az egyes emberek elvhűsége, még kisebb jelentőségű ügyekben is, nem szólva arról, ha az elv követése nagyobb áldozatokkal jár és viszont milyen gyakori az ellenmondás szavaink és tetteink között.

Vegyük előbb az ókort:

Seneca ügyes erényszónok volt, de önmagát gyakran felmentette az erény gyakorlásától. Az ókori pogányok legeslegtöbbje Seneca módjára élt. Ennek szemére vetették: «Te máskép élsz, mint ahogyan írsz». Seneca így válaszolt: «Ezt már Platónak, Epikurnak és Zenonnak is szemére vetették. Ezek t. i. mindenájan nem mondották, hogyan élnek, csak azt, hogy az emberek hogyan éljenek. Én az erényről beszélek és nem magamról».

Horatius rajongott a nép erkölcsi megifjodásáért az istenek tiszteletéért és a házasságnak szentségben tartásáért – folytonos szerelmi kalandozások közevette. A bor és az élvezetek fájdalmas köszvényt és mélabús órákat szereztek neki.

Marcus Aurelius császár, aki szerzeteshez hasonlóan «beszélte» és írt az erkölcsről, neje Faustina mellett kitartott szeretőit magas állásokkal jutalmazta. Ő, aki az emberi jogokért rajongott, a leggyalázatosabb módon sérítette a keresztények legelemibb jogait. És amikor Justin bölcsész emiatt védőiratot nyújtott be, a császár fejét vétette.

Septimus Severus, elfoglalván a trónt, ünnepélyesen kijelentette, hogy senatort soha nem fog kivégeztetni és aki senatort legyilkoltat, az bűnrészeivel együtt a haza ellensége. De amikor Rómába vonult, 64 senatort öletett meg kérlelhetetlenül.

Gondolunk még csak a régi Görögország szofistáira, a késői római szónokokra, Azsia kényurainak udvari tudósaira és művészeire!

De hadd adjam át a szót az ókori írók egyik kortársának, a samosatai Lukianosnak (Lucián), a 82 munkát írt híres görög írónak és szónoknak. Ő alaposan ismerte írói kortársait és elődeit. Halljuk, hogyan nyilatkozik róluk:

«El egy emberfajta, lusta, veszekedő nép, felfuvalkodott, harapós, csípős, falánk, eszeveszett, elbizakodott, szemtelen, haszontalan, csak teher a földre. Ez a söpredék és gyülevész nép a szörszálasogatásoknak, agyafúrtságoknak és vitás állításoknak útvesztőjét eszelte ki és költötte ki és bizonyos szektákba oszlott, amelyek a stoikusok, akadémikusok, epikurok, peripatetikusok és más, felette nevetésges elnevezésein vették fel. Az erény tiszteletreméltó nevébe burkolózva, magasra erőszakolt szemöldökkel és hosszú szakállal lépnek fel és színlelt komolyságba rejlik utálatos erkölcséiket. Egészen úgy, mint a színészek a tragédiás színpadon, akiben, ha lehúzzák róluk az álarcot és az aranyrojtos

bíborköpenyt, nem marad más, mint a szánalomraméltó fickó, aki hét drachmáért bérbe adta magát, hogy játssza a hőst. És ilyenek azok a személyek, akik minden más embert magasról lenéznek, tücsköt-bogarat beszélnek össze-vissza az istenkről, egy sereg, könnyen becsapható ifjú legények csapatát gyűjtik maguk köré és csoda, hogy mi minden nem szavalnak el előttük a szépen megénektel erényről és öket is csalóka, fogas hurok-következtetésekre idomítják. De a legbosszantóbb az, hogy ezek az emberek, akik sem a nyilvános, sem a magánéletben nem állják meg a helyüket, hanem a világ legfeleslegesebb teremtményei, szinte az összes többinek vádlóul lépnek fel, a keserű szemrehányások egész gyűjteményével és legkitanultabb büntető prédikációkkal támadnak embertársaikra. Aki közülük a legarcátlanabbul kia-bál és a legszemérmelenebbül gyalázkodni tud, számít a legnagyobb mesternek!»

Ilyen viszonyban állott az ókorban a szó és a tett, a hirdetett elv és annak követése.

2. FEJEZET. És a művelt jelenkorban?

Kezdjük a példákon Tolsztoj-on, aki a Megváltó szerepében tetszelgett. Róla írja Heyse Pál, hogy tanítása és élete között komédjás módjára feltűnő volt az ellenmondás.

Prohászka írja róla: «Szenvedett nem csak tanainak ellenmondásától, hanem szenvedett a tanok és saját élete közt való ellenmondástól is, mert ő maga nem hajtotta végre azt, amit hirdetett. Hirdette, hogy a világ mindenestől az ördögé, de azért birtok-

jogi s életrendi viszonyaiban Tolsztoj is igazságtalan-ságban és gonoszságban élt. Hirdette, hogy gaz-ság a társadalmi rend, amelyben a munka gyümöl-cseit nagyjában azok élvezik, akik keveset dolgoznak, de azért ő is fönemes maradt, grófi kastélyban lakott és nagybirtokos volt. Vagyonáról le nem mondott s pénzét el nem osztotta. Hirdette, hogy a kul-túra útjai a halálba vezetnek s hogy a természetes élethez kell visszatérnünk; tett is ő ezen az úton egy-két lépést, de csak a muzsik csizmájáig ért. Életprogrammját még családjában sem tudta keresz-tülvinni. Szerinte a házasság, még a nemes szerelem is, tilos, de neki kilenc gyermeke volt. Elméleteket állított fel, amelyeket senki sem valósíthatna meg, ő sem». (Magasságok felé, 4. és 12. old.)

Harden M. írja Tolsztojról: «Az öreg mindig gúnyolta az orvosokat és szerinte az orvosi kezelés természetellenes. De ha neki csak az ujja fájt, mindenyszor azonnal híres orvosokat hivatott Jasnaja Poljanába, feleségül is egyik kezelőorvosának leányát vette el.»

Mereskovszkij-nak Tolsztojról szóló könyve is erő-sen szemére veti az írónak, hogy nem élt tanításának megfelelően.

De minek *róla* írni? íme magának Tolsztojnak tanúsága, amelyet saját levelében állít ki magáról.

Kilenc nappal halála előtt (egy nappal Jasnaja Poljanából való távozása után) az alábbi levelet küldte leányának, Alexandrának, amelynek itt csak a minket érdeklő részletét közöljük:

«Optina Putiny, 1910 okt. 29.

... A fődolog, hogy sohase vétkezzünk, de éppen ez a nehéz. Nagyon természetes, hogy magam is sok vétket követtem el és vétkezem még ma is, bár ma

már nem annyira . . . Csertkovnak írt levelemből lát-hatod, hogy nem vagyok az, aminek látszom . . . Lát-hatod drágám, mennyire rossz vagyok». (A levél eredetijét a moszkvai Tudom. Akadémia őrzi. A levelet külföldi lapok is közölték. Nálunk a Nemzeti Újság 1922 márc. 21-én.)

Tolsztoj Leó gróf még ma is úgy él a tömegek köz-tudatában, mint az emberszeretet és a jóság apostola. De hogy az ember – még ha író is – mennyire volt emberszerető és jóságos, azt nem műveiből lehet megállapítani, hanem azoknak a tanúvallomásainak, akik *mindennapi életét* osztották meg vele. Nos, 1929-ben megjelentek Tolsztoj özvegyének emlék-iratai. Ebben így ír elhunyt férjéről:

«Nem megdöbbentő-e, hogy Tolstoj mennyire megérti a nép lelkét. De mennyire hiányzik belőle a megértés azok iránt, akik körülveszik. Férjem nem ért meg engem, sem gyermekemet, sem barátait... Őt telhetetlen, féktelen, lázas dicsvágy fűti... Leányaiban csak cselédeket lát, fiai pedig idegenek számára ... de persze a világ földig görnyed az ilyen emberek előtt.»

Schillerre oly mély hatást tett a rend, hogy azt külön, szép költeménybe dicsőítette. De ő maga oly rendetlen volt, mint csak egy költő» (Otto Ernst: Vom geruhigen Leben. 25. old.)

Wagner Richárd egész lelkével beleveti magát a forradalomba. Izgató újságekkkel, forradalmi fali hirdetésekkel, harci versekkel vesz részt a mozgal-makban. A 49-es májusi felkelésben saját testével kiáll harcolni a barrikádra. Szóval a forradalom legszélsőbbjeihez tartozott, úgyhogy a királyi hatalom, amelynek ellensége, halálra üldözte. Sikerült elmene-külnie. 12 esztendeig nem léphetett német földre. És

íme: Fellép II. Lajos bajor király, a művész kedvelője. Meghívja Wagnert és a szélsőséges köztársasági művész a legpéldásabb udvari emberré válik. A szocialista Wagner a legfelső körök ünnepelt zenészévé emelkedik.

Beethoven, a harmónia s összhang nagy mestere, a zenei szépségnek csodás varázslója a saját személyében és életében minden volt, csak nem kellemes hatású, nem rendes. Ruházata elhanyagolt, a tisztságra vajmi keveset adott, himlőhelyes, csúfos, nagy, duzzadt fejének bozontos haját fésű évekig nem járta. Életmódja és lakása a legrendetlenebb volt. Úgyszól-ván minden a padlón hevert.

Carlyle a Shooting Niagara-ban szárnyas szavakkal küzdött az általános választójog érdekében, de amikor az új választói reform-bill meg akarta adni ezt a jogot, ellene foglalt állást.

Leopardi Giacomo olasz költő a legsötétebb világ-nézet hirdetője volt. Szerinte az élet szenvédés, tehát hiábavaló. A boldogság elérhetetlen. A legföbb jó a halál. De rohanva menekült Nápolyból, mikor itt kolerajárványtört ki.

A hasonló világnézetű Schoppenhauer oly sötétnek festette az életet és boldogítónak a halált, hogy írásainak hatása alatt ezrek dobták el életüket. Ellenben ő maga görcsösen ragaszkodott az «utálatos» élethez. Születésének 70. évforduló napján örült, hogy egy hindu utasítás alapján megérheti a száz esztendőt. Amikor megbetegedett, nem bírta, hogy a halárol beszéljenek előtte és röviddel halála előtt arra számított, hogy még húsz évig élhet.

Nietzsche az emberfölötti emberit hirdette, ő maga meg emberalatti sorsban, az örültek házában végezte.

Szerény nézetem szerint Nietzsche-ról a legsikerül-

tebb és a legalaposabb ismertetőt dr. Engelbert Lorenz Fischer írta «Friedrich Nietzsche» c. művében. (Regensburg 1901 Manz.) Fischer e művében több mint negyedszáz lényeges ellenmondást mutat ki Nietzsche művében és életében.

William James «The varieties of religious experience» c. művében (London, 1902) a vallásos és vallásellenes gyűlölködések által oly mélyen tépett modern társadalomnak kebelében új irányzat megindítója lett, melynek jelszava a kölcsönös türelem és megbecsülés. «Mindent megérteni – mondotta – annyi, mint minden megbocsátani.»

James tényleg minden megbocsátott – kivéve a mások részéről folytatott türelmetlenséget. Ezt nem bírta, nem tudta szívlelni. (Flournoy: William James filozófiája. Budapest, 10. old.)

Bergson szerint a legnagyobb bölcsleti hiba a «platonizálás». Pedig Bergson egész bölcslete csupa platonizálás. (Páuler Ákos dr.: Bevezetés a filozófiába. 239. old.)

Ostwald «az energia nemzetközi tanító mestere» kijelenti: «Sohasem fogok megházasodni, mert előre látom, hogy sajnálnom kellene a feleségemet és még erre sem volna elég időm». 1879-ben természetesen eljegyezte magát és megházasodott. (Pogány I.: «Emberek és korok». 133. old.)

III. Napoleon annak idején nagy hangsúllyal hirdette a világba: «L'empire c'est la paix». (A Birodalom a Béke.) Pedig I. Napóleon kivéve, nem volt francia uralkodó, aki több háborút viselt volna, mint ő.

Miklós, a «békécár» összehívta a hágai békekonzervenciát, de lelkén szárad a világtörténelemnek két legnagyobb háborúja. Wilson, az Amerikai Egyesült

Államok elnökének ajkáról csak úgy csöppentek a béke mézes kijelentései, pedig ő volt a legnagyobb hadiszállító, akit eladdig a világ ismert.

Az angersi radikális-szociális kongresszus alkalmával szidalmazták az Egyház szolgáit és csak úgy versenyeztek egymással a kitűnőbbnél kitűnőbb szociális javaslatok előterjesztésében. A kongresszus időpontjában ismeretlen kezek a következő fali hirdetést ragasztottak ki: «Felszólítjuk a radikálisokat és szocialistákat, hogy ápolják a leprásokat, tüdővészeseket és egyéb ragályos betegeket, oktassák ők az eszkimókat, civilizálják az embereket. A veszély nagy, fizetés nincs. Ki jelentkezik?» (Kat. Nevelés 1928. X. 376.)

Verne Gyula, a világhírű ifjúsági író, műveiben az egész világot bezárta és még a Holdba is elutazott. Pedig egyáltalán nem látta azokat a vidékeket, amelyen regényeinek alakjai szerepelnek. Hogy mennyire nem szeretett utazni, elárulta a következő eset: Az író barátai unszolták, hogy jelöltesse magát az Académie Française tagjának. Verne így válaszolt: «Lehetetlen elfogadnom a jelölést. Itt élek Amiensben s Párizsig olyan hosszú az út! Már pedig minden évben legalább két ülésen részt kellene vennem».

Herrick Emánuelt, Amerikának ismert, legadázzabb és legféktelenebb alkoholellenés apostolát 1930. októberében a bíróság tiltott szeszgyártás miatt hat-havi börtönre ítélte. A rendőrség Herrick lakásán rejtett szeszpárlatból is óriási pálinkakészleteket talált. Röviddel a bűnűgy előtt Herrick szestilalmi ellenőri állásért folyamodott a kormányhoz (külföldi és magyar napilapok 1930. okt. 15-17. között.)

Einstein, a relativizmus tudosa kiáltványt bocsátott ki, amelyben a többi között így szólt: «Aki a világbeke érdekében eredményt akar elérni, annak még súlyos egyéni áldozatok veszélye esetében is meg kell tagadni a katonai szolgálat teljesítését».

Ugyanez az Einstein Hitler uralomrajutása után pár héttel a következő üzenetet küldötte a belgákhoz: «Európa szívében van egy állam (t. i. Németország), amely szemmel láthatóan minden eszközzel háborút készít elő. Ilyen körülmények között Franciaország és Belgium a legnagyobb veszélyben van. Éppen azért mondom Önöknek: Ha én belga volnék, az adott helyzetben nem tagadnám meg a katonai szolgálat teljesítését, hanem ellenkezően teljes odaadással vállalnám magamra».

Amerika leghíresebb detektív regényírója S. Van Dine (polgári neve Wright). 1929-ben Bradley Beach fürdőhelyen autós banditák kiraboltak egy bankot és agyonlőtték a bank pénztárosát. A new-jerseyi rendőrfönök a híres regényírót (aki még hozzá hivatalos rendőrtisztviselő volt), belevonta a nyomozásba. Az eredmény? Grover A. Whalen, a new-jerseyi rendőrség főnöke «szolgálati képtelenség» megoklással elbocsátotta szolgálatából a világhírű detektív-regényírót.

Hogy Amerikában maradjunk: Grossman tanár a szerelem erkölstanának apostola volt. Még a szerelmi fellángolásokat is mindig a magasabb és tiszttelabb erkölcsi nézőszempontból ítélte meg és kíméletlen szavakkal rótt meg minden csapodár gondolatot és érzést. Éppen előadást tartott a tiszttelabb erkölcsről zsúfolt padsorok előtt, amikor rendőr jelent meg háta mögött és az Egyesült Államok nevében követésére szólította fel, mert a tanár úr

– hütlenül elhagyta a feleségét és az amerikai törvények rendelkezéseivel összeütközésbe került. (Nemzeti Újság, 1922, III. 10.)

Végre egészítsük ki a magukat megcáfoltó nagyságok hosszú sorát három értékes hazánkfiával.

Tinói Sebestyén ír, versel, szaval, sír, zokog a kor bűnein; az erkölcsnek valóságos vándor apostola. De amikor Salm Miklós a felvidéki rablófeszkek kifüstölésére indul, Tinói a rablók pártjára áll, mert jobbára ezekből élt. (Hóman-Szekfű: Magyar Történet. IV. 178.)

Wesselényi Miklós szónoklatokat tartott az emberi és egyéni jogok mellett, de egyetlen szóért félholtra verte inasát.

Dr. Sch. Antal, hazánk nagynevű természettudósa ne haragudjék nagyon e sorok írójára, hogy az ő esetét is megemlítem. Tapintatból úgyis elhallgatom vezetéknévét. Nos Sch. a lepkék és molyok európai hírű szaktudósa. A kir. magyar Természettudományi Társulat felkérésére megírta a moly elleni védekezés módját. A könyv megjelent, a tudós pedig külföldre utazott. Ő maga közölte mosolyogva, hogy amikor hazatért, ruhatárából jóformán csak – lyukakat talált. minden ruháját megették a molyok...

3. FEJEZET.

És Krisztus?

Példánkkal igazoltuk, hogy minden időben és mindenfajta körben egy-egy nevezetes vagy híres személyben milyen éles az elmélet és gyakorlat különbözése, az elv és élet ellentmondása.

Milyen ég-föld végtelen távolságban és magasságban áll ezzel az átlaggal szemben Krisztus a

maga páratlan jellemével, következetességeivel, elveinek és életének, tanításának és követésének, szavának és példájának teljes egyezésével, egységével, és tökéletes egybeolvadásával!

Egész élete tanításának tükröképe. Benne nincs semmi ellenmondás. Sem barátai s tanítványai sem ellenségei előtt soha nem vont vissza semmit, nem helyesbített. Nem volt soha bizonytalan, habozó vagy ingatan.

Boldogoknak hirdette a lelki szegényeket és nálánál szegényebbet alig lehet képzelní. Ő maga mondja, hogy a rókáknak odúik vannak és az ég madarainak fészkeik, de neki nincsen, hová fejét lehajtsa. (Máté 8, 20.) Oly szegény, hogy csak szerencsés halfogás útján jutott a két drachmához, midőn templomi adót kellett fizetnie. Ahogyan otthon s hajlék nélkül, szinte az utcán született, minden nélkül, ruhátlanul halt is meg rabszolgának kijáró keresztfeszítés következtében.

Boldogoknak mondotta a szelídeket. És íme ő maga elmondotta: «Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű». (Máté 11, 29.) Még Júdást is milyen emberfölötti szelídseggyel engedi maga mellé és engedi, hogy őt megcsókolja. Mikor Péter, karddal kezében akart mesterének védelmére kelni, megtiltja ezt neki.

Krisztus kimondja a kemény szót: «Aki atyját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó énhozzám». (Máté 11, 37.) És ő maga már 12 éves korában értésére adta anyjának és nevelőatyjának, hogy mennyei Atyja dolgaiban kell lennie, vagyis Isten akaratát akkor is követnie kell, ha olyan mélységes fájdalmat kell is szüleinek okoznia, mint egy *ilyen* fiúnak ideiglenes elvesztése.

Krisztus egy, hallgatókkal zsúfolásig megtelt házban tanított. Ez alatt édes anyja és atyafai kinn álltak és ki akarták őt hívni, hogy vele beszéljenek. Amikor jelentették ezt neki, felkiáltott: «Ki az én anyám és kik az én atyámfiai? És kiterjesztvén kezét tanítványai felé, monda: Aki atyám akaratát cselekszi, ki mennyekben vagyon, az az én fivérem és nővérem és anyám (Máté 12, 46-50), vagyis akik vele Isten ügyében fáradoznak, lélekben közelebb állnak hozzá, mint testi anyja és rokonai, mint ilyenek.

Krisztus mondotta: «Ne féljetek azoktól, kik megölök a testet, de nem tudják megölni a lelket». (Máté 10, 28.) És: «Senkinek sincs nagyobb szerelete annál, aki életét adja övéiért».

Íme ő maga egyetlen pillanatra sem szűnt meg tanítani, sőt ellenségeit feddeni, s korholni. Galileában maradhatott volna, ahol rajongtak érte. Más úton-módon is menekülhetett volna és kikerülhette volna a szégyenletes halálnemet, de nem tette. Sőt – amint már fentebb halottuk – amikor Péter apostol le akarja őt beszélni a szenvedésről és önkéntes halárról, Krisztus őt sátánnak nevezi és távozásra inti.

Mikor Krisztust Pilátus Heródeshez küldi abban a reményben, hogy ez, mint Galilea fejedelme, a galilei Krisztust majd kimenti a zsidók kezéből, Krisztusnak könnyen módja lett volna magát a büntetés, főkép a halálbüntetés alól kivonni, ha kedvez Heródesnek. Hiszen, mint az evangélista közli, a király« látván Jézust, nagyon megörült; mivel régóta kívánta őt látni, mert sokat hallott felőle és remélte, hogy szemeláttára valami jelt fog művelni. Azért hoszszasan kikérdezi őt, de ő semmit sem felele neki».

(Luk. 23, 8-9.) Krisztus a királyt válaszra, egyetlen szóra sem méltatta és ezzel ismét önmaga pecsételte meg sorsát.

Joggal mondhatta: «Én életemet adom. Senki sem veszi el azt tőlem, hanem én adom oda magam-tól». (Ján. 10, 17-18.)

De minek is a további részletezés. A szíves olvasó époly kevéssé tudna erényt említeni, mint akárki más, amelyben maga Krisztus nem tündökolt volna és a melyben nem ragyogtatta volna csodás példáját.

Jézus az igét testté váltotta. A maga tanítását, életszentségével és áldozatával átélte, végig élte, hősiesen elviselt szenvédésével és halálával pedig megpecsételte. Az ő életével az erény megtestesült, megszemélyesedett.

Krisztus elmondhatta magáról: «Én vagyok az út, az igazság és az élet». (Ján. 14, 6.) és «Én vagyok a világ világossága. Aki engem követ nem jár sötében, hanem övé lesz az élet világossága». (Ján. 8, 12.) Végre:

«Példát adtam nektek, hogy amint én cselekedtem, ti is úgy cselekedjetek». (Ján. 13, 15.)

Ma már el sem tudjuk képzelní, mily sötétségenben botorkálnánk Jézus Krisztus tanítása és – *példája* nélkül!

X. RÉSZ.

Krisztus hatása.

1. FEJEZET.

Krisztus hatása földi életében.

Patriarchák jelzik, próféták megjövendölik, iga-zak jelképezik Krisztust, cézárok és hódítók útját készítik. Végre megszületik.

Szegényesen, koldusosan fekszik a csecsemő a csaknem használhatatlan jászolban, de a pásztorok lelkében nem hagy nyugtot. El kell sietniök az istál-lóba, hogy megtekintsék őt.

A távol, napkeleti bőlcseknek lelkét égeti a kér-dés: «Hol vagyon, aki született, a zsidók királya?» (Máté 2, 2.)

Az öreg Simeon nem akar addig meghalni, míg szeme meg nem látja azt, aki «ötéte tett soknak rom-lására és feltámadására Izraelben és jelül, melynek ellene mondanak». (Luk. 2, 34.)

A 84 éves Anna, Fánuel leánya, nem vált meg a templomtól, míg nem szólhatott «Felőle», a megszü-legett Jézusról «mindazoknak, kik várják vala Izrael megváltását.» (Luk. 2, 38.)

A kis Jézus anyja és nevelőatyja «csodálkozának azokon, amiket Felőle mondtak». (Luk. 2, 33.)

A 12 éves Jézuska bámulatra ragadja, lenyűgözi

az öreg, tanult, büszke, beképzelt írástudókat. «Álmélkodának mindenjában, kikőt hallak, az ő okosságán és feleletein.» (Luk. 2, 47.)

Ott van Keresztelő János, ez a keménykötésű, edzettelkű, bátor, szókimondó, nagy tekintélyű próféta. Nem félt fellépni az erkölcselen király és törvénytelen felesége ellen és bűnös viszonyukat szemökre vetni. De ugyanez a János szinte megsemmisül Krisztus előtt, ama nagy különbségnak tudatában, amely közte és öközötte van: «Kinek nem vagyok méltó leborulva megoldani sarusziját». (Márk 1, 7.)

Krisztus megjelenése, alakja, már a tekintete, vagy egy-egy szava megragadó, szinte ellenállhatatlan hatást gyakorol az egyesekre.

Egy-egy férfiúnak csak ennyit mond: «Kövess engem». (Ján. 1, 43) és ott hagyják foglalkozásukat, iparukat, hajójukat, hálójukat és mint apostolok örömmel követik az ismeretlen Mestert.

«Fülöp apostol találkozék Natánaellel és monda neki: Megtaláltuk Jézust. Monda neki Natanael: Jöhét-e valami jó Názáretból? Feleié neki Fülöp: Jer és lásd!» (Ján. 1, 45-46.) Natanael legyözte előítéletét elment Jézushoz, meglátta, hallotta szavát és felkiált: «Rabbi! Te vagy az Isten Fia, te vagy Izrael királya». (Ján. 1, 49.)

János apostol, Jézus tanítványául való meghívása után kb. félszázad után írta meg Evangéliumát, de Jézus hívása oly hatással volt rá, hogy félszázad után is nemcsak a meghívás napjára, szavára, de még az órájára is emlékezett: «Akkor mintegy tíz óra vala» (Ján. 1, 39), a mi időszámításunk szerint délután négy óra.

Midőn Krisztus nyilvános fellépése után, rövidesen a názáreti zsinagógában tanított «a sok hallgató

csodálkozék az ő tanításán, mondván: Honnét vette ez mindezeket és micsoda bölcsesség ez, mely neki adatott?» (Márk 6, 2.)

Ugyancsak Názáretben leakarják Krisztust taszítani a hegy párkányáról, de méltóságának varázsától elbűvölve szabad utat engednek neki. (Luk. 4, 30.)

A nép nagyrabecsülte és magasztalta, áldotta Krisztust (Luk. 4, 15.) és már kezdettől fogva állandóan Mesternek nevezte. (Ján. 1, 38. és 49; Luk. 9, 38.)

Fentebb már említettük, hogy Krisztus köré hogyan tömörültek az emberek; a szószoros értelmében «megrohanták őt». (Márk 3, 10.) «nagy sereg» követte (Márk 5, 24; Luk. 5, 1.) és szorongatták őt (Luk. 8, 45.), sőt egy alkalommal a tömeg «majd agyonnyomta őt». (Luk. 8, 42.)

A házak és zsinagógák kicsinyeknek bizonyultak növekvő hallgatóságának befogadására. (Márk 1, 33; 2, 2; 3, 7. 20.) És «tartóztaták őt, hogy ne menjen el tőlük». (Luk. 4, 42.)

Hogy hallgathassák a Mestert, az emberek elhagyták otthonaikat, nagy távolságra követték őt, még a messze, kietlen pusztába is (Márk 1, 45; 6, 33). ide batyuban csak ép annyi eledelet vive, amennyi egy napra elégséges. De Krisztus szava annyira elbájolja őket, hogy még az étetről-italról is megfeledkeznek, sőt még az éhség veszélyére is, étel-ital nélkül, három napig kitartanak a Mester mellett: «Szánom a sereget – mondja Jézus – mert immár három napja tartanak velem és nincs mit enniök; és ha étlen bocsátom haza őket, ellankadnak az úton, mert némelyek közülük messzünnenné jöttek». (Márk 8, 2-3.)

Krisztus a városiakra is óriási hatással volt:

«Bámulának tanításán, mert hatalommal teljes volt az ő beszéde». (Luk. 4, 32.) «Álmélkodának a seregek az ő tanításán» (Máté 7, 28-29.) «Mert úgy tanítja vala őket, mint akinek hatalma vagyon, nem pedig mint az írástudók. (Márk 1, 22.)

Krisztus egy-egy szavával vagy tekintetével világfiakból hűséges tanítványokat, súlyos bűnösökből szent bűnbánókat, ellenkezőkből barátokat alakított. (Márk 2, 14; Luk. 22, 61; stb.)

Gyermekek, akik anyukat mindenkinél jobban szeretik, az idegenektől pedig húzódoznak vagy félnek, Krisztushoz vonzódnak, hogy karja között pihenhessenek (Máté 19, 14; Márk 10, 14; Luk. 18, 16.)

Egy zsinagógafőnök leborul előtte és alázatos reménykedéssel jelenti Neki: Leányom halálán van. (Márk 5, 23.) Egy vak újtát állja és esedezik, adja vissza neki látását. Egy szegény beteg asszony utat tör a tömegben, Krisztushoz tolakszik, hogy csak ruhájának szegélyét érintesse. (Máté 9, 21; Márk 5, 28.)

Nyilvános bűnösök kiérzik Jézusból a megbocsást, megértést és irgalmat (Máté 9, 9 s köv.; Luk. 15, 1 s köv.; 19, 7; Ján. 8, 4-11.). Pilatus felesége talán csak álmában látta Krisztust, de könnyörög érdekében férjénél.

Még az írástudók, Krisztusnak legádázabb elleniségei is törvénytudónak ismerték el őt (Máté 12, 38; Luk. 20, 21 s 28 s 39; Ján. 3, 2; 8, 40). Közülük az egyik meglátván Krisztust, monda neki: «Mester követlek téged, bárhová mégy!» (Máté 8, 19.)

Krisztus meg tudott állítani egy temetési menetet. Kísérelné meg ezt csak egy más magános ember!

Krisztus kétszer is kiüzte az árusokat a templom-

ból, először nyilvános működése kezdetén az első húsvétkor (Ján. 2, 13 s köv.), másodszor a szenvédés hetében (Máté 21, 12-17). Felborította a pénzváltók asztalait, amelyeken fénylett az arany, ezüst és szétszórta a nyeréskedők pénzét. Kötelekből font ostorral kihajtotta a kereskedőket a juhokkal és tulkokkal együtt. Elképzelhetjük, hogy milyen érzékeny veszteséget jelentett ez. Felforgatta a galambárusok székét. És íme, az árusok nem szegültek ellen a kiüzésnek, mert Jézus személyének megbűvölő fenségén kívül azt is látták, hogy a nép mellette foglal állást (Márk 11, 15-17; Luk. 19, 45-48; Máté 21, 12-14; Ján. 2, 14-16.)

Fentebb hallottuk már, hogy Krisztusnak elleniségei hetekig, hónapokig szöttek ellene a legfogasabb és legfondorlatosabb hálókat és csapdákat állítottak fel vesztére, de ő egyetlen szavával semmivé silányította álnok szándékukat.

Krisztus ellenségeinek végre fel is kellett hagyni a vele való vitatkozással (Máté 22, 46; Luk. 19, 48; 20, 40.) és kénytelenek voltak más fegyverekhez nyúlni.

A főpapok és farizeusok poroszlókat küldtek ki, hogy elfoglják Krisztust, de ezek nélküle tértek vissza és a főpapok kérdésére, hogy miért nem fogták el őt, így feleltek a poroszlók: «Soha ember így nem beszélt, mint ez az ember». (Ján. 7, 46.)

Mindenki, barát és ellenség, hívő és hitetlen Krisztus személyének és szavának hatása alatt állott. Jól mondották róla az emmauszi tanítványok: «Férfiú volt, hatalmas a tettben és szóban Isten és az egész nép előtt». (Luk. 24, 19.)

2. FEJEZET.

Krisztuson kívül a földön minden mulandó.

E földön Krisztuson kívül többé-kevésbé minden mulandó! De még mennyire mulandó!

Áthajolsz egy sír kerítésén, elhajlítod a szomorúfűz ágait és megkísérled kibetűzni a sírkönek elfakult feliratát. Megtudod, hogy egy ember nevét ismerteti meg veled, aki valamikor az országnak egyik legtekintélyesebb, legszámottevőbb polgára volt. És most?

Azok a nagy hadvezérek, hódítók, akik életükben hírnevkkel az egész világot betöltötték, akiket kortársaik megcsodáltak, szinte istenítettek, már csak a történelmi könyvekben szerepelnek.

A világ leghatalmasabb nevei is elhalványulnak, kivesztek vagy kiveszőben vannak.

Ki fél ma Attilától, aki valamikor egész Európa korlátlan ura volt, de már halála pillanatában megkezdődött hódításának összeomlása.

Kozlov orosz tudós nagyra volt azzal, hogy, mint állítja, megtalálta Dzsingisz kán sírját. Kit lekesít ez a tény? Alatta a mongolok megalkották a világ legnagyobb birodalmát, amely területre nézve eddig a világon fennállott. Nagyobb volt, mint Sargoné, Nagy Sándoré és a rómaiaké. És íme életével már össze is omlott küzdelmének minden eredménye, megsemmisült és eltűnt, mint a hirtelen zivatar.

Ki törödik ma komolyan azzal, hogy ki volt, mit mondott, hogyan élt XIV. Lajos, Nagy Katalin, Oroszlánszívű Henrik, Nagy Péter, Ferenc József stb.

Nincs e földön még oly szegény ember is, aki öket komolyan tisztné, nevükre fejet hajtana. Sőt a néptömegek nem is tudnak, nem is hallottak róluk.

Ha egy fejedelem meghal, koronát tesznek hullafejére, jogart élettelen, fagyos kezébe. De ki veszi mindezt komolyan?

Vagy talán a bölcselők, a népek tanítói, oktatói élnek tovább az emberek emlékezetében és szívében?

Hánya ismerik, hogy ki volt és mit tanított Sokrates, Platón, Aristoteles, Kant, Hegel, Diderot, Voltaire és a többi?

De tegyük fel, hogy sokan ismerik e nagy neveknek írásait, könyveit, tanításait, sőt mondjuk, hogy életük nagy részében még alaposan át is tanulmányozták műveiket, vajon megértik-e ezeket? Lássuk csak!

Voltaire írja, hogy ha két ember találkozik és az egyik nem tudja, mit beszél a másik, a másik pedig úgy tesz, mintha értené: ez a bölcselés.

Kantnak hazánkban legalaposabb ismerője Dr. Pauler Ákos volt, a bölcselés egyetemi tanára a Pázmány P. egyetemen. Ő írta a német bölcselő születésének kétszázados évfordulóján, hogy «Kant filozófiájának valódi értelme és helyes magyarázata még napjainkban is vitás». («Napkelet» c. folyóirat. 1924. V. füz. 431. old.)

James, a legnagyobb amerikai bölcselő megvallja, hogy Kanton sohasem értette meg. (Flouvnay: W. James filozófiája. Bp. 1917. 49-50. old.)

Dr. Hessen János, az ismert német bölcselő művet írt Hegelről, tehát alaposan kellett vele foglalkoznia. De megvallja, hogy gyakran nem értette meg. («Hegels Trinitätslehre, zugleich Einführung in Hegels System. Freiburg, 1923.)

Hegel különben maga panaszkodott egy alkalommal, hogy csak egy tanítványa értette meg, ez is félreértette.

Madách mondja; «A bölcselő csupán költészete azoknak, mikről nincs fogalmunk». (Ember tragédiája.)

Petőfi is meggyőződvén a bölcselői rendszerek életrevalóságának hiányáról, felkiáltott: «A bölcselők között a legbölcsebb az, aki sohasem bölcselkedik».

Különben is, ma egy érettségizett ifjú többet tud az általános ismeretekből, mint Sir Newton Isaac.

A tegnapelőtti újságot nemde már papírkosárba dobod? Régi kiadású lexikonaidat még a régiségekereskedő sem veszi meg.

Nézd meg azt a hajót, amelyen öregatyád utazott, ma már ócskavas.

Nézd a villanykörtét, amelyet Edison használt. Csak az egyik múzeum fiókjában őrzik.

Az új találmányokra (repülőgép, rádió stb.) az emberek néhány hétag bámulnak, de azután rajtuk is érvényesül a közmanedás: «minden csoda három napig tart».

Mikor Sir Simpson James feltalálta a kloroformot, az edingburgi egyetem őt a legnagyobb embernek nevezte. Ma? Hol használnak kloroformot?

A nagy tudósok, bölcselők, írók, költők könyveit csak elenyésző kevesen olvassák, a legtöbbjét az idő a könyvtár-koporsók porfogóiá fokozza le.

És a nem kereszteny vallások?

Mi lett a sumirok, asszíriák, babiloniák isteneiből? Hogy eltűnt a görög-római Olympus!

Milyen ájultságban teng a buddhizmus és mennyire szétesett. Nemcsak országokként, hanem közszégekként, családokként és egyesekként mennyire különböző tartalomban és külsőségekben. A buddhizmusra is vonatkozik a mondás: Ahány ház, annyi szokás. Mint egységes egész, már régóta megszűnt lenni.

(Dr. Job. Auf hausen: Christentum und Buddhismus. Leipzig. 1922.)

Milyen haldoklävá vált a mohamedanizmus, mi-helyt megszünt híveit az aranynak, zsákmánynak és nőknek ígéretével a hódító háborúkba hajszolni. Chamberlain írja: «A mohamedanizmus minden haladásnak és művelődésnek párrát nem találó akadálya. Európában, Ázsiában és Afrikában Damascus-kardként lóg a fáradsággal igyekvő művelődés felett». (Grndl. d. XIX. Jahrh. I. köt. «Römisches Recht c fej.)

Minden mulandó e földön és még mennyeire! Viszont a következő fejezetekben látni fogjuk, hogy milyen egyedülállónan, csodálatosan, elevenen és élte-tőén múlhatatlan Krisztus személye, tanítása és hatása!

3. FEJEZET.

Krisztus hatása az egyénekre.

Csodászerű, hogy a bitófán kivégzett Krisztusnak ép az ő halála után, milyen gyorsan és milyen számosan hódoltak meg.

Már az első pünkösd vasárnap 3000, majd 5000 megtérő szegődött Krisztus zászlaja alá. Fél ember-öltő után pedig már azt írhatta Szent Pál, hogy Krisztus tanítása elhatott az egész földre és eljutott a földkerekség határára. (Róm. 10, 18.) Éspedig el-jutott a legvéresebb, legkegyetlenebb, legembertelenebb üldözések, belső és külső akadályok ellenére.

Már az 1. században még a császári családnak is több tagja kereszteny. Pl. Titus Flavius Vespasianus római császárnak ($\dagger$ 81) két unokatestvére, *Titus Flavius Clemens consul* és Flavia Plantilla, utóbbinak

leánya *Domitilla* és a császár nővérének leánya *Flavia Domitilla*. Ezek közül három, a dült betűkkel jelzettek vértanúhalált szenvedtek Krisztusért.

Plinius, Bithynia és Pontus római helytartója írja Traján császárnak (98-117), hogy mily nagy a száma a «sok minden korú, minden rangú és minden nemű» keresztyének.

Szent Jusztin a 2. században elmondhatta: «Nincs nép sem a görögök, sem a barbárok között, sem más népcsaladban, mely nem a keresztre feszített Jézus nevében imádkozik a világ teremtőjéhez és atyához». (Diai. c. Tryph. 117.) Tertullián pedig a 3. században: «Mi csak tegnap keletkeztünk és mégis már elárasztjuk városaitokat, szigeteiteket, váraitokat, helyiségeiteket, seregeiteket, taboraitokat és néptörzseiteket. Híveink jelen vannak a népgyűlésben, a palotákban, a tanácsban és a bírák között».

Ugyancsak csodászerű Krisztus hatása az egyesekre. Vegyük példának csak a farizeus fiának és ugyancsak farizeusnak, a tarsusi Saulnak esetét. Gamaliel rabbi tanítványa volt, római polgár, rajongó, vakbuszgó, vakhitű zsidó és Krisztus követőinek ádáz, bősz, dühödt ellensége, aki abban kereste és találta kedvét s örömet, ha összefogdoshatta, feljelenthette és halálba cipelhette Krisztus követőit.

És íme, mi lett ebből a vérszemjás, Krisztust gyüllőlő Saulból? Krisztusnak legnagyobb, legálldozatosabb, leglelkesebb követője, kedvelője, apostola: Szent Pál!

«Mindent szemétnek tekintek – hangoztatta – csakhogy Krisztus legyen a nyereségem.» (Fil. 3, 8.)

Hogy milyen szenvédélyesen és lángolónan meg szerette Krisztust és mekkora áldozatot hozott érte, azt következő rövid szavai is némikép sejteni enge-

dik: «Krisztus szolgái ök? Én még inkább: számtalan fáradság, igen sokszor fogás, módfelett való verések, gyakori halálveszély által. A zsidóktól öt ízben kaptam egy hiján negyven ütést. Háromszor szenvedtem megvesszőést, egyszer megkövezést, háromszor hajótörést, éjjel és nappal a mély tengeren voltam. Gyakran voltam úton folyóvizek veszélyében, veszélyben a saját nemzetembeliekől, veszélyben a pogányoktól, veszélyben városban, veszélyben pusztaságban, veszélyben tengeren, veszélyben hamis testvérek között, fáradságban és nyomorúságban, sok virrasztásban, éhségben és szomjúságban, sok böjtölésben, hidegben és mezítelenségen: eltekintve attól, ami ezenfelül van, naponkinti zaklatásom, az összes egyházak gondja. Ki szenved, hogy én ne szenvednék? Ki botránkozik meg, hogy én ne égnék? Isten és a mi Urunk, Jézus Krisztusnak Atyja, ki áldott legyen minden földön, tudja, hogy nem hazudom». (II. Kor. 11, 23-31.)

Az élvhajhászó, romlott erkölcsű római észrevette, hogy rabszolgája mosolyogva jár-kel, sokkal pontossabban, lelkismeretesebben végzi dolgát. Viszont másutt a rabszolga nem tudta megmagyarázni, hogy ura minden külső megokolás nélkül miért kezd vele emberségesen bánni, öt testvérenek szólítani, sőt miért szabadítja fel és ajándékokkal bocsátja el. . . Vagy, hogy gazdája lakásából eltünnek Zeus és a többi isten szobra ... És így erjedt a kovász és terjedt Krisztus ismerete, tisztelete és követése Itáliában és Egyiptomban, Galliában és Germániában, a szélrózsa minden irányában, eljutva még a sivatagokba, a hegyek szakadékaiba és az öserdők rengetegeibe is.

Es Krisztus a mai napig is a legnagyobb bűnösökből szenteket nevelt, a legerősebb szenvedélyeket is meg-

fékezte, ma is a megtérések millióit és az erkölcsi csodák százezreit tudja felmutatni.

Jézus nevére ma is milliók meghajtják fejüket, temploma előtt leemelik kalapjukat, nagypénteken csupán jelképezett sírja előtt leborulnak. Személyét megörökítik a bazilikák és dómok, a Belliniek, Munkácsyak, Danték, Pascalok, Papinik s. i. t.

És Krisztus hatásának csodáját megbámulhatjuk minden korban, minden nemben, minden fajban, minden állásban és hivatásban.

Málta szigetén, a régi Szent János lovagok templomában nyugosznak páncélosán, átlyugatott sisakokba szorított koponyával, kardjukat halálukban is összekulcsolt kezükben tartva, fölöttük pedig színehagyott címer és nehezen olvasható betűk mondják el, hogy mik voltak életükben: «Humilis in pace, prudens in consilio, fortis in pugna, audax coram morte!» alázatos a békében, okos a tanácsban, vaskezű a harcban, oroszlánszívű a halálban» – és boldog az életben! Mi tette őket ilyenekké? Ott a jelvény, mindeneknek a köpenyegén, a kardján, a címerében: Krisztus keresztre, a fölfeszített tanítása és kegyelme.

Krisztus már a zsenge gyermekek lelkét angyalivá tudja tenni, ifjúságát megóvja, a romlását, akaraterejét megacélöz, tetterejét felfokozza, eszményekért való lelkesülését feltüzesíti. Fényes, ragyogó példák rá a Szent Tarziciusok, Szent Ágnesek, Szent Martinák, Szent Ágothák, Szent Szániszlók, Szent Imrék és a legújabb korból Lisieuxi Szent Kis Teréz és annyi millió, szentté nem avatott, de szentül élő ifjú és hajadon!

Micsoda bámulatos, csodás, *belső* figyelmet tud teremteni és fenntartani Krisztus szelleme az Egyház papi testületében, a szerzetesekben és zárdákban.

A legkülönfélébb nemzetiségi, fajú, természetű, vér-mérsékletű és korú férfiak és nők, börtön, csendőr, rendőr és hadsereg nélkül életük végéig tökéletes engedelmességen élnek, vergődnek, küzködnek, fáradnak és szenvednek Krisztus halandó helyettesének, a pápának szavára. Mert Krisztus ma is él és uralkodik!

Milyen megható szertartás, amikor egy új, fiatal püspök elfoglalja főpásztori székét és hozzájárulnak a püspöknél néha félszázaddal idősebb öszhajú prelátusok, kanonokok, apátok, prépostok, esperesek és plébánosok, hogy térdelelve és kézcsókkal fejezzék ki hódolatukat, készségüket és engedelmességüket, mert a püspök egyik apostol-utóda Krisztusnak! Mert Krisztus ma is él és uralkodik!

Vagy visszatérve a szerzetesrendekre: Micsoda fegyelem uralkodik itt, aminőhöz hasonlót nem találunk még sehol másutt, semmiféle más intézménynél. Ma egy szerzetes főnöke az illető háznak vagy az egész tartomány-, sőt az egész világ minden rendházának és rendtagjának és holnap már ismét az egyszerű rendtag, aki nemcsak külsőleg, látszatra, hanem lélekben, érzületben is feltétlen hódolattal engedelmeskedik a nálánál talán jóval fiatalabb, érdemtelenebb, tapasztalatlanabb új előljárójának, volt alarendeltjének.

És ez a feltétlen engedelmesség, nem úgy, mint a katonaságnál vagy a polgári hivatalokban, csupán a szolgálat idejére szorítkozik, hanem kiterjed a magánélet minden részletére is (étkezés, ruházkodás, szórakozás, felkelés és lefekvés ideje stb.)

Melyik bölcsleti, társadalmi, politikai vagy állami intézmény vagy tanítás tudott valaha vagy tud ma olyan önfeláldozó egész életüket fizetés, jutalom, ki-

tüntetés nélkül a betegeknek, nyomorultaknak, nyomorékoknak, gyógyíthatatlanoknak szentelt lényeket elővarázsolni, mint pl. a betegápoló apácák. És ezek miért áldozzák fel ilyen emberileg érhetetlen módon? Krisztusért teszik. Aki él és uralkodik lelkükben, intézményükben, áldozatkészségükben.

A hithirdetők tízezrei ma is elvándorolnak a vadak, a pogányok, az emberevők, a bélpoklosok közé, fizetés, földi jutalom reménye nélkül az otthon kényelme, nyugalma, biztonsága nélkül, ott-hagyva, feláldozva szülöt, testvért, hazát. Miért? Krisztusért! Aki ma is él és uralkodik, lelkesít, éltet és boldogít!

1928-ban a Fidzsi-szigeteken egy hőslelkű hithirdető halt meg: Nicouleau Ferenc, a makogai 400 tagú bélpoklos-telep (leprás-telep) volt lelkésze, aki maga is megkapta a rettenetes betegséget.

Nicouleau atya 1865-ben született és 27 éves korában hagyta el hazáját, Franciaországot, hogy soha többé oda vissza ne térjen. Miután már 21 évig dolgozott a Fidzsi-szigeteken mint hithirdető, meghallotta, hogy a makogai bélpoklosok lelkésze, Schneider atya a tengeren vihar áldozata lett és azért a bélpoklosok számára önkéntes lelkész kerestek. A hőslelkű pap azonnal jelentkezett szolgálatra és 1913 óta híven gondozta a szerencsétlen bensszülött bélpoklosokat. *1922-ben maga is megkapta a betegséget*, mire a hatóságok közölték vele, hogy *ezentúl nem szabad elhagynia a telepet*, nehogy valakit megfertőzön bajával. *Nicouleau* atya himnust énekelt a borzasztó hír hallatára és ettől fogva époly szigorú felügyelet alatt állott, mint bármely más beteg. Neki is egy lombsárt adtak lakásul, azonfelül kiváltságkép kapott egy kis kunyhót kápolnának, ahol a szent-

misét bemutathatta. Ministránsa egy féllábú bél-poklos ifjú volt.

A beteg misszionárius legkedvesebb foglalkozása ezután az lett, hogy falábakat faragott az amputált bélpoklosoknak. *Neki is amputálták egyenkint a láb- és kézujjait*, melyek vérmérgezéssel és időelőtti halállal fenyegették. Az utolsó évben már szánalmas látványt nyújtott a bélpoklos pap. A szervi funkcionális zavarok nagy fájdalmakat okoztak neki, de mindezt állandó jókedvvel viselte.

A kidölt apostol helyébe *mindjárt másik lépett*: Marcel atya Lyonból. A makogai bélpoklos-telepen még 12 európai és 10 bennszülött apáca gondozza a betegeket. Bizony *ezek közül is többen megkapták a rettentetés és gyógyíthatatlan betegséget*.

És hány ezer ilyen Nicouleau él, működik és áldozza fel magát – Krisztus iránt érzett mélyeséges szeretetből, mert Krisztus él és uralkodik és teremt ilyen erkölcsi csodákat.

Íme egy másik példa a sok, a számtalan közül:

1936-ban hagyta el hazáját Graham Rovley angol régiségbúvár és Reynold Gray ornitológus, hogy tudományos expedíciót vezessenek Északamerika sarki vidékeire. A két tudós esztendők óta a legnagyobb magányosságban élt. Legutoljára a Hudzon-öböl egyik elhagyott földsávjárói adtak hírt magukról, ebben a jelentésben egy rendkívül meglepő találkozásról számoltak be.

Hófödte havasok között több mint 600 kilométerre a legutolsó emberi településtől, váratlanul egy fehér emberrel találkoztak, akitől, mint kiderült, elszakadva a világtól, a vándorló eszkimó törzsekkel él együtt. A különös fehér ember megállt előttük és így mutatkozott be: Pater Bazin vagyok – mondta

az angol tudósoknak. – Ediene Bazin francia pap már öt év óta él az eszkimók között és minden összetettetése megszakadt a nagyvilággal. Még rádiója sincsen. Az angol kutatók «a föld legmagányosabb emberének» nevezték el őt. Beszélgetés során P. Bazin elmondotta, hogy a gondjaira bizott eszkimókat hogyan tanította meg a kultúra legelemibb feladataira. Vezetése alatt a félvad eszkimók egészen átalakultak: megszűnt közöttük a kíméletlen harc az utolsó falat táplálékért, most már szinte versengenek abban, hogy a vadászszákmányt testvéreien megosszák egymás közt. Az angol expedíció egyik napon abba a helyzetbe került, hogy elfogyott a kutyák számára szükséges elelmet. Éppen azon tanakodtak, hogy a derék állatok közül melyiket öljék meg a többiek kedvéért, amikor váratlanul egy kis eszkimó megjelent és elvezette őket övéihez. Ott azután a kutyák jöllaktak a kitűnő rozmárhúsborról. Csak hetek múlva tudták meg, hogy az eszkimók páratlan nagylelkűséggel legutolsó tartaléukat áldozták fel, mert Pater Bazin szavából és példájából, helyesebben Krisztuséből, megtanulták az önzetlen, áldozatos, még az állatokra is kiterjesztett szeretetet. Krisztus él, tanít és nemesít!

E sorokat az 1941. évi karácsonyi éjfeli szentmisének élménye íratja le velem. 1941 dec. 24-én éjjel rémséges havas-esős és szélviharos idő dühöngett. Szinte életveszélyes volt a járás-kelés. Ilyen időjárásban, hozzá éjjel, a kutyát sem engedi az ember a szabadba. És a nevezett napon mégis mit tapasztaltunk?

Már félórával éjfél előtt sűrű rajokban jönnek az emberek, alaposan bebugylálva, a hatalmas, nagy templomba: gazdagok és szegények, férfiak és nők,

katonák és polgári személyek. Köztük látni meg-hajlott vállú öregeket totyogva, sőt csöppnyi gyermeket is édesanyjukkal. $\frac{1}{2}$ 12 órakor már csak nehezen, lépésről-lépéstre lehet a templom belsejébe jutni; pont éjfélkor pedig már senkinek sem sikerül a templom küszöbét átlépni. Zsúfolva a templom. minden talpalatnyi hely elfoglalva.

És ezeket az embereket nem parancsszó, nem kényszer hozta ide. Eljöttek önként, örömből, hálából, részvétből, együttérzésből, ösztönszerű, őszinte vágyódásból, imádatból.

És ez az eset a forgó, változó, minden tekintetben újra meg újra megújuló világban közel 2000 év óta minden évben megismétlődik. És nemesak nálkunk, hanem Betlehember, New-Yorkban, Sidneyben, az óceáni hajók kápolnáiban és mindenütt, ahol Krisztust ismerik és szeretik.

Melyik más, 2000 év előtt született és hozzá bitófán kivégzett ember születésének évfordulójára, tiszteletére, ünneplésére telnek meg a legszebb épületek, még ilyen borzalmas ítéletidőben is? Lehetséges, hogy ez az ember, akinek tiszteletére mindez történik, közönséges halandó volt?

A hívek pedig amaz éjjel is áhítatosan hallgatták és minden év karácsony éjjelén hallgatják a városi székesegyházakban, a falusi templomokban és a rádión át a tanyai puszták viskóiban is az Úr születéséről szóló prédikációt és imádkozva ismételgetik vagy éneklik: Dicsőség a magasságban Istennek és a földön békesség a jóakaratú embereknek!

Krisztus él és uralkodik.

4. FEJEZET.

Egy kis összehasonlítás.

A bölcs Seneca undorítóan hízelgett Claudius római császárnak, őt istennek mondta. De alig hogy Claudius lehunyta szemét, ugyanez a Seneca a legelősebb gúnyiratot szerkesztette ellene «Eltökösödés» («Apokolokynthos») címmel, amelyben a többi közt leadta, hogy Claudiust az istenek sorából kilöktek – persze, hogy legközelebb helyet adhassanak utódjának, Nérónak.

Seneca módjára viselkedtek honfitársai is. És hogy ez a gondolkozás- s érzésmód nem szorítkozott csupán a római birodalomra, mutatja az a sokkal újabb, de nemzetközivé vált szállóige: «Le roi est mort, vive le roi» («A király meghalt, éljen a király»).

A király halálát a régi francia szokás szerint csak egy herold hirdette a palota erkélyéről,¹ ellenben az új királyt már mindenki éltette, az elhunytról már nem is illett megemlékezni vagy ez nem is látszott tanácsosnak.

De az elődnek néha meg sem kell halnia, hogy lélekben márás eltemessék, elhagyják, cserbenhagyják és mint élő halottól végleg elforduljanak. Íme 1. Napoleon példája.

Míg hatalma teljén volt, körülrajongták, körülhízelegték és köréje furakodtak, mint éjjel a szúnyogok az égő villanykörte köré. De amikor szerencsescsillaga csupán csak *kezdett* hanyatlani, már meg kellett ízelni a nagy császárnak a tőle való hűtlen elszakadásnak, hálátlanságnak, a róla való megfeledkezésnek teljes keserűségét. Mikor Elba szigetére ért, anyja és Paula kivételével testvérei, sógorai, rokonai,

¹ Utoljára XVIII. Lajos halálakor. 1824 okt. 24-én.

akikre császári családját építeni akarta, sorsára hagy-ták. Közben felesége, Jozefin is meghalt. Előzetesen levelet sem írt a császárnak.

A lipcsei csata után minden szövetségese elhagyta Napóleont. 1814 április 1-én a senatus, amely még csak néhány héttel előbb rabszolgaként várta császári parancsait, elfordult tőle, a következő napon pedig kimondotta a császár trónvesztését. Talleyrand. Napoleon jobbkeze és legbizalmasabb tanácsadója hűtlenül elárulta urát, sőt a bécsi kongresszus az ő javaslatára határozta el Napoleon száműzetését. (1815 március 13.)

Marmont, akit Napoleon együtt nevelkedett és akit a császár fokról-fokra emelt, akit herceggé tett, most egész hadtestével a császár ellenségeihez, a szövetségesekhez pártolt. A császár saját apósa, Ferenc császár kijelentette, hogy vejéről hallani sem akar többet. A tábornagyok nyíltan megtagadták neki az engedelmességet. Bernadotte-t, a volt altisztet Napóleon tábornaggyá és hercegi rangra emelte; sok bűnét megbocsátotta. Most ez az elsők között volt, akik Napoleon ellen fordultak.

Napóleonnak két bizalmas szolgája volt. Mindkettő megszökött tőle. Már csak utolsó hívei vannak körülötte: az anyja, két testvére és még hárman. De amikor kérdezi tőlük, hogy ki hajlandó őt el-kísérni, az anyja kivételével a többiek zavartan kitérő választ adnak. Titkára is megszökött mellőle. A császár szerette volna magával vinni háziorvosát, Maingaud-t, de ez is vonakodott őt követni.¹

¹ Lásd e részleteket bővebben Tower Vilmos művében: «Amit Napoleon életrajzai elhallgatnak». Budapest, 1937 vagy olasz fordítását: «Cio'che le biografie di Napoleone non dicono Alba. 1940».

És most e nagy, hatalmas, világtörténelmi személyek után ellenpélda gyanánt hadd említsem meg a magamfajta, nyomorult, bűnös, ici-pici jelentőségű csekélyiséget.

Ha akár a magam városában vagy hazámban járok-kelek, akár a közel vagy távol külföld valamelyik idegen városába, falujába jutok el, úton-útfélen rámköszöntenek az emberek: «Dicsértekk az Úr Jézus». Férfiak és nők, öregek és gyermekek, és ez a köszöntésük önkéntes, őszinte, szívből fakadó. Van benne egy nagy adag tisztelet, hódolat, hitvallás és világítéti szint-vallás. Akárhányan a köszöntésen kívül még kezemet is megcsókolják. Sőt egyes helyeken személyemnek sok kiváltság is kijár.

Pedig szűkebb körömön kívül ezek az üdvözlők engem nem is ismernek, azt sem tudják, ki fia és hová való vagyok, mi a nevem, milyen nemzetiséghez tartozom, milyen nyelven beszélek. Azt sem tudják, nem is sejthetik, szeretem-e, kedvelem-e hazájukat vagy ellenséges érzületű állam polgára vagyok-e.

Csak egyet tudnak rólam. Reverendámról látják, hogy papi szolgája vagyok a közel 2000 évvel azelőtt bitófán, két gazember között kivégzett Krisztusnak! Csak azt tudják, hogy valamelyes közöm van Krisztus hoz, hogy én is híve, követője vagyok neki, talán a legméltatlannabb, a legérdemtelenebb, kit e fölei háta hordozott, de van bennem valami abból a Krisztusból.

Íme, ennyire él Krisztus idehaza és a messze idegenben! Nem szükséges, hogy ő maga jelenjék meg, elég, ha egy vadidegen halandó tűnik elő, akinek a ruhája Krisztusra emlékeztet és már is emelődik a kalap, járja a kézcsök és elhangzik Krisztus dicsérete!

Ilyen csodásan múlhatatlanul él Krisztus! Ezt a

világötörénelemnek egyetlen más személyéről sem állapíthatjuk meg! Ez egyedül csak Krisztus kiváltsága!

5. FEJEZET.

A vértanúk.

Amidőn Krisztus hatásáról beszélünk, amelyet egyesekre gyakorolt, talán legkiemelkedőbbek e téren a keresztény vértanuknak nem százai, nem ezrei, nem százezrei, hanem milliói, még pedig minden időben, a legrégebb kortól a mai napig. Ezek életüket, vérüköt, családjukat áldozták fel Krisztus iránt érzett emberfeletti szeretetből. E vértanuk között nemcsak javakorbeli férfiakat találunk, hanem nagy számban aggastyánokat és hajadonokat is.

A rengeteg, megszámlálhatatlan sok vértanú közül csak példakép említünk néhányat.

Traján császár maga elé idézte Ignácot, Antiochia püspökét, aki félelem nélkül jelent meg. A püspök védi, nem önmagát, hanem hitét és Krisztusát. A császár arra ítéli a püspököt, hogy két papjával együtt Rómába vigyék őt és ott a cirkusz vadállatok szétmarcangolják. Ignác örömmel fogadta az ítéletet és hálát adott Istennek, hogy méltó lehet Krisztusért szenvédni. Attól félve, hogy a római keresztények közbe fognak járni életéért, ezt írta nekik: «Engedjétek meg, hogy az állatok eledele legyek, mert általuk Isten nyerem meg. Isten búzája vagyunk és kell, hogy az állatok megöröljenek, hogy Isten tiszta kenyerévé válhassak. »¹⁰⁷-ben a vadállatok szét is szaggatták testét.

Polykárpot, Szent János apostol tanítványát felszólította a pogány prokonzul, hogy gyalázza Kriszt-

tust, ha kedves az élete. Polykárp így felelt: «Nyolcvanhatal éve, hogy Krisztust szolgálom és sohasem tett nekem rosszat, hogyan gyalázhadtam királyomat és Megváltómát?» Máglyára ítélték és oda akarták szegezni, mire így szól: «Hagyjatok így, aki nekem erőt ad, hogy a tüzet kiálljam, erőt fog adni ahoz is, hogy szegeitek nélkül is mozdulatlanul maradjak a máglyán». Mozdulatlanul és örömmel halt is meg.

Lőrinc szerpapot felszólította a pogány prétor, hogy szolgáltassa ki az Egyház kincseit. Lőrinc erre egy nagy csapat szegényt, aggastyánt, nyomorék embert vitt a prétor elé e szavakkal: íme, itt vannak az Egyház kincsei. A prétor a szerpapot kifeszítette egy vasrostélyon és alája izzó parazsat halmozatott fel. Lőrinc vidáman szenvedte a kínt és egy idő múlva odaszólta a préturnak: «Fordíttass meg, ez az oldalam már eléggé megsült».

A kereszteny Doria e szavakkal vált meg a vérpadra hurcolt férjétől: «Légy bátor és tégy bizony-ságot Istened előtt. Hevesebben dobog majd a szívem és büszkén fogok vele dicsekedni, hogy egy vértanú felesége lehettem.»

Szimforóza megjelenik hét fiával a pogány bíró előtt. A bíró rászól: «Ha nem áldozol isteneinknek, téged is, fiaidat is megkínoztatom». Szimforóza végigtekint hét fián, az ő szent büszkeségén. Szíve megremeg, de a nyolcszoros halálnál is nagyobb Krisztus iránti szeretete. Felkiált: «Lehetséges, hogy oly boldog legyek, nyolcszor halni meg Krisztusomért?»

A vértanúk között szerepelnek óriási számmal olyanok is, akik nem az anyatejjel szívták magukba Krisztus szellemét, hanem ellenkezőleg, akik keresz-

tény-ellenes családban és légkörben nevelődtek, sőt akik közül sokan előbbi életükben Krisztus ádáz gyűlölői, a keresztenység ellenségei voltak.

És milyen embertelen kínzásokkal végezték ki a keresztenyeket. Özséb (Eusebius) írja: «Néhányukat bárddal végeztek ki, másoknak csontjait törték össze. Egyeseket lábaknál fogva, fejjel lefelé akasztottak fel, alájuk lassú tüzet gyújtottak, hogy az égő üszökről felszálló füsttől fulladtak meg. Másoknak füleit, kezeit vágták le, többi testrészüket szétzúzták. Egyeseket tüzes rostélyon sütöttek meg». (Hist eccl. VIII. 12.)

Számos helyen oly sok keresztenyt ítélték halálra, hogy a pallos eltompult és az elfáradt hóhérokat fel kellett váltani. A thebai légiónak 6600 tagját lemészárolták, mert keresztenyeknek vallották magukat. Csak Dioklecián császár idejében közel egy millióra teszik a kereszteny vértanúk számát.

A római keresztenyüldözések korában a pogányok varázslatnak tartották, hogy a keresztenyek a cirkuszban, a máglyán, a hóhér bárdja alatt vagy a tigrisek torka előtt nemcsak állhatatosan hüek maradtak Krisztushoz, hanem még örvendezve, Istennek hálát adva, szent lelkesedéssel fogadták a halált.

És nemcsak az ókorban és nemcsak Európában. Példának említem a japán katolikusokat a 16. században. Xavéri Szent Ferenc és a hithirdetésben utódai rengeteg japánt kereszteltek meg, de 1587 július 25-én száműzték az összes téritőket és száműzetés vagy halálbüntetés terhe alatt tiltották meg a kereszteny vallást. De a japán katolikusok csodálatra méltó szilárdságot, hűséget és halálmegvetést tanúsítottak.

A japán kormány és közegei dühöngtek a keresz-

tények ellen. A keresztfeszítés, az akasztás, fejvétel, máglya minden napos, sőt minden órás volt. De a keresztenyek hithűségét nem tudták megtörni. Nők önmagukat jelentették fel, gyermeket tolakodtak anyukkal és könyörögtek a vértanúság kegyelméért. Negyven évig tartott, míg az összes katolikusokat ki tudták végezni.

Néhány adat az újabb korból:

Az örmények jórésze katolikus. Kozülök sok ezret öltek meg 1895- és 1896-ban a mészárlások idején, de még többet 1915-16-ban a világháború során. Koreában 1827-ben, majd 1866-tól 1870-ig volt üldözés. Az első áldozatainak számát 1000-re, a négy véres esztendőét 8000-re becsülük. Annámban, Sziámban és Tonkingban 1855-1862-ig és 1883-1885-ig dühöngött az üldözés. 40-nél több kereszteny vérzett el. Kínában az 1900-as boxerlázadás 8000 kereszteny életébe került. A régi oroszországi üldözések ről nincs pontos számszerű adat. 1839-től kezdve szinte az 1905-iki türelmi rendeletig állandóan nyomták és üldözték az egyesült görögöket. I. Miklós cár alatt 400 katolikus papot végeztek ki. A Csendes-tenger szigetein is akadtak vértanúk: például P. Chanel Alajos Mária hithirdető. 1860-ban a mohammedán fanatizmus kirobbant Damaszkuszban és környékén. Többszáz latin és főleg maronita szertartású keresztenyt megöltek. Uganda afrikai királyságban is voltak vértanuk a 80-as években (XV. Benedek-pápa 1920-ban boldoggá avatta a 22 ifjú ugandai vértanút).

A «*Dictionnaire de théologie catholique*» 1800-1918-ig vagyis 118 év alatt 57.000 vértanúról szerzett tudomást.

Hát még a legújabb időben. Ott van a mexikói

keresztény üldözés 1925-30-ig nérói vallásüldözés indult meg a katolikusok ellen. Nemcsak vagyonuktól, állásuktól, otthonuktól és szabadságuktól fosztották meg a katolikusok ezreit, hanem százzára keresztre feszítették őket és ezek Krisztust éltetve panasz nélkül fejezték be vértanú életüket.

Tudjátok, k. olvasóim, hogy mivel büntették a titokban miséző, gyóntató, áldoztató papokat? Lepra-bacillusokat fecskendeztek be vérükbe. És ezek a papok inkább a legvérengzőbb és a legfájdalmasabb kínzásnak tették ki magukat, hogysem valamely hívőtől megtagadták volna a szentségek kiszolgáltatását.

Még tömegesebb és vérengzőbb volt az 1934-8. évi spanyol vallásüldözés. 30.000 spanyol pap közül 9000 áldozta fel életét, de nem akadt egyetlen egy sem, aki megtagadta volna hitét, holott sokszor megmenekülhetett volna egyetlen egy, Krisztust megtagadó szó árán.

A bolsevista Oroszország vallásüldözései sokkal ismeretesebbek, hogysem több példát kellene fel említenem a vértanuk hősiességéről. Csak egyetlen példa jellemzésül: Egy papot szibériai hidegen, mezítelenre vetkőztettek és vörös vízzel locsolgatták, úgyhogy a víz megfagyott testén, míg csak ő maga is meg nem fagyott, de közben valószínűen ő is állandóan imádkozott vagy Krisztust dicsőítette.

Micsoda belső erőnek kell Krisztus személyében és tanításában lenni, hogy minden időben, minden fajú, színű és nyelvű népnél százszerek szívesen, örömmest áldozzák fel érte életüket!

Krisztus él és uralkodik!

6. FEJEZET.

Krisztus hatása az egyetemességre.

Krisztus nemesak, mint láttuk, az egyesekre gyakorolt példátlan és közel 2000 éven át, állandó, folytonos hatást, hanem hasonló páratlan hatást ért el az egyetemesség terén is.

Egy ember sem fordította ki annyira sarkából a világot, mint Krisztus.

Nyilvános életének három éve jobban hozzájárult az emberiség megújításához és megnemesítéséhez, mint a tudósoknak minden találmánya és az erkölcs-hirdetők minden intése.

Születése a történelem legnagyobb, legfontosabb adata. Nincs esemény, korszak, felfedezés, talalmány, amely összehasonlítható volna Krisztus születésével.

Hogy mit jelentett Krisztus születése, abból is láthatjuk, hogy ketté szelte a világ-történelmet, amennyiben születésétől számítjuk az éveket. Ma már nemcsak egész Európában, hanem Japánban. Egyiptomban, Indiában, sőt Kínában is a keresztény időszámítást vezették be. Még a legtöbb zsidó imaház feliratában is a katolikus Gergely-naptár szerint számított évet szerepeltetiük.

Tulajdonképen csak két történeti korszak van, Kr. előtti és utáni. Mi több, valóságos történelem voltakép csak Krisztussal kezdődött. Halljuk csak erre vonatkozóan egy hírneves, de kereszteny szempontból igazán nem elfogult írónak megállapítását:

«Jézus születése az emberiség egész történetének legfontosabb keltje. Nincs az a csata, uralomrajutás,

természeti tüinemény vagy felfedezés, melynek a jelentőségét a galileinek rövid földi életével össze lehetne hasonlítani. Egy csaknem kétezer éves történelem igazolja ezt, pedig még alig jutottunk a keresztenység küszöbéig. Benső, mély megokolása van annak, hogy azt az évet elsőnek nevezzük és időket onnan számítjuk. Igen, bizonyos értelemben mondhatnók, hogy a voltaképeni «történelem» csak Krisztus születésével kezdődik. Azoknak a népeknél, melyek még ma sem tartoznak a keresztenységhöz, mint kínaiak, indiaiak, törökök stb., még ma sincs igazi történelmük, hanem egyik oldalról csak uralkodóházaik, mészárlásaiak és hasonlóknak *krónikáját* ismerik, másrészt történetük csupán a megszámlálhatatlan milliók csendes, megadott, csaknem állatiasan boldog élélegélese, akik nyomtalanul tűnnek el az idők éjjelében. Hogy a fáraók birodalmát Kr. e. 3285-ben vagy 32850-ben alapították-e, érdektelen. Ha Egyiptomot az egyik Ramses alatt ismerjük, ez annyi, mintha mind a 15 Ramses alatt ismerők». (Chamberlain: Die Grundlagen des XIX. Jahrhundertes. VI. Aufl. I. B. 47. old.)

Krisztus történelemalakító, örök és elpusztíthatatlan értékeket adott a világnek és az emberiségnek. Megdöntötte a római világbirodalmat és helyébe sokkal időtállóbb, elterjedtebb, népesebb intézményt állított fel, amely a legmélyebbre süllyedt népeket is erkölcsre és munkára tanította.

Krisztus szolgái térítették és nemesítették meg az összes európai népeket, köztük a mienket is. A népvándorlás idején, amkor a művelődésnek minden oszlopa összedűlt és minden, ami emelkedést jelentett, romhalmazzá égett, csak Krisztus evangéliuma és egyháza volt az, amely éppen e romboló

népeket szavával és imájával nemcsak megfékezte, hanem őket az istenszeretet, művelődés és emberiség szolgálatába szegődtette. A barbárok gránittömegeit átgyúrta. Felszántotta a pogányok lelkének szűzföldjét és elvetette benne az igazi Istenismeretnek, keresztény erkölcsi és jogi rendnek, a művelődésnek magvait, amelyeknek gazdag gyümölcséből fogyasztunk ma is. Krisztus szolgái teremtették meg az általános népoktatást, az összes iskolafajokat, az elemítől az egyetemig, a keresztény szeretetnek ma már mindenütt ismeretes és elterjedt szociális intézményeit.

Krisztus tanítása volt az, amely a sivatagokat oázisokká, az öserdőket termékeny talajtá és a moreszarakat emberlakta vidékekké varázsolta; még pedig nem kényszermunkával, nem megadóztatással, nem pandúrokkal, hanem szerzetesrendjeinek önkéntes szeretetével és az ezek tanította hívek áldozatkézségével.

Ami Krisztus óta szép, nemes, lelket emelő indítvány, törvény, elhatározás, döntő lépés történt, ahoz Krisztusnak köze volt. A világtörténelemnek minden nagyobb, fontosabb, nemesítő, felemelő, boldogító változása közel 2000 év óta Krisztusra vezethető vissza!

Krisztus tanítása megtermékenyítette az egész emberiség gondolkodását és érzelmi világát, a tudományt, irodalmat és művészetet és új irányt adott az állami, politikai, gazdasági és szociális életnek. Dr. Hegedűs József «A szintetikus jogbólcslelet vázlata» c. nagy horderejű művében rámutat arra, hogy az 'általános emberi alapjogok eszmei irányítója és hordozója még mindig Krisztus evangéliumi jogalkotása. Szerző kimutatja, hogy a Krisztus adta

általános emberi, tökéletes elvek minden kor jogá-szainak lehetővé teszik az emberi életviszonylatok rendezésének megállapítását.

Krisztus elvei már azért is tökéletesek, mert minden idők minden helyén beváltak. Már az első századokban az uralkodók, a tiszttiselők, a törvényhozók amaz elvek szerint cselekedtek, döntötték és nyilatkoztak, amelyek teljes ellentétben állottak az ő pogány felfogásukkal. Amint egy történettudós mondja: «Az új eszmék már a levegőben voltak. Elfogadták azokat a nélkül, hogy kérdezték volna, kitől erednek».

A krisztusi világnézet és kereszteny életfelfogás még most is áthatja a világot és termékenyítő hatása még korántsem ért véget.

Krisztus még ma is, tudatosan vagy tudattalanul a világérdeklődés homlokterében él. Ő ma is a világ-nézetek központi izzó Napja, amely körül keringenek a többi nézetek és irányzatok holdjai és bolygóit. Krisztus szelleme az a hatalmas, hömpölygő ár, amely mindenkit magával ragad és aki ellenirányban úszik, hamar kifárad vagy csödöt mond.

Társadalmi, gazdasági, politikai, még száraz, elméleti tudományos tereken folyó harrok hátterében is, ha jól a színfalak mögé tekintünk, meglátjuk a világ-történeti kérdésnek megújulását: Krisztussal vagy Krisztus ellen?

Közel 2000 ével Krisztus halála után ma már több, mint 400,000.000 ember vallja őt Megváltójának. A világnak két legelterjedtebb könyve pedig: Az Újszövetségi Szentírás és Kempis «Krisztus követeése» c. műve.

7. FEJEZET.

Krisztus neve és keresztleírás.

Rockefeller ismert név a gazdasági életben, Newton a tudományban, Washington a politikában, Napoleon a hadászatban, Rafael a művészettel, Hyrtl a gyógyászatban, Beethoven a zenében, Caruso az éneken. De mondj csak egyetlen nevet is, amelyet oly áhitattal, imádságsszerűen, oly annyira átérezve, lelkeket derítőén, szívet megnyugtatóan, fájdalmat vigasztalóbban és hozzá oly sokan és sokszor ejtenének ki, mint Jézus Krisztusét!

És Krisztus hallatlan módon átalakította a régiek legszégyenletesebb bitófajának, a keresztnek értelmét és valutáját.

Krisztus bitófaja, a kereszt ma ott ragyog a királyok és császárok koronáján, a vitézek, hősök és jutalmazottak mellén, a városok és falvak tanyáin, a hegycsúcsokon, az utcakereszteződésekknél és a bíróságok asztalánál.

XIV. Lajos király egy alkalommal dicsekedett, hogy mennyi palotája van.: St. Cloud, Tuileries, Versailles, Palais Royal, Luxenbourg. De Krisztus palotája csaknem az egész föld. Az ő palotái a felséges bazilikák, dómok, székesegyházak, templomok, a hegyek ormain, a zárdák csendjébe és az óceánok hajóriásaiba épített kápolnák.

Milliók és milliók beviszik Krisztus képét vagy kereszttjét házaikba, kifüggesztik szobájuk falára, aranya foglalják, gyémántokkal, rubintokkal és drágagyöngyökkel köritik, nyakukba akasztják, jártukban-keltükben magukkal hordják.

De mindezeknél jobban, hangosabban, tüntetőb-

ben, lelkesebben, dacosabban, meggyőzőbben, áldozatosabban uralkodik Krisztus és keresztre milliók szívében!

8. FEJEZET.

Krisztust gyűlölik is.

Krisztusnak csodás és egyedülálló hatása nemcsak hűséges követőinek életében és áldozatában, nemcsak Érte életüket feláldozó vérstanuk millióiban nyilvánul meg. Hanem, megnyilvánul személye elleni állandó, soha meg nem szűnő, mindig meg-meg újuló példátlan gyűlöletben is.

Sajnos, minden napos dolog, hogy valaki a szomszédját, az ismerősét, a haragosát, pörben ellenfelét, üzletben versenytársát, politikában az ellenzéket vagy fordítva gyűlöli, de vajon Krisztuson kívül találunk-e történeti, rég elhunyt személyt, akit halála után közel két ezer év múlva is ádáz, dúló-fűlő haraggal gyűlölnek?

Gyűlöli ma valaki Nérót, Herostratost vagy akár Júdást, Pilátust? Gyűlöljük ma Attilát, Napóleont, Sulejmánt, a mohácsi vész előidézőjét vagy Poincarét, trianoni szétdaraboltságunk egyik legfőbb okozóját?

Ellenben Krisztust kezdettől fogva, csaknem 2000 éven át szóval, tettel, számkivetéssel, üldözéssel, írásban, nyomtatásban, szónoklatokban, sajtóban, moziiban és színházban gyűlölték és gyűlölik.

Ezt különben már Krisztus csecsemő korában megjövendölte az agg Simeon: «íme, tétetett ez . . . jelül, melynek ellene mondanak». (Luk. 2, 34.) János evangélista szerint pedig: «A világosság a világba jött, de az emberek jobban szerették a sötétséget,

mint a világosságot, mivel cselekedeteik gonoszok valának. Mert mindenki, aki gonoszt cselekszik, gyűlöli a világosságot». (Ján. 3, 19-20.)

Ugyancsak csecsemőkorában két oldalról is keresték Krisztust. Keresték a napkeleti bölcsék és kereste őt Heródes. Előbbieknél, hogy imádják, ajándékokkal kedveskedjenek és hódoljanak Neki, Heródes pedig, hogy megölje a kisdedet. Azóta ez az ellentétes Krisztus – keresés állandósult.

A római circusokban a vértanuk kínzásában, kerékbe törésében, érve elégetésében, vadállatok elévetésében Krisztust akarták megölni.

A japán keresztyényüldözés vége felé, kereszteny ember csak akkor léphette át a japán föld határát, ha a keresztet lábbal tiporta: Krisztust gyűlölték.

A francia forradalom idején a papok százait ölték meg, az apácákat kifúrt csónakba ültették, amelyet tengerbe vontattak. Mit vétettek e szegény betegápoló apácák? Az oltárokon ledöntötték Szűz Mária szobrát és helyébe félmeztelen, rosszhírű utcai nőt állítottak. Mi köze volt mindennek a gazdasághoz, a jóléthez? De mindebben Krisztus ellen támadtak.

1913-ban a londoni történelmi kongresszuson nem engedélyezték a «Krisztus és a történelmi módszer» c. előadást. Azzal okolták meg, hogy a kongresszuson nem kereszteny tudósok is részt vesznek,

A mexikói egyházüldözés idején egy gyermeknek a nyelvét húzták ki, mert azt mondották, hogy éljen Jézus.

A magyar vörös uralom idején a kommunisták első dolga volt a papok elleni eljárási. Egy püspököt börtönbe vetettek, 19 papot a legszörnyűbb módon kivégeztek, kb. 400 katolikus papot lecsuktak, többeket megkínosztak. Az összes papoktól megkívánták, hogy tagadják meg papi jellegüket. Miért? Ettől

függött a hazai sorsa? Nem, a papokon keresztül Krisztust gyűlölték.

1928 júliusában az újdélwalesi gyarmatügyi államtitkár névtelen levelet kapott, amely azzal fenyegetődzött, hogy az ausztráliai parlament palotáját és az egyes miniszterek magánházát a levegőbe röpítik, ha az eucharisztikus kongresszus (1928) alkalmával tervezett körmenetet megtartják. Kinek szólt ez a vak gyűlölet? Krisztusnak!

És a legújabb orosz egyházüldözésben miért zárták be a templomokat? Miért ölték meg, csukták be vagy száműzték a papokat? Miért tiltották meg a karácsony ünnepét? Miért szüntették meg a hitoktatást? Miért kellett kb. 4000 papnak, szerzetesnek és apácának ú. n. dumping rabszolga munkát végezni? Mert gyűlölték Krisztust!

Egyik előző fejezetünkben felhívtam az olvasók figyelmét arra a különös körülményre, hogy ha a legismertlenebb helyre jutok is, rámköszönnek az emberek, holott személyemet nem ismerik, de tisztelik személyemen és ruhámon át azt, akinek mérlegtelan szolgája vagyok: Krisztust. De ugyancsak megyek az utcán és mások leköpnek vagy mellém köpnek. Volt rá eset, hogy köveket dobtak rám vagy paptársaimra. Nem tudták, mi a nevem, magyar, német vagy angol vagyok-e; nem tudták, hogy apám milyen állású vagy milyen állampolgárságú, de bennem és általam a közel 2000 ével ezelőtt született Krisztust gyűlölik. «Gyűlöletesek lesztek mindenki előtt az én nevemért» jövendelte meg maga Krisztus (Máté 10, 22).

A jelszavak, a cégtáblák, a hírverés lépesvesszői koronkint változnak. Egyszer azt kiáltják: Le Krisztussal, éljen Barabás. Máskor azt mondják:

le a klerikalizmussal vagy ultramontanizmussal. Ismét máskor gazdasági, politikai, nemzetvédelmi, élettani, nemeti stb. címen, de végeredményben minden Krisztust támadják.

Hol volt vagy van ember, akit ily hosszú százdokon át annyira, annyiszor és állandóan támadnak és aki körül annyi szellemi s tudományos világnézeti harc folyik, mint Krisztus személye körül?

Akit egyrészt milliók és milliók annyira szeretnek s imádnak, hogy életöket örömmel áldozzák fel Érte, és akit ismét milliók és milliók annyira gyűlölnek, hogy a legnagyobb áldozatotktól sem riadnak vissza ebbeli érzelmük kielégítésére, lehet-e ez az ember csak egyszerűen ember? Nem világos-e, hogy Krisztus az *emberiség fölé* került, hogy az *történelemnek* és az *emberiségnak központja, több, mint közönséges, állandó ember?*

9. FEJEZET. És ha hozzá vesszük.

És ha a világ felének Krisztus elleni évezredes, állandó gyűlöletéhez hozzá vesszük, hogy gyűlöletük meddő, céltalan, eredménytelen, bámulatunk s csodálkozásunk csak még fokozódik.

Söt a cézárok kegyetlensége csak kiemelte Krisztus személyét az ismeretlenség homályából, a vér-tanuk vére pedig Krisztus evangéliumának magvává magasztosult. És hasonlókép a történelmen keresztül minden Krisztus gyűlöletről s Krisztus-üldözésről emondhatni Hilarius megállapítását: «Krisztus akkor győz, ha támadják, akkor értik őt meg, ha vádolják és olyankor nyer híveket, ha elhagyják őt.»

A személyek és hatalmasságok, akik Krisztus ellen

támadnak, rég letűntek, sírjukat sem ismerjük. A reá támadt irányzatok szétforgácsolódtak, eltűntek, mert az idő, a tapasztalat, a következmények, a tanulság, a kijózanodás, az észretérítés utólagosan minden Krisztust igazolta.

Valahányszor az egyesek, házastársak, családok, államok és népek leléptek Krisztus erkölcsstanának magaslatáról vagy ellene foglaltak állást, ezt előbb-utóbb minden csalódás, lecsúszás, romlás, késői bánat, ellentétes tévedések, zavarok, bonyodalmak, harcok, háborúk, forradalmak, feszültségek, bomlási tünetek, népszaporodási fogyások vagy tömeg-gaztettek követték.

Krisztus él és uralkodik! œt nem lehet a trónról ledöntení. Ha valaki megakarná kísérelni, hogy csupán ismeretlenné tegye Jézus Krisztus nevét, szükséges volna, hogy lerontsa az összes kereszteny templomokat és kápolnákat, felgyűjtsa az összes könyvtárakat, felégesse a múzeumokat, elrabolja, a házak millióinak fali képeit, ledöntse az úti keresztek s feszületek százszreit, elégesse a katonai és egyesületi zászlók tömegét, elporlassza a Szentföld emlékeit, kiirtsa az emberek lelkéből a karácsonyi boldog gyermekkor emlékeit. Sőt szükséges volna, hogy kiirtsa a zsidóságot, amelynek mai sorsa érthetetlen Krisztus nélkül. Szükséges volna elpusztítani a bolsevikieknek Krisztus-ellenes iratait, könyveit, filmeket, tekerceit, gramfonlemezeit. Mi több, le kellne szállni a föld színe alá, hogy elpusztítsa a sírok világát, a római, afrikai s egyéb katakombák minden nyomát.

De még akkor sem tudnók kiölni, kipusztítani, feledte tenni Krisztus nevét, személyét, áldását és hatását.

Krisztus él és uralkodik!

10. FEJEZET.

Még a gyűlöök is.

A nép gyermeké, ha nincs rá pénze, hogy bejuthasson egy mulatóhelyre, versenypályára, sporttelepre, hát törekzik bekukkantani a félíg nyitott ajtón vagy a kerítés résein át, hogy legalább valamit lásson a belső dolgokról.

Azok a Krisztusgyűlöök és Krisztusellenes világnézetűek, akik legalább némi fáradtságot vettek maguknak, hogy Krisztus személyével foglalkozzanak és Krisztus emberfölötti nagyságának legalább egyes részletmegnyilvánulásaiban részesülhettek, önkénytelenül és ösztönszerűleg is tanúbizonyágot tettek Krisztus mellett.

Ahogy Júdás, közvetlenül Krisztus elárulása után hangosan meggyónta az ellenség előtt, hogy «igaz vért» árult el; ahogyan Pilátus nyilvánosan megmosta kezét annak jeléül, hogy nem talált Krisztusban semmi vétket és miként a jobb lator is bizony-ságot tett Krisztus ártatlansága mellett, épügy a töitenelem folyamán Krisztusnak nagy, szívós, ádáz ellenségei is néha kénytelenek voltak meghajtani tiszteletük, hódolatuk s csodálkozásuk zászlaját Krisztusnak lenyűgöző nagysága előtt. Íme néhány példa.

Julián római császár, a keresztenység vak gyűlö-lője írta: «Gyalázat ránk nézve, hogy az istentagadó galileusok (vagyis a keresztenyek) saját szegényeiken kívül még a mieinket is segíyezik és istápolják, akiket mi segítség nélkül hagyunk».

A Krisztus földi helytartói, VI. és VII. Pius pápákat megkínzó, száműző, fogásban tartó és súlyosan megalázó Napoleon eleinte Voltaire,

Rousseau és az encyklipediták olvasmányainak hatása alapján nem sokba vette Krisztust, de lasanként felülkerekedett benne a meggyőződés, hogy Krisztus Isten volt.

Napoleon lelkét különösen az a tény ragadta meg, hogy az egész történelmen át csak egyetlen egyszer történt meg, hogy valaki önmagát Istennek nyilvánította. A pogány zsarnokok ugyan szintén isteneknek nevezették magukat, de ennek nyilvánvalóan csak egy célja volt, hogy őrült hiúságukban olyan tiszteletet követeljenek önmaguk számára, mint amilyent alattvalóik a bályványszobroknak is megadtak. De ha egy nemeslelkű és szellemdús ember a szó szoros értelemben Ég és Föld urának vallja magát és azt a következő évezredben az összes művelt népek, a nemes és okos emberek milliói elfogadják, ez az ember csak Isten lehetett: «Ahogyan meggyőződésem – mondotta – hogy nem vagyok más, mint ember, szintúgy meggyőződésem, hogy Krisztus más volt, mint ember».

«Úgy gondolom, értek valamit az emberekhez és mondjam önnek, hogy Jézus Krisztus nem volt ember.»

Szent Ilona szigetén Napóleon így nyilatkozott jézusról Bertrand tábornoknak: «Ez az, amin legjobban csodálkozom és ami előttem Krisztus Istensegét föltétlenül bizonyítja. Én magam tömegeket tudtam lelkesíteni, kik halálba rohantak érettem. De szükség volt jelenlétemre, tekintetem villámló szikrájára, hangomra, szavamra, hogy a szívekben tüzet gyújtsak. minden bizonnal megvan bennem ama bűvös erő titka, mely képes az embereket elragadni, de azt másokra átruházni nem tudom; egyik tábornokommal sem tudtam azt közölni és nem

ismerem a titkot, mellyel nevemet és az irántam való szeretetet az emberek szívében megtudnám örökíteni, hogy ott csodákat műveljek az anyag segítsége nélkül. így volt ez Caesarral, így Nagy Sándorral is. És végül is megfeleldeznek rólunk és a hódítónak a neve csak iskolai dolgozatok tárgyaként szerepel».«

«Milyen szakadék tátong az én nyomorúságom és Krisztus örökkö országa között, kit az egész világban szeretnek, imádnak és hirdetnek! Vajjon meghalt-e Krisztus? Nem inkább örökké él-e? Persze ez éppen *Krisztusnak* halála. Nem egy ember halála, hanem egy Istené.»¹

Strauss Dávid 1835-ben adta ki Krisztusellenes, hírhedt művét: «Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet», 1864-ben pedig népies kiadásban. 1872-ben megjelent «Der alte u. neue Glaube» c. könyve. Mindegyik művében teljesen meg akarta semmisíteni Krisztus vallását. Gladstone, akkor angol miniszterelnök, nyilvános iratban intette hazája ifjúságát Strauss álokoskodásainak megvetésére. De még Strauss is kényetlen volt elismerni, hogy Krisztus «az erkölcsi nagyságnak soha el nem érhető, soha felül nem műlható mintaképe».

A Krisztusellenes műveknek másik, legismertebb és legelterjedtebb írása Renan Ernő tollából «Vie de Jésus» címmel jelent meg 1863-ban. Művét sok nyelvre, magyarra is lefordították. Renan művét átalánosan a Krisztusellenes művek legveszedelmesebbének tartják, mert a tudományosság látsszatával, irányának finomságával, személyének varázslatával és hitetlen barátainak hírverésével a

¹ Lásd bővebben: Tower Vilmos: «Amit Napoleon életrajzai elhallgatnak» c. művét. Bpest, 1937. 178-198. old.

Krisztusellenes irányzatnak irodalmi élére került.

A művet az Egyház a tiltott könyvek sorába iktatta, de az egyházi hatóság engedélyével megszereztem e könyvet és ugyancsak annak engedélyével idézem itt e Krisztusellenes mű 23. fejezetének legtöbb részletét: A fejezet címe: «Jézus művének lényeges mibenléte». Az alábbi idézet az eredeti műnek szórói-szóra való lelkismeretes fordítása. Halljuk tehát, hogyan nyilatkozik ez a Krisztusellenes Renan Jézusról:

«Jézus nem volt vélemények szerzője, nem volt vallásos szóképeknek költője, hanem a világ számára új szellemnek a teremtője. Az a szellem, amelyet Jézus a világba hozott, még ma is a mienk. Az ő tökéletes szellemi szárnyalása a legerényesebb élet fenséges szabálya lett. Ő megteremtette a tiszta lélek mennyországát, amelyben él, amit a földön hiába keresünk, Isten gyermekeinek tökéletes nemeségét, a korlátlan életszentséget, a földi salaktól való szeplőtelen tisztaságot. Ama lelkeknak nagymestere, akik Isten földöntúli országában keresnek menedéket, még mindig Jézus. Az igazi vallás megalapítása tehát az ő műve. Utána már csak az ő szellemében való fejlődés és megtermékenyülés lehetséges. minden, ami e nagy és jó kereszteny örökségen kívül esik, terméketlen marad. Jézus az emberiség számára úgy alapította meg a vallást, mint ahogy a bölcselétet Sokrates, a tudományt Aristotelesz. Sokrates előtt is volt bölcselét, Aristoteles előtt is tudomány. De Sokrates és Aristoteles révén a bölcselét és tudomány végtelen haladást tett, ők az alap, melyen az épület pihen. Épígy Jézus előtt a vallásos gondolat mindenféle változáson ment át, de Jézussal meghódította a világot. Ha valaki a

voltaképeni Jézus-eszmétől eltávolodik, csak hátrafelé csúszhatik. Ő a tiszta Istenhit gondolatát egyszersmindenkorra lefektette . . . Elképzelhető ugyan, hogy a mai idők fizikájában és időjelzéstanában szó sem esik Aristoteles tételeiről, mindenazonáltal ő marad a természettudományok megalapítója. Ha a tiszta érzület területén valtozhatik is valamely tan, Jézus hegyi beszéde felülmúlhatatlan marad. Nincs az a fölforgatás, mely minket az ész és erkölcs ama nagy kötelékétől elszakíthatna, melynek élén Jézus neve ragyog ...»

«És ez a nagy alapítás csak Jézus személyes műve volt. Ha ekkora tiszteletet tudott maga iránt teremteni, akkor tiszteletreméltonak kellett lennie. Ekkora szeretet nem keletkezhetik olyasmi nélkül, ami annak fölgyllasztására méltó volt. És mi nem tudnánk Jézusról semmit, ha az a szenvédélyes vonzalom, melyet környezetében épresztett, nem tanús-kodnák nagyságáról és tisztaságáról. Az első keresztény nemzedék hitét, lelkesedését és állhatatosságát csak úgy tudjuk megmagyarázni, ha okát egy mérhetetlen értékű ember mozgalmában keressük . . .»

«Azt a felséges személyt, aki még mindig vezeti a világ sorsát, szabad isteninek neveznünk, nem oly értelemben, hogy Jézus minden istenit felvett magába (itt a hitetlen Renan szólal meg: Tower), hanem hogy ember volt, ki fajával a leghosszabb lépést tétette meg az Istenhez. Az emberi nem a maga egészében alacsony, önző lények halmaza, akiket csak az önzés nagyobb elgondolása emel az állatok fölé. Ám ez egyforma közösségen oszlopok emelkednek az égig és magasabb elhivatottságunkról tesznek tanúságot. Jézus ez oszlopok között a legmagasabb, amelyek az embernek jelzik, honnét jön,

és hová törekedjék. Benne összesűrűsödött minden, ami természetünkben jó és fönséges.»

«Hasonló, őserejű személyek meg fognak-e még jelenni? Nem tudjuk, ám Jézust semmiesetre sem fogják felülmúlni. Az ő tanítása folytonosan meg-
ifjul, története a legszebb arcúakat is szünetlen könnyekre fogja fakasztani; az ő szenvedése a leg-nemesebb szíveket meg fogja indítani; minden század hirdetni fogja, hogy az emberek fiai között nem született nagyobb Jézusnál.»

Így írt Jézusról az a Renan, akinél az irodalomban talán még senki sem törekedett sikeresebben Jézus ellen fellépni.

Itt csak mellékesen jegyezzük meg, hogy a Jézus-ellenes Renannak saját unokája, leányának a fia, Psichari Ernő, kit teljesen hitetlenül neveltek fel és akitől nagyatjának szellemében minden vallást távol tartottak, később éppen nagyatjának műve alapján foglalkozni kezdett Krisztussal. Tanulmányának az lett a következménye, hogy leghőbb vágyának tekintette jóvátenni azt, amit nagyatya Jézus ellen elkövetett. Ez foglalkoztatta őt mindenekelőtt és erre irányult minden terve. Katolikus szerzetespap, sőt hithirdető akart lenni. De közbejött a világháború. Mint tüzértiszt az arcvonalon észrevette, hogy közelében egy köztüzér összerogy. Psichari ölteveszi a sebesültet és hátra viszi. Mikor visszatér ágyújához egy golyó halántékon éri és holtan rogy össze. (Gállfy László: A hitehagyott Renan hitvalló unokája: Magy. Kultúra. 1923. V. 262-271.) így kétszeresen tette jóvá nagyatya bűnét: élő hitével és áldozatos halálával.

Nietzsche Frigyes, a modern pogányság prófétája és a keresztényellenes hadjáratnak egyik újabbkori

megindítója így ír «Jenseits von Gut und Böse» c. könyvében:

«Az embereket Isten kedvéért szeretni, minden ideig ez volt a legnemesebb és legtávolabbi érzés, amelyet emberek között elértek. Hogy az ember-szeretet, valamelyes megszentelő hátsó szándék nélkül ostobaság és hogy ehhez az emberszeretethez való vonzódás csakis egy felsőbb függéstől nyerheti el értékét, finomságát, savát és fűszerét (sein Körnchen Salz und Stäubchen Ambra) – bárki volt az az ember, aki ezt először megérezte és átélte, maradjon számunkra minden időre szent és tiszteletreméltó!»

A miszticizmus és kétely végletei közt mozgó, erősen katolikus-ellenes Dosztojevszkij Fedor Mihajlovich Krisztust minden létező központjának, minden cselekedet zsinormértékének tartja. Szerinte Krisztus nélkül nincs más, mint sötétségen való botorkálás. Krisztus nélkül nem ismerjük a világ értelmét. Zozima atya a «Karamazov testvérek»-ben így szól: «Ha nem volna meg a Krisztusi igéret, az emberek az egész földön az utolsó két emberig kipusztítanák egymást. De még ez a két utolsó ember sem bírná egymást dölyfösségeiben megkímélni; annyira nem, hogy az utolsó elpusztítaná az utolsó előttit, végül pedig önmagát».

Andrejew, az orosz költő-forradalmár gúnyt üz a vallásból, mert nem csinál parancsszóra csodát. De «Júdás»-ában dicsőíti Jézus elárulását, mert a sötét bűnből az «Isten-ember megdicsőülése következett.

Ha egy nép és egy vallás márcsak elvi szempontból is ellensége Krisztusnak, akkor az a zsidó nép és a zsidó vallás. És mégis, halljuk csak a zsidóság néhány jeles képviselőjének nyilatkozatát Krisztusról.

A legnagyobb zsidó bölcselő Spinoza (szül. 1632). Voltaképeni neve Despinoza Baruch. Megalapítója volt az újabbkori pantheizrnusnak. Szerinte minden Isten, csak egy lényeg van, az Isten. Csoda, természetfeletti nincs.

Spinoza így ír Krisztusról: «Jézus, halálában épügy, mint életében a rendkívüli életszentség mintaképe volt. Ha Krisztus mondásainak a legföbbje az, hogy ő Isten temploma, ezt éppenséggel úgy kell érteni, hogy Isten leginkább Krisztusban nyilatkoztatta ki magát, amit János nyomatékosabban ezzel a mondattal fejez ki: «Az Ige testté len». (Spinoza's Werke. Reclams Ausgabe. Nr. 4553-5. Seite 269-70.) És Oldenburghoz így ír: «Hogy véleményemet világosan körvonalazzam, azt mondom, hogy az üdvösséghoz nem éppen szükséges, hogy Krisztust test szerint ismerjük. Egészen másként kell azonban gondolkodnunk Isten amaz örök fiáról, azaz Isten örök bölcsességéről, amely minden dologban, leginkább az emberi szellemben nyilatkozik meg, de legesleginkább Jézus Krisztusban. Mert nélküle senki sem juthat a boldogulás állapotába, amennyiben egyedül tanítja, hogy mi igaz és hamis, jó és rossz». (U. o. 264. old.)

És Jost, a zsidóság hírneves történetírója így ír: «A meggyőződésre, amelyet Jézus Krisztus keltett, rányomta az igazság bélyegét mocsoktalan életmódja, önzetlen emberszeretete, szerénysége és igénytelenisége és végre szomorú sorsában való megnyugvása, amely sorsát előre látha, sőt küldetésével szorosan összefüggőnek tartotta. A keresztnység csodálatos szellemi erővé lett, amely nemcsak megsemmisítette az érc- és márványbálványokat, hanem megalázta a világ nagyjait is, kiragadta kezüköböl a fegyvert és

letépte fejeikről a koronát s arra kényszerítette őket, hogy alázatosan elismerjenek egy felsőbb akaratot». (Jost: A zsidóság és felekezeteinek története. I. 394-395.)

Ahogyan a protestánsoknak, mint ilyeneknek legnagyobb tekintélye Harnack, úgy a mostani zsidóké: Dr. Klauzner, a jeruzsálemi zsidó-egyetem tanára. Klauzner terjedelmes művet írt Krisztusról. A címe: Jesus von Nazareth. E könyvben a szerző hangsúlyozással összeszedte minden, amit az ó-, közép- és újkor zsidai és nem zsidai Krisztusról írtak. És íme, ez a Jézus-ellenes zsidó egyetemi tanár Krisztus erkölctanát «felülmúlhatatlannak» («unübertraglich») mondja és az 548. és köv. oldalakon át olyan magasztalóan ír róla, hogy az ember azt hihetné, Krisztus-hívő keresztény ír róla. Klauzner elismeri Krisztus egyéniségenek eszményi nagyságát s tanításának páratlan erkölcsi mélységét, de persze tagadja messiási vagy éppen isteni voltát.

És végre képzelhetők-e Krisztusnak nagyobb, elkeseredettebb és kiengesztelhetetlenebb ellenségei, mint a szociáldemokraták és kommunisták? De Bebel, a szociáldemokraták egykori bálványa el akarta hitetni a világgal, hogy Krisztus az első és legnagyobb szocialista. Ezzel persze elárulta, hogy még az ő szemében is az összes emberek közül Krisztus a legalkalmasabb eszménykép.

A «Népszava», a magyar szociáldemokraták hivatalos lapja 1932 dec. 25-i számának vezércikkében írta le e szavakat: «Krisztus volt, aki az első kommunista községet megteremtette». És ugyané cikkében Jézust, mint minden idők legnagyobb forradalmárját dicsőíti.

Látjuk, hogy még Krisztus ellenségei sem tudnak

kitérni vagy megszabadulni attól a varázstól, amely személyéből kiárad. Sőt egészen csodálatos és furcsa látvány, hogy Krisztus ellenségei milyen lázasan és szívósan akarják kisajátítani a maguk számára Krisztust. Ki-ki pártállása szerint.

Csak példának említem meg, hogy milyen nagy tévedés az, hogy a szabadság, egyenlőség és testvérieség eszméjét a világ a francia forradalomtól vette át. Ezeket az elveket az Evangelium hirdette ki; a forradalom pedig csúnyán meghamisította. A rún hamisítást csak a francia megtért forradalmár igazította némi kép helyre, amikor a vérözöntől és állati sülylyedéstől megundorodva, a gilotin vértócsájába már-tott fadarabbal a Notre-Dame-templom falára felírta az Isten nevét a «szabadság, egyenlőség és testvéries-ség» szavait pedig a párizsi *börtön* falára írta, mond-ván: «Majd akkor leszünk szabadok és testvérek, ha a bünt a börtönbe zárjuk s az *igazság* járhat szabadon és ha a francia nép ismét hisz az igazságot szolgáltató Istenben!

Hasonlóképen a szabadkőművesség és bolsevizmusnak elméletileg jól hangzó és tetszetős elvei is keresztenyek, pl. emberi jogok, elnyomottak fel-szabadítása, jótékonyúság stb. Csupán az elveket nem Krisztus szellemében valósítják meg!

11. FEJEZET. Annak ellenére.

Krisztusnak minden emberi méretét felülmúló nagysága az eddig hallottak után is csak akkor dom-borodik ki a maga teljességében, ha számba vesszük, hogy minő körülmények között, minő eszközökkel és

milyen akadályok s nehézségek ellenére érte el Krisztus a legnagyobb elméket is elbűvölő, milliókban a legmagasabb fokú szeretet vagy gyűlöletet fakasztó hatást.

Elérte mindezt:

Annak ellenére, hogy nem Rómában vagy Athenben született és lépett fel, hanem a megvetett, kis zsidóországának falusi istállójában. A világ egy zugában nevelkedett, itt is oly ipart űzött, amely még senkit sem tett naggyá és híressé.

Annak ellenére, hogy nyilvános élete csupán három évig tartott és emberi szempontból a legnagyobb kudarccal végződött.

Annak ellenére, hogy ő maga nem írt egy betűnyit sem, költeményt nem faragott, tanszéke nem volt. Összes beszédeit tíz oldalra össze lehet szorítani: Nem hagyott hátra kidolgozott hittankönyvet, egyházjogot, meghatározott liturgiát, szerzetesi szabályzatot s hasonlót. A kis Zsidóország határát nem lépte át. Hivatalt nem viselt. Egyetlen kép, szobor nem maradt róla. Nem csinált vásári lármát.

Annak ellenére, hogy nem rendelkezett sem hadsereggel, sem vagyonnal, sem tudós akadémiákkal. Nem pártolta őt sem a cézárok kegye, sem a hivatalos személyek jóindulata.

Annak ellenére, hogy a saját népénel is oly kevés megértésre és hivőre talált.

Annak ellenére, hogy az abbani időben leggyaláztosabbnak és legmegbecstelenítőbbnek ítélt bitófán múlt ki két gonosznevővel együtt.

Annak ellenére, hogy segítőtársai egyszerű halászok voltak, akikben semmiféle teremtő tehetség, különös képesség nem volt. Legtöbje talán még a nevét sem volt képes leírni.

Annak ellenére, hogy Jézus még ezeknek az apostoloknak sem hízelgett, sőt gyakran keményen kezelte őket. Kafarnaumi beszéde még nekik is «kemény» volt. Meg is inogtak hallatára. Szenvedést, üldöztést, helyezett nekik kilátásba.

Annak ellenére, hogy még ezek az egyszerű segítőtársai is elhagyták őt a szenvedés napjaiban, az egyik megtagadta, a másik hűtlenül elhagyta, a harmadik nem hitt neki.

Annak ellenére, hogy a mag, amelyet Krisztus elültetett Palesztinában, nagyobbrészt terméketlen maradt.

Annak ellenére, hogy szükebb hívei vértanúhalállal múltak ki.

Annak ellenére, hogy a korabeli írók éppen csak hogy még arra tartották érdemesnek, hogy a nevét megemlítsék, de legtöbbje egyáltalán nem vesz róla tudomást.

Annak ellenére, hogy az igazi irodalomban a neve voltakép csak száz évvel később fordul elő, akkor is csak közvetve, lázadásszerű mozgalmak felemlítésével kapcsolatban, melyeket tanítása felidézett volna; vagy az üldözésekkel kapcsolatban, amelyeknek követői áldozatul estek.

Annak ellenére, hogy még a zsidóság kebelében sem hagyott Krisztus maradandó nyomot. Philo, aki Kr. u. 50-ben halt meg, nem közöl egy szót sem róla. Flavius József, aki Kr. u. 38-ban született és a század vége felé írt, Krisztus kivégzését csak kevés sorban intézi el, mint afféle kis jelentőségű eseményt. A Talmud pedig csak megvetéssel, gyűlölettel említi személyét.

Annak ellenére, hogy Krisztus követése az érzelmek megváltozását tetterőt, áldozatot, önmegataga-

dást, alázatot, szelídséget kíván. Kéj helyett böjtöt, elvezet helyett keresztet, pénzvágy helyett szegénységet, bosszúállás helyett ellenségszeretetet és bocsánatot, a tobzódás helyett szűzies erkölcsöt parancsol vagy ajánl. Krisztusnak minden ellenmond, amihez az ember nyers természetével és ösztönével ragaszkodik.

Annak ellenére, hogy Krisztus sok századon át egy izzig-vérig romlott kornak hirdette az Evangéliumot és mégis ő győzött.

És győzött annak ellenére, hogy tanítását nem támasztotta alá hadsereggel, rendőrséggel, rabszolgastorral. Nem hazugsággal, álnoksággal, csellel, fortélyal, megtévesztéssel.

Nem kínált követőinek kiváltságos állásokat, vezető helyeket, földbirtokokat, babérkoszorúkat, emlékszobrokat. Hiszen mind ennek ellenkezője történt.

És a Krisztust követő sok századnak mennyi hazugsága, szennye, rágalma, semmibevevése, üldözése érte az ő személyét, tanítását, intézményeit. Sőt, közülünk is hányszor tagadtuk meg tőle azt a tiszteletet, amely egyébként még a legkisebbnek is kijár.

Nos Krisztusnak a felsorolt kedvezőtlennél kedvezőtlenebb körülmények, óriási nehézségek, páratlan akadályok és hatalmas gátlások ellenére feltörő, átütő, egyedülálló, csodás hatását, eredményét és győzelmét tisztán emberileg és természetes módon megmagyarázni vagy megfejteni képtelenek vagyunk.

Az egyedüli magyarázatot megadni, a rejtélyt megoldani csak egyedül Ő, saját maga képes. Mégis tette. Erről szól a következő rész: «Kicsoda Krisztus»?

XI. RÉSZ.

Kicsoda Krisztus?

1. FEJEZET.

«Ecce homo.»

«Midőn (Krisztus) bement Jeruzsálembe, izgalomba jött az egész város, mondván: Kicsoda ez? A nép pedig monda: Ez Jézus, a próféta, a galileai Názáretből». (Máté 21, 10-11.)

«Midőn pedig Jézus Fülöp Cezareájának környékére ment, kérdezé tanítványait, mondván: Kinek tartják az emberek az Emberfiát? Ők pedig mondák: Némelyek Keresztelő Jánosnak, mások Illésnek, mások pedig Jeremiásnak vagy egynek a próféták közül. Monda nekik Jézus: Hát ti kinek mondotok engem? Felelvén Simon Péter, monda: Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.» (U. o. 16, 13-16.)

«Összegyűlvén pedig a farizeusok, kérdezé őket Jézus, mondván: Mit tartotok ti a Krisztus felől? Ki fia? Felelék neki: Dávidé. Monda nekik: Miképen híjjá tehát őt Dávid lélekben Urának, mondván: Monda az Úr az én Uramnak: Ülj az én jobbomra, míg ellenségeidet lábaid zsámolyává teszem. Ha tehát Dávid őt Urának hívja, hogyan lehet ő annak fia? És senki sem tud neki egy szót sem felelni, sem nem merte őt senki többé attól a naptól fogva kérdeni.» (U. o. 22, 41-46.)

Már legföbb ideje, hogy mi is megkérdezzük, kicsoda is ez a Krisztus, akit sok évszázaddal születése előtt a sok próféta és a még több előkép előre jelzett és bemutatott és akit a zsidók, sőt pogányok is edpedve vártak?

Ki az a Krisztus, akit büntelen, fedhetetlen, foltnélküli jelleme, mindenkit lenyűgöző bölcsessége és szellemi fölénye olyan csodálatosan kiemel a többi ember fölé?

Kicsoda voltakép Krisztus, aki a világtörténelmet kiforgatta sarkaiból, akinek születésétől számítjuk az éveket, akinek tanítása új irányt adott az emberiségnek.

Kicsoda Krisztus, akin és akiben minden olyan különös, egyedülálló, páratlan, emberfeletti?

Kicsoda Krisztus? Hiszen ezen fordul meg minden. Ez a személyét illető legfontosabb, legrégegebb kérdés, a kérdések kérdése!

Hogy Krisztus valóságos ember volt, ember époly húsból, vérből, testből és lélekből, mint mi, ebben, azt hiszem, nem kételkedik senkisem.

Valóságos ember volt, aki a többi ember módjára élt, evett, ivott, járt-kelt, éhezett, szomjazott, elfáradt és aludt. Emberi módon érzett, örölt, szomor-kodott, részvétet mutatott, könnyezett, méltatlankodott (Ján. 11, 33) és csodálkozott. (Máté 8, 10; Márk 6, 6.)

Mint ember viselkedett Isten és embertársai irányában. Mint más halandó fordul Istenhez, hogy imádjá vagy hogy kegyelmeit, segítségét kérje. (Máté 14, 23; Luk. 9, 18; 11, 1; 22, 43.) Egész éjjelket tölt imádságban. (Luk. 6, 12.)

Az egyetlen bűnt kivéve, testre, lélekre, értelemben és akaratra mindenben úgy cselekedett, mint bármely

más ember. «Mindenben hasonlóan kellett lennie testvéreihez.» (Zsid. 2, 17) és «Mindenben hasonlóképen kísértést szenvedett, a bűnt kivéve.» (Zsid. 4, 15.)

Mint ember szenvedett. (Luk. 24, 26.) Közvetlenül halála előtt «Kezde remegni és gyötrődni és monda: Szomorú az én lelkem mindhalálig.» (Márk 14, 33-34.) Érezte elhagyatottságát. A keresztfán felkiáltott: «Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet?» (Máté 27, 46.) és a többi keresztre feszítettekhez hasonlóan, borzalmas fájdalmak és kínok érzésével halt meg.

Pilátus joggal mutathatott Krisztusra e szavakkal: «Ecce homo» vagyis «íme az ember!»

2. FEJEZET.

Krisztus a megígért Messiás.

Ahogyan voltakép szinte felesleges volt bizonyítani, hogy Krisztus valóságos ember volt, úgy talán csupán a könyv teljessége miatt lesz szükséges megállapítani, hogy Krisztus az igazi Messiás. Krisztus az ószövetségben megjövendölt, a pátriárkák és próféták hirdette, várvavárt Megváltó és Üdvözítő, vagyis közvetítő Isten és az emberiség között.

Krisztus az ószövetségi jövendöléseket és előképeket állandóan magára vonatkoztatta. A farizeusokat utasította, hogy tanulmányozzák Mózes iratait, mert ezek Őrőla vagyis Krisztusról szólnak: «Mózes én rólam írt». (Ján. 5, 36 és 46.)

Krisztus magát a zsidók előtt Isten küldöttének nevezte. (Ján. 5, 38 és 10, 36.)

Krisztus megtisztelte szűkebb hazáját, Názáretet azzal, hogy ismét felkereste a kis községet, ahol fel-

nevelkedett és szokása szerint bement szombaton a zsinagógába. Az istentiszteleten szokás volt előbb a Törvényből, majd utána a prófétákból egy részt felolvasni. A Törvény olvasása után Krisztust tisztelték meg azzal, hogy átadták neki Izaiás prófétának éppen soron levő könyvét.

«És – olvassuk az Evangéliumban – felnyitván (Krisztus) a könyvet, arra a helyre talála, hol írva volt: Az Úr Lelke énrajtam, azért kent fel engem; elküldött engem örömhírt vinni a szegényeknek, meggógyítani a töredelmes szívűeket, szabadulást hirdetni a foglyoknak és látást a vakoknak, szabadon bocsátani a megtörteket, hirdetni az Úr kedves esztendejét és a visszafizetés napját. És összehajtván a könyvet, visszaadá a szolgának és leüle. És mindenek szeme rajta függnek vala a zsinagógában. Ő pedig kezdi mondani nekik, hogy *ma teljesedett be az írás füleitek hallatára.*” (Luk. 4, 17-21.)

Ennek az evangéliumi helynek magyarázatára tudnunk kell, hogy Izaiásnak Krisztus által felolvasott helyét a zsidók egyértelműen a jövendő Messiásra vonatkoztatták. Amidőn tehát Krisztus kijelenti, hogy «ma teljesedett be ez az írás», ezzel jelzi, hogy Ő az Izaiás megjövendölte Messiás.

A zsinagóga résztvevői így is értették és értelmeztek Krisztus szavait, de nem akarták elhinni, hogy az ács Józsefnak (nevelte) fia lehessen a Messiás és ezért, mint az evangéliista mondja: «Eltelének mindenájan dühvel a zsinagóból és fölkelvén, kiüzték őt a városból». (Luk. 4, 28-29.)

Egy másik alkalom:

«(Keresztelő) János mikor meghallotta a fogáságban Krisztus cselekedeteit, elküldvén kettőt tanítványai közül, ronondá neki: Te vagy-e az eljövendő (t. i.

Messiás) vagy mászt várunk?» (Máté 11, 2-3.) Krisztus nem közvetlenül válaszol, hanem felhívja a kérdezőket a Messiás eljövetelének ama ismertető jeleire, amelyeket Izaiás próféta említ a jövendő Messiásról. Az Izaiás említette és Jézus idézte ismertetőjelek szövege különösen a görög nyelvben feltűnő. Krisztus tehát Izaiás szavainak idézésével igazolta, hogy ő a várt Messiás.

Krisztus Messiásnak vallja magát a szamariai asszony előtt: «Tudom – mondja ez -, hogy eljön a Messiás, ki Krisztusnak mondatik. Monda neki Jézus: Én vagyok az, ki veled beszélek». (Ján. 4, 26.)

A templomszentelés ünnepén «körülvevék őt (Krisztust) a zsidók és mondák neki: Meddig tartod függőben lelkünket? Ha te vagy a Krisztus, mondd meg nekünk nyíltan. Feleié nekik Jézus: Mondtam nektek és nem hiszitek. A cselekedetek, melyeket én teszek Atyám nevében, azok tesznek bizonysságot rólam». (Ján. 10, 24-25.)

Krisztust a zsidó törvényszék elé állították. A zsidó törvény értelmében a vádlottat csak legalább két megbízható tanúnak vallomása alapján volt szabad elítélni. A tanúvallomások azonban nem bizonyultak egyhangúknak és így nem maradt más hátra, mint magának a vádlottnak ünnepélyes, esküszérű megkérdezése és felszólítása, hogy valljon. Ezért felkel ültéből a főpap és felteszi neki azt a kérdést, amelynél nagyobbat és sorsdöntőbbet nem ismer a jogszolgáltatás: «Megeskülek téged az élő Istenre, hogy valld meg nekünk, te vagy-e Krisztus, az Isten Fia?» (Máté 26, 63.)

«Felelé neki Jézus: Te mondád» (Máté 26, 64), vagyis: «Jól mondád, igenis úgy van». De Krisztus

nem is elégzik meg a kérdés egyszerű igenlésével, hanem, hogy minden kétséget kizárt, hozzáfüzi: «Mondom nektek: majd egykor látni fogjátok az Emberfiát az Isten hatalmának jobbján ülni és eljönni az ég felhőiben». (Máté 26, 64.) Krisztus e szavakkal is az Ószövetség hasonló szavú messiási helyeire utal. (Zsolt. 109; I. Dán. 7, 13 s köv.)

A főpap is igenlő válasznak vette Krisztus szavait, mondván: «Káromkodott, mi szükségünk van még tanukra?» (Máté 26, 65.) Ekkor mondta ki Krisztusra, hogy «Méltó a halárla».

Hasonló igenlő választ adott Krisztus Pilátus kérdésére is, hogy ō-e a zsidók királya: «Feleié Jézus: Te mondod, hogy én király vagyok. Én arra születtem és azért jöttem e világra, hogy bizonysságot tegyek az igazságról». (Ján. 18, 37.)

Jézus az emmauszi tanítványoknak is magyarázta, hogy Mózes és valamennyi próféta felőle szólt. (Luk. 2-4, 27.) Később pedig apostolainak magyarázta Krisztus: «Be kell teljesedni (rajtam) mindenek, ami írva vagyon Mózes törvényében és a prófétákban és a zsoltárokban énfelőlem». (Luk. 24, 44.)

Valóban Krisztusban beteljesedtek az ószövetségnek a Messiásra vonatkozó jövendölései és csakis ō benne teljesültek. Ma már másban nem is teljesülhetnének.

3. FEJEZET. Krisztus Isten Fia.

Krisztus, a saját nyilatkozata, az Evangélium közlése és az apostolok tanúsága szerint az Atya-Istennek egyetlen, mégpedig természeteszerű fia.

Krisztus önmagáról az Atya-Istentől származott

fiúságot, mint egyedülálló tényt, mindenki mást kizáró értelemben használja. Ő önmagát, mint Isten fiát mindig megkülönbözteti a többi embertől, szinte ellentétbe állítja velük, akik Istennek csak átvitt, tágabb értelemben, kegyelemből fogadott, de semmi-kép sem természeteszerű gyermekei.

Innen az éles megkülönböztetés Krisztus szavai-ban. Például: «Fölmegyek az *én* Atyámhoz és a *ti* Atyátokhoz, az *én* Istenemhez és a *ti* Istenetekhez». (Ján. 20, 17.)

Ismertes, hogy mikor a 12 éves Jézust szülei (valószínűleg) először vitték el a jeruzsálemi templomba, a fiút valahogyan szem elől tévesztették, aki nem követte őket, hanem a templomban maradt. Csak harmadnapra találták meg a templomban «a tanítók közt ülve, amint hallgatá és kérdezé őket. Álmékodának pedig mindenjában, kik öt haliák, az ő okosságán és feleletein... És monda neki az ő anyja: Gyermelek! miért cselekedtél így velünk? íme atyád és én bánkódva kerestünk téged. Ő pedig monda nekik: Miért, hogy engem kerestetek? nem tudtátok-e, hogy az én Atyám dolgaiban kell len-nem?» (Luk. 2, 46-49.)

Jézus e szavaiban kettő a feltűnő és megfonto-landó. Az első az, hogy a kis Jézus itt elsőízben nevezi Istant Atyjának, holott a zsidóknál egyáltalán nem volt szokásban Istant atyának nevezni. A másik, hogy milyen éles különbséget tesz a fiú az ő jelenlevő nevelőatyja, Szent József és isteni Atyja között.

A 12 éves Jézusban először sugárzott kifelé Isten-fiúi öntudata. Szavaiban nem is ifjúi, hanem ember-feletti öntudat nyilvánul meg. Egyetlen zsidó, leg-kevésbé a híres és koros írástudók előtt álló ifjú, merte volna Istant az ő Atyjának nevezni.

Amikor a felnőtt Krisztus apostolait a Miatyánkra tanítja, felszólítását így kezdi: «77 így imádkozzatok: «Miatyánk . . .» (Máté 8, 9.) Ezzel jelezni akarta, hogy e fenséges imában átvitt értelemben használt «Atya» szó csak reánk vonatkozik. Krisztus soha nem nevezte egy lélekzetvétellel Istenet az Ő Atyjának az emberek közös mennyei atyával.

Ezért nevezte magát Krisztus Isten «egyszülött Fiának». (Ján. 3, 16.) Ugyanezt a kifejezést használja Szent János evangéliista és Szent Pál apostol is. (Ján. 1, 14; I. Ján. 4, 9; Zsid. 11, 17.)

Szent Pál különösen és több helyen éles különbséget tesz Krisztus és a többi ember fiúsága között. Legyen elég csak a következő helyre hivatkoznunk: «Isten elküldé Fiát, hogy a fogadott fiúságot visszanyerjük. Mivel pedig fiak vagytok, az Isten elküldé Fiának Lelkét szívetekbe». (Gal. 4, 4-6.)

4. FEJEZET. A kérdések kérdése.

Hogy Krisztus valóságos ember, hogy lángész, hogy a világtörténelem legnagyobb embere, hogy a legcsodálatosabb jellem, hogy minden szempontból rendkívüli, sőt egyedülálló, páratlan egyéniség, ezt a mondottakból elégé láttuk.

De hogy Krisztus lényegében mégis kicsoda, micsoda, erre még nem feleltünk meg. De erre a világ egyetlen embere sem tudna teljesen kielégítő választ adni, ha Krisztus maga nem nyilatkozott volna önmagáról.

De nyilatkozott! E nyilatkozata szerint Krisztus nemcsak valóságos ember, hanem valóságos Isten is. Istennel egy és azonos természetű és lényegű. Krisz-

tus az isteni lényegnek birtokosa. Mint ilyen önmagától való örök és végtelen lény, akárcsak az Atya Isten.

Már az ószövetségi messiási jövendölésekben is Istenként szerepel Krisztus, de inkább csak sejtés-szerűen, csak a legnagyobb valószínűség szerint, de még nem kimondottan, nem minden kétséget kizároan.

Persze Krisztus nem hirdette hatástkeresően vagy villámgyors bemutatkozás gyanánt: «Én Isten vagyok!» Ezt tiltotta nevelői érzéke, finom tapintata és páratlan emberismerete.

Az ilyen közvetlen kijelentés visszapattogzott volna az emberek lelkéről. Hiszen nemesak a nép fiai, hanem maguk az apostolok is annyira földies gondolkozásúak, annyira nemzeti és érzéki beállítottságúak voltak, hogy Krisztusnak előbb a tömeg neggyökeredzett előítéleteit, anyagias nézeteit és a testi megjelenéshez kötött hamis fogalmait kellett fokról-fokra eloszlatnia.

Ha Krisztus egyszerűen kijelentette volna, hogy Ő Isten, az egy Isten-hithez szívósan ragaszkodó zsidók közül még a jobbak is teljesen elfordultak volna tőle, abban a téves hiszemben, hogy Ő két Istenről beszél. Viszont a háromszemélyű egy Isten hittitka – főkép kezdetben – még oly távol állott az egyszerű nép és a tömeg értelmétől, hogy erre is, eleinte csak apostolait, őket is csak fokozatosan, lépésről lépéstre taníthatta.

Azután meg külsőleg, szemre, Krisztusban a zsidók csak az embert látták. Neki tehát az ő emberiségen keresztül, emberi módon kellett a zsidókat isteni voltáról meggyőzni. Krisztusnak tehát inkább tettekkel, mint szavakkal, inkább közvetve, egyéb kijelentéseivel, egész megjelenésének hatásával és

kisugárzásával kellett az ö isteni voltát megértetni és lassanként elfogadtatni.

Szépen mondja Schütz Antal: «Az a bölcsesség, amely minden elrendez szelíden, nem engedte, hogy e nagy titok napja mindjárt fölkeltekor delelőt érjen, verőfényével vakítson és fílemlítsen, hanem a tartózkodás felhőin átszűrődő szelíd hajnal sugarainak szoktatni kellett a lelkeket és lassan ránevelni a titok egész tartalmának befogadására».

Ha Krisztus nem lett volna igaz Isten, bezseg máskép szólt és viselkedett volna. Bizonyára tartózkodás nélkül, színpadias módon és türelmetlenül nagy dobra verte volna, hogy ő Isten és törekedett volna magának gyümölcsöző tökét kovácsolni ez állításából.

Végre még egy megállapítás. A tízparancsolat másodika így szól: «Isten nevét hiába ne vegyed!» Ezt a parancsot a külsőségekre annyira kényes zsidók olyan komolyan vették, hogy szinte remegve féltek kimondani Isten nevét. A száműzetést követő időben az Isten (Jahve) szót eleinte alig, később egyáltalán nem használták, kivéve a templom felirataiban és a szentírási idézetekben. De még ezekben is a Jahve helyett «El, Elohim vagy Adonaj» szavakat használták vagy pedig más hasonló értelmű szavakat, pl.: «A Szent, Mindenható, Felséges, Seregek Ura, királyok királya, Ég». Sőt gyakran egészen színtelen fogalmakkal helyettesítették az Isten szót, pl.: «A magasság, a kéz, a Hely stb». A Talmudban sem találjuk a Jahve nevet. Mármost Krisztus, ha az ellenkezőjére nem volt fontos ok, ragaszkodott a zsidóknak e felfogásához és szokásához.

Ellenben, mint a következő fejezetben mindjárt olvashatjuk, Krisztus a *tágabb értelemben* használt «Isten» szónál is nagyobbat és többet mondott

magáról¹ vagyis olyan isteni tulajdonságokat, hatalmat, tudást stb. hirdetett és tanított magáról, amelyek kizárolag csak a Teremtő Úristenre, az Ég és Föld Urára illenek és vonatkoznak.

5. FEJEZET. Krisztus igaz Isten.

Hogy Krisztus igaz Isten, ezt Ő más-más szóval, kifejezéssel vagy nyilatkozattal annyiszor megismételte, hogy, ha azokat mind fel akarnák sorolni, az olvasót csak úntatnók vele.

Még annak a kimutatására sincs elég helyünk, hogy Krisztusnak már gyermek-s rejtett életében mennyire kicsillan és megnyilvánul isteni öntodata. Akit e rendkívül érdekes tény bővebben érdekel és franciaul tud, annak melegen ajánlom Léonce Grand-maison S. J.-nak köv. művét: «Jésus Christ, sa personne, son message, ses preuves» 12 kiadást ért, két-kötetes művét (Paris, 1920.) E műnek éppen legszebb, legkiemelkedőbb része az, amelyben szerző kimutatja, hogy Krisztus életének már kevésbbé szembetűnő és általában legkevésbbé fontosnak látszó mozzanataiból is milyen utánozhatatlanul és emberileg kitalálhatatlanul nyilvánul meg fenséges isteni öntodata.

A 12 éves gyermek-Jézusnak a jeruzsálemi temp-

¹ A régi zsidók az «Isten» szót nem is kizárolag a Teremtőre alkalmazták, hanem néha még emberekre is, pl. a prófétákra, bíráakra. íme egy ilyen hely a Szentírásból: «Ti (t. i. a bírák) istenek vagytok és fiai a Fölségesnek mindenjában, de meghaltok, mint más ember» (Zsolt. 81, 6.). Sőt maga Krisztus is idézte e helyet (Ján. 10, 34). Szent Ágoston püspök és egyházyatya is így szól: «Isten emberré lett, hogy az ember Isten legyen: Factus est Deus homo ut homo fieret Deus» (Sermo 13 de Tempore).

lomban történt meglepő és tanulságos nyilatkozatára már felhívtuk a figyelmet.

Jelen fejezetben Krisztus nyilvános fellépéseknek és tanításának idejében mondott szavaiból és nyilatkozataiból idézünk néhányat, amelyek Napnál világosabban és félreérthetetlenül bizonyítják az Ő isteni öntudatát. íme:

«Dicsőíts meg engem Atyám tenmagadnál azzal a Dicsőséggel, amely enyém volt, *mielőtt a világ lett*» (Ján. 17, 5.) E szavakkal Krisztus isteni létet tulajdonít magának már a világ teremtése előtt.

«Én vagyok az Alfa és az Omega, az első és az utolsó, a kezdet és a vég.» (Jel. K. 22, 13.)

«Bizony, bizony, mondom nektek, mielőtt Ábrahám lett, én vagyok.» (Ján. 8, 58.) Így, Krisztuson kívül, a zsidókhoz csak Jahve, az Isten, ő is csak egyetlenegyszer szólt: «Én vagyok, aki vagyok»; vagyis: Én a teremtetlen létező valóság vagyok, aki egyszerűen «van»; aki létezését soha nem kapta, nem nyerte, hanem mindig volt, van és minden lesz. Ellentétben minden másossal, amely létét Tőlem kapta. Rajtam kívül minden más csak vezetett, származott, teremtett, keletkezett, tehát viszonylagos lény.

«Ég és Föld elmúlnak, de az én igéim el nem múlnak.» (Máté 24, 35.)

Nemcsak Neki van örök élete, hanem másoknak is ígér soha meg nem szűnő életet: «Alki a Fiúban hiszen, annak örök élete vagyon; aki pedig nem hiszen a Fiúnak, nem fog életet látni, hanem Isten haragja marad rajta». (Ján. 3, 36.)

Ő a teremtő és életet adó: «Én vagyok a föltámadás és az élet. Aki én bennem hiszen, még ha meg is halt, élni fog és mindaz, aki él és énben nem hiszen, nem hal meg soha mindörökké». (Ján. 11,

25-26.) És: «Valamint az Atya föltámasztja a halottakat és életre kelti, úgy a Fiú is, akiket akar, életre kelt». (Ján. 5, 21.)

«Én vagyok a világ világossága.» (Ján. 8, 12.)
 «Én vagyok az út, az igazság és az élet.» (Ján. 14, 6.)

A saját nevében több pontban megváltoztatja az ószövetségnek Isten adta és a Szentírásban lefektetett törvényét.

Krisztus nemcsak parancsolta, hogy atyánkat és anyánkat szeressük, hanem, egyúttal azt is mondta: «Aki atyját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó énhozzáim». (Máté 10, 37.) És: «Szeressétek ellenségeiteket». Ilyesmit csak oly ember mondhatott, aki magában isteni hatalmat tud.

«Mindem, ami Atyámé, enyém.» (Ján. 16, 15.) és «Az enyémek mind Tieid (t. i. az Atya Istené) és a Tieid enyémek.» (Ján. 17, 10.)

«Senki sem ment fel a mennybe, hanem csak az, ki mennyből szállott alá, az Emberfia, ki (mégis) mennyben van.» (Ján. 3, 13.)

«Én és az Atya egy vagyunk.» (Ján. 10, 30.) és «Aki engem látott, láitta az Atyát is.» (Ján. 14, 9.)

A következő/ kijelentésben Krisztus minden tudónak mondja magát, aki még az istenség belső titkait is époly kimerítően ismeri, mint ahogy az Atya ismeri őt: «Senki sem ismeri a Fiút más, mint az Atya, az Atyát sem ismeri senki más, mint a Fiú». (Máté 11, 27.) Az Atya és Fiú között levő ezt a kölcsönös ismeretet csak úgy magyarázhatjuk meg, ha a Fiúnak ugyanolyan isteni ismeretet, tehát isteni lényeget tulajdonítunk, mint az Atyának. «Csak a hasonló ismerheti meg a hasonlót.»

Krisztus az egyedül Istennek kijáró imádást elfogadta. Pl. «egy bélpoklos imádá őt» (Máté 8, 2.)

és Krisztus meghallgatta kérését. Hasonlóan egy előljáró «imádá őt» (Máté 9, 18.), majd a sírtól távozó asszonyok «imádák őt», amit Krisztus megengedett és nem utasított vissza.

Krisztus mindenhatónak mondja magát: «Akármit kértek, majd az Atyától az én nevemben, megteszem (én) azt, hogy az Atya dicsőíttessék a Fiúban. Ha valamit kértek az én nevemben, megcselekszem azt». (Ján. 14, 13-14.)

Krisztus megígérte Péternek, majd később az összes apostoloknak, az oldás és kötés hatalmát (Máté 16, 18-19 és 18, 18.)

Krisztus a bűnöket is megbocsátotta, holott világos, hogy csak Isten bocsáthatja meg a bűnöket. A bűn elsősorban és lényegében Isten személyes megsértése és személyes megsértést senki más nem bocsáthat meg, csak aki azt elszennedte. Bűnöket egyetlen próféta sem bocsátott meg, legfeljebb Jahve nevében hirdette a bocsánatot. Az ószövetség a bűnök bocsánatát mindenütt kizárolag Istennek tulajdonítja. A katolikus pap is megbocsát bűnöket, de Krisztustól nyert hatalom alapján az Atyanak, Fiúnak és Szentléleknek nevében.

Krisztus a bűnök megbocsátásában soha senkire nem hivatkozott. Ő a maga nevében tette ezt. A zsidók ezt istenkáromlásnak minősítették és helyesen jegyezték meg, hogy «Ki bocsáthatja meg a bűnöket más, mint egyedül az Isten.» (Márk 2, 7.) Krisztus hallgatásával igazolja a zsidóknak ezt a meggyőződését. De, hogy bebizonyítsa, hogy a Messiás több, mint ember és isteni jogokkal rendelkezik, kijelenti: «Hogy pedig megtudjátok, hogy az Emberfiának hatalma vagyon a földön a bűnök megbocsátására, akkor monda az inaszakadtnak: kelj fel, vedd ágyadat

és menj házadba. És fökele és hazá mené». Tehát Krisztus külön csodát művelt annak bizonyítására, hogy neki hatalma van a bűnök bocsánatára.

Sőt Krisztus a bűnbocsátó hatalmat átruházta másokra is: «Akiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsáttatnak nekik; és akiknek megtartjátok, meg vannak tartva». (Ján. 20, 23.)

Krisztus az élet és halál ura: «Valamint az Atya föltámasztja a halottakat és életre kelti, úgy a Fiú is, akiket akar, életre kelt». (Ján. 5, 21.)

Isten átengedte Krisztusnak a bírói hivatalt is: «Nem is ítélez az Atya senkit, hanem az ítéletet egészsen a Fiúnak adta». (Ján. 5, 22.)

Abbahagyjuk Krisztus szavainak idézését, hiszen a félevangéliumot kellene leközölnünk, ha ki akarnák meríteni Krisztus szavait és cselekedeteit, amelyek az Ő istenségét igazolják.

Befejezésül csupán Krisztusnak utolsó szavait közöljük, amelyeket földi életében mondott: «Minden hatalom nekem adatott mennyben és a földön. Elmenvén tehát, tanítsatok minden népet, megkeresztelvén őket az Atya és Fiú és Szentlélek nevében, tanítván őket megtartani minden, amiket parancsoltam nektek. És íme én veletek vagyok minden nap a világ végezetéig». (Máté 28, 20.)

6. FEJEZET.

Vagy – vagy!

A világ összes vallásalapítói közül egyetlen egy sem mondta magáról, hogy Isten fia vagy éppen, hogy maga az Isten; ha mindenki később, a saját hibáján kívül, követői istenítették is őt.

Egyesegyedül Krisztus volt az, aki a legvilágos-

sabb, a legfélreérthetlenebb szavakkal, nyilatkozatokkal és cselekedetekkel tanúságot tett önmagáról, hogy ő az Isten egyszülött Fia és az Atyával egylényegű, valóságos Isten. Ugyanaz a Krisztus tette ezt, aki egy egész életen át a legmélyebb alázatosságot nem csak hirdette, de gyakorolta is.

Már most minden attól függ, hogy Krisztusnak ez a nyilatkozata önmagáról megbízható és hitelt érdemlő-e vagy sem.

Ha hitelt érdemlő, akkor Krisztus valóban is az, aminek hirdette magát, vagyis igaz Isten!

Ha nem hitelt érdemlő, vagyis, ha nyilatkozata nem fedi a tényt és «csak úgy mondotta», (bocsánat a durva szóért), ha csak úgy járt a szája, hogy ő az Atyával egy, a világ kezdete óta él, a világ végezetéig uralkodik és hogy minden hatalom neki adott égen és földön . . . akkor (de nehéz még leírni is, hát még kimondani vagy elgondolni) csak három más eset lehetséges:

Vagy tévedett, vagy (ami ennek felsőbb foka): őrült volt vagy közönséges szédelgő volt, csalt és ámított.

Vajjon tévedett-e?

Válaszul elég volna egyszerűen utalni arra, hogy ezt soha senki, még Krisztus legnagyobb ellenségei sem merték állítani. Vagy a hívő számára elég volna utalni arra, hogy Krisztus a Messiás volt, Isten kündötte, közvetítő Isten és ember között. Már pedig Isten nem engedheti meg, hogy küldöttje tévedjen, legkevésbbé olyan végtelen fontos dologban, amely a saját istenséget is lényegileg érinti.

Ilyen föbenjáró, minden kérdésnél életbevágóbb kérdésben tévedett volna az a Krisztus, aki még az ő istenségét tagadók szerint is a bölcs férfiaknak

tökéletes eszményképe, a világnak egyik legláng-
eszőbb embere volt? Tévedett volna az, akitől a minden időkre szóló és bevált vallás-erkölcsi tanítás ered és aki éles elmével mérhetetlenül kiemelkedik korának, népének és környezetének színvonalából? Aki az élet célját, az ember rendeltetését oly fenségesen és megnyugtatóan tudta magyarázni, hogy mellette minden más világnezet okfejtése elhomályosul és eltörpül?

Az a Krisztus tévedett volna a leglényegesebb tanításban, akinek lángelméje előtt közel 2000 évenek minden nagy elméje meghajolt és akit még elleniségei is a világtörténelem legnagyobbai közé sorolnak?

Az a Krisztus tévedett volna, aki kijelentéseiben ítéleteiben soha nem habozott, nem ingadozott, nem tétovázott, előzetesen nem kért gondolkozási időt? Akinek minden szava, megnyilatkozása bámulatosan világos, szabatos, csattanós volt?!

Arra sincs nyom vagy példa, hogy fáradssággal, megerőltetéssel emelkedett volna fel hirdetett igazságaira. Nála nincs nyoma lelki válságnak vagy belső tusáknak.

Az ilyen páratlanul bölcs, okos, határozott, kiforrott jellem szenvedett volna olyan végtelenül ostoba, őrült rögeszmében, hogy ő Isten, ha ez nem igaz? Főkép ő, aki olyan földhözragadt szegény volt, hogy istállóban született, otthona sem volt és szinte mások könyörületéből élt? Hiszen ez esetben ő lett volna a világtörténelemnek legeszelősebb, legőrjön-gőbb félrevezetettje!

Pedig tessék csak az Úr Jézusnak bármely beszédét elolvasni, meggyőződhetünk nemcsak tárgyának szellemi magaslatáról és tartalmi mélységéről, hanem

személyének felséges nyugalmáról, megingathatatlan biztonságáról és nyílegyenes céltudatosságáról.

Ahogyan egy híres lélektantudós mondotta Krisztusról: «Nincs benne sem fanatizmus, sem sovinizmus, sem pessimizmus», vagyis nincs benne semmi elvakultság, sem fajimádás, sem sötétlátás.

Krisztus mindenkor higgadt, megfontolt, idegzete erős, vérmérséklete nyugodt. Oly nyugodt és erős idegzetű volt, hogy a legnagyobb viharban, a tenger hullámainak vészes csapkokodásai közben aludt, ugyanakkor, amikor a viharedrzett, hivatalos tengeri halászok megrémültek a veszélytől.

Oly nagy utakat *tett* meg gyalog, hogy bármely sportember megirigyelhetné.

Tanítványait minden idegesség, hevesség, keserűség nélkül fedte meg.

Egy átszenvedett, átkínzott, álmatlan éjtszaka után milyen csodálatosan felséges nyugalommal és öntudattal állott Pilátus és Heródes előtt! Mily szent türelemmel és teljes eszmélettel szenvédett a keresztfán az utolsó pillanatig!

Az a Krisztus tévedett volna a leglényegesebb kérdésben vagy lett volna beteges lelkű, rajongó bolond, aki éles elméjű ellenségeinek legagyafurtabban kieszelt csapdás kérdéseire mindenkor ókte teljesen megsemmisítő választ adott, még pedig azonNAL, minden előzetesen kért gondolkozási idő nélkül?

Vagy képzelődő őrült lett volna az, akinek tanításán közel 2000 év óta nevelődnek és nemesednek egyesek és nemzetek?

Képzelődő őrült lett volna az, aki minden korban millióknak bizalmát, hódolatát, szeretetét megnyerte, akiért milliók életüket áldozták fel, aki a legműveltebb népek vallási életének központja és akinek

vallását (a nem katolikus keresztenyeket is ideértve) közel 800,000.000 ember vallja?!

Egy képzelődő őrült embernek rögeszméjétől hogyan származhatott volna minden a szép, jó, nemes és szent dolog, amit a keresztenység létre hozott és ami ma is egyedül áll a világtörténelemben?!

Egy őrült legfeljebb Istennek nevezhette magát. De, hogy valaki Isten Fiának és vele egylényegűnek mondja magát, isteni tulajdonságokat tulajdonítson magának a nélkül, hogy az «Isten» szót használna személyéről, erre még egy közönséges lángelme sem gondolhatott volna, legkevésbbé egy őrült.

Éppen az a lélektani körülmény, hogy Krisztus soha, de soha nem használta magáról az «Isten» szót, hanem csak oly szavakat és kifejezéseket használt, amelyek az istenség fogalmát kimerítik, kizártja a tévedést és őrületet.

De minek is szót vesztegetni erre a feltevésre. Hiszen senki sem tartotta Krisztust őrültnek. Pedig ulyancsak jól és alaposan megfigyelték és megfigyeltek.

Nem tartotta őt őrültnek sem a zsidó főtanács, sem Júdás, az áruló, sem Pilátus vagy Heródes! Sem a zsidóság vagy a római világhatalom, amely Krisztus nevét, tanítását, követőit gyűlölte és tüzzelvassal üldözte.

7. FEJEZET.

Vagy talán csaló lett volna?

Ha Krisztus, amikor magát az Atya Istennel egylényegűnek mondotta, nem tévedett és nem lehetett őrült, akkor csak két eset lehetséges: Vagy igazat mondott, tehát valóban Isten, vagy pedig

(Uram, bocsáss meg e szentségtörő szónak leírásáért is) csaló volt. Még pedig nem is közönséges csaló, hanem erkölcsileg züllött, az embereket gonoszul félrevezető, bitorló, szédelgő, ámitó világcsaló!

De józan ésszel fel lehet-e ezt tenni arról a Krisztusról, aki, mint fentebb részletesen kiumutattuk, példátlanul nemes, szent, hibátlan jellem volt? A legtisztább, legönzetlenebb, legegyenesebb ember volt, aki a földön élt. Jellem, amely a Krisztus istenségét tagadó elméket is megigézte!

Hogyan csalhatott és ámíthatott volna az a Krisztus, aki ostorozott, gyűlölt és elítélt minden képmutatást, farizeizmust, alattomosságot, színlelést; aki az az igazságért szenvedett és meghalt, nem föllengzően, nem lázas rajongással, szertelen szenvedélyességgel, hanem nyugodtan, higadtan, tudatosan, férfiasan és hősiesen.

Krisztus úgy tett és élt, ahogy hirdette. Nem alkalmazkodott sem a vezetőknek, sem a népnek kívánságaihoz és felfogásához. Ellenkezően mindkettő ellen küzdött.

Lehetséges-e, hogy csaló lett volna az, aki a pogány romlott erkölcsöket hirtelen megjavította és e téren még az ellenségnek csodálkozását is kiváltotta. Csak egyetlen példa: Caius Plinius Cäcilius Secundus, mint Bithynia és Pontus helytartója a következőket jelentette a keresztyényeket üldöző Traján, római császárnak: «A keresztyények arra kötelezték magukat, hogy lopást, tolvajlást, házasságtörést el nem követhetnek, szavukat nem szegik meg, náluk elhelyezett jóságot el nem tagadnak». (Plinius, Epist. X. 97.) Pedig ugyancsak ő jelenti továbbá a császárnak, hogy kínvallatással akart a keresztyények esetleges bűneire bukkani, de eredménytelenül.

Lehetséges-e, hogy gonosz, ámító lett volna az a Krisztus, aki iránt milliók imádatos tiszteletre és legálidzatosabb szeretetre gyúlnak és aki előtt a világ legnagyobbjai hódolattal hajtják meg fejüket és térdüket.

Krisztusból még 19 évszázados távolságon át is megérezzük életszentségének áradását, alázatosságának, áldozatosságának és minden fajta erénynek kisugárzását.

Csak egy ellenvetést lehetne esetleg támasztani Krisztusnak isteni öntudatát bizonyító saját szavai ellen, hogy ezek a szavak talán nem is az Ő ajkáról hangzottak el, hanem későbbi kitalálások.

De ez az ellenvetés teljesen ellenkezik az Evangéliumok hitelességről mondottakkal. Ellenkezik a zsidóság állásfoglalásával és Krisztus elitélésének indokolásával. Hiszen a zsidók voltakép azért ítélték halálra Krisztust, mert Isten fiának, Isten küldötte Messziásnak és Istennel egyhatalmúnak mondotta magát.

Halljuk csak János Evangéliumának következő részletét: Jézus mondja a zsidóknak: «Az én Atyám mindezideig munkálkodik, én is munkálkodom». És az Evangélista rögtön hozzáteszi: «*Ezért* a zsidók még inkább életére törének, mivel nemcsak hogy megszegte a szombatot, hanem Istent Atyának mondotta, *egyenlővé tévén magát az Istennel*.» (Ján. 5, 17-18.) A zsidó főtanácsban a főpap is azért tépte meg öltönyét, mert Krisztus nyilatkozatát úgy értette, hogy ő Isten-ember.

Még a zsidó és pogány írók is tudták, hogy a keresztenyek Krisztust Istennek tartják. így Plinius (X., Ep. 96; 7.), Lucián (De morte Peregrini 13.)

De a józan ésszel és a lélektannal is ellenkezik az

említett nehézség. Még a Krisztus istenségének tagadására külön könyvet írt Renan szerint is Krisztus szavai túl nagyok és egyedülállók, hogy sem emberi elme ezeket kigondolhatta volna. Majd így ír: «Ilyesmit nem gondolnak ki. Sokkal felfoghatatlanabb volna, hogy több ember együttesen-kieszelte volna ezt a könyvet (t. i. az Evangéliumot), mint az, hogy egyetlen személy szolgáltatta hozzá az anyagot. Zsidó szerzők sohasem találták volna ezt a hangot és ezt az erkölcsöt. Az Evangéliumban az igazságnak oly nagyszerű, találó és utánozhatatlan vonásai vannak, hogy ezeknek kitalálóját még jobban kellene csodálni, mint magát a hőst».

Akár feltehetjük, hogy Krisztus tévedett vagy ámított, akár, hogy Istenességet igazoló szavait csalárdul mások csempészték be az Evangéliumba, megfejtésre szorulna az a talány, hogy a legbutorabb hazugság és csalás okozta az emberiség legnagyobb újjászületését és erkölcsi megújhodását, amelyet a világtörténelem ismer és hogy a legszebb s legmagasabb kultúra, a szűziesség és hősiesség, az Isten-s emberszeretet mérhetetlen eszményisége egy vagy több szélhámos világcsalásán épült volna fel.

Krisztus tehát nemcsak a világtörténelemnek legnagyobb, legkimagaslóbb páratlan személye, hanem Istennek mindenható, minden tudó, örök és teremtő Fia, aki előtt leborulva kell vallanunk a kezdetben hitetlen, de azután megbizonyosodott és megtért Tamás apostollal: «Én Uram és én Istenem». (Ján. 20, 28.)

8. FEJEZET.

A Megtestesülés.

Krisztus tehát a mondottak szerint valóságos Isten és valóságos ember: Isten-ember.

Isten öröktől fogva, ember pedig megtestesülése óta.

Mit is értünk Isten Fia megtestesülésén?

Az egy Istenben három személy van: Az Atya, a Fiú és a Szentlélek. Krisztus így szolt apostolaihoz: «Minden hatalom nekem adatott mennyben és a földön. Elmenvén tehát, tanítsatok minden népet, megkeresztelvén őket az Atya és Fiú és Szentlélek nevében». (Máté 28, 18-19.) .

Mind a három személy valóságos Isten, de a három isteni személy csak egy Isten: A Szentháromság.

A Szentháromság hitünk egyik főtitka, amely felülműlya emberi értelmünket. Róla, mint fölfoghatatlan titokról alább még lesz szó.

Nos, a Szentháromság második személye, a Fiú-Isten, idővel megtestesült vagyis emberré lett.

A megtestesülés fölséges jelenete a Szentírás szerint így folyt le:

«Isten elküldé Gábriel angyalt Galilea városába, melynek neve Názáret, egy szűzhöz, ki egy férfiúnak vala eljegyezve, kinek neve József, Dávid házából, a szűz neve meg Mária. És bemenvén hozzája az angyal, monda: Üdvözlégy, malasztal teljes, az Ür vagyon teveled, áldott vagy te az asszonyok között. Amikor ő ezt hallotta, megzavarodék annak beszédén és gondolkodék, miféle köszöntés ez. És monda neki az angyal: Ne félj, Mária! mert kedvet találtál az Istennél. íme méhedben fogansz és fiat fogsz szülni és nevét Jézusnak hívod. Nagy lészen ő és a *Magasságbeli Fiának fog hivatni* és neki

adja az Úr Isten Dávidnak, az ő atyjának királyi székét és *országolni fog* Jákob házában *mindörökké* és *királyságának nem lesz vége*. Monda pedig Mária az angyalnak: Miképen leszen ez, mikor férfit nem ismerek? És felelvén az angyal, monda neki: A *Szentlélek száll tereád* és a *Magasságbeliniek ereje megárnýékoz téged*; azért a Szent is, mi töled születik, *Isten Fiánk fog hivatni*. . . *mert Istennél semmi sem lehetetlen*. Mária pedig monda: íme az Úr szolgáló leánya, *legyen nekem te igéd szerint*. És eltávozék tőle az angyal» (Lukács 1, 26-38.)

«És az Ige testté lón» (Ján. 1, 14.)

Jézus Krisztusnak tehát, mint embernek volt földi anyja, de nem volt földi atya. Ezt pótolta Isten mindenhatósága, «Kinél semmi sem lehetetlen.»

Szent József csak nevelőatyja volt Jézusnak és jegyese Szűz Máriának. Hogy pedig Jézus eljegyzett szürtől született, ennek több oka is volt. A jegyesség (melyet a zsidóknál a házassággal egyenlőnek tartottak): *a)* oltalmazót és védelmezőt nyújtott Szűz Máriának és Jézusnak; *b)* biztosította Szűz Mária jó híret és kímélte szemérmetességét; Jézus csak földi atya révén volt rávezethető Dávid nemzettségtáblájára. Földi atya helyett és gyanánt a törvény előtt a Dávid házából származó Szent József szerepelt.

Heródes halála után «az Úr angyala megjelenek Józsefnak álmában Egyiptomban, monván: Kelj föl, *vedd a gyermeket és anyját* és menj Izrael földére, mert meghaltak, kik a gyermek életére törték. Ki főlkelvén, vévé a gyermeket és *annak anyját* és Izrael földére méné» (Máté 2, 19-21.) a Szentírás is nem azt mondja: «Vévé a fiát és feleségét», hanem «a gyermeket és anyját».

Érdekes, hogy a gonosz lelkek Jézust sohasem «József fiának» nevezték, hanem mindig «Isten fiának» (Máté 4, 3; 8, 29; Márk 5, 7; Luk. 8, 28.)

Jézus Krisztusnak Atyja tehát öröktől fogva az Isten: ezért valóságos Isten ő is, de mivel volt földi anyja is, ezért egyúttal valóságos ember is.

Egy kérdés: Az istenség talán azzal, hogy Jézusban az emberi testtel egyesült, kisebbbedett vagy változást szenvedett?

Semmikép. Vajon a Napnak nagysága, mérete, fénye, tüze, ragyogása, hatása kisebbélik vagy megváltozik azzal, hogy a gyémántot áttüzesíti? Ügye nem, csak a gyémánt lesz tőle napsugaras, fényesebb, ragyogóbb!

Így Isten sem lett szegényebb vagy kisebb azzal, hogy az «Ige testté lón» vagyis a Fiú-Isten emberré lett, csak a mi rajta emberi volt, lett ezzel istenivé!

Krisztusban az isteni lényeg az ő ember voltával egy személyé egyesült, ami földi életében többször külsőleg is megnyilvánult. Például:

Mint szegény gyermek elhagyatott, sötét barlangban születik, de angyalok zengik a bölcsődalt és csodálatos csillag fénye ragyogja be az égboltot. A Jordán vízben megkeresztelezte magát, mint bármely bűnös, de az Ég megnyílik és szózat hallatszik: Ez az én szeretett fiam, kiben nekem kedvem telt. A gethsemani kertben vérrel verejtékezik, de angyal jelenik meg, hogy őt vigasztalja. A keresztfán kínldott, mint a másik két megfeszített, de ezek közül az egyiknek, a nagy bűnösnek még aznap a mennyország jutalmát ígéri. A keresztfán nyilvános bűnös módjára meghal, de a Nap elsötétedik, a Föld megremeg, halottak feltámadnak ...

9. FEJEZET.

A Megváltás.

Miért történt és mire való volt Isten Fiának megtestesülése?

Isten Fia az idők teljében azért fogantatott a Szentlélektől és az első karácsony ünnepén azért született Szűz Máriától, hogy a bűnbe esett és a bűn következményeiben vergődő egész emberiséget a bűntől és következményeitől megváltsa vagyis megszabadítsa és üdvözíthesse.

Ez a bűntől való megváltás csak úgy történhetett, hogy a megtestesült Fiú-Isten az emberiség bűneiért mennyei Atyjának megfelelő elégtételt nyújtott, vagyis őt kiengeszítette.

Hasonlattal könnyebben megérthük a megváltás mivoltát: Hogy földi életünket fenntarthassuk, számos dologért meg kell fizetnünk (élelem, ruha, lakás, fűtőanyag stb.) Ugyanazért a dologért nagyobb árt kell fizetnünk, ha büntetésül róják ránk. Pl. egy csirke ára békeidőben kb. egy pengő, de aki csirkét lop, annak 30 vagy 50 pengőt kell fizetnie, hogy a fogháztól megszabaduljon, vagyis, hogy innen magát kiváltsa.

Már most a lelki javakért is meg kell fizetnem, leginkább az örök üvösségért. Persze nem pénzzel, hanem erényes éettel, imádsággal, türelmes szendéssel s. i. t.

Már ez az összeg is akkora, hogy nem győznénk megfizetni. Ámde ősszüleink és saját bűnünk miatt büntetést is érdemlünk, amelyből még sokkalta nagyobb összegért kell magunkat kiváltani. Akkora összeg ez, hogy az egész emberiség együttvéve sem tudná azt kifizetni vagy megváltani. Ami annyit

jelent, hogy a maga emberségeből egyikünk sem juthatna az Örök boldogságba és a nagy bűnös sehogysem kerülhetné el az örök kárhozatot.

Azonban a Szentláromság második személye, irántunk való szeretetből megfizette valamennyiünkért az örök boldogság és a kárhozatból való szabadulás árát az ő szent életével, imáival, szenvedésivel és kereszthalálával.

Megfizetett értünk, kiváltott minket a pokol zálogházából, vagyis *megváltott minket*, úgyhogy nekünk csak a magunk érdemeinek és jóvátételünk aprópénzét kell hozzáadnunk, hogy üdvözölhessünk. – «Nagy volt a ti vételáratok!» (I. Kor. 5, 20.)

«Egy az Isten, egy a közvetítő is az Isten és az emberek között: az ember Krisztus Jézus, ki mindenkiért adta oda magát váltságul». (I. Tim. 2, 5-6.) «Ezért mindenben hasonlónak kellett lennie testvéreihez, hogy irgalmas legyen és hűséges főpap az Isten előtt, hogy kiengeszelje a nép bűneit.» (Zsid. 2, 17.)

Csak Isten-ember válthatott meg minket teljes elégtételel. A megváltónak embernek kellett lennie, mert hiszen ember bántotta meg Istant, tehát csak ember adhatott elégtételt. De egyúttal Istennék is kellett lennie, mert *csak* ember a végtelen nagy megbántásért nem adhatott volna Istennék *mélto* elégtételt.

10. FEJEZET.

Egy kis «teológia».

A kedves olvasók legtöbbjének azt ajánlom, hogy e nehéz és talán száraz fejezetet el se olvassa, lapozza át olvasatlanul. Nincs benne más, mint az előbbi

fejezetnek némi részletezése. Viszont nem hagyhatam el e fejezetet azok kedvéért, akik a Megváltás titkába kissé mélyebben akarnak bepillantani.

Isten az ember teremtésekor felséges célt tűzött ki neki: az örök boldogságot. Megadta hozzá az *esz-közöket* is: a megszentelő kegyelmet¹ és más természetkívüli ajándékokat.²

Ősszülein és saját egyéni bűneink következményei:

a) Elveszítettük a megszentelő kegyelmet és egyéb természetkívüli ajándékokat.

b) Magunkra vontuk Isten haragját, vagyis a büntetést ezen és a másvilágban.

c) Az összülő vétke következtében az egész emberi természet, vagyis minden ember az a) és b) alatt jelzett állapotba jutott.

Isten (öröktől fogva) *elhatározta*, hogy a) az emberi nemet helyreállítja és pedig csupán irgalomból, amennyiben erre kötelezve nem volt.

E helyreállításnak – tekintve Isten végtelen hatalmát és bölcsességét– végtelen sok módja lehetett volna, pl. Isten egyetlen akarati tényével is megtehette volna ezt (actu voluntatis).

b) De Isten az emberi nemet nem csak irgalmához, hanem *igazságához* mérten is helyre akarta állítni, vagyis *élégtételt* kívánt (*satisfactio*). Azt akarta, hogy az ember az elkövetett sérelmet *jóvá tegye*. Isten az elégtételnek, jóvátevésnek és megkérlelésnek szin-

¹ A megszentelő kegyelemmel együtt járó három kegyelem: fogadott istenfiúság, a szentség (*sanctitas*) és a mennyországra való jog.

² Ide tartoznak a lélek kegyelmei, a testi kegyelmek (szenvédéstől és haláltól való mentesség) és a külső kegyelmek: rendkívüli külső boldogság, tökéletes uralom a föld és állatai felett.

tén számtalan módjával is megelégedhetett volna, de Isten végre

c) az emberi nemtől (nemcsak a maga irgalmaságához és igazságához, hanem egyúttal) végtelen fölségéhez is mért elégtételt követelt, vagyis olyant, amely arányban álljon az elkövetett végtelen nagy sérelemmel. *Amely elégítétele tehát szintén végtelen értekű legyen.* Olyan legyen, amely a sérelmet teljes mértékben jóvá tegye és teljesen fedezze az Isten dicsőségén ejtett erkölcsi kárt.

Ennek az elégtételnek természetesen az embertől kellett kiindulni, hiszen az ember bántotta, sértette meg Istent. És *önkéntesnek* kellett lennie, mert különben nem elégtételről, azaz elégtételadásról, hanem elégtételvezetőről lenne szó.

d) Ilyen elégtételt a bűnös ember nem képes adni. Először azért nem, mert a távolság és különbség Isten és ember között végtelen. Másodszor minden üdvös cselekedethez Isten természetfeletti kegyelme szükséges és épp ezt veszítette el az ember.

Harmadszor: Szent Pál apostol szavai szerint: «Mid van, amit nem kaptál?» (I. Kor. 4, 7.) Vagyis bármit adnánk Istennek, nem a magunkéból adnók azt, csak visszaadnók Neki azt, amit Tőle kaptunk. De nem is képzelhető az az emberi cselekedet, amelyre az ember egyébként, azaz *más címen is*, pl. hálából, a függés érzetéből, vallásosságból kötelezve nem volna.

Negyedszer: annál kevésbé tehetne egy ember eldet az összes emberek bűneiért.

Végre és legfőképen: az Isten ellen elkövetett iértés bizonyos szempontból végtelen nagyságú, tehát az elégtételnek is valamiképpen végtelennek kellett volna lennie. De az ember véges lény, véges önmagá-

ban, működésében és halálában, tehát elégtétele sem lehetne soha végtelen nagy értékű.

Megfelelő és teljes elégtételt az emberi nemnek *csak* olyan végtelen (felségű) tagja adhatott Isternek, aki nemünk révén ugyan társunk, de bünöktől idegen. Akinek cselekedete végtelen érdemű. Akinek elégtétele felér Isten végtelen méltóságához és teljesen fedni képes az e méltóságon ejtett sértést.

Ilyen lényt adott az isteni bölcsesség és irgalom, minden Fiát emberré tette, vagyis az Ige testté lón. Krisztus isteni személyében két természet van, azisteni és az emberi. Mármost az *elv*, amely eleget tett értünk, Krisztus *isteni személye* volt. Az *elv* pedig, amely által Isten Igéje eleget tett, az ő emberi természete volt.

Így az elégtételt adó egyrészt valóban az emberiség tagja volt és így az emberiség nevében és az emberiség helyett adhatott elégtételt. Másrészt, mint a bünöktől ment, végtelen felségű, isteni személy végtelen értékű, tehát érdemszerzésre alkalmas elégtételt adhatott értünk.

Isten öröktől fogva elhatározta, hogy a megtestesült Ige az ő szervéde és halála által adjon neki elégtételt az egész emberiségért. De erről egy későbbi fejezetben lesz bővebben szó!

11. FEJEZET.

Az egyéni megváltás.

Már fentebb említettük, hogy Krisztus ugyan megváltott minket, megfizette értünk a nagy váltásot, de nekünk hozzá kell adnunk a saját közreműködésünk és érdemeink aprópénzét. A megváltást a szentségek felvétele és a parancsok teljesítése által magunkra kell alkalmaznunk.

Krisztus, mint az emberiség lelki orvosa, megadta a halálos betegségeinket gyógyító orvosságot, de ezt használnunk kell. Krisztus megépítette az utat a bűnbe esett emberiség mélységéből a megbocsátás, irgalom, jutalom, dicsőség és örök boldogság végtelen magasságába. De ezt az utat magunknak kell megjárnunk, igaz, hogy Isten a hozzá szükséges kegyelmet vagyis lelki segítséget is megadja.

A Megváltás Isten bölcsességének, szeretetének és irgalmának örök remekműve.

Az orvosok számos betegséget gyógyíthatatlannak minősítnek. A közfelfogás szerint a bukott nő soha nem tudja visszaszerezni becsületét az emberek előtt. A legtöbb ember lelke mélyén sohasem tud teljesen megbocsátani haragosának.

Nem így az Úr! Lehet, hogy a bűnöst saját szülei kitagadják, az egyesület törli tagjainak sorából, a kaszinó kigolyózza, a társadalom megeseti, szülőföldje megtagadja, hazája száműzi, de bűnbánó lelkének egyetlen, legelső segélykérésére a mindenható Üristen azonnal lehajol a bűnös elesettségének, szégyenének, szenvedésének legmélyéig, hogy felemelje, felsegitse őt, megbocsásson neki és üdvözítse! Ez az egyéni megváltás.

Krisztus áthidalta azt a végtelenül mély és széles szakadékot, amely a Teremtőt a bűnös teremtménytől szétválasztotta. Mi több, Isten Krisztusban vérrokunkká vált, mi pedig Isten barátjaivá, gyermekéivé, a Szentlélek templomaivá lettünk!

Az egyéni megváltás a csúnya életből szépet, az elesetből magasabbrendűt, a szennyesből tiszтát, a szerencsétlenből boldogot varázsol.

Az egyéni megváltásnak már a lehetősége is felső

fénnyel sugározza be a halandó ember útját. Tudja, hogy az Égben meleg érdeklődés, sőt a földi és örök boldogítás isteni vágya kíséri.

12. FEJEZET.

Titok.

A Szentláromság a létnak mélyes isteni titka. A megtestesülés pedig Isten nagy jóságának, irgalmának és szeretetének csodás titka.

Hittitok mind a kettő, mert emberre észfölötti vagyis felülmúlja emberi értelmünket.

Hiszen még a Napba sem tudunk beletekinteni a megvakulás veszélye nélkül, hát a Nap Teremtőjének lényegébe hogyan hatolhatnánk bele. A Szentláromság nagy titkát csupán gyenge hasonlatokkal hozhatjuk némi kép közelebb értelmünkhez, a nélkül persze, hogy ezzel a titok lényegébe hatolhatnánk. Pl. e sorok írója katonapap és tanár volt egyik katonai iskolában, tehát valóságos pap, valóságos tanár és fesketett valóságos katona. A pap nem az, mint a tanár, ez sem az, mint a katona és e sorok írója mégis egy ember. Vagy: A gyertyának egyetlen lángjában megkülönböztethetjük a világosságot, a láng színét és a melegséget, a villanyáramban a hőfejlesztő, a világító és az erőtadó elvet. A víz, a hó és a jég három különböző dolog és lényegében mégis ugyanaz.

Hasonlókép a megtestesülés is hittitok, amelyet az emberi értelem fel nem fog (Ef. 1, 9; Kol. 1, 26; Máté 11, 27) és amelyről isteni kinyilatkoztatás nélkül soha tudomást nem szerezhettünk volna.

De amint lehetséges és való, hogy az egy Istenben három személy van, épügy lehetséges és való, hogy

Krisztus isteni személyében két természet van: isteni és emberi.

De vajon felfoghatatlan hitigazságok elfogadása észellenes-e? Semmikép, hiszen a természetnek is számtalan titka van és véges eszünk a végteles Isten nem is foghatja fel, mert máskülönben mi magunk is Istenekké válhnánk. Ahogyan a növény nem foghatja fel az állatot, az állat az embert, úgy még kevésbbé az ember az Istenet.

Mondottuk, hogy a természet is telisteli van titkokkal. Például, ki képes megoldani a kérdést, hogy mi volt előbb, a tyúk-e vagy a tojás.

Vagy íme egy másik példa, amelyet Gárdonyi említ: «Mi egy talicska föld? Ha eső esik rá, egy csomó sár; ha a Nap süt rá, egy csomó por. Merőben értéktele semmiség. De ha magot vetek belé, a jácint édes parfömöt von ki abból a földből, a menta balzsamos olajat, a tulipán piros festéket, az írisz kéket, a nárcisz fehéret. Ha virág helyett sóskát vetek belé, a kis sóskamag sót és savanyúságot hoz ki abból a földből. Ha szőlőt vetek belé, hírmondója sem jelentkezik a sónak, hanem cukor és éltető szesz az, amit a gyökér a földből kiválaszt. Vajon a földben van-e az a sok minden? Vagy a magban? Ez a nagy titok. Az Országos Vegyelemző Intézet nem fog nékem ebből a talicska földből kihozni egy szemernyi parfömöt sem, egy milliliter szesz sem, egy milligramm piros festéket sem. De a magvakából se ám! Egy puttony tulipánmagban sincs annyi piros festék, amennyivel egy katicabogár befesthetné a szárnyát.»

Az volna észellenes, ha Isten fel lehetne fogni. «Nekem nem is kell olyan Isten, kit eszemmel fölérhetek.» (Volta.) Még a *nagy embereket* sem volt

képes megérteni a *saját* koruk, pl. nálunk Madáchot, Széchenyit, Semmelweist stb.

13. FEJEZET. A hitetlenek «egysége».

Arra a kérdésre, hogy mennyi kétszer kettő, csak egyetlen helyes és végtelen sok helytelen, hamis feleletet lehet adni. Az igazság csak egy, a tévedés számtalan. Az egészség is csak egy, betegség van rengeteg.

A természetfelettitől húzódozó, az emberfelettit el nem ismerő, Krisztus istenséget tagadó, előítéletes, ú. n. tudósoknak legfőbb cáfolata az a rengeteg sokféleség, számtalan irányzat és elmélet, amellyel álláspontjukat elhitetni, védeni és beskatulyázni igyeksznek.

A vallási értelemben vett természetfelettit tagadó számosnál számosabb ú. n. tudományos irányzat közül csak egynek, az ú. n. egyelvűségnek (a monizmusnak) szétágazó, egymásnak ellenmondó irányzatait hozom fel példának.

Íme (ha az olvasó gyözi türelemmel):

A monizmusnak négy egymástól lényegesen eltérő irányzata van. Ezek: I. *Az anyagi monizmus*. Szerinte a világ igazi lényege az anyag. Nincs tehát világfölötti Isten. Ellenben az anyag örök és teremtetlen.

II. *A szellemi monizmus*. Szerinte a világ igazi lényegét a szellemben kell keresni. Az anyagi csupán a szellemek megjelenési alakja. Az anyagnak nemcsak szellemi belső oldala van, hanem maga is szellem.

III. *A tisztán észbeli (transzcendentalis) monizmus*.

Szerinte a világ igazi lénye a tapasztalati világon túl van.

IV. Ismeretelméleti vagy immanens bölcsleti monizmus. Szerinte semmi sem tárgyszerű és valóságos (objectiv és reális), az «Én» sem. Idetartoznak Mach, Avenarius és Petzold. A monizmus a négy főirányának mindegyike természetesen újabb és egymásnak ellenmondó alirányokra tagozódik. Vegyük például az I. alatt említett anyagi monizmust. Ennek öt iránya van. Ezek:

a) a mechanikai m. (Büchner) (Csak anyag létezik és ennek mozgása.)

b) A dynamikus m. (Csak erő és anyag van.)

c) A kizárolagos m. Ennek két aliránya van:

a) (Ratzenhofer Gusztáv): Anyag sincs, csupán erő!

b) (Ostwald Vilmos): Csak szellemi energia van, amely az ideg-energiával és vegyi energiával azonos.

d) A hilozista m. Szerinte az anyag és szellem egy és azonos. A kettő között nincs különbség.

e) A piknotikus m. (Alapítója Hackel Ernő.) Ez az irány elveti a parány (atom)-elméletet és a világot egységes, a mindeniséget folytonossággal betöltő állagnak tartja, amely érzéssel és akarattal állandóan súrűsödésre (pyknosis) törekzik és a súrűsítésnek különféle módja által a világtörténésnek minden megjelenését létesíti.

A II. alatt említett szellemi monizmus két főiránya a következő:

a) A parányelméleti m. Ez a mindeniséget (Universum) szellemi elemek sokaságába olvasztja fel. Idetartoznak: a) Plato «eszméi», b) Leibnitz «monadái» és Herbart «réaliái».

A III. pontban említett transscendentalis m. ismét öt alirányra oszlik. Ezek:

a) A tiszta bölcsedeleti irány. Ez a világkérdést «dialektikai fogalom-deductióval» akarja megoldani. Ennek az iránynak szintén 3 alcsoportja van.

a) Fichte az «Én»-ből indul ki, ezzel az osztható Én-nel szembehelyezi az osztható «Nem-Én»-t.

β) Schelling az Alanyinak és Tárgyinak teljes «Indifferenciából» indul el.

γ) Hegel: Az «abszolút eszméből» magyarázza meg a mindeniséget.

b) A természetbölcsedeleti m. Ez a világkérdéseket természetbölcsedeleti meggondolásokkal és elgondolkozásokkal akarja megoldani. Szerinte az egész világ egyetlen, élő szervezet. A világ Istennek a teste. Ennek a testnek törvényszerűsége és célszerűsége a szellem, vagyis Isten.

c) A fejlődéselméleti m. Ez a világkérdéseket fejlődéstörténeti elvekkel akarja megoldani. Ismét két alirány van:

a) Spenceré: A létezőknek kikutathatatlan ősöka a végtelen Erő. Ennek az Erőnek törvénye az anyagnak állandó, de változó szétosztása és a fejlődés meg feloszlás okozta mozgás.

β) Darwin későbbi túlzó követői: A szerves világ fejlődését négy hajtóerő irányítja: a változhatóság, a természetes kiválogatódás, a létért való küzdelem és az öröklés. Magának Darvinnak tanát nem soroljuk a monizmushoz, csupán későbbi követőit.

d) Működéselméleti (actualitáselméleti) m. Szerinte a világ lényege folytonos levés és megszünés, vagyis a tiszta tevékenységnek végtelen, összefüggő sorozata. Nem léteznék tehát sem testi sem szellemi állagok, hanem csak alanynélküli jelenségek, illetve

érzések. Ennél fogva helytelen azt mondani, hogy «Én gondolkodom», hanem «Gondoltatik» vagy «mondatik» (Es denkt, on dit), épügy, mint ahogyan mondjuk, hogy «esik». Ehhez az irányhoz tartozik pl. Hume, Wandt W. és részben Mach E.

e) pszichofizikai parallelizmus. A szellemi és fizikai történések csak egy és ugyanannak a lényegnek tulajdonságai. A szellemi és fizikai rend nem valószerű, nem tárgyilagos (objektive reális), hanem csak a magában egyszerű létnak és történésnek szervezetünk előidézte alanyi (szubjektív) fel fogási módja. Ebbe az irányba tartoznak Fechner, Jodl, Harald és a dán Höffding.

A IV. csoportban említett Ismeretelméleti vagy immanensbölcsleti monizmus szerint (Petzoldot idézve) «A világ nincs sem belül sem kívül, az sem nem jelenség sem nem doleg, sein nem megjelenés, sem nem tárgy, sem nem tudatos sem nem tudatnélküli, sem nem szellemi, sem nem fizikai, sem nem az Én sem nem a Nem-Én». Tehát minden tudománynak egyedül elérhető célja az alanyi (szubjektív) meggyőződés (de alany nélkül!) nem pedig a tárgyi (objektív) bizonyosság.

Ez a csoport irány is alirányokra osztva. De már nem merem folytatni, mert azt hiszem, hogy ízelítőnek is elég a felhözött néhány adat annak a szemléltetésére, hogy egyes ú. n. tudósok micsoda, hányfélé, egymásnak homlokegyenest ellenkező vagy ellenmondó elméletekben hajlandók hinni csak azért, hogy ne kelljen hinniök az egyetlen igazságban. Főkép, hogy ne kelljen hinniök a vallási értelemben vett természettölöttiben.

Ezek a jó ú. n. tudósok jobb sorsra méltó izzadásos szellemi erőlködéssel és gyakran gátlásokat

nem ismerő írói vakmerőséggel, hihetetlen felületeséggel és tudományos felelőtlenséggel mindenképen *kiutat óhajtanak keresni és kikerülni* kívánják azokat a tényeket és valóságokat, amelyeket olyan egyszerűen, becsületesen, lelkismeretesen és világosan közöl a világ legelterjedtebb könyve: az Evangélium – Krisztusról!

TARTALOM MUTATÓ.

Előszó	3
--------------	---

I. RÉSZ.

Krisztusra vonatkozó források.

1. fejezet. A könyvek könyve	5
2. fejezet. Hitelesek-e az evangéliumok?	8
3. fejezet. Az igazat írták	12
4. fejezet. Még ha akarták volna is.....	16
5. fejezet. Az evangéliumok szövege változatlanul fennmaradt	19
6. fejezet. Ami nincs a Szentírásban	22
7. fejezet. Felsülések	23
8. fejezet. A sugalmazás	27
9. fejezet. Az evangéliumokon kívül egyéb ösrégi Krisztusforrások	28
10. fejezet. Flavius József	29
11. fejezet. Epiktet	31
12. fejezet. Plinius	31
13. fejezet. Tacitus	34
14. fejezet. Mara Bar Serapion.....	36
15. fejezet. Egyéb pogány írók.....	37
16. fejezet. A zsidóság, mint Krisztus-forrás	38

A sötét háttér.

1. fejezet. Krisztus előtt	40
2. fejezet. A pogány «istenek».....	47
3. fejezet. A római császárok sorsa	48
4. fejezet. Kínában	53
5. fejezet. Germánok és mi magyarok	56
6. fejezet. A nő sorsa Krisztus előtt és Krisztus nélkül.....	59
7. fejezet. Ezzel szemben	67

8. fejezet. A gyermek Krisztus előtt és Krisztus nélkül.....	70
9. fejezet. A szülők és betegek Krisztus előtt és Krisztus nélkül.....	72
10. fejezet. Öt millió rabszolga sínylödik ma is	76

III. RÉSZ.

Az előképek.

1. fejezet. A zsidó nép kiválasztása.....	81
2. fejezet. Mik az előképek?	82
3. fejezet. Ádám, Ábel és Melchizedek mint előképek	82
4. fejezet. Izsák és József mint Krisztus előképei ...	84
5. fejezet. Mózes, mint Krisztus előképe	85
6. fejezet. Jónás, mint előkép	86
7. fejezet. A húsvéti bárány, mint előkép	87
8. fejezet. A rézkígyó.....	88

IV. RÉSZ.

Az ószövetség fényvetői: Jövendölések Krisztusról.

1. fejezet. A jövő ismeretének vágya	90
2. fejezet. A próféták jövendölései	93
3. fejezet. Kik voltak a próféták?	95
4. fejezet. Két feltűnő jellegzetesség	97
5. fejezet. Egy lélektani rejtelény kulcsa	99
6. fejezet. Krisztus eljövételére vonatkozó jövendölések	101
7. fejezet. Dániel próféta jövendölése	103
8. fejezet. Egy ellenvetés	106
9. fejezet. Krisztus megjelenésére vonatkozó egyéb jövendölések	107
10. fejezet. Jövendölések Krisztusról, az Isten-emberről	109
11. fejezet. Krisztus szenvédésének és halálának megjövendölése	110
12. fejezet. «Beteljesedett»	112
13. fejezet. Miért nem ismerte el Krisztust a zsidóság zöme?	113
14. fejezet. És a mai zsidók?	117
15. fejezet. A pogány népek Krisztus-várása	121
16. fejezet. A pogány rómaiak messiási csodavárása .	125
17. fejezet. A megváltás eszméje egyéb pogány népeknél	129

V. RÉSZ.

Hogyan készítette elő Isten a világot Krisztus számára?

1. fejezet. A nagy előkészület	133
2. fejezet. Az egész világ közreműködése	134
3. fejezet. «Plenitudo temporis»	137

VI. RÉSZ.

Krisztus földi életének rövid vázlata.

1. fejezet. Krisztus élete nyilvános fellépései	143
2. fejezet. Krisztus élete nyilvános fellépései kezdve	146

VII. RÉSZ.

Krisztus jellege s életszentsége.

1. fejezet. Nagy fának nagy az árnyéka	150
2. fejezet. Ezzel szemben	155
3. fejezet. Krisztus Pilátus előtt	160
4. fejezet. Egy gonosznevő tanúsága	165
5. fejezet. Krisztus páratlan életszentsége	167
6. fejezet. Krisztus egyéb erényei.....	174
7. fejezet. Krisztus férfiassága.....	177
8. fejezet. Krisztus igazságseretete	182
9. fejezet. Krisztus erényéinek összhangja és egyensúlya	184
10. fejezet. Ami nincs meg Krisztus jellemben	187
11. fejezet. Remek és minta egy személyben	189
12. fejezet. Mi következik mindebből?	192

VIII. RÉSZ.

Krisztus tanítása.

1. fejezet. «Én vagyok az út, az igazság és az élet»	194
2. fejezet. Krisztus tanítása: «Evangélium»	196
3. fejezet. Krisztus és tanításának ellenzöi	198
4. fejezet. Krisztus tanításának egyetemes jellege.....	201
5. fejezet. Krisztus és a szociális kérdés	203

IX. RÉSZ.

Elmélet és gyakorlat.

1. fejezet. A szó és a tett az ókorban	210
2. fejezet. És a művelt jelenkorban?	213
3. fejezet. És Krisztus?.....	220

X. RÉSZ.

Krisztus hatása.

1. fejezet. Krisztus hatása földi életében	224
2. fejezet. Krisztuson kívül a földön minden mulandó.....	229
3. fejezet. Krisztus hatása az egyesekre	232
4. fejezet. Egy kis összehasonlítás	241
5. fejezet. A várтанúk.....	244

6. fejezet. Krisztus hatása az egyetemességre	249
7. fejezet. Krisztus neve és keresztle.....	253
8. fejezet. Krisztust gyűlölök is	254
9. fejezet. És ha hozzá vesszük	257
10. fejezet. Még a gyűlölök is	259
11. fejezet. Annak ellenére	268

XI. RÉSZ.
Kicsoda Krisztus?

1. fejezet. «Ecce homo».....	272
2. fejezet. Krisztus a megígért Messiás	274
3. fejezet. Krisztus Isten Fia.....	277
4. fejezet. A kérdések kérdése	279
5. fejezet. Krisztus igaz Isten	282
6. fejezet. Vagy – vagy	286
7. fejezet. Vagy talán csaló lett volna?	290
8. fejezet. A Megtestesülés	294
9. fejezet. A Megváltás	297
10. fejezet. Egy kis «teológia»	298
11. fejezet. Az egyéni megváltás.....	301
12. fejezet. Titok	303
13. fejezet. A hitetlenek «egysége».....	305